

ЕКОНОМІКА І ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Харків

ХНУМТ

2009

УДК 338
ББК 65. 9(2)44
С 47

Славута О.І.

Економіка і організація діяльності підприємств міського господарства:
Навч. посібник. - - Харків: ХНАМГ, 2009.- 284 с.

*Гриф надано Міністерством освіти і науки України,
рішення №1.4/18-Г-2643 від 10 грудня 2008 р.*

В основу посібника покладено програму навчальної дисципліни „Економіка і організація діяльності підприємств міського господарства”, елементи якої автор опрацьовує вже декілька років зі студентами факультету економіки та підприємництва Харківської національної академії міського господарства. Головна увага приділяється висвітленню теоретичних основ функціонування підприємств міського господарства (з необхідним посиленням на сучасну нормативну базу і статистичну інформацію України), особливостей організації діяльності окремих його підгалузей. Структура посібника передбачає також наявність навчального тренінгу до кожної теми, який містить у собі контрольні питання, термінологічний словник, питання для поглибленого вивчення теми і рекомендовану літературу, тести для перевірки знань, що значною мірою полегшує засвоєння теоретичного матеріалу.

Навчальний посібник призначений для викладачів і студентів економічних спеціальностей, а також працівників міського господарства.

Рецензенти:

П.Г. Перерва, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри організації виробництва та управління персоналом Харківського національного технічного університету „ХПТ”;

Т.І. Лепейко, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і бізнесу Харківського національного економічного університету.

ISBN 978-966-695-119-2

© О.І. Славута, 2009

©Харківська національна академія
міського господарства, 2009

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Розділ I. Місто як соціально-економічна система.....	7
§ 1. Історія розвитку міст – історія розвитку цивілізації.....	7
§ 2. Місто як система і система міст.....	12
§ 3. Види і класифікація міст.....	17
Навчальний тренінг.....	23
Розділ II. Міське господарство у структурі суспільного виробництва.....	26
§ 1. Міське господарство як галузь народного господарства..	26
§ 2. Особливості діяльності підприємств міського господарства.....	35
Навчальний тренінг.....	42
Розділ III. Галузеві особливості організації діяльності підприємств міського господарства.....	45
§ 1. Організація діяльності підприємств житлового господарства.....	45
§ 2. Організація діяльності підприємств комунального господарства.....	55
§ 3. Організація діяльності підприємств міського благоустрою.....	86
Навчальний тренінг.....	98
Розділ IV. Виробнича програма підприємств житлово-комунального господарства.....	101
§ 1. Виробнича програма і її показники.....	101
§ 2. Методи розробки виробничої програми.....	105
§ 3. Виробнича потужність підприємства і шляхи підвищення її використання.....	115
Навчальний тренінг.....	121
Розділ V. Основні фонди підприємств міського господарства..	124
§ 1. Економічна характеристика основних фондів.....	124
§ 2. Особливості складу і структури основних фондів ЖКГ...	127
§ 3. Амортизація основних фондів міського господарства....	133
§ 4. Особливості відтворення основних фондів.....	136
Навчальний тренінг.....	144

Розділ VI. Оборотні кошти підприємств міського господарства.....	147
§ 1. Особливості складу і структури оборотних коштів підприємств міського господарства.....	147
§ 2. Визначення потреби в оборотних коштах.....	153
§ 3. Визначення оптимального розміру поставки.....	158
Навчальний тренінг.....	161
 Розділ VII. Виробництво і якість продукції підприємств міського господарства.....	164
§ 1. Поняття якості продукції, її показники.....	164
§ 2. Напрямки підвищення якості продукції підприємств ЖКГ.....	166
Навчальний тренінг.....	175
 Розділ VIII. Собівартість продукції (послуг).....	178
§ 1. Сутність і методи калькулювання собівартості продукції (послуг).....	178
§ 2. Групування витрат за статтями калькуляції.....	182
§ 3. Особливості калькулювання в основних підгалузях житлово-комунального господарства.....	190
§ 4. Групування витрат за економічними елементами.....	198
§ 5. Техніко-економічні фактори зниження собівартості продукції.....	205
Навчальний тренінг.....	210
 Розділ IX. Тарифна політика в житлово-комунальному господарстві.....	213
§ 1. Формування комунальних тарифів.....	213
§ 2. Порядок встановлення тарифів.....	219
§ 3. Напрямки вдосконалення тарифної політики у сфері житлово-комунальних послуг.....	227
Навчальний тренінг.....	235
 Розділ X. Фінансово – економічні результати та ефективність діяльності комунальних підприємств.....	238
§ 1. Формування доходів житлово-комунальних підприємств...	238
§ 2. Фінансовий результат діяльності житлово-комунальних підприємств.....	247
Навчальний тренінг.....	253
 Ситуаційні вправи.....	256
Предметний показник.....	274
Список літератури.....	280

ПЕРЕДМОВА

Зважаючи на зростаючу в економіці роль соціальних факторів актуальними для покращення якості життя населення є питання забезпечення умов ефективної життєдіяльності людей (переважна більшість яких є мешканцями міст). Ці функції безпосередньо здійснюють підприємства міського господарства, які є основною частиною містообслуговуючої сфери економіки міста.

Для організації ефективної роботи підприємств міського господарства необхідно докладно вивчити особливості організації діяльності окремих підгалузей, формування виробничої програми і ресурсної бази підприємств. Це дозволить визначити фактори, що впливають не тільки на кількісні, але і на якісні показники результатів виробничої і експлуатаційної діяльності підприємств міського господарства.

Вивчення факторів, що впливають на економічні результати діяльності підприємств – собівартість продукції (послуг) і тарифна політика, дозволять створити необхідні умови для успішного функціонування міського господарства.

Взаємозв'язок окремих розділів посібника представлений на схемі:

Метою дисципліни „Економіка і організації діяльності підприємств міського господарства” є формування у студентів сучасного економічного мислення, глибокого комплексного розуміння проблем функціонування і розвитку підприємств міського господарства та опанування навичками їх практичного розв’язання.

Внаслідок вивчення дисципліни „Економіка і організації діяльності підприємств міського господарства” студент повинен

знати:

- господарський механізм функціонування підприємств міського господарства;
- особливості формування ресурсного потенціалу в міському господарстві

- калькулювання собівартості й механізм тарифоутворення основних підгалузей житлово-комунального господарства;
- шляхи підвищення ефективності виробництва у конкретній підгалузі міського господарства

вміти:

- обчислювати економічні показники діяльності підприємств провідних підгалузей міського господарства;
- кількісно оцінювати явища й визначати тенденції зміни показників;
- розрахувати собівартість продукції (робіт, послуг) окремих галузей міського господарства;
- виконувати економічний аналіз виробничо-господарської діяльності підприємств, виявляти резерви підвищення ефективності й використання трудових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів.

Структура навчального посібника передбачає наявність окрім теоретичного матеріалу з необхідним посиланням на сучасну нормативну базу і статистичну інформацію України, також навчального тренінгу, метою якого є здобуття студентами повних знань у сфері економіки підприємств міського господарства. Для цього наведено перелік *контрольних питань*, на які слід звернути особливу увагу при самостійному вивченні кожної теми, рекомендовано ведення *термінологічного словника*.

Для розширення і поглиблення теоретичних знань щодо особливостей функціонування підприємств міського господарства запропоновані *перелік питань для поглибленого вивчення тем* і необхідна *додаткова література*.

Набуття і закріплення практичних навичок у виконанні економічних розрахунків і аналізу можна здійснити шляхом рішення *тестових завдань для перевірки знань*, які також представлено в навчальному тренінгу. Кожний правильний варіант відповіді оцінюється в 1 бал. Максимальна кількість балів – 30. Якщо при самоперевірці студент набрав 15 або менше балів, рівень його знань з обраної теми вважається незадовільним і потребує подальшого вивчення навчального матеріалу.

З метою комплексного застосування набутих знань і навичок пропонується розв’язання *ситуаційних вправ*, що дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів, передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій у процесі вивчення навчального матеріалу.

Навчальний посібник призначений для викладачів і студентів економічних спеціальностей, а також працівників міського господарства.

РОЗДІЛ І. МІСТО ЯК СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА

Програмна анотація

- 1. Історія розвитку міст – історія розвитку цивілізації**
- 2. Місто як система і система міст**
- 3. Види і класифікація міст**

§ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МІСТ – ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Ретроспективний погляд на історію свідчить, що місто було, залишається зараз і буде головним у розвитку цивілізації, а село – другорядним, хоча й необхідним для існування міст. По-перше, місто завжди було пов'язане з постійними змінами у виробничих силах. Ремесло, а потім індустрія відрізнялись своїм динамізмом і новизною порівняно з консервативними селами, які використовували те, що давало місто, а саме засоби праці.

По-друге, міська територія була ринковим простором, де здійснювались процеси купівлі, продажу товарів та послуг, що вело до концентрації в містах грошових ресурсів і пов'язаних з їх рухом установ. По-третє, міста виконували роль центрів управління в економічному, політичному, ідеологічному відношенні. Окрім того, місто концентрувало на своїй території найбільш цікаву і творчо мислячу частину населення, яка визначала розвиток науки, техніки, освіти, мистецтва.

Перші міста виникли як результат розвитку всієї системи суспільних відносин, їх культурних і політичних функцій, поглиблення територіального поділу праці, динаміки демографічних показників, наявності природних ресурсів та інших факторів. Відокремлення ремесла від землеробства сприяло розвитку товарно-грошових відносин, формуванню місцевих ринків. Їх

центрами стали поселення людей, які виникали в місцях, зручних для торгівлі і з точки зору розміщення, з точки зору захищеності від ворогів.

Разом з тим значна частина населення продовжувала займатись землеробством. Вона потребувала продуктів ремесла і захисту від зовнішніх ворогів. Поселення ремісників, торговців, воїнів, у свою чергу, не могли обійтися від продуктів землеробства. Незважаючи на такий взаємозв'язок, головна роль у кооперації праці належала тим поселенням, де відбувався розвиток ремісництва і торгівлі.

Якщо перші поселення осілих землеробів з'явилися у VII-IV тис. до н.е., то період утворення перших міст – IV-II ст. до н.е. Широке застосування залізних засобів підвищило роль міст як центрів ремесла, забезпечило подальший розвиток торгівлі, будівництва.

Утворилися великі міста в Китаї, Індії, які одночасно сприяли розвитку культури. Особливо слід відмітити роль міст Древньої Греції і Древнього Риму. Саме вони сприяли виникненню і розвитку античної цивілізації. Античні міста виникали як різновид соціально-економічної і державної організації. Вони називалися «поліси», тобто міста-держави, і складалися із самих міст і прилягаючих до них невеликих територій.

В окремі періоди розвитку людського суспільства міста досягали великих розмірів, на їхній території зосереджувалася велика кількість населення. Так, у рабовласницьких державах існували великі адміністративно-територіальні центри з населенням 500-600 тисяч чоловік, а в Древньому Римі, в період його розквіту - навіть більше 1 мільйона жителів.

У містах Стародавнього світу споруджувалися величні палаци й храми, величезні громадські й культові будинки, просторі квартали прекрасних житлових будинків, що є історичними пам'ятками найвищих досягнень цивілізації в області архітектури. Великим містам вже були відомі багато елементів міського благоустрою.

На ранніх етапах Середньовіччя місто ще не виконувало тих функцій, які були характерними для нього в античні часи. Панувало

натуральне господарство, поступово почало розвиватися товарне виробництво, а разом із ним і місто. Вже в XII-XIII с. На території Італії, Франції, Німеччини з'явилися міста, які стали центрами торгівлі й ремесел.

Інтенсивний розвиток міст почався в період капіталізму. Виникнення фабричного виробництва і поява машин вимагають великої кількості робочих рук на великих промислових підприємствах. Відбувається централізація населення. Навіть при невеликій фабриці робітники живуть поблизу. Задовольняючи їхні потреби, трудяться ремісники, кравці, шевці, пекарі, муляри, столяри та інший робочий люд, який селиться тут же, утворюючи робітничі селища. Згодом селище розростається в містечко, а містечко - у велике місто. Чим більше місто, тим вище ступінь розвитку його інфраструктури: міських доріг, житлових мікрорайонів, масового міського транспорту, промисловості, мережі підприємств побутового обслуговування, установ науки і культури.

На Русі міста виникли у феодальний період, тому що феодалізм тут виріс безпосередньо з общинно - родового суспільства, минаючи рабовласницький лад. У IX ст. виникли Київ, Новгород, Муром, Житомир, Ростов, Смоленськ, Полоцьк та ін., що були важливими ремісничо-торговими центрами й опорними пунктами давньо-руської держави зі столицею в Києві (Київська Русь). На рубежі XIX ст. в Російській імперії тільки 33 міста мали населення від 3 до 8 тис.чол., 21 – близько 10 тис.чол., 12 – до 30 тис.чол.

Після відміни кріпацького права розвиток капіталізму в Росії також сприяв міському будівництву. В ряду містотвірних факторів основну роль відігравала промисловість. У Петербурзі й Москві налічувалось понад 100 тис. робітників, Ризі – 226 підприємств (16306 робітників), в Одесі на 306 промислових підприємствах було зайнято 8634 робітників, Київ – 125 підприємств (5901 робітників), Харків – 122 підприємства (3406 робітників).

Пращури сучасних українців оселялися на території, яка вже мала за собою давню історію – з часів палеоліту і неоліту. Величезний вплив на

історичне життя тут мала природа краю. Український народ живе на тій самій території, яку здобув з початку свого розселення у Східній Європі, дуже мало уступивши територію чужим народам, а та, що він здобув, була продуктом колонізації порожніх, незаселених просторів, з яких не треба було когось усувати та проганяти. Отже, український народ був не завойовником, а мирним колонізатором. Територія держави переступає за Карпати, на півночі йде уздовж Прип'яті, Десни, Сейму, на південному заході - понад Прутом до нижнього Дунаю, з півдня її обмежує Чорне море, на сході вона губиться серед мішаного населення Вороніжчини й Донщини, а на південному сході в басейні Кубані досягає Кавказьких гір.

За адміністративним значенням міста підрозділялися на губернські, повітові й заштатні. Більшість «заштатних» міст являли собою торгові села. На обліку тоді були селище, село, станиця, посад, містечко, слобода та інші «неміські поселення» з числом жителів до 10 тисяч чоловік. Повітові міста того часу мало чим відрізнялися від сел. У містах переважали невеликі дерев'яні будинки.

У групі «повітових» значилися і такі міста, що як за чисельністю населення і економічним розвитком набагато перевершували губернські. Наприклад, Одеса числилася повітовим містом Херсонської губернії, тоді як за числом жителів вона була вп'ятеро більше губернського Херсона.

Поява надмонополій з величезними капіталами приводить до концентрації виробництва в районі найбільших міст. На їх території споруджуються нові потужні підприємства, що утворюють єдине ціле з вже існуючими. У ході монополізації капіталу гігантські корпорації поглинають своїх конкурентів у менших містах, збільшуючи потужності великих фірм. У великих містах розташовуються підприємства й установи сфери обслуговування. Сюди ж тяжіють великі потоки працездатного населення, не зайнятого в суспільному виробництві.

У результаті цих процесів великі міста перетворюються в міста-гіганти, що виходять за свої межі і розростаються за рахунок пригородів.

Поступово розширюючись, раніше самостійні й відособлені міста, з'єднуються один з одним, утворюючи єдине ціле, так звану міську агломерацію або мегаполіс з населенням понад десять, а то і більше 20 мільйонів чоловік. Їхній розвиток має гіпертрофований характер, утворюючи нові складні містобудівні проблеми.

Міста змінюють динаміку свого населення під впливом таких факторів, значущість яких змінюється у різні періоди часу:

- сальдо природного руху жителів міст;
- сальдо міграційного руху між містом та селом;
- адміністративні перетворення сіл у міські поселення та навпаки;
- поглинання зростаючими міськими поселеннями сусідніх селищ.

З огляду на розміщення групових поселень на території держави вирізняють: два контактні розташованих міста – біполь; три контактні розташованих міста – триполь, а також систему з чотирьох і більше контактних розташованих міст, функціонально взаємозв'язаних між собою, результат діяльності яких не зводиться до суми результатів діяльності окремих учасників системи, а визначається кумулятивним ефектом взаємопосилення один одного. Така складна система групового розселення міст називається *агломерацією*.

Агломерація забезпечує перехід від компактної форми міської концентрації виробництва і населення до розосередженої. Вона заснована на поглибленні спеціалізації і кооперуванні виробництв, розвитку головних підприємств шляхом створення філій і суміжних виробництв, розташовуваних у малих містах. Взаємозалежні групи великих міст забезпечують кращі умови для просторового розвитку центрів управління та інформації, системи наукових установ, середніх і вищих навчальних закладів. Великі міста за своєю природою є потужною структурою, де люди активно втягнуті у виробництво й розподіл інформації. Рівень використання сучасних інформаційних технологій у великих містах в кілька разів вище, ніж в інших населених місцях. Тому організація ефективних інформаційних,

транспортних, енергетичних комунікацій між великими містами є важливим фактором їхнього об'єднання в групи.

В агломерації, що виникає навколо великого міста, основну роль відіграють спеціалізовані трудові й культурно-побутові зв'язки в межах 30-50 кілометрів. У групах великих міст системотвірними є високорозвинені адміністративно-господарські, науково-виробничі, інформаційні функції в межах великих економічних вузлів, районів і областей. У процесі збільшення абсолютних розмірів міста спостерігається зменшення темпів відносного приросту його населення. Ця закономірність ще більшою мірою виявляється в розвитку великих міст, де більш сприятливі умови для самореалізації і гармонізації соціально-економічної і функціональної структури населених місць, для забезпечення динамічної рівноваги між виробничою і невиробничою сферами.

Для міського розселення розвинутих держав світу характерним є ***процес субурбанізації*** – підвищеної динаміки зростання частки населення приміської зони великих міст над динамікою населення центральної частини міста. Цей процес спричинений переселенням заможної частини населення великих міст в їх приміську зону, яка стає більш престижною і привабливою серед інших варіантів розселення населення. Пригороди концентрують переваги мешкання у великому місті й сільській місцевості і не мають їх недоліків.

§ 2. МІСТО ЯК СИСТЕМА І СИСТЕМА МІСТ

Класичною характеристикою міста вважається визначення М.Вебера: „Місто – це поселення, в межах якого існує власний ринок”. Міста виникають історично в результаті концентрації несільськогосподарської діяльності на компактній території. У даний час ***містом*** є крупний населений пункт, віднесений, згідно з діючим в державі законодавством, до категорії міст.

У сучасних умовах місто є регіональною соціально-економічною системою, особливими ознаками якої (за результатами досліджень багатьох

науковців) є автономність, цілісність, зв'язок з іншими системами. Соціально-територіальна ознака міста вказує на те, що воно виступає як регіональне середовище життєдіяльності населення і передбачає вивчення його структури, потреб, форм і видів розселення, притаманних різним регіонам держави. Розглядаючи функціональні ознаки міста слід підкреслити, що воно являє собою цілісну сукупність різних видів продуктивних сил і виробничих відносин, які розвиваються у визначених пропорціях і взаємозв'язку на даній території і покликані задовільняти матеріальні й духовні потреби населення. Відповідно до цього виокремлюють такі його функції: економічна, соціальна, екологічна, інфраструктурна, і основні підсистеми міста: населення, містотвірна та містообслуговуюча сфери, територію.

Слід відмітити, що система функцій міста не є сталою, вона перебуває у стані руху, який пов'язаний з напрямками розвитку самого міста. При цьому відбувається не тільки часткова зміна функцій на більш актуальні для міста в конкретний момент розвитку, але і їх повне витіснення. Так, в історичний період до нашої ери функції міст складались з нормативно-регулюючої, оборонної, релігійної тощо. В теперішній час ці функції значно розширились і включають екологічну, демографічну, політичну та інші.

Будь-яка економічна діяльність, що ґрунтується на використанні таких факторів виробництва, як праця, капітал, земля, завжди здійснюється у певних територіальних межах. Територія набуває значення важливого економічного фактора як з погляду наявності природних ресурсів, так і розміщення на ній виробничих фондів, робочої сили та капіталу.

Територія здійснює вплив на фактори виробництва, обумовлює тенденції їх розвитку. Невеликі за площею держави (Південна Корея, Японія) надають приклад інтенсивного розвитку міських територій. Великий простір, навпаки, спричиняє екстенсивний розвиток, що призводить до розтягнутості комунікацій, здійснення значних транспортних витрат, витрачання значної кількості часу і коштів на вирішення виробничих і споживчих завдань.

Обмеженість міської території в умовах економічного розвитку призводить до підвищення її вартості і актуалізації питань упорядкування відносин власності й управління міськими землями.

Еволюція міста в сучасній економічній системі відбувається як результат взаємозв'язку його основних підсистем: населення, містотвірних та містообслуговуючих підприємств, міських земель. Усі ці підсистеми характеризуються власною динамікою розвитку, що спричиняє наростання диспропорцій і з рештою призводить до занепаду міста.

Під *розвитком міста* розуміють таке становище, коли кількість одиниць житла і його загальна площа, а також обсяг існуючих суспільних благ у розрахунку на душу населення збільшується швидше, ніж кількість мешканців і загальна чисельність робочих місць. Комфортність проживання в такому місті покращується, воно стає все більш привабливим для мешканців інших міст.

У стані розвитку міста кількість мешканців і робочих місць зростають швидше, ніж кількість одиниць житла і обсяг наданих суспільних благ. Місто стає менш зручним для життя, але привабливим для переїзду до нього.

Для стагнації характерним є такий розрив між кількістю робочих місць і кількістю одиниць житла та обсягом суспільних благ, що приріст населення за рахунок міграції наближується до нуля; або кількість одиниць житла значно перевищує кількість робочих місць (через наявність значного рівня безробіття).

Під час занепаду дискомфортність проживання в місті (через погані житлові умови і низький рівень якості суспільних благ) доповнюється скороченням робочих місць.

Зазначені елементи являють собою етапи еволюції міста. У перші часи освоєння міської території спостерігається одночасна поява значної кількості житла та робочих місць. Зростання темпів житлового будівництва приваблює нових мешканців і місто швидко переходить до етапу зростання. Виникає розрив між виробничою і соціальними сферами міста.

Поступово будівництво житла уповільнюється. Це відбувається з різних причин: через відсутність вільної землі під забудову, збільшення частки ветхого та аварійного житла, спрацювання основних фондів підприємств, що, в свою чергу, зменшує можливості фінансування житла. Наступає етап стагнації.

Місто часто стає „пасткою для безробітних” - відсутність роботи або зайнятості на збиткових підприємствах спричиняють бажання виїхати в інше місто, але наявність житла, яке або неможливо продати, або можна продати за низькою ціною, заважає його здійсненню. Місто опиняється перед загрозою занепаду.

Головна причина зростання міст (економія на витратах, що виникає внаслідок приближення постачальників до споживачів їх продукції, послуг) виступає і як обмежувальний фактор. Якщо масштаби міста починають перевищувати певний розмір, виникають транспортні затори, складності із утилізацією та знешкодженням сміття, інші проблеми, що викликають подорожчання розміщення на даній міській території нових виробництв. Відсутність робочих місць призводить до зупинки зростання міста і дії механізму поступової деградації урбанізованої території. Таким чином, основним завданням управління містом є підвищення комфортності проживання і утримання його на етапі розвитку.

Функціонування міста базується на єдності містотвірних та містообслуговуючих підприємств. Містотвірні об'єкти виступають першоосновою міста, його виникнення та розвитку. Містотвірна база являє собою сукупність галузей, підприємств, установ і організацій, результати діяльності яких в основному спрямовані на виконання функцій, що виходять за межі даного міста, а також функцій із забезпечення зайнятості, виробництва товарів для населення. Основними місттвірними підприємствами є промислові підприємства. Крім того, до них відносять підприємства:

- будівництва промислових об'єктів і споруд;
- транспорту і зв'язку;
- науки і освіти;
- інші заклади культурного та суспільного призначення.

Містообслуговуючі підприємства є не причиною, а наслідком виникнення та розвитку міста. До них належать: міські адміністративні, громадські заклади та організації; культурно-просвітницькі заклади місцевого значення; міські лікувальні та оздоровчі заклади; підприємства побутового обслуговування, міські комунальні підприємства та установи.

Гармонійний розвиток міста можливий за умов комплексного взаємозв'язку вказаних сфер. Недостатній розвиток виробничої інфраструктури призводить до зниження ефективності роботи галузей спеціалізації. Об'єкти соціальної інфраструктури активно впливають на відтворення трудових ресурсів: забезпечують підвищення ефективності роботи підприємств міста, збільшення продуктивності праці, покращення освітнього і культурного рівня робітників. Особливість витрат в містообслуговуючу сферу полягає в тому, що вони не призводять до безпосереднього збільшення виробленого суспільного продукту, але складають основу подальшого нарощування виробництва.

Останнім часом спостерігається стрімке зростання невиробничої сфери і окремі науковці прогнозують втрату містом зв'язку з промисловістю, яка спричиняла його появу і розвиток. Слід зауважити, що така тенденція стосується тільки великих міст і не може бути прийнятною для середніх і малих міст.

В економіці міста часто використовується поняття системи міст як каркасу території. В основі цієї концепції лежать такі тези:

1) Міста не є ізольованими економічними агентами, вони входять до системи стосунків з іншими містами (ці стосунки можуть бути ієрархічного, взаємодоповнюючого або конкурентного типу).

2) У сукупності міста і їх взаємозв'язки визначають характер економічного простору держави (її регіону тощо).

Таким чином, поняття каркасу, акцентуючи увагу на містах як на центрах економічної активності, дозволяє розглядати економічний простір як структурно-організований.

Міста характеризуються високою інтенсивністю економічного життя і, відповідно, високою щільністю освоєння території. Заміська територія виступає як економічно мало інтенсивний, мало освоєний простір. Тому міста й зв'язуючі їх шляхи постають у вигляді каркасу.

Вивчення реальної морфології мереж міст свідчить про посилення ролі мережної форми зв'язку горизонтального типу, яка поєднується одночасно із ієрархічними відносинами. Така конструкція розглядається як найбільш перспективна просторова форма каркасів міст. В основі цієї конструкції знаходяться вузли (центри активності) та промені (потoki товарів, людей, інформації).

Економічне значення міста можна охарактеризувати різними показниками залежно від виду міста. Для міста-постачальника доцільними є показники чисельності активного населення та обсягу продукції, що виробляється в місті. Для підприємства-ринку таким показником може бути сукупний дохід населення цього міста. Доцільно також застосувати інші показники, що характеризують технічний стан та ефективність використання основних фондів, структуру промислового виробництва, номенклатуру продукції і т.ін. Це потребує розвитку спеціального розділу статистики, а саме соціально-економічної статистики міста.

§ 3. ВИДИ І КЛАСИФІКАЦІЯ МІСТ

Населені пункти поділяються на два види:

- міські (міста і селища міського типу);
- сільські (радгоспні, колгоспні, фермерські, а також дачні поселення).

Містобудування - це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян із створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших

об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію і реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури.

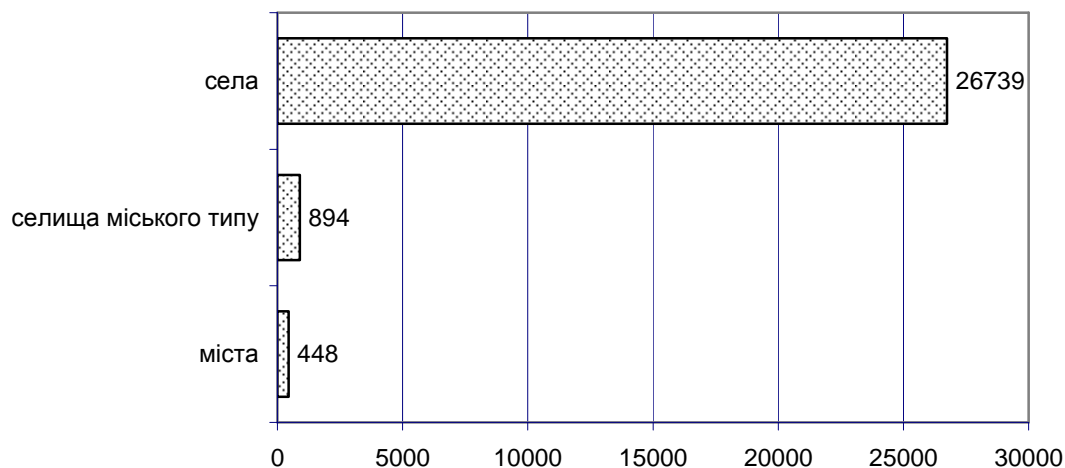

Рис. 1 – Кількість населених місць в Україні [34]

Класифікація міст за містобудівними ознаками базується на таких принципах:

- чисельність населення;
- адміністративно-політичне значення міста (республіканський, обласний, районний центр);
- народногосподарське значення міста (промисловий центр, транспортний вузол, порт, курорт);
- місцеві, природні та історичні особливості.

Найбільш визначальною і узагальнюючою ознакою є чисельність населення. У більшості держав чисельність населення лежить в основі віднесення населеного пункту до міста. Даний критерій коливається від 250 чол. у Данії до 30 тис.чол. в Японії. Показник чисельності населення доповнюється іншими іншими критеріями:

- питома вага населення, зайнятого несільськогосподарською діяльністю – Росія, Грузія, Таджикистан;
- щільність населення – Індія;
- рівень благоустрою та розвитку соціальної сфери – Індонезія, Чехія, Словачія;
- адміністративні функції – Бразилія, Парагвай, Монголія, Єгипет.

В Україні населений пункт набуває статусу міста, якщо чисельність населення складає 10 тис.чол. Якщо загальна чисельність населення не перевищує 50 тис.чоловік, місто вважається *малим*.

Розвиток малих і середніх групових систем населених місць припускає головним чином зростання центральних міст і поліпшення їхніх транспортних зв'язків з іншими населеними місцями. Однак, малі міста мають велике народногосподарське значення. Сьогодні їх нараховується близько 80% із загальною чисельністю населення, що перевищує четверту частину всіх міських жителів країни. Вони необхідні і великим містам, і селам: першим як додаткові бази для розміщення підсобних виробництв, заводів-суміжників, підприємств і організацій, що є ланками агропромислових комплексів, розташованих у містах, а також як резерв працездатного населення, другим – як місцеві організуючі центри і своєрідні ступені, що з'єднують їх із джерелами матеріальної і духовної культури великих міст. Малі міста відіграють прогресивну роль комунікацій, що забезпечують взаємне проникнення міської і сільської культур.

Існує декілька напрямів повернення малих міст до активного життя і розвитку. Основний з них – це розміщення нових промислових підприємств, що відразу створює стимул подальшого зростання таких міст. Як показує досвід, проходить небагато часу і вигляд малих міст докорінно змінюється, як і характер забудови та рівень благоустрою. Укрупнення міст дозволяє розширити мінімально потрібний комплекс підприємств і установ культурно-побутового обслуговування населення. На такий шлях розвитку стали багато міст – районних центрів. Для району таке місто – справжня «столиця» з усіма її різноманітними функціями: адміністративними, господарськими, торговими, культурними, освітніми, медичного обслуговування, спорту і дозвілля, побутового обслуговування, транспортними, інформаційними, а також функціями спілкування і зв'язку з великими промислово - культурними центрами. Без такої своєї «столиці»

неможливо уявити розвиток жодного сільського району, що має свій історично сформований вигляд, архітектуру, господарство.

Слід зупинитися ще на одному типі малих міст, які не мають великих ресурсів для промислового розвитку, але є безцінними сторінками минулого народу і його культури. Навряд чи доцільно штучно підводити під таке містечко новий економічний фундамент, треба тільки допомагати йому в будівництві житла, готелів, культурно-побутових об'єктів, у благоустрої і ремонті. Такі унікальні місця можуть в перспективі перетворитися в міста-музеї, центри туризму й екскурсій, місця відпочинку для тисяч аматорів історії, архітектури і мистецтва, активного культурного відпочинку. Ці реліквії архітектури і містобудування нашого народу, перлини природи треба дбайливо зберігати, захищати від шкідливого вторгнення і недоречного розміщення на їхніх територіях промислових підприємств. Як об'єкти туризму, вони можуть стати джерелами додаткових доходів для країни.

Залежно від взаємного розташування великих міст можна виділити такі види груп: групи ближнього сусідства, групи далекого сусідства і понадгрупи. Групи ближнього сусідства стикаються зонами свого найближчого оточення (до 30 км). Наприклад, Донецька група нараховує 19 великих міст : Донецьк, Макіївка, Горлівка, Краматорськ, Слов'янськ, Константинівка, Маріуполь, Луганськ, Кадіївка, Комунарск, Червоний Луг, Лисичанськ, Новошахтинськ, Бердянськ. Середня відстань між містами складає 51 км. Діаметр групи - 280 км. Довжина комунікацій між містами - 735 км. Друге місце займає Дніпропетровська група, що складається з великих міст: Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Запоріжжя, Нікополь, Кривий Ріг. У складі цієї групи є подвійні міста - Дніпропетровськ-Днепродзержинськ. Тернопільська група включає 3 великі міста з відстанню між ними 94 км і діаметром групи 164 км. Така ж кількість міст складає Одеську групу, де середня відстань між містами 76 км, а діаметр групи 152 км.

Ці групи міст мають поліцентричний характер. Вони розвиваються на основі виробничої й економічної кооперації, обслуговуються загальними зонами відпочинку, великими транспортними вузлами. Міста знаходяться на різних стадіях формування, у неоднакових економіко-географічних умовах і розходження між ними часто істотніше ніж подібність. Наприклад, спеціалізованими великими промисловими містами, що не мають обласних функцій є Кривий Ріг, Маріуполь, Макіївка, Горлівка. Обласними багатофункціональними центрами є Дніпропетровськ і Донецьк.

З огляду на кліматичні умови окремо вирізняють *гірські населені пункти* - міста, селища міського типу, селища, сільські населені пункти, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність.

Критеріями віднесення населених пунктів до категорії гірських є:

- розташування населеного пункту або частини його, на якій проживає більш як половина мешканців цього пункту, на висоті 500 метрів і вище над рівнем моря на території, рельєф якої дуже розчленований;

- розміщення 60 і більше відсотків сільськогосподарських угідь у межах цього пункту на схилах 15 градусів і більше; якщо на одного жителя припадає менш як 0,15 гектара ріллі;

- суворі кліматичні умови: холодна і довга зима (середня тривалість - не менше 115 днів, середньодобова температура повітря у січні не перевищує мінус 4 градуси за Цельсієм), прохолодне коротке літо (середня тривалість - не більше двох місяців, середньодобова температура у липні не перевищує 20 градусів за Цельсієм), велика кількість опадів (середньорічна сума опадів у рідкому і твердому стані - не менше 600 міліметрів), мають місце селеві явища, повені.

Населені пункти, які розташовані на висоті 400 метрів і вище над рівнем моря і відповідають двом критеріям і не менш як двом показникам третього критерію "суворі кліматичні умови", набувають статусу гірських.

За характером функцій розрізняють міста, які спеціалізуються на промисловому виробництві, будівництві, транспорті тощо.

За адміністративно-територіальною ознакою виокремлюють столичні міста, центри автономних республік та областей, районні центри.

Незважаючи на те, що міста мають різні соціально-економічні характеристики, їх економіка має спільні риси, відмінні від економіки невеликих поселень (сіл):

- економіка міста за своєю сутністю індустріальна. У містах концентрується промисловість, що виступає основною галуззю економіки;
- індустріальний розвиток відбивається не тільки у більш високих характеристиках технічних систем, ступенем їх розповсюдження, але й глибокій спеціалізації виробництва, результатом якої стає його концентрація;
- внутрішньоміська спеціалізація, взаємозалежність підприємств і галузей роблять невідкладним розвиток транспортної системи міста;
- концентрація промислових підприємств на відносно невеликій території сприяє необхідності створення невиробничої бази, що обслуговує як населення, так і підприємства. Окремо слід відмітити ті з них, що забезпечують рух фінансових і товарних потоків (банки, біржі тощо);
- економіка міста – це багатовимірний ринковий простір, який вбирає в себе десятки й сотні локальних ринків, взаємопов'язаних між собою, забезпечуючих реалізацію товарів та послуг як підприємств міста, так і села;
- для міста велике значення має інженерна інфраструктура як виробничої, так і невиробничої сфери;
- в місті концентрується найбільш динамічна частина населення, яка визначає і темп, і якість соціально-економічного розвитку;
- відносно обмежені території міст і, одночасно, висока концентрація ресурсів приводять до наявності інтенсивного виробництва.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Назвіть чотири характерні особливості міста, що відбивають його провідну роль у розвитку цивілізації.
2. Назвіть основні причини виникнення міст.
3. Який період історії людства і чому характеризуються інтенсивним зростанням кількості й розміру міст?
4. Які фактори впливають на динаміку чисельності населення міст?
5. Наведіть характеристику групових поселень. Які з них утворюють агломерацію?
6. У чому полягає сутнісна характеристика субурбанізації?
7. Дайте визначення міста, його характерної відмінності від інших поселень.
8. Назвіть основні функції і підсистеми міста.
9. Що таке розвиток міста?
10. Дайте характеристику етапів еволюції міста.
11. Що таке містотвірна сфера? Які підприємства до неї відносяться?
12. Що таке містообслуговуюча сфера? Які підприємств складають її основу?
13. Що таке містобудування? Назвіть основні містобудівні ознаки.
14. Якою є основна ознака віднесення поселення до категорії міста? Які інші ознаки використовують у світовій практиці?
15. Назвіть спільні риси економік окремих міст.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ Місто
- ✓ Розвиток міста
- ✓ Містобудування

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ (max - 30 балів)

Встановіть правильність „+” або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1. Міста змінюють динаміку свого населення під впливом таких факторів:

А. сальдо природного руху населення держави	В. сальдо природного руху жителів міст
С. сальдо природного руху жителів сіл	Д. сальдо міграційного руху між містом та селом

2. Два контактні розташованих міста утворюють таке групове поселення:

А. біполь	В. триполь
С. агломерація	Д. територіально-промисловий комплекс

3. Основні функції міста є такими:

А. економічна	В. соціальна
С. політична	Д. інфраструктурна

4. Розрізняють такі етапи еволюції міста:

А. стагнація	В. диверсифікація
С. розвиток	Д. занепад

5. До містотвірної сфери відносять такі підприємства:

А. промисловість	В. транспорт і зв'язок
С. міська торгівля	Д. міський транспорт

6. До містообслуговуючої сфери відносять такі підприємства:

А. підприємства побутового обслуговування	В. промисловість
С. міська торгівля	Д. міський транспорт

7. За розміром розрізняють такі види міст:

А. місто-столиця	В. місто-обласний центр
С. мале місто	Д. місто-промисловий центр

8. Залежно від взаємного розташування великих міст можна виділити такі види груп:

А. групи ближнього сусідства	В. понадгрупи
------------------------------	---------------

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Місто як багаторівнева поліструктурна соціально-економічна система.
2. Економіка міста як основа розвитку територіальної спільноти

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов А., Васютичев А., Головина Н., Ореховский П., Слесарев Д., Слесарева Е. Города и реформы / Под общей редакцией д.э.н., проф. П.А. Ореховского. – Обнинск, ИМУ, 2002.
2. Шпачук О.В. Місто як уособлена територіальна соціально-економічна система / Дис. канд. екон. наук: спец. 08.10.01– Харків: ХДАМГ, 2000.
3. Экономика города: Уч. пособие для вузов/ Под ред. д.э. н., проф. Ю.Ф.Симионова. – М.:ИКЦ «МарТ», 2006.

РОЗДІЛ II. МІСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО У СТРУКТУРІ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Програмна анотація

- 1. Міське господарство як галузь народного господарства**
- 2. Особливості діяльності підприємств міського господарства**

§ 1. МІСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК ГАЛУЗЬ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Життєдіяльність сучасного міста, якість міського середовища багато в чому визначається діяльністю галузей міського господарства, що забезпечують населення міста і виробництво. До них відносяться утримання житлового і дорожнього господарства, зелених насаджень, транспортне обслуговування, системи водопостачання, тепlopостачання, електро- і газопостачання та інші, інформаційні системи захисту території міста від забруднення, руйнування, стихії.

Ефективність діяльності галузей міського господарства залежить від рівня їхньої функціональної організації, управління, інформаційного забезпечення, а також від умов розміщення у функціональній і архітектурно-планувальній структурі міста.

Діяльність підприємств, що забезпечують функціонування міста, відзначається складністю. Особливість і значення міського господарства в структурі народногосподарського комплексу міста визначається спрямованістю його діяльності на забезпечення життєдіяльності міста як складної соціально-економічної і територіально-планувальної системи. Тому вважається доцільним виділення в структурі зайнятості, балансі території, споживанні ресурсів, в сфері фінансової політики галузей міського господарства як галузей, орієнтованих не на виробництво експортної продукції, що реалізується в формі виробів матеріального

виробництва, інформації, послуг і комунікацій, а на забезпечення оптимальної виробничо-економічної діяльності містотвірних галузей, що забезпечують економічне процвітання міста. Цим визначається соціально-економічна ефективність їхньої діяльності.

За однією з існуючих класифікацій заклади й підприємства, діяльність яких спрямована на забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому, належать до містотвірної групи; а підприємства і заклади, що забезпечують життєдіяльність міського організму, - містозабезпечуючої, орієнтовані на обслуговування населення - до обслуговуючої.

Між містотвірною і містозабезпечуючою сферами існує безперервний зв'язок. Підприємства містозабезпечуючої сфери надають підприємствам містотвірної сфери матеріально-технічні ресурси і послуги, необхідні для виробничої діяльності останніх, такі як тепло, енергія, вода, газ, послуги очисної мережі міста, продукція будівництва та ін. В свою чергу, підприємства містозабезпечуючої бази використовують багато видів продукції, що надаються підприємствами і організаціями містотвірної групи - сировина, енергія, устаткування, промислові матеріали, інженерно-технічні і управлінські кадри тощо.

Такий розподіл дозволяє міській владі провадити цілеспрямовану економічну й технічну політику, яка стимулює розвиток підприємств, які до цього були в містах України на утриманні державного бюджету.

Міське господарство - це комплекс розташованих на території міста підприємств, організацій та установ, діяльність яких спрямована на задовільнення матеріально-побутових і соціально-культурних потреб населення, яке проживає в даному місті.

Галузі міського господарства пов'язані з управлінням міським господарством, комунікаційною діяльністю та підтриманням міського середовища в нормальному технічному і екологічному стані. Міські комунальні об'єкти належать до різних рівнів управління.

З соціального погляду рівень розвитку міського господарства достатній за умови, якщо кожна з його сфер забезпечує потреби населення в необхідному виді послуг у потрібній кількості, асортименті, якості тощо.

Розмір і склад міського господарства визначаються чисельністю населення, темпами його зростання, територією міста та зонами його впливу. Ці та інші фактори певною мірою залежать від величини, складу і темпів зростання містотвірної бази.

В складі міського господарства розрізняють заклади охорони здоров'я, освіти і культури, підприємства житлово-комунального господарства (ЖКГ), міської торгівлі, побутових послуг, виробництва місцевих будівельних матеріалів. Вагомішим серед інших є житлово-комунальне господарство, яке, в свою чергу, складається з житлового, комунального господарства і міського благоустрою (рис. 2).

Житлово-комунальне господарство - це галузь, яка забезпечує першочергові потреби населення і суттєво впливає на створення необхідних умов для функціонування всього господарства країни. Загальне керівництво житлово-комунальним господарством міста, незалежно від того, в чиєму розпорядженні знаходяться житловий фонд, комунальні підприємства і споруди благоустрою, виконують виконками міських Рад народних депутатів. Вони затверджують постанови, що визначають порядок роботи й умови санітарного і технічного утримання комунальних об'єктів, споруд благоустрою та житлових будинків, розробляють проекти планування та забудови міст, умови користування міськими землями.

Податки з доходів комунальних підприємств зараховуються до місцевого бюджету. В той же час з останнього здійснюються асигнування на покриття збитків підприємств житлово-комунального господарства і фінансується будівництво нових об'єктів.

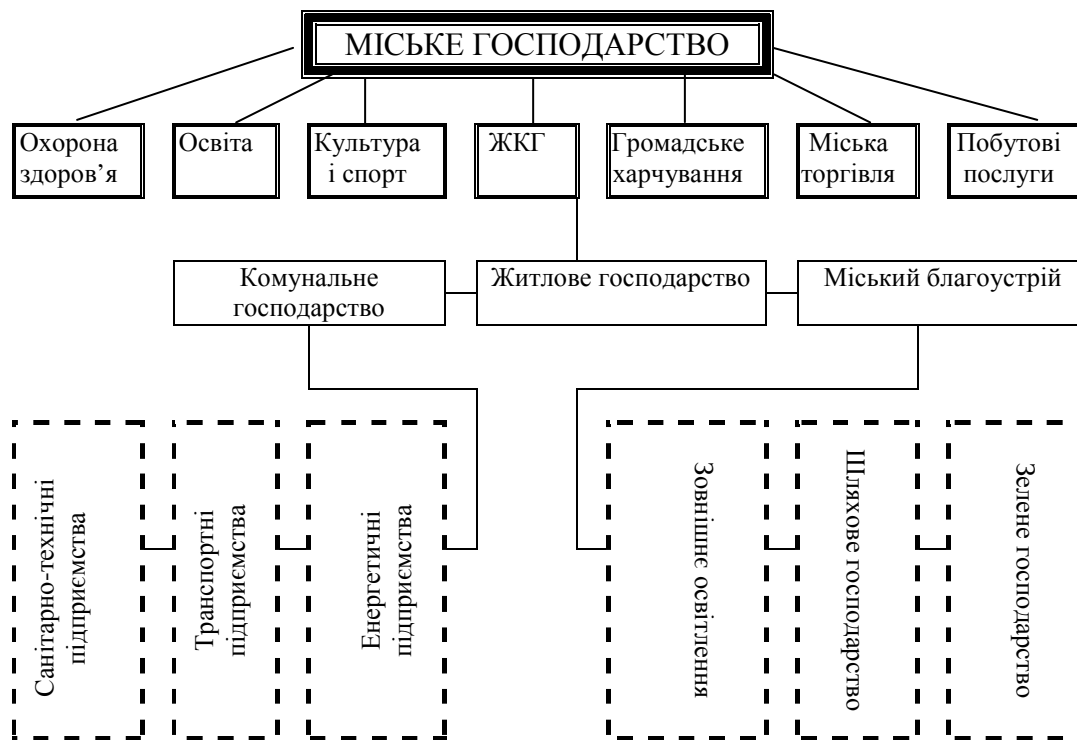

Рис. 2 - Інформаційна схема міського господарства

Житловий фонд України - одна із складових національного багатства країни. Його соціальна структура, тобто співвідношення за формами власності: державна (комунальна), відомча, приватна, не є постійною. Останнім часом спостерігається тенденція зростання частки приватного житлового фонду як наслідок приватизації населенням житлового фонду місцевих Рад і відомств.

Експлуатацію житлового фонду здійснюють організації (будинкоуправління, ЖЕКи, житлові об'єднання, управління і т.п.), що підпорядковані міським Радам народних депутатів або підприємствам, організаціям та відомствам, а також приватні фірми.

Завданням житлових організацій є поліпшення експлуатації та забезпечення надійного збереження житлового фонду. Вирішення цього завдання забезпечується керівництвом житловим господарством міста з боку місцевих Рад, а також приватних фірм.

До санітарно-технічних підприємств належать підприємства водопровідно-каналізаційного господарства(ВКГ), підприємства санітарної

очистки, міські пральні, лазні тощо. Транспортні підприємства включають міські види пасажирського і вантажного транспорту. До складу міського електротранспорту входять підприємства міського електротранспорту, які здійснюють перевезення пасажирів та вантажів, рухомий склад, трамвайні і тролейбусні лінії, ремонтно-експлуатаційні депо, службові приміщення, фунікулери, канатні дороги, ескалатори, заводи по ремонту рухомого складу і виготовленню запасних частин, споруди енергетичного господарства та зв'язку, промислові, ремонтно-будівельні, торговельні та постачальницькі організації, навчальні заклади, науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, заклади охорони здоров'я, відпочинку, фізичної культури і спорту та інші культурно-побутові заклади і підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу міського електротранспорту. До енергетичних відносяться підприємства електро-, тепло-, газопостачання.

Підприємства зовнішнього освітлення здійснюють експлуатацію і ремонт вуличних світильників та мереж освітлення. Підприємства шляхового господарства виконують будівництво, ремонт і експлуатацію міських шляхів. До зеленого господарства відносять підприємства з експлуатації та ремонту зелених насаджень, необхідні виробничі підприємства (оранжереї, розсадники).

До експлуатаційних належать підприємства, які підтримують у нормальному технічному стані об'єкти міського господарства: житловий фонд, вулично-дорожні мережі, системи зелених насаджень загального користування.

Технологічні підприємства охоплюють такі складні галузі міського господарства з інженерною технологією, як: водопостачання, каналізацію, тепло-, електро-, газопостачання, громадський транспорт, телефон, телеграф, пошту, зовнішнє освітлення, санітарну очистку та утилізацію відходів життєдіяльності населення та виробництва.

Згідно з діючим законодавством, **житлово-комунальні послуги** - результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та перебування осіб у жилих і нежилих приміщеннях, будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил. Зважаючи на багатогалузевість житлово-комунальної сфери, видами діяльності підприємств ЖКГ є не тільки власне надання послуг, а й виконання робіт з будівництва, ремонту, експлуатації, основними з яких є:

- **комунальні послуги** - результат господарської діяльності, спрямованої на задоволення потреби фізичної чи юридичної особи у забезпеченні холодною та гарячою водою, водовідведенням, газо- та електропостачанням, опаленням, а також вивезення побутових відходів у порядку, встановленому законодавством;

- **централізоване холодне (гаряче) водопостачання** - подача холодної (гарячої) води споживачам спеціальними мережами;

- **водовідведення** - послуга, що передбачає відведення стічних вод з кожної квартири (приватного будинку) за допомогою санітарно-технічних приладів та каналізаційної мережі;

- **теплопостачання** (центральне опалення) - послуга, що передбачає подачу теплової енергії до кожної квартири (приватного будинку) для забезпечення опалення приміщень;

- **утримання будинків і прибудинкових територій** - господарська діяльність, спрямована на задоволення потреби фізичної чи юридичної особи щодо забезпечення експлуатації та/або ремонту жилих та нежилих приміщень, будинків і споруд, комплексів будинків і споруд, а також утримання прилеглої до них (прибудинкової) території відповідно до вимог нормативів, норм, стандартів, порядків і правил згідно із законодавством;

- **утримання міських шляхів** – господарська діяльність з догляду за шляховими спорудами з метою підтримання їх у робочому стані, збільшення дієздатності, подовження терміну служби;

- **утримання об'єктів зеленого господарства** – господарська діяльність, що здійснюється з метою утримання та розвитку зелених зон загального користування;

- **утримання об'єктів зовнішнього освітлення** - господарська діяльність, спрямована на утримання і ремонт об'єктів зовнішнього освітлення з метою забезпечення необхідного освітлення вулиць і районів міста.

Розвиток і благоустрій кожного населеного пункту здійснюється з урахуванням чисельності населення, його побутових потреб, санітарних та інших вимог. Чим більший населений пункт, чим щільніше його заселення, тим складніші завдання водозабезпечення, очистки, організації внутрішнього міського сполучення, санітарної охорони повітря, води, землі на його території, тим більше потрібно обладнання для його благоустрою та створення нормальних умов для життя населення і роботи підприємств, установ та організацій.

Інженерним обладнанням міста є водопроводи, каналізація, мережі теплофікації, електропостачання, газопостачання, а також споруди з благоустрою міської території - вуличні заощення, тротуари, мости, набережні, ливнева каналізація, вуличне освітлення, зелені насадження вулиць, парки, сади, сквери, квітники, газони, огорожі, архітектурні споруди та пам'ятники.

Умови експлуатації обладнання міста залежать від розмірів та типу населеного пункту. Так, мережі електропостачання, газові, теплофікаційні, водопроводу та каналізації, як правило, відображають схему розміщення вулиць та проїздів міста.

Таблиця 1 – Характеристика окремих галузей ЖКГ України [12,58]

Житлове господарство		
Житловий фонд:	-будинків - загальна площа	10,1 млн. од. 1046,2 млн. м ²
Частка житла у приватній власності		90,7%
Частка житла, побудованого до 70-х років ХХ ст.		70%
Частка житла у незадовільному технічному стані		25%
Частка витрат на капітальний ремонт (від потреби)		20%
Кількість ліфтів		86,2 тис.од.
З них працює понад 25 років		30%
Водопровідне господарство		
Загальна потужність водопроводів		26,2 млн.м ³ / добу
Частка амортизованого насосного обладнання		20%
Виробнича потужність очисних споруд		14,9 млн.м ³ / добу
Частка очисних споруд, що потребує відновлення		25%
Загальна протяжність водопровідних мереж		182 тис.км
Частка мереж в аварійному стані		38%
Реалізація води всім споживачам		3600 млн. м ³ / рік
Частка міст з цілодобовим водопостачанням		44%
Каналізаційне господарство		
Пропускна спроможність очисних споруд		15,3 млн.м ³ / добу
Частка амортизованого насосного обладнання		34%
Загальна протяжність каналізаційних мереж		47 тис.км
Частка мереж в аварійному стані		32%
Відведено стічних вод		2700 млн. м ³ / рік
У тому числі з повним біологічним очищенням		97%
Комунальна теплоенергетика		
Кількість котелень		14 тис.од.
Частка котелень, що потребують реконструкції		42%
Довжина теплових мереж(у двотрубному вимірі)		20,8 тис.км
Частка амортизованих теплових мереж		37%
Вироблено теплової енергії		43 млн. Гкал/ рік
Втрати теплоенергії в мережі		11%

Розвиток, утримання та експлуатацію перелічених видів обладнання міста здійснюють організації міського комунального господарства виконкомів місцевих Рад народних депутатів.

Побутове обслуговування являє собою багатогалузеве господарство. **Побутове обслуговування населення** - організована діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язана з наданням побутових послуг. **Побутова послуга** - вид діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної із задоволенням конкретної побутової потреби індивідуального замовника. Існують декілька основних типів підприємств побутового обслуговування населення: виробничі об'єднання та спеціалізовані підприємства централізованого виробництва; комбінати побутового обслуговування, що мають у своєму складі декілька цехів або майстерень, розміщених в одній будівлі, які спеціалізуються на наданні певних послуг; майстерні, ательє, цехи, ремонтно-будівельні контори, фотографія, пункти прокату, сільські будинки побуту та ін.

Соціальна структура підприємств побутового обслуговування населення у період переходу до ринку змінюється більш швидкими темпами, ніж соціальна структура житлово-комунального господарства. Тут має місце стабільна динаміка зростання питомої ваги приватних підприємств.

Підприємства побутового обслуговування населення надають послуги не тільки безпосередньо населенню, а й підприємствам та організаціям, що знаходить відображення в методах фінансового планування. На відміну від більшості промислових підприємств, діяльність яких протягом року має більш-менш ритмічний характер, робота підприємств побутового обслуговування населення зазнає сезонних коливань і залежить від попиту споживачів в окремі періоди не тільки року, але і протягом доби, тижня, місяця. Щоб забезпечити потреби споживачів в періоди максимального попиту на послуги, підприємства повинні мати додаткові резервні потужності, встановлювати певний ритм роботи.

Підприємства побутового обслуговування населення не тільки виробляють продукцію чи надають послуги, а і безпосередньо реалізують їх населенню, тобто без допомоги торговельних, збутових або інших посередницьких організацій. Отже в цих галузях тісно переплітаються елементи промислового виробництва і роздрібної торгівлі. При цьому оплата наданих послуг або співпадає з процесом виробництва та реалізації, або має авансовий характер, а в ряді випадків і передує процесу виробництва, що вносить свою специфіку в організацію оборотних коштів.

§ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Специфічною особливістю міського господарства є те, що більшість підприємств не створюють матеріальної продукції, а надають послуги. Однак це не може бути підставою для того, щоб класифікувати міське господарство як невиробничу сферу, оскільки послуги надаються переважно підприємствам виробничої сфери. Спожиті цими підприємствами послуги збільшують вартість створеної на них продукції, оскільки сам процес надання послуги створює вартість. Віднесення міських підприємств до невиробничої сфери позбавляє можливості правильно визначити обсяг суспільного продукту та національного доходу, їх розподіл, перерозподіл і використання.

У житлово-комунальному господарстві слід виділити підприємства матеріальної сфери виробництва, діяльність яких є продуктивною незалежно від форми її втілення (матеріальна продукція або послуга) і результатом якої є заново створена вартість (водо-, газо-, електро-, теплозабезпечення тощо). Оскільки діяльність таких підприємств передбачає поєднання двох видів діяльності: виробництво продукції (питної або гарячої води, газу, електроенергії, теплоенергії) і її постачання, то можна говорити про виробництво на таких підприємствах комунальної продукції, яка на відміну від товарної характеризується миттєвим інтервалом часу між процесом виробництва і споживання, необхідністю

виробничої діяльності поза моментом споживання, обмеженими можливостями щодо накопичення і зберігання.

До нематеріальної сфери виробництва доцільно віднести підприємства, які надають послуги безпосередньо населенню. Вони не є ланкою єдиного суспільного процесу виробництва і споживаються населенням в момент їх придбання (послуги перукарень, транспорту, парків, готелів тощо). Відмінною рисою надання послуг, які не мають фізичної форми втілення, є співпадання процесу виробництва і споживання послуги у часі і просторі. Це явище призводить до таких характерних особливостей:

- неможливість накопичення, зберігання і транспортування послуг, що збільшує ступінь підприємницького ризику і вимагає більш точного врахування фактора часу і сезонності, годин пікових навантажень протягом доби;

- ускладнений вибір споживача, який може оцінити корисність послуги тільки після її споживання і заздалегідь оцінити її тільки приблизно;

- нерозривний зв'язок послуги і виробника. У процесі її надання завжди здійснюється особистий контакт виробника і споживача. Це ставить залежним результат діяльності підприємства не тільки від професійних навичок і знань персоналу, але й від їх комунікативних здібностей;

- участь споживача у виробничому процесі і можливість впливати на нього. Це вимагає від виробника готовності оперативного реагування на непередбачувані обставини, а споживачеві дозволяє отримати послугу необхідної для нього якості;

- труднощі у визначенні якісних показників. Послуга існує у вигляді живої людської праці і неможливо гарантувати постійність її якості. З метою зменшення впливу цього фактора підприємства сфери послуг вирішують питання підвищення кваліфікації працівників, впровадження новітніх технологій, визначення матеріальних факторів, що впливають на якість послуги.

До особливостей ринку житлово-комунальних послуг можна віднести:

– Залежність від місцевих умов. Найбільший вплив на організацію діяльності житлово-комунальних підприємств має такий містотвірний фактор, як чисельність населення. За наявності великої чисельності населення система житлово-комунальних підприємств є більш розгалуженою, надає значну кількість видів послуг окремими (а не одним, як це буває у невеликих містечках) підприємствами.

Як невід’ємна частина народного господарства, міське господарство тісно пов’язане з його галузями і особливо з промисловістю. Взаємозв’язок міського господарства і промисловості виявляється в наступному:

- розміри міського господарства і темпи його розвитку визначаються, в основному чисельністю населення і її зростанням, що в свою чергу, залежить головним чином від розмірів і темпів розвитку промисловості міста. Промисловість є основним містотвірним фактором, що породжує нові міста й селища і визначає зростання наявних;

- міське господарство може розвиватися тільки на базі розвитку промисловості, що забезпечує його різноманітними матеріалами й обладнанням;

- діяльність підприємств міського господарства забезпечує нормальну роботу промислових підприємств. Добре, благоустроєне житло, чітко працюючий, швидкий й зручний пасажирський транспорт, лазні, пральні та ін. - все це безпосередньо впливає на продуктивність праці робітників, які зайняті в промисловості.

Місцеві кліматичні, геологічні та інші умови також впливають на склад і структуру комунальних послуг даного регіону.

–Комплексний характер розвитку. Розвиток окремих комунальних підприємств неможливий без урахування існуючих можливостей і розвитку інших, пов’язаних з ним галузей. Так, створення каналізації передбачає

наявність у місті водопроводу; розвиток водоспоживання при відсутності каналізації неминує призведе до погіршення санітарних умов. Різні види міського транспорту повинні доповнювати один одного. Електроенергія складає основу для розвитку різних галузей комунального господарства.

Тепло електростанцій використовують для центрального опалення (теплофікація), для сміттєпереробних заводів, для різних виробничих цілей. Система водостоків і каналізаційних труб, прокладка різноманітних мереж (водопровідних, каналізаційних, трамвайних, газових та ін.) пов'язані один з одним і з усім шляховим господарством. Шляхове господарство, як і освітлення вулиць, має бути узгоджене з розвитком різних видів міського транспорту. Мережа підземних споруд повинна будуватися у взаємній ув'язці з надземними шляхами та гідротехнічними спорудами.

- Локальний характер. Відчуваючи вплив територіальних умов, ринок комунальних послуг має чітку просторову обмеженість, в межах якої формуються відмінні від інших, але схожі між собою соціо-економічні характеристики. Ринок локалізований в межах територіальних утворень, хоча масштаби цих утворень можуть бути різними.

- Різнорідність видів діяльності. Для підприємств міського господарства характерні такі види діяльності: виробництво продукції (товарної і комунальної), надання послуг (побутових і комунальних), виконання робіт (з експлуатації, будівництва, ремонту).

- Однорідність продукції окремих підприємств. Наприклад, водопроводи тільки у виняткових випадках подають споживачам одночасно очищену та неочищену (для промисловості) воду; каналізація тільки у разі недостатньої потужності очисних споруд може частину стічних вод видаляти без очистки; ТЕЦ, як правило, постачають споживачам тепло (різного потенціалу) та електроенергію.

Продукція комунальних підприємств має не тільки кількісну, але і якісну характеристику: зручності, що надаються пасажиром міським

транспорт; ступінь очистки питної води та стічної рідини; необхідний рівень тиску в інженерних мережах; певна температура холодної і гарячої води; потрібний тиск і температура теплоносія в ТЕЦ; відповідна напруга електричної енергії.

Споживачеві продукція поставляється за ціною незалежно від її якості, таким чином, відкривається можливість для підприємства відпускати населенню продукцію нижчої якості без зниження відпускних цін (переповнення вагонів трамваїв і взагалі погіршення обслуговування пасажирів, погіршення очистки води, зниження напруги в електромережах, ослаблення тиску у водопроводах та ін.). Актуальною проблемою діяльності комунальних підприємств є систематичне підвищення якості продукції, поліпшення обслуговування населення.

Нерівномірність споживання продукції комунальних підприємств.
Для виробничо-експлуатаційної діяльності комунальних підприємств характерно наступне: неможливість створення запасів продукції ставить роботу комунальних підприємств в безпосередню залежність від попиту споживачів, що обслуговуються, в першу чергу від населення, а також від коливання цього попиту за сезонами, днями тижня, годинами доби (сезонні, за днями тижня та погодинні коливання навантажень лазень, водопроводів, нерівномірність пасажирських потоків на міському транспорті та ін.).

Ритм роботи комунальних підприємств залежить від ритму міського життя. Відповідно до потреб, що змінюються, складають добові графіки теплових та електричних навантажень, графіки подачі води, розклади руху транспорту. Як правило, попит побутових споживачів є мінімальним у нічний час і збільшується в ранкові та вечірні години дня (**день** - період часу між сходом і заходом сонця; **ніч** - період часу між заходом і сходом сонця, що починається увечері і закінчується вранці, коли центр сонячного диску знаходиться на 6 градусів нижче обрію).

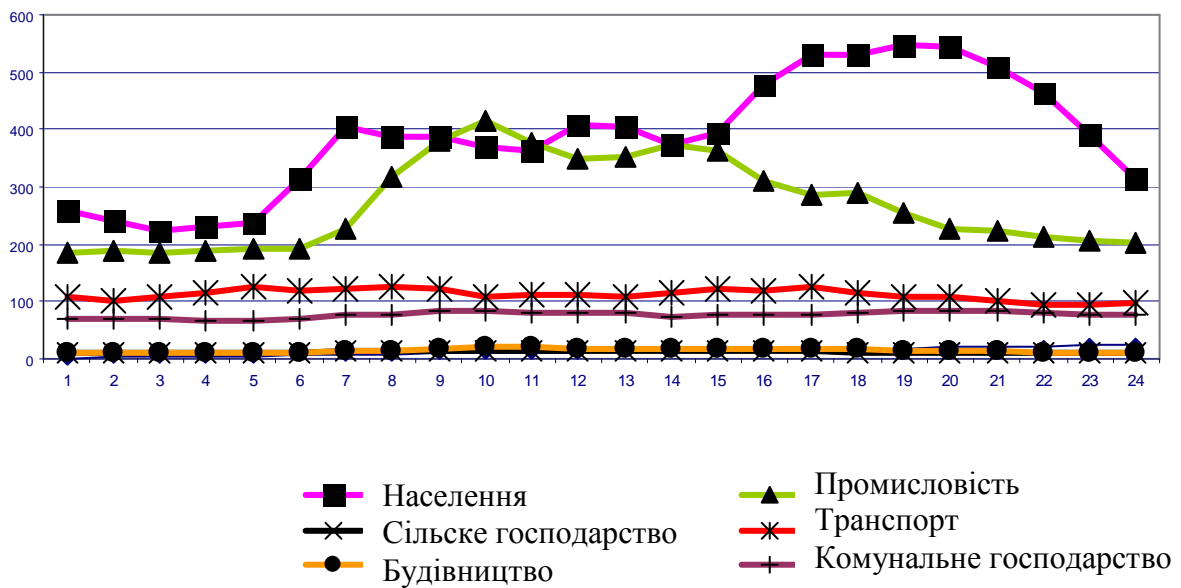

Рис. 3 – Графік споживання електроенергії за годинами доби

Виробнича потужність підприємств міського транспорту, водопроводів, ТЕЦ має бути достатньою для задоволення потреб споживачів у періоди найбільшого попиту. Необхідна для цього потужність використовується протягом порівняно короткого часу. Отже для комунальних підприємств, які працюють нерівномірно, характерно, що вони мають більш високий процент резерву виробничих потужностей, ніж ті, що працюють рівномірно.

Наявність великого резерву виробничих потужностей негативно відображається в експлуатаційних показниках і спонукає підприємства до пошуку способів мотивації споживачів до більш рівномірного процесу споживання. Так, економічним стимулом до вирівнювання графіку споживання може бути застосування тарифів, диференційованих за періодами доби. У часи найвищого попиту тарифи встановлюють вищими, а години мінімального попиту – нижчими.

- Специфічний зв'язок процесів виробництва та споживання.
Зважаючи на різноманітність видів діяльності, представлену на підприємствах міського господарства в цілому, зв'язок між процесом

виробництва і споживання різняться від повного відокремлення у часі й просторі у випадку виробництва товарної продукції до співпадання у часі й просторі, якщо мова йде про надання послуг.

Зважаючи на специфічність зв'язку виробництва і споживання, підприємства комунального господарства можна поділити на дві великі групи:

- підприємства, продукція яких існує самостійно між процесом виробництва і процесом споживання;

- підприємства, що надають послуги, для яких характерне повне співпадіння процесів виробництва і споживання.

Підприємства першої групи неоднорідні за характером зв'язку виробництва і споживання. З одного боку, сюди входять підсобні підприємства комунального господарства: заводи, майстерні, що випускають продукцію (будівельні матеріали, запасні частини та ін.). Виготовлену ними продукцію можна накопичувати, зберігати, перевозити на значні відстані. З другого боку, до першої групи підприємств входять: водопровід, електричні станції, підприємства газового господарства. На відміну від підсобних підприємств промислового характеру період, що відокремлює виробництво від споживання, тут дуже короткий.

Підприємства другої групи не виробляють певну матеріальну продукцію, а надають послуги. Такими є трамваї, тролейбуси, автобуси, таксі, метро, готелі, лазні, пральні, підприємства з санітарної очистки міст та ін.

Знання галузевих особливостей дозволяє ефективно вирішувати проблеми господарсько- економічної діяльності міського господарства і окремих підприємств, що є особливо актуальним в умовах реформування галузі.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Вкажіть характерні риси містотвірної групи підприємств.
2. У чому полягає зв'язок між містотвірною та містозабезпечуючою групами підприємств?
3. Що таке міське господарство?
4. Які фактори впливають на розмір і склад міського господарства?
5. Вкажіть основні галузі, що відносяться до міського господарства.
6. Наведіть структурну характеристику ЖКГ як вагової частки міського господарства.
7. Наведіть сутнісну характеристику комунального господарства.
8. Обґрунтуйте поділ підприємств на технологічні та експлуатаційні.
9. Що входить до інженерного обладнання міста? Який орган влади здійснює розвиток, утримання та експлуатацію цих об'єктів?
10. Назвіть характерні риси поняття „комунальна продукція”. Чим вона відрізняється від товарної продукції?
11. Якими є характерні особливості послуг(на відміну від продукції)?
12. Як місцеві умови впливають на склад і структуру міського господарства?
13. У чому проявляється комплексний і локальний характер розвитку підприємств міського господарства?
14. Визначте, позитивно чи негативно на діяльність комунальних підприємств впливають такі особливості, як однорідність продукції і нерівномірність її споживання.
15. Розкрийте особливості зв'язку процесів виробництва і споживання товарної, комунальної продукції, послуг.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ Міське господарство
- ✓ Житлово-комунальні послуги
- ✓ Централізоване водопостачання
- ✓ Водовідведення
- ✓ Теплопостачання
- ✓ Побутове обслуговування населення

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ (max - 30 балів)

Встановіть правильність „+”, або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1. До складу міського господарства відносяться такі галузі:

☐ охорона здоров'я	☐ зовнішня торгівля	☐ міська торгівля
---	--	--

2. До складу ЖКГ входять такі господарства:

☐ житлове господарство	☐ фермерське господарство	☐ комунальне господарство
---	--	--

3. До санітарно-технічних підприємств відносяться:

☐ звалища побутових відходів	☐ водопостачання	☐ каналізація
---	---	--------------------------------------

4. До енергетичних підприємств відносяться:

☐ електропостачання	☐ водопостачання	☐ комунальні котельні
--	---	--

5. До міського пасажирського транспорту відносяться:

☐ метро	☐ швидкісні потяги	☐ тролейбуси
--------------------------------	---	-------------------------------------

6. Встановіть відповідність результатів діяльності запропонованих галузей міського господарства визначеним видам продукції(послуг, робіт)

<u>Результати діяльності</u>	<u>Види продукції, послуг, робіт</u>
1. Перевезення пасажирів	А. Товарна продукція
2. Ремонт одягу	Б. Комунальна продукція
3. Відведення стічної рідини	В. Побутові послуги
4. Ремонт шляхів	Г. Комунальні послуги
5. Прибирання сходових кліток	Д. Експлуатаційні роботи
6. Прання білизни	Е. Ремонтні роботи
7. Вивіз твердих побутових відходів	Ж. Будівельні роботи
8. Реалізація ліжко-діб	
9. Доглядання дерев і чагарників	
Відповідь: 1- 2- 3- 4- 5- 6- 7- 8- 9-	

7. Позначте наявність „+” або відсутність „-”, специфіки зв'язку між процесом виробництва – „В” і процесом споживання – „С”

<u>Особливості</u>	<u>Товарна продукція</u>	<u>Комунальна продукція</u>	<u>Комунальна послуга</u>
А. Процес „В” відділений від процесу „С” у часі й просторі			
Б. Процес „В” відбувається відразу після процесу „С”			

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Сучасні проблеми підприємств житлово-комунального господарства
2. Міжнародний досвід організації муніципальної економіки
3. Природні монополії – еволюційні зміни

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Дезе́нь С.С. Державне регулювання природних монополій на локальних ринках комунальних послуг: Автореф. дис.канд.екон.наук. – Одеса: ОДЕУ, 2004.
2. Економіка міст: Україна і світовий досвід: Навч.посібник/ За ред. Вакуленко В.М. – К.:Основи, 1997.
3. Иванов А.П. Комплексное развитие ЖКХ городов и сёл.- М.: Стройиздат, 1987.
4. Лукьянчикова Н.П. Естественные монополии: проблемы реформирования в переходной экономике: Уч.пособие. – Иркутск:Изд-во ИГЭА, 1997.
5. Проблемы реализации реформирования отраслей ЖКХ: Материалы Всеукраинской научно-практической конференции 27-28 ноября 2003г. – Харків: ХНАГХ, 2003.
6. Програма розвитку і реформування ЖКГ м.Харкова на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003.
7. Програма розвитку і реформування ЖКГ Харківської області на 2003-2010рр./ За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003.

РОЗДІЛ III. ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Програмна анотація

1. Організація діяльності підприємств житлового господарства
2. Організація діяльності підприємств комунального господарства
3. Організація діяльності підприємств міського благоустрою

§ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Житло, що знаходиться на території України, утворює житловий фонд нашої держави. **Житловий фонд** – це сукупність усіх житлових помешкань незалежно від форм власності, включаючи житлові будинки, спеціалізовані будинки, квартири, службові житлові помешкання, інші житлові помешкання в інших будівлях, придатні для проживання. **Жилий будинок** - будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, установлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного в ній проживання. До **загальної площі житлових будинків** входить сума площ житлових і підсобних приміщень квартир (кухонь, передпокоїв, внутрішньоквартирних коридорів, ванних або душових, туалетів, кладових або господарських вбудованих шаф, а також мансард, мезонінів, терас, веранд, опалюваних і пристосованих для житла).

До загальної площі житлових будинків не включається площа:

- сходових кліток, ліфтових холів, тамбурів, загальних коридорів, вестибюлів, галерей, балконів, лоджій, неопалюваних мансард, мезонінів, веранд і терас;
- зайнята виступаючими конструктивними елементами й опалювальними печами;

- окремо розташованих літніх кухонь, лазень, сараїв, альтанок, а також нежитлових приміщень, зайнятих житлово-експлуатаційними організаціями, магазинами, поліклініками, аптеками, банками, відділеннями зв'язку, дитячими установами, підприємствами служби побуту тощо.

Житлова кімната - частина житлової квартири, яка відокремлена від інших приміщень тієї ж квартири стінами або постійними (непересувними) перегородками і має з ними внутрішнє сполучення та розміри, достатні для розміщення ліжка дорослої людини, а висота стелі не менше двох метрів. До числа житлових кімнат не включаються кухні, коридори, ванні кімнати, комори та інші підсобні приміщення квартири.

Житлова площа - площа житлових кімнат у житлових будинках і приміщеннях; спальень, столових кімнат, кімнат для відпочинку і позакласних занять в інтернатах, дитячих будинках, гуртожитках, будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів (дорослих і дітей), житлових квартир, що складається з однієї житлової кімнати, яка служить одночасно кухнею; житлових кімнат у нежитлових будівлях і приміщеннях - школах, лікарнях тощо, а також площа житлових кімнат, тимчасово незаселених з будь-яких причин (ремонт, переобладнання).

Поняття „житловий фонд” не означає, що власником житлового фонду є один суб’єкт – держава. Для України характерна множинність суб’єктів-власників окремих частин цього фонду. Традиційно житловий фонд поділяють на такі групи:

–державний житловий фонд – житлові будинки і житлові помешкання в інших будівлях, що належать державі;

–приватний житловий фонд - житлові будинки, квартири, що належать громадянам на правах приватної власності;

–комунальний житловий фонд - житлові будинки і житлові помешкання в інших будівлях, що належать місцевій громаді;

–колективний житловий фонд - житлові будинки і житлові помешкання, що належать колективним підприємствам, господарським товариствам, громадським організаціям тощо.

Зважаючи на законодавчу недосконалість в житловій сфері (оскільки ще досі діє Житловий кодекс Української РСР 1983р.), слід уточнити поняття "житло", яке використовується не тільки в повсякденному житті, але й в нормативних документах. Діюче законодавство використовує таке тлумачення цього терміну: "**Житло** - це приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будинок тощо), а також ті його складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо)".

Пропонуємо зупинитись на такому визначенні: **житло** – це квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати в квартирах чи одноквартирних будинках, а також інші приміщення, призначені для постійного або тимчасового проживання людей, що завершені будівництвом й віднесені у встановленому порядку до житлового фонду.

Із цього поняття житла можна виокремити такі його ознаки:

–сутнісна характеристика - житло являє собою певне приміщення (будівельна споруда або його частина);

–цільове призначення – приміщення, призначене для проживання (постійного або тимчасового) людей;

–будівельна готовність – житлом є результат завершеного будівництва споруди;

–юридична характеристика – приміщення повинно бути у встановленому порядку віднесено до житлового фонду.

Таблиця 2 - Характеристика житлового фонду України за формами власності, млн.м² [34]

Показники	1985р.	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2003 р.
Весь житловий фонд:	833,6	922,1	978,3	1015,0	1035,7
у тому числі за формами власності: - приватний	458,3	485,4	637,0	793,2	830,9
-державний, комунальний, колективний	375,3	436,7	341,3	221,8	204,8
Міський житловий фонд	507,5	574,3	616,6	643,2	661,7
у тому числі за формами власності: - приватний	166,6	178,6	299,4	437,5	477,7
-державний, комунальний, колективний	340,9	395,7	317,2	205,7	184,0
Сільський житловий фонд	326,1	347,8	361,7	371,8	374,0
у тому числі за формами власності: - приватний	291,7	306,8	337,6	355,7	353,2
-державний, комунальний, колективний	34,4	41,0	24,1	16,1	20,8

Більшу частку житлового фонду України становить міський житловий фонд, у структурі якого частка державного, комунального, колективного житлового фонду складає близько 30%. Характерною особливістю сільського житлового фонду, який містить третину житла України, є переважна більшість приватного житлового фонду – близько 95%. Таким чином, у структурі загального житлового фонду частка приватного фонду становить 80%.

На збільшення загального обсягу житла в Україні впливає пожвавлення в останні роки житлового будівництва, рівень якого в 2007р. склав 50% від року максимального житлового будівництва в Україні.

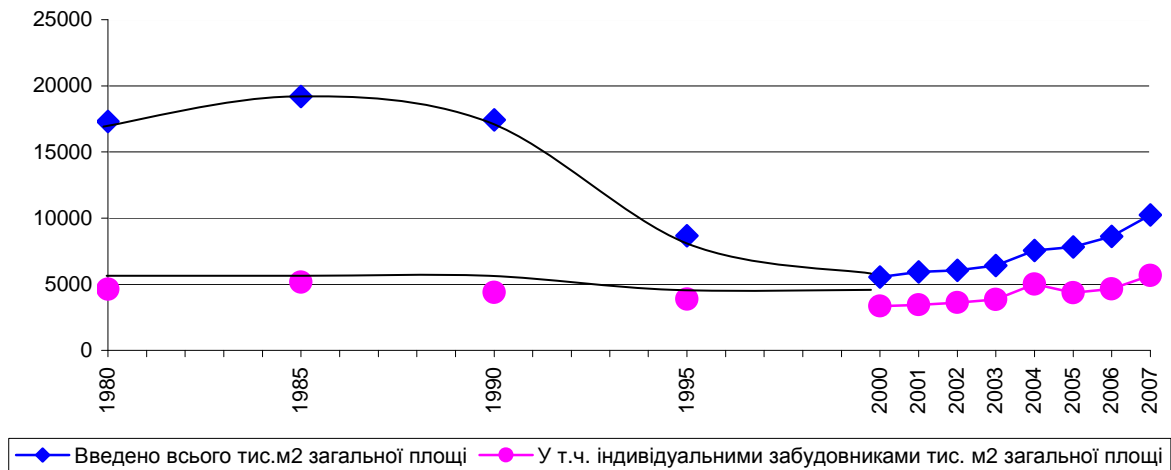

Рис. 4 – Динаміка будівництва житла в Україні

З метою створення умов для реалізації конституційного права кожного громадянина України на житло, поліпшення забезпечення громадян житлом, зокрема, шляхом будівництва недорогого житла Президент України своїм Указом від 8.11.2007 р. N 1077/2007 постановив визнати одним із провідних напрямів забезпечення реалізації конституційного права громадян України на житло будівництво за державної підтримки **доступного житла** - недорогого житла, яке спроможні придбати громадяни з невисоким рівнем доходів, що потребують поліпшення житлових умов, - яке має реалізовуватись на засадах:

- надання одноразової цільової державної допомоги зазначеним громадянам для здійснення ними першого внеску на будівництво доступного житла;
- визначення забудовника (замовника) такого житла виключно на конкурсній основі;
- безоплатного надання в користування забудовнику (замовнику), який здійснює будівництво доступного житла, земельних ділянок для такого будівництва;
- відмови від залучення коштів населення, коштів державного і місцевих бюджетів, що використовуються для будівництва доступного

житла, на розвиток інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури відповідного населеного пункту;

- будівництва забудовником (замовником) житла, що матиме невисоку вартість;

- своєчасного підведення магістральних та інших інженерних мереж до межі земельної ділянки, на якій споруджується доступне житло, власниками цих мереж.

Сьогодні відбуваються якісні зміни у житловому будівництві. Українська будівельна асоціація розробила класифікатор житла, згідно з яким розрізняються такі види житла: соціальне житло, житло економ-класу, бізнес-класа, преміум-класу та класу де-люкс. Критерії віднесення житла до класів включають, зокрема, місце розташування, природний та екологічний фактори, внутрішню інфраструктуру, архітектуру будинку, щільність житлової забудови, технології будівництва і будівельні матеріали.

Таблиця 3 - Показники опосередкованої вартості будівництва 1 м² житла за регіонами України станом на 1.10.2007 р. (за даними Міндержстату України)

Найменування регіонів	Вартість, грн.	Найменування регіонів	Вартість, грн.
Україна	3388	14. Миколаївська	3310
1. Республіка Крим	3607	15. Одеська	3393
2. Вінницька	3162	16. Полтавська	3273
3. Волинська	3449	17. Рівненська	3424
4. Дніпропетровська	3341	18. Сумська	3329
5. Донецька	3362	19. Тернопільська	3378
6. Житомирська	3138	20. Харківська	3458
7. Закарпатська	3130	21. Херсонська	3241
8. Запорізька	3402	22. Хмельницька	3126
9. Івано-Франківська	3112	23. Черкаська	3448
10. Київська	3285	24. Чернівецька	3126
11. Кіровоградська	3047	25. Чернігівська	3310
12. Луганська	3096	26. м. Київ	3812
13. Львівська	3413	27. м. Севастополь	3648

Збереження техніко-економічних властивостей житла потребує виконання необхідних експлуатаційних і ремонтних робіт, що включають в себе:

- Прибирання та освітлення сходових кліток
- Вивезення та утилізацію твердого побутового та грубого сміття
- Обслуговування ліфтів та електроенергія для ліфтів
- Прибирання прибудинкової території і поливання дворів, клумб, газонів
- Обслуговування внутрішньобудинкових систем водо-, тепlopостачання, водовідведення, зливової каналізації
- Дератизацію, дезінфекцію
- Поточний ремонт
- Підготовку житлового фонду до експлуатації в зимовий період
- Виготовлення розрахункових книжок

Під "ліфтом" слід розуміти пристрій, який обслуговує певні рівні будівлі, має кабінку, яка рухається по жорстких напрямних з кутом нахилу більше 15 градусів від горизонталі, і призначений для перевезення: людей; людей і вантажів; тільки вантажів, у разі доступності кабінки, тобто можливості входу людей до кабінки без перешкоди, і її оснащення пристроями керування, які розміщені в зоні досяжності для людини всередині кабінки, а також для вантажів у разі недоступності кабінки.

Дезінфекція - це комплекс санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів, що виконуються з метою знезараження приміщень загального користування в житлових будинках, на комунальних об'єктах, транспорті.

Дератизація - знищення гризунів, які є переносниками збудників інфекційних хвороб людини.

Прибирання прибудинкової території включає такі заходи:

- загальне прибирання прибудинкової території;
- своєчасне очищення від снігу та льоду тротуарів, доріжок, посипання їх інертними матеріалами та піщано-сольовою сумішшю;
- збирання вуличного сміття;
- очищення території, зайнятої зеленими насадженнями, відповідно до загальних вимог;
- очищення малих архітектурних форм від забруднення;
- скидання з дахів снігу.

Відповідно до приналежності прибудинкової території виконання цих робіт може здійснювати власником житлового будинку – балансоутримувачем, самостійно шляхом створення відповідних підрозділів з обслуговування житла. **Балансоутримувач** – власник або юридична особа, яка за договором з власником утримує на балансі відповідне майно, а також веде бухгалтерську, статистичну та іншу передбачену законодавством звітність, здійснює розрахунки коштів, необхідних для своєчасного проведення капітального і поточного ремонтів та утримання, а також забезпечує управління цим майном і несе відповідальність за його експлуатацію згідно із законом.

Обслуговування житла, що знаходиться у комунальній власності, здійснюється житлово-експлуатаційними організаціями (ЖЕО). Більшість житлових будинків, навіть за умови приватизації всіх квартир, не мають юридично оформленого власника, яким згідно із Законом України виступає *об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ)* – об'єднання власників житла для управління, утримання, використання майна житлових будинків, яке перебуває у загальному користуванні. Поки що їх кількість недостатня для масштабного обслуговування наявного житлового фонду. Тому переважно експлуатація і ремонт житлового фонду здійснюється комунальними підприємствами – ЖЕО.

Таблиця 4 - Динаміка кількості ОСББ за регіонами України [33]

Регіони України	2000р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
АР Крим	46	61	79	155	155	242
Вінницька	1	14	19	31	39	120
Волинська	6	13	99	109	130	126
Дніпропетровська	8	39	64	106	153	188
Донецька	103	199	183	302	341	360
Житомирська	15	36	52	60	72	76
Закарпатська	3	10	10	11	20	20
Запорізька	2	39	59	75	95	135
Івано-Франківська	14	55	72	83	98	124
Київська	2	16	42	48	52	58
Кіровоградська	16	28	33	47	47	54
Луганська	185	220	220	244	264	295
Львівська	87	101	129	187	233	314
Миколаївська	74	127	184	267	300	365
Одеська	100	124	141	256	271	287
Полтавська	116	124	130	137	157	182
Рівненська	11	16	32	44	64	104
Сумська	57	39	53	54	54	62
Тернопільська	7	16	22	52	66	116
Харківська	59	74	115	198	248	265
Херсонська	34	60	85	102	124	148
Хмельницька	16	40	65	78	110	139
Черкаська	7	24	40	64	71	92
Чернівецька	6	45	53	70	82	94
Чернігівська	10	27	41	50	60	64
м. Київ	143	115	125	223	298	298
м. Севастополь	-	36	37	27	27	35
Всього по Україні	1128	1698	2184	2778	3631	4362

З метою поглиблення демонополізації у сфері обслуговування житлового фонду в регіонах проводяться конкурсні відбори обслуговуючих підприємств, проте у переважної більшості населених пунктів до теперішнього часу зберігається монополія комунальних ЖЕО, які виступають одночасно у ролі замовника й надавача послуг, тобто будучи виконавцем послуг, ЖЕО самостійно контролюють їх виконання. Внаслідок цього немає можливості вибирати ефективно працюючі підприємства – надавачів житлово-комунальних послуг. Такий ринок є недосконалим і не забезпечує надання якісних та доступних послуг. Так, станом на 01.07.08 до утримання

житлового фонду залучено 411 приватних підприємств, з них найбільше в Донецькій (97), Сумській (36), Одеській (26), Житомирській (23) та Київській (22) областях. Водночас у Черкаській, Львівській, Волинській, Чернівецькій, Запорізькій, Закарпатській, Хмельницькій областях та м. Севастополь цьому питанню не приділяється належна увага [33].

Продовжується процес реалізації проектів управління комунальним житловим фондом через утворення *служб єдиного замовника* (СЄЗ) – комунальних підприємств, заснованих власником житлового фонду для виконання управлінської діяльності, пов'язаної із забезпеченням населення житловими послугами. Для реалізації проектів управління комунальним житловим фондом станом на 01.01.2008р. утворено 70 служб єдиного замовника, що на 9 одиниць менше порівняно з початком року. Найбільша кількість СЄЗ функціонує у Донецькій (34 од.), Сумській (8 од.) областях і м. Києві (8 од.) [33].

Стримуючим фактором у розвитку ринкових відносин є слабка підтримка з боку органів місцевого самоврядування та недосконалість існуючої законодавчої бази.

Правова основа організації діяльності у сфері житлового господарства:

1. Житловий кодекс Української РСР (від 30.06.83 № 5464-X);
2. Закон України „Про приватизацію державного житлового фонду” (від 19.06.92 № 2482-XII);
3. Закон України „Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку” (від 29.11.01 № 2866-III);
4. Закон України „Про внесення змін до статті 28 Закону України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку" (від 03.11.05 № 3053-IV);
5. Закон України „Про внесення змін до деяких законів України з питань забезпечення житлових прав громадян, які проживають у гуртожитках” (від 03.03.05 № 2453);
6. Закон України „Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” (від 11.12.03 № 1382-IV)

§ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ВОДОПОСТАЧАННЯ І КАНАЛІЗАЦІЯ

Серед багатьох галузей, функціонування яких спрямоване на підвищення рівня життя людей, благоустрій населених місць і розвиток промисловості, водопостачання займає особливе місце. Сучасному місту необхідна величезна кількість води для забезпечення життєдіяльності населення, санітарного благоустрою міської території і виробничих потреб.

Централізованими системами питного водопостачання забезпечені всі міста України, 89% селищ міського типу і 23% селищ. Під **централізованим питним водопостачанням** розуміється господарська діяльність із забезпечення споживачів питною водою за допомогою комплексу об'єктів, споруд, розподільних водопровідних мереж, пов'язаних єдиним технологічним процесом виробництва і транспортування питної води. **Виробництво питної води** - забір води з джерел питного водопостачання і доведення її якості до вимог на питну воду. **Джерела водозабезпечення** - діючі та резервні (законсервовані) водозабори з артезіанських свердловин або з відкритих водоймищ (рік), які призначені для забезпечення подавання води до комунальних водоводів. Близько 30% загального водопостачання здійснюється за рахунок підземних джерел водозабезпечення, решта – з поверхневих.

Системи водопостачання класифікують за такими ознаками:

- за типом об'єктів, що обслуговуються - міське, селищне, промислове, сільськогосподарське водопостачання.

- за призначенням - господарське, призначене для задовільнення питних і господарсько-побутових потреб; виробниче для постачання води промисловим підприємствам; протипожежне, що подає воду для гасіння пожеж; об'єднане - призначене для одночасного задоволення різних потреб, наприклад, господарсько-протипожежна система.

- за способом подачі води - самотливні водоводи і водоводи з механічною подачею води.

Елементи системи водопостачання: водозабірні споруди, насосні станції I і II підйому на водозаборі, очисні споруди на водозаборі, резервуар, магістральні водоводи для підйому води, водозбірні площі (резервуар чистої води, насосні станції II і III підйому, хлораторні), магістральні водоводи для подачі води споживачам, розвідна (розподільча) мережа (міський колектор, внутрішньоквартальна мережа).

При поверхневому джерелі водопостачання вода із джерела відбирається водоприймачем і по самопливних водоводах підходить у береговий колодязь. Потім насосами першого підйому вона подається в споруди для очищення (освітлення, фільтрування та дезінфекції). Очищена вода надходить у резервуари чистої води і насосами другого підйому подається з них у мережу трубопроводів, причому частина води акумулюється в баку водонапірної башти. По магістральних трубопроводах (водоводах) вода надходить у райони міста і за розподільчою мережею – до споживачів.

На території міста розміщують водопровідні мережі різного призначення: господарсько-питні, протипожежні, поливальні, промислові. Як правило, господарсько-питні, протипожежні й поливальні мережі об'єднують в одну систему, хоча можливе також їхнє розділення, наприклад, застосування поливальної мережі мілкового закладання. Об'єднані або роздільні водопровідні системи обирають в результаті техніко-економічного аналізу залежно від потреби міста, наявності джерел води, якості води в них, кліматичних умов та інших чинників. Кількість ліній водоводів обирають з урахуванням категорій надійності подачі води системою водопостачання і проекту житлового будівництва.

Зовнішня водопровідна мережа міста є основною частиною водопроводу, вартість якої становить 50 – 70% вартості всього водопроводу. Водопровідні мережі складаються з магістральних і розподільних ліній. Магістральні лінії слугують для транспортування

транзитних мас води, а розподільні – для подачі води з магістралей до житлових будинків та інших об'єктів.

Водопровідні мережі бувають тупикові, кільцеві й комбіновані. Тупикова мережа коротша за кільцеву. Але вона не гарантує безперебійної подачі води споживачам, оскільки при аварії на одній ділянці всі наступні ділянки з відгалуженнями не будуть постачатися водою. Кільцева і комбінована мережі більш надійні в експлуатації, бо в разі аварії на одній з ліній при її відключенні споживачі постачатимуться водою з іншої лінії.

Водопровідні мережі, як правило, проектують кільцевими. Тупикові лінії водопроводів допускається використовувати в разі подачі води на господарсько-питні потреби при діаметрі труб не більше 100 мм й при подачі води на протипожежні потреби при довжині ліній не більше 200 м, коли вжиті особливі заходи проти замерзання цих ліній.

Для зовнішніх водопровідних мереж у даний час застосовують труби: чавунні, сталеві й неметалеві (залізобетонні, азбестоцементні й поліетиленові - з вініпласту, поліетилену та інших пластичних матеріалів). Глибина закладання водопровідних труб повинна бути на 0,5 м більша розрахункової глибини проникнення в ґрунт нульової температури, при чому необхідно враховувати зовнішні навантаження від транспорту і умови пересікання з іншими підземними комунікаціями. На водопровідних мережах встановлюють колодязі зі збірного залізобетону.

Джерела водопостачання як поверхневі, так і ґрунтові, зазнають забруднення. Тому охорона джерел водопостачання і басейну їх живлення від забруднень потребує організації санітарної охорони.

Очищення води для господарсько-питних потреб здійснюється на очисних станціях і складається з двох етапів: освітлення води шляхом осадження завислих речовин і фільтрування, яке виконують освітлювачі або відстійники і фільтри. Знезараження води або її дезінфекція полягає в повному вивільненні води від хвороботвірних бактерій (хлорування та інші методи).

Вибір схеми і системи водопостачання провадиться на основі співставлення можливих варіантів її спорудження з урахуванням особливостей об'єкта або групи об'єктів, що потребують витрат води на різних етапах їхнього розвитку, джерел водопостачання, вимог до напорів, якості води, забезпеченості її подачі.

При проектуванні системи водопостачання враховують геологічні, гідрологічні й санітарні умови. При цьому передбачають зони санітарної охорони джерел водопостачання, водопровідних споруд і водозаборів. При проектуванні водозабірної вузла всі споруди розташовуються в чіткій технологічній послідовності (джерело - насосна станція - очисні споруди - збірний резервуар). Всі елементи споруди розміщують на одній ділянці території, за містом, вище за течією річки. Мережі водопроводу прокладають під вулицями на розділювальних смугах, під тротуарами, в загальних коридорах із нафтопроводами, газопроводами та іншими комунікаціями.

Каналізація - це комплекс інженерних споруд, устаткування і санітарних заходів, що забезпечують збір і відведення за межі населеного пункту господарсько-побутових, виробничих, поверхневих забруднених стічних вод, а також їхнє транспортування, очистку та знезараження перед утилізацією або скиданням у водоймище.

Для відведення вод у містах використовують такі способи:

- загальносплавний спосіб каналізації полягає в тому, що всі міські стічні води відводяться по одній системі труб. Цей вид каналізації застосовується недостатньо в зв'язку зі значною вартістю очисних споруд;
- при розподільному способі влаштовують дві мережі трубопроводів. По одній мережі труб відводяться господарсько-побутові й забруднені виробничі стічні води, а по іншій – злизові й умовно чисті виробничі стічні води. Цей спосіб знайшов найбільше поширення в наших містах, але він має істотний недолік, який полягає в тому, що поверхневі стоки скидаються у водоймища, як правило, без попередньої очистки або з недостатньою очисткою;

– напівроздільний спосіб каналізації полягає в тому, що міські водостоки з'єднуються з мережами господарсько-побутових стічних вод за допомогою пристроїв, які дозволяють скидати в каналізацію перші забруднені порції дощових вод при дощах великої інтенсивності й всього стоку при дощах малої інтенсивності. Саме цей об'єм стоку надходить на очисні споруди;

– комбінований спосіб об'єднує загальносплавну і роздільну системи, при чому загальносплавна система застосовується в центральних районах міста, а роздільна - на периферії з самостійним очищенням атмосферних вод.

Стічні води, що містять розчинні й нерозчинні домішки і забруднення, відводять за межі міста і спускають у водоймище. Перед спуском їх необхідно очистити до такого ступеня, щоб вони не чинили негативного впливу на водоймищ, і якість води у водоймищі не знижувалася нижче встановлених санітарних норм. Метод і ступінь очищення стічних вод визначається залежно від місцевих умов з урахуванням можливого використання стічних вод для промислових і сільськогосподарських потреб. Очищені стічні води, які скидаються в водоймища, повинні відповідати санітарно-гігієнічним вимогам.

Використовують такі методи очистки стічних вод: механічний, біологічний, хімічний і фізико-хімічний. Механічний метод дозволяє довести ступінь очищення стічних вод до 60%, біологічний - до 90 - 92%, а при введенні доочищення стічних вод - до 96 - 98%. Після очищення стічної рідини тим чи іншим способом вміст бактерій в них різко зменшується. Проте число бактерій, що залишаються в стічній рідині, яка пройшла механічне і біологічне очищення, може досягати значних розмірів. Повністю знищити хвороботворні бактерії можна лише шляхом її знезараження. З цією метою зазвичай проводять хлорування стічної рідини.

Залежно від рельєфу місцевості і планувального рішення в містах застосовують централізовану і децентралізовану схеми каналізації. У

компактних містах з загальним падінням рельєфу переважно в один бік використовується централізована схема каналізації. При наявності декількох басейнів стоку і розчленованому планувальному рішенні міста застосовується децентралізована схема каналізації.

Каналізаційні мережі є самотливими (безнапірними) системами. Тільки в особливих випадках можливе використання напірних систем, у трубопроводах яких за допомогою насосних станцій створюють напір. Діаметри каналізаційних мереж всіх систем визначаються гідравлічним розрахунком, але мінімальні діаметри труб повинні прийматися: для вуличної мережі 200 мм, для внутрішньоквартальної – 150 мм; для дощової і загальносплавної вуличної мережі 250 мм і внутрішньоквартальної - 200 мм. Для каналізаційних трубопроводів використовують: самотливих – безнапірні залізобетонні, бетонні, керамічні й азбестоцементні труби; напірних – напірні залізобетонні, азбестоцементні, чавунні, сталеві й пластмасові труб. Найменшу глибину закладання лотка каналізаційного трубопроводу приймають для труб діаметром до 500 мм на 0,3 м, а для труб більшого діаметра на 0,5 м менше найбільшої глибини проникнення в ґрунт нульової температури. Проте глибина відміток планування території до верху труби повинна бути не менше 0,7 м.

Для огляду і ремонту на всіх системах каналізаційних мереж передбачають оглядові колодязі або камери, які встановлюють у місцях примикання до колектора труби, що приєднується, в місцях зміни напрямку, уклонів і діаметрів трубопроводів і на прямих ділянках на відстанях, що залежать від діаметра труб.

Каналізація як інженерно-технологічна система складається з таких елементів: будинкових каналізаційних пристроїв, зовнішніх каналізаційних мереж, насосних станцій, очисних споруд і напірних та самотливих водоводів. споруд для очищення стічних вод і випусків у водоймища.

Насосні станції каналізації за санітарними нормами шуму мають розташовуватися в окремих будівлях, їх санітарна зона - до 30 м. Каналізаційну

мережу прокладають під землею по вулицях і дорогах, на розділювальних смугах і під тротуарами. Склад об'єктів очисних споруд каналізації обирають залежно від характеристики і якості стічних вод, ступеня їхньої очистки, методу обробки осаду і місцевих умов; санітарна зона цих споруд - від 150 до 500м. Майданчик очисних споруд розташовують з підвітряного боку для домінуючих вітрів теплого періоду року відносно житлової забудови, нижче населеного пункту за течією річки.

Діяльність підприємств водопостачання та водовідводу потребує ефективного регулювання з боку центральних і місцевих органів влади. Ефективне регулювання включає:

- формування виробничих та інвестиційних програм на основі перспективних схем водопостачання та водовідводу міст і населених пунктів;
- щорічне тарифне регулювання з урахуванням скорочення свідомо нераціональних витрат, прозорість формування тарифів;
- проведення моніторингу діяльності підприємств;
- забезпечення обліку і регулювання споживання основних комунальних послуг, що дасть можливість здійснити перехід від оплати за нормативами споживання до оплати згідно з показниками приладів обліку;
- економічно обґрунтований розвиток схем водопостачання та водовідводу населених пунктів.

САНІТАРНА ОЧИСТКА МІСТ

У санітарному благоустрої міст велике значення має санітарна очистка і прибирання міських територій.

Санітарна очистка полягає у збиранні й видаленні твердих відходів, що утворюються в результаті трудової, господарської, побутової та іншої діяльності населення.

На території України в даний час накопичилося понад 250 млрд. т відходів, а це більш ніж 450 тис. тонн на одну людину, 90 з них - токсичні. Лише половину сміття використовують і переробляють. Разом з тим "друге

життя" відходів допоможе зберегти значну кількість сировини і енергії. Так, виготовити пляшку з битого скла на 80 % дешевше, "здобич" алюмінію з бляшанок заощадить 95 % енергії, необхідної для його виготовлення.

Тверді відходи містять у собі органічні речовини, що утворюють при розкладанні середовище, сприятливе для розмноження патогенних мікроорганізмів. Тому тверді відходи спричиняють санітарну небезпеку для населення житлових районів будь-якого міста. Відходи не тільки видаляють з території міст, але й знешкоджують.

Основними групами твердих відходів є:

- побутові відходи житлових будинків, гуртожитків, готелів тощо;
- відходи підприємств і закладів адміністративною, господарського, громадського, науково-дослідного, навчального і культурного призначення;
- відходи підприємств громадського харчування (їдалень, ресторанів, кафе тощо);
- відходи торговельних підприємств (універмагів, магазинів, ярмарок тощо);
- відходи лікувальних закладів (лікарень, поліклінік, лабораторій тощо);
- відходи міських ринків при продажу продуктів харчування, що доставляють з приміських районів;
- відходи малих виробничих підприємств і майстерень побутового обслуговування.

Як правило, тверді відходи промислових підприємств вивозять за межі міста самі ж підприємства, будівельне сміття - будівельні організації. Вуличне сміття збирають і вивозять спеціалізовані машини з прибирання міських вулиць. Таким чином, ці види твердих відходів в очистку міста, яка здійснюється міськими організаціями, не входять.

Кожній групі відповідає свій склад і властивості відходів. Основну масу твердих відходів міста складають побутові відходи, до складу яких входять: кухонні відходи, залишки їжі, кістки, використані домашні

предмети (скло, шкіра, гума та ін.), пакувальні матеріали, різна тара, квартирне сміття тощо.

Тверді відходи міських підприємств і закладів, ринків і майстерень, як правило, близькі за своїм складом до побутових відходів. Відмітною особливістю кожної з цих груп є переважаючий вміст характерних і специфічних відходів. У об'ємному відношенні ці відходи є незначною часткою в загальному накопиченні твердих відходів міста. Тому ці групи відходів не розглядаються як такі, що потребують якихось особливих умов збирання і видалення, подібно до умов при збиранні і видаленні основної маси відходів, тобто побутових відходів.

Побутові відходи містять у собі речовини органічного і неорганічного походження. Органічні речовини сприяють відкладанню відходів і розмноженню мух і мікроорганізмів. Відходи, що гниють, знаходячись на поверхні землі, забруднюють ґрунт. Рідина з відходів проникає у ґрунті і забруднює ґрунтові води.

З іншого боку, побутові відходи, що містять органічні речовини, після відповідної підготовки можуть бути використані як добрива в приміському сільському господарстві й при озелененні міських територій.

Крім того, в побутових відходах можуть знаходитися різні предмети, які можна використати після їхнього відбору і відповідної обробки. До таких предметів, що називаються утильсировиною або вторинною сировиною, належать: метали, ганчір'я, скляна тара тощо.

Санітарна очистка житлових районів складається з таких операцій:

- збирання і видалення відходів із приміщення (будинку);
- видалення сміття за межі житлового району (міста).

Основні умови виконання цих операцій такі: забезпечення санітарних умов збирання, тимчасового зберігання і видаленні сміття, максимальна механізація робіт з видалення сміття і навантажувальних операцій; найбільш зручності для населення житлового району.

Відомі дві основні системи видалення сміття з будинків: винесення сміття в квартирних збірниках у двори і скидання сміття у сміттєпроводи. В тій та іншій системі відходи скидають у дворіві переносні збірники ємкістю 0,08 - 0,1 м або в спеціальні контейнери ємкістю 0,5 - 1 м'.

У видаленні сміття з територій мікрорайонів і кварталів відомі також дві системи: вивіз за допомогою спеціалізованою транспорту і сплавна з використанням міської каналізаційної мережі.

Вивіз за система є в даний час основною і полягає у видаленні відходів із приміщень шляхом їхнього винесення або скидання у сміттєпроводи і вивезенні їх до місць знешкодження спеціалізованим транспортом.

Видалення сміття при вивізній системі здійснюється за допомогою:

- незмінних збірників, коли сміття з них завантажується у сміттєвозні машини на місці, де постійно знаходяться сміттєзбірники;

- змінних збірників, коли вони разом із сміттям вивозяться спеціальними машинами, а замість вивезених збірників залишаються порожні, що доставляються тими самими машинами.

У практиці санітарної очистки міст при переносних стандартних збірниках вивезення сміття здійснюється за допомогою незмінних збірників, а при контейнерах - виключно за допомогою змінних збірників (контейнерів). Відповідно до цього використовують спеціалізовані машини - сміттєвози або так звані контейнерні машини.

Сплавна система - це видалення відходів шляхом їхнього сплаву по внутрібудовній, а потім вуличній мережі колекторів міської каналізації. Попередньо сміття змішують (дроблять) у спеціальних сміттєдробарках. Подрібнення відходів може здійснюватися в житлових приміщеннях за допомогою квартирних дробарок або на території житлового району, мікрорайону чи кварталу за допомогою дворових, або квартальних сміттєдробарок. В останньому випадку сміття доставляють на місце подрібнення в збірниках. При цьому сміття ще розводять водою в кількості 5 -10 л на 1 кг відходів.

Сплавна система має великі переваги: виключається винесення сміття з квартир і вивезення його сміттевозним транспортом, забезпечуються санітарні умови видалення сміття, знешкодження сміття на очисних спорудах міської каналізації є найбільш досконалим способом. Проте використання сплавної системи потребує більш розгалуженої системи каналізаційних мереж і збільшення ємкості очисних споруд. Крім того, впровадження цієї системи потребує великої кількості сміттедробарок, конструкції ж таких дробарок не є досконалими. Тому сплавна система, хоча і є деякою мірою перспективною, практичного поширення в даний час не одержала.

Крім цих систем у закордонній практиці використовуються ще інші системи. Наприклад, пневматична система в Швеції, де по підземних трубопроводах за допомогою повітряного потоку, що створюється вакуумними насосами, відходи з сміттепроводів будинків подаються в приймальний бункер житлового району й далі в сміттєспалювальну піч або системою послідовних передач до місць їхнього знешкодження і переробки. Можлива комбінація пневматичної і сплавної систем для обслуговування житлового району.

В існуючій практиці збирання і видалення побутових відходів в використовують унітарне й роздільне збирання. При унітарному збиранні всі види сміття скидаються без будь-якого розділення у загальні збірники або в сміттепроводи. При роздільному збиранні виділяють і збирають окремо деякі види відходів - харчові, а іноді й утильні. Таке збирання потребує великої кількості збірників і роздільного вивезення. Значного поширення, незважаючи на великі переваги, роздільне збирання у нас не одержало.

Організація робіт з видалення побутових відходів здійснюється за заздалегідь розробленими планами. Місто розбивається на райони, а райони - на ділянки, для яких складається графік об'їзду сміттевозним транспортом. Для кожної сміттевозної або контейнерної машини складається маршрутна карта її роботи на день. Маршрути руху кожної

машини визначаються довжиною її шляху, часом навантажувально-розвантажувальних операцій, числом пунктів завантаження. Розрахунками забезпечується повне завантаження машини.

Завантаження здійснюється на місцях, де знаходяться збірники або контейнери, які забезпечені підїздами до них і можливістю маневрування для машин. Для зменшення витрат часу роботи кожної машини рекомендується створення в мікрорайоні або у великому кварталі спеціальних майданчиків, на які до моменту підїзду смітєвозних машин доставляються збірники із пунктів, де вони раніше знаходилися. Доставка збірників може здійснюватися за допомогою ручних візків, електрокарів з акумуляторами або причіпних платформ комбінованих малогабаритних машин з очистки і прибирання територій мікрорайону. Це можна робити й при використанні контейнерів, які можуть доставлятися на низьких трьох - чотирьохколісних візках. Контейнери знімають з візків краном контейнерної машини і замінюють порожніми з встановленням їх на візки. Майданчики для прийому збірників і їхнього розвантаження обирають далі від житлових будинків і огорожують їх зеленими насадженнями або захистними стінками.

Перевага такої системи полягає в підвищенні продуктивності смітєвозного транспорту за рахунок скорочення обїздів місць, де знаходяться збірники, і часу завантаження. Крім того, велике значення має зменшення або повне виключення шуму від руху смітєвозного транспорту по території мікрорайону або кварталу без заїзду в глибину мікрорайону і, особливо, шуму при завантаженні сміття.

Сміття вивозять з мікрорайону або кварталу в місця його знешкодження. **Захоронення відходів** - остаточне розміщення відходів при їх видаленні у спеціально відведених місцях чи на об'єктах таким чином, щоб шкідливий вплив відходів на навколишнє природне середовище і здоров'я людини не перевищував установлених нормативів. При цьому відстані перевезення відходів іноді досягають значної величини, бо знешкодження сміття здійснюється за межами житлових районів міста. Тому доцільна система організації

перевантажувальних станцій, на які відходи доставляють сміттєвозними машинами відносно малої ємкості - від 4 до 8 м³. Далі сміття перевантажують у сміттєвози великої ємкості - від 15 до 40 м³ і більше. Перевантажувальну станцію оснащують спеціальними пристроями - бункерами, естакадами та ін. При великих відстанях до місць знешкодження використання сміттєвозів великої ємкості доцільно з технічної та економічної точок зору. Перевантажувальні станції можна влаштовувати поза житловими територіями, на периферії міста. Практика комбінованої роботи сміттєвозів малої і великої ємкості успішно здійснюється в багатьох закордонних країнах.

ГАЗОПОСТАЧАННЯ

Система газопостачання міст складається із джерела газопостачання, газової розподільчої мережі й внутрішнього газоустаткування у споживачів. Джерела газопостачання для міста - це магістральні газопроводи, по яких *газ* (корисна копалина, що являє собою суміш вуглеводнів та неуглеводневих компонентів, перебуває у газоподібному стані за стандартних умов (тиску 760 мм ртутного стовпа і температурі 20 °С) і є товарною продукцією) подається з газових промислів або газових заводів, на яких із твердих видів палива створюють штучні гази. При великому віддаленні газових промислів від тих об'єктів, на які він постачається (понад 300 км), на газопроводах споруджують спеціальні колекторні станції, призначені для збільшення тиску газу і, таким чином, для підвищення пропускної здатності газопроводів.

Перед подачею газу в магістральний трубопровід газ очищують від шкідливих домішок і вологи на спеціальних установках. Звичайно магістральні газопроводи закінчуються газорозподільними станціями (ГРС), що призначені для зниження тиску і підтримання його на завданому рівні перед подачею газу в газорозподільну мережу. ГРС є межею між магістральним газопроводом і розподільчою мережею міста або регіону.

Системи газифікації являють собою комплекс магістральних газопроводів, підземних газосховищ і кільцевих газопроводів, що забезпечують транспортування і розподіл газу. Міські газопроводи класифікують:

- за типом газу, що транспортується, – газопроводи природного газу, попутного нафтового газу, зріджених вуглеводневих газів, змішаного газу. Для великих міст використовується головним чином природний газ, хоча в районах малоповерхової забудови може використовуватися й зріджений газ;
- за тиском газу - газопроводи низького, середнього, високого тиску;
- за місцеположенням відносно поверхні землі - підземні (підводні), надземні (надводні);
- за розташуванням у системі планування міста – зовнішні (вуличні, внутрішньомікрорайонні) і внутрішні (внутрішньобудинкові);
- за призначенням у системі газопостачання - міські магістральні, розподільчі, вводи, ввідні газопроводи (ввід у будинок);
- за принципом побудови розподільчих газопроводів - закільцевані (кільцеві), тупикові, змішані;
- за матеріалом труб – металеві (сталеві), неметалеві (пластмасові, азбестоцементні, гумовотканинні та ін.).

Газорозподільна мережа являє собою систему сталевих трубопроводів і устаткування, що служить для транспортування і розподілу газу в місті. У розподільній мережі обов'язково будуть газорозподільчі пункти(ГРП), в яких тиск газу знижується до рівня, необхідного споживачеві. Залежно від максимального робочого тиску міські розподільні газопроводи поділяються на: високого тиску, середнього (обидва слугують для живлення газопроводів низького тиску через ГРП, подачі газу промисловим, крупним комунальним, сільськогосподарським підприємствам) і низького (призначені переважно для постачання житлових будинків, громадських будівель і невеликих комунальних підприємств).

Газові мережі - це складна інженерна система трубопроводів для подачі газу споживачам. Ці мережі прокладають у ґрунті, на

розділювальних смугах і під тротуарами. Для газопроводів встановлені такі величини тиску газу (кгс/см²): низький - до 0,05, середній - від 0,05 до 3; високий - від 3 до 12. Житлові, громадські будівлі й комунально-побутові споживачі отримують газ низького тиску; промислові підприємства, теплоцентралі й котельні - газ середнього або низького тиску. Мінімально допустима глибина закладання газопроводів на вулицях з удосконаленими покриттям повинна становити не менше 0,8 м. а на ділянках без удосконалених дорожніх покриттів - не менше 0,9 м від верху дорожнього покриття до верху труби. Цю величину допускається зменшувати до 0,6 м у місцях, де не передбачається рух транспорту. По трасі газопроводів, що прокладені в місті, передбачається встановлення контрольно-вимірювальних пунктів на відстанях між ними не більше 200 м.

Для будівництва газопроводів використовують сталеві безшовні, зварні прямошовні й спіральні-шовні труби, а також неметалеві труби (поліетиленові, вінілпластові і азбестоцементні). Для сталевих газопроводів повинен передбачатися захист від корозії, що викликається навколишнім середовищем і блукаючими електричними струмами.

ГРС розташовуються за межами міста з віддаленням від міської забудови за нормами відповідно до нормативів технологічного проектування магістральних газопроводів, поблизу крупних споживачів газу. ГРП залежно від призначення слід розміщувати в окремих будівлях, в прибудовах до будівель та вбудованими, на відкритих огорожених майданчиках під навісом, на території промислових підприємств. Окремі будівлі ГРП слід розміщувати в газифікованих будинках, як правило, поблизу від вводу газопроводу, безпосередньо в приміщеннях котелень і цехів.

Організація діяльності цієї галузі здійснюється за допомогою таких підприємств:

- **газове підприємство** - будь-яка фізична або юридична особа, що здійснює хоча б один із наступних видів діяльності: видобуток, транспортування, розподіл, постачання, купівля або зберігання природного

газу, в тому числі зрідженого природного газу, яка несе відповідальність за комерційні, технічні завдання та/або технічне обслуговування у зв'язку із виконанням зазначених видів діяльності, але не є кінцевим споживачем газу;

- **газопостачальна організація** - суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює постачання природного газу безпосередньо споживачу на підставі укладених договорів та отримав відповідну ліцензію Національної комісії регулювання електроенергетики України;

- **газорозподільне підприємство** - підприємство, яке здійснює транспортування природного газу газорозподільними мережами безпосередньо споживачам і в якого газорозподільні мережі та інші виробничі об'єкти перебувають на правах власності чи на інших законних підставах;

- **газотранспортні підприємства** - суб'єкти підприємницької діяльності, які забезпечують транспортування газу магістральними газопроводами до газорозподільних мереж або до споживачів і отримали відповідну ліцензію НКРЕ.

ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ

Системи централізованого теплопостачання незалежно від розмірів мають три елементи: джерело тепла, теплову мережу і споживача. **Джерело тепла (теплової енергії)** - об'єкт, призначений для виробництва тепла (теплової енергії). Для забезпечення правильної взаємодії цих елементів системи мають додаткові ланки. Такими ланками між теплоелектроцентралями (ТЕЦ) або котельною і тепловою мережею є насосно-підігрівальна або просто насосна установка, а між тепловою мережею і споживачем - теплові пункти. **Підприємства теплопостачання** - підприємства комунальної теплоенергетики, котельні промислових підприємств та інші котельні, які відпускають теплову енергію для потреб населення, бюджетних установ та організацій, що утримуються за рахунок бюджетів усіх рівнів.

Основне завдання систем теплопостачання - це подача тепла споживачам. Більшість міст мають закриті системи теплопостачання, а вода підігрівається в теплообмінниках сітьовою водою. **Теплоенергія** - пара і гаряча вода, що виробляються тепловими або атомними електростанціями, геотермальними, геліотермальними та іншими нетрадиційними джерелами, котельними, теплоутилізаційними установками. Тепло в системах централізованого теплопостачання витрачається на опалення будівель, підігрів повітря в системах вентиляції будівель, у системах гарячого водопостачання та на технологічні потреби промислових підприємств.

Постачання тепла для систем опалення, вентиляції, кондиціонування повітря і гарячого водопостачання будівель являє собою сукупність трьох взаємозв'язаних процесів: підготовки теплоносія, його транспортування та використання теплового потенціалу теплоносія.

Системи теплопостачання класифікують за такими ознаками: радіусом дії, типом джерела тепла, видом теплоносія і кількістю теплопроводів.

За радіусом дії системи теплопостачання розрізняють за дальністю передачі тепла і числом споживачів. Вони можуть бути місцевими, центральними та централізованими.

До місцевих належать системи теплопостачання, в яких усі три ланки об'єднані й знаходяться в одному приміщенні, або в суміжних приміщеннях і використовуються лише в цивільних, невеликого об'єму будівлях або в невеликих допоміжних будівлях на промислових майданчиках, віддалених від основних виробничих корпусів. Прикладом таких систем є печі, газове або електричне опалення. У цих випадках одержання тепла і передача його у повітря приміщень об'єднані в одному пристрої і розташовані в приміщеннях, що опалюються.

Центральною називається система постачання теплом однієї будівлі будь-якого об'єму від одного джерела тепла. Як правило, це системи опалення будинків, які одержують тепло від котла, встановленого в підвалі будівлі або розташованих окремо котелень.

Централізованими є системи, коли від одного джерела тепла, теплоелектроцентралі або районної котельні тепло подається багатьом будівлям.

За видом джерела тепла системи централізованого теплопостачання розділяються на системи районного теплопостачання і теплофікацію. При районному теплопостачанні джерелом тепла є районна котельня, при теплофікації - теплоелектроцентральною. Для теплопостачання міст можуть бути використані такі джерела енергії, як сонячна енергія, геотермальна енергія (тепло підземних вод), іноді й електроенергія.

Теплоносій називається середовище, що передає тепло від джерела до теплоспоживаючих приладів, систем опалення, вентиляції і гарячого водопостачання. У системах теплопостачання, що використовуються в нашій країні для міст і житлових районів, як теплоносій застосовується вода. У промислових районах і на окремих промислових підприємствах для систем теплопостачання використовують воду і пару. Останнім часом і на промислових підприємствах застосовують єдиний теплоносій - воду, підігріту до різних температур, що дає можливість спростити схему теплопостачання, зменшити капітальні та експлуатаційні витрати.

Водяні системи теплопостачання за способом приєднання систем гарячого водопостачання поділяються на дві групи: закриті й відкриті. У закритих системах теплопостачання вода, що циркулює в тепловій мережі, використовується тільки як теплоносій, але з мережі не відбирається. У відкритих системах вода, що циркулює по теплових мережах, може частково або повністю відбиратися споживачами гарячого водопостачання.

Теплові мережі за трасуванням поділяються на кільцеві й променеві. Променеві мережі прості, економічні й зручні в експлуатації. Проте їхнім великим недоліком у порівнянні з кільцевими мережами є небезпека припинення подачі тепла в разі аварії на мережі. Кільцеві мережі більш надійно забезпечують споживачів теплом, але є дорожчими. Схема теплової мережі визначається розташуванням ТЕЦ або районної котельної

серед споживачів тепла, характером теплового споживання і видом теплоносія, причому вона повинна забезпечити надійність і економічність експлуатації при мінімальній протяжності мережі.

Для теплових мереж звичайно використовують сталеві труби з теплоізоляцією. Прокладають теплові мережі в непрохідних каналах. Найбільш поширений в даний час спосіб прокладання у траншеях (безканальне прокладання) або в загальних колекторах разом з іншими комунікаціями.

Теплоелектроцентралі (ТЕЦ) розміщують за межами сельбищної території, як правило, з мінімальною довжиною магістральних теплотрас до центрів теплових навантажень. Районні опалювальні котельні розміщують за межами житлових районів на спеціально виділених ділянках (у кварталах комунально-господарського призначення або комунально-складських територіях). На території котельної розташовують трансформаторну підстанцію. Відстань до будівель і споруд визначають за санітарними нормами допустимого рівня шуму. Котельні звичайно розміщують в центрі теплових навантажень. Невеликі будинкові й квартальні котельні, як правило, роблять вбудованими в будівлі. **Магістральна теплова мережа** - комплекс трубопроводів і насосних станцій, що забезпечує передачу гарячої води та пари від електричних станцій та котелень до місцевої (локальної) теплової мережі. Теплові мережі прокладають у ґрунті під тротуарами й під розділювальними смугами.

ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ

Електропостачання міст здійснюється від єдиної системи, що з'єднує в єдине ціле переважну більшість електростанцій. Забезпечення електроенергією споживачів відбувається через розвинену електричну мережу і підстанції енергосистем. Споживана електроенергія йде на господарсько-побутові, комунальні та на виробничі потреби, а також на міський електротранспорт (трамвай, тролейбус, метро).

Міські електричні мережі слугують для передачі електроенергії від електричних станцій до споживачів. Мережі класифікують: за родом струму - змінного і постійного; за величиною напруги - низьковольтні до 1000 В і високовольтні понад 1000 В; за конструктивним улаштуванням - зовнішні повітряні, підземні кабельні й внутрішні мережі. Виробництво електроенергії здійснюється тепловими електростанціями (ТЕС), гідроелектростанціями (ГЕС), атомними електростанціями.

Система електропостачання міста складається з мережі зовнішнього електропостачання, високовольтної (35 кВ і вище) мережі міста і мережних пристроїв середньої і низької напруги з відповідними трансформуючими установками. Принцип організації високовольтної мережі крупного міста - створення на периферії його високовольтного кільця підстанцій, що з'єднані з сусідніми енергосистемами. Від високовольтної мережі влаштовуються глибокі вводи для електропостачання житлових і промислових районів із розташуванням понижуючих підстанцій в центрах електричних навантажень.

Електричні мережі виконують у вигляді повітряних ліній електропередач (ЛЕП) і кабельних прокладань. У даний час здійснюється заміна повітряних високовольтних ліній в межах міста на кабельні, оскільки площа зайнятих повітряними лініями земель становить сотні гектарів.

На території міста розміщують електричні мережі різного призначення: мережі електропостачання для комунально-побутових і виробничих потреб високої і низької напруги; мережі зовнішнього освітлення вулиць, площ, парків та ін., мережі електротранспорту; мережі слабого струму.

При прокладанні мереж електропостачання використовують броньовані кабелі різних марок залежно від їхнього призначення, властивостей ґрунту та ін. Кабелі прокладають в азбестоцементних трубах і бетонних блоках з отворами.

Перетворення змінного струму однієї напруги на іншу здійснюється в статичних установках - трансформаторах.

Передача електроенергії на великі відстані виконується при якомого більших напругах - 220, 380, 600 кВ, оскільки при цьому втрати електроенергії в ЛЕП найменші.

Для живлення споживачів, розташованих на території міста передбачається **система електропостачання** - сукупність трансформаторних підстанцій і електричних мереж різної напруги.

Системи міського електротранспорту одержують електроенергію від енергосистеми, що забезпечує високий коефіцієнт корисної дії. Недоліком їх є неавтономність рухомого складу, який прив'язаний до системи енергопостачання. Крім того, для трамвая необхідні рейкові колії, для тролейбусних ліній - якісне дорожнє покриття, для метро - наявність спеціальної підземної системи мереж і споруд. Більшість споживачів працює на змінному струмі. Міський електротранспорт є винятком, бо працює на постійному струмі. Тому в систему електропостачання міського електротранспорту включені спеціальні пристрої - випрямлювачі.

Повітряні лінії електропередач напругою 110 кВ і вище прокладають, як правило, за межами сельбищної території. Охоронні зони вздовж повітряних ліній електропередач залежно від їхньої напруги - 10 - 30 м. Відстань від повітряних ліній до будівель і споруд приймають відповідно до правил проектування пристроїв електроустановок. Лінії електропередач напругою менше 110 кВ у разі необхідності можуть прокладатися у межах санітарної території міст як кабельні лінії. Електричні мережі напругою до 20 кВ на сельбищній території міст у районні забудови будівлями висотою 4 поверхи і вище слід прокладати як кабельні лінії на смузі між червоною лінією і лінією забудови. Розміри земельних ділянок для закритих підстанцій і розподільних пристроїв треба приймати 0,6 га, для відкритих - 0,5 - 1,5 га з неодмінною умовою дотримання санітарних вимог, для пунктів переходу повітряних ліній у кабельні - не більше 0,1 га. При вирішенні питання щодо енергопостачання міських і сільських поселень треба максимально

залучати нетрадиційні джерела електричної енергії: геліо-, геотермальні, вітрові установки тощо.

Підстанції, які живлять лінії міського електротранспорту, розміщують в окремих будівлях, відповідно до комплексної схеми всіх видів транспорту міста, пов'язаної з проектом планування. Трамвайні колії, опори контактної мережі й вуличного освітлення прокладають переважно по вулицях і дорогах, для чого в поперечних профілях вулиць необхідно передбачати місця для мереж і прокладання рейок і опор.

На ринку електроенергії діють такі учасники:

- *енергогенеруючі компанії* - учасники оптового ринку електричної енергії України, які володіють чи користуються генеруючими потужностями, виробляють та продають електричну енергію;

- *енергопостачальники* - учасники оптового ринку електричної енергії України, які купують електричну енергію на цьому ринку з метою продажу її споживачам.

Всі вони входять до *об'єднаної енергетичної системи України*, яка являє собою сукупність електростанцій, електричних і теплових мереж, інших об'єктів електроенергетики, які об'єднані спільним режимом виробництва, передачі та розподілу електричної і теплової енергії при централізованому управлінні цим режимом

Державна політика в електроенергетиці базується на таких принципах:

- державне регулювання діяльності в електроенергетиці;
- створення умов безпечної експлуатації об'єктів електроенергетики;
- забезпечення раціонального споживання палива і енергії;
- додержання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних з виробництвом, передачею, постачанням і використанням енергії;
- створення умов для розвитку і підвищення технічного рівня електроенергетики;
- підвищення екологічної безпеки об'єктів електроенергетики;

- забезпечення захисту прав та інтересів споживачів енергії;
- збереження цілісності й забезпечення надійного і ефективного функціонування об'єднаної енергетичної системи України, єдиного диспетчерського (оперативно-технологічного) управління нею;
- сприяння розвитку конкурентних відносин на ринку електричної енергії;
- забезпечення підготовки кадрів високої кваліфікації для електроенергетики;
- створення умов для перспективних наукових досліджень;
- забезпечення стабільного фінансового стану електроенергетики;
- забезпечення відповідальності енергопостачальників та споживачів;
- сприяння розвитку вітроенергетики, як екологічно чистої і безпаливної підгалузі енергетики, шляхом оплати вітровим електростанціям всієї виробленої ними електричної енергії в повному обсязі у грошовій формі, без застосування будь-яких видів заліків погашення заборгованості за розрахунками за електроенергію.

Державне регулювання діяльності в електроенергетиці провадиться шляхом надання ліцензій на здійснення окремих видів діяльності в електроенергетиці, формування тарифної політики, встановлення порядку здійснення контролю за діяльністю суб'єктів електроенергетики, інших учасників оптового ринку електричної енергії та відповідальності за порушення ними умов і правил проведення діяльності на оптовому ринку електричної енергії.

Органом державного регулювання діяльності в електроенергетиці є Національна комісія регулювання електроенергетики України (НКРЕ). Вона регулює діяльність суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та господарюючих суб'єктів, які діють на суміжних ринках, а також виконує інші функції відповідно до законодавства.

До повноважень місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у відносинах із суб'єктами електроенергетики належать:

- погодження питань розміщення на підпорядкованій території

об'єктів електроенергетики виходячи з інтересів територіальної громади;

- участь у розробці комплексних планів постачання енергії споживачам на підпорядкованій території;

- участь у розробці й реалізації системи заходів щодо роботи об'єктів електроенергетики у надзвичайних умовах;

- регулювання тарифів на теплову енергію відповідно до Закону;

- сприяння розвитку енергетики в регіоні.

Місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування не мають права втручатися в оперативне регулювання режимів енергоспоживання.

МІСЬКИЙ ТРАНСПОРТ

Важливим елементом інфраструктури будь-якого міста є міський транспорт. У сучасних умовах життєдіяльності міста транспорт забезпечує ефективність і його нормальне функціонування, об'єднуючи окремі частини міста в єдине ціле.

Різні за своїми характеристиками транспортні засоби міського масового пасажирського транспорту, залежно від провізної здатності й швидкості утворюють окремі групи.

До першої групи відносять вуличні види транспорту, що мають невелику провізну спроможність:

- **Автобус** - пасажирський автомобільний транспортний засіб з кількістю місць для сидіння більше дев'яти з місцем водія включно. Це найбільш поширений, простий, маневрений вид транспорту, який використовує для руху вуличну мережу.

У більшості малих та середніх міст і селищ міського типу (СМТ) автобусний транспорт єдиний виконує перевезення пасажирів. У більшості великих міст він працює в поєднанні з іншими видами транспорту. В найзначніших (крупніших) містах, що мають швидкісні види транспорту, автобус виконує функції транспорту, що підвозить до станцій метро та зупинок залізничного транспорту, а також забезпечує

внутрішньорайонні та міжрайонні перевезення пасажирів. У цілому автобусами перевозиться 55% міських пасажирів.

На маршрутах автобуса використовується рухомий склад місткістю 10 - 120 пас. У даний час проводяться роботи по створенню автобусів місткістю до 200 пасажирів. Основні показники роботи автобуса залежать від організації його руху. На відстані між зупинками 300 - 400 м швидкість сполучення перевищує 18 км/год. Для підвищення швидкості сполучення та пропускної спроможності ліній на міських вулицях виділяють спеціальні смуги для руху тільки автобусів. У цьому випадку пропускна спроможність може досягти 200 од./год, а швидкість сполучення - 25 км/год.

– **Тролейбус** - менш маневрений ніж автобус, оскільки для руху потребує забезпечення електроенергією, що передається по електричних дротах.

Головна перевага троллейбусного транспорту - відсутність шкідливих викидів під час роботи двигуна. Тролейбус, як правило, працює в поєднанні з іншими видами транспорту. В даний час його частка в обсязі перевезень пасажирів становить близько 17%. Широко відоме використання троллейбусів на вилітній лінії Сімферополь - Ялта, протяжністю близько 100 км.

На лініях у даний час використовується рухомий склад місткістю 65 - 80 пас. З 1987 року випускаються сполучені троллейбуси місткістю 120 пас. Пропускна спроможність ліній троллейбуса становить 80 од./год, провізна спроможність - 5-10 тис. пас./год. Швидкість сполучення - 18-20 км/год. при відстані між зупинками 500 м.

– **Трамвай** - дорожній транспортний засіб для перевезення пасажирів, який з'єднаний з електричним дротом або приводиться у рух за допомогою дизельного двигуна і пересувається по коліях. Це найбільш складний з вуличних або наземних видів транспорту, який практично не має можливостей маневру, оскільки крім контактної мережі потребує ще будівництва рейкової колії. Трамвайні маршрути використовують в багатьох

містах на різних напрямках потоків пасажирів у поєднанні з іншими видами транспорту. **Контактна мережа** - сукупність проводів, конструкцій та обладнання, що забезпечують передачу електричної енергії від тягових підстанцій до струмоприймачів електрорухомого складу.

Лінії трамвая можуть обслуговуватися як одним вагоном, так і складом із 2-х - 3-х вагонів. Місткість поїзду 70 - 250 пас. Швидкість сполучення - до 20 км/год. З 2001 р. в Україні виробляють трамваї "Київ", зібрані на 100% з вузлів і матеріалів вітчизняного виробництва. З його появою Україна увійшла в число 10 країн-виробників трамваїв нового покоління і стала в цій галузі лідером у СНД.

Трамвайний транспорт серед вуличних видів транспорту має найбільшу будівельну вартість, але найменшу серед рейкових. До недоліків трамвайного транспорту слід віднести підвищений рівень шуму, що утворюється під час руху, а також те, що трамвай створює значні труднощі для вуличного руху. В зв'язку з цим трамвайні колії доцільно відокремлювати від шляхів руху інших видів вуличного транспорту.

Другу групу утворюють експресні види транспорту, що мають малу провізну здатність:

– **Автобус-експрес** рухається за маршрутами великої протяжності. Пропускна спроможність — до 50 од./год, бо транспортні засоби рухаються в одному потоці з іншими автомобілями. Проте значно підвищується швидкість сполучення — до 25 - 30 км/год. за рахунок скорочення числа зупинок, відстань між якими збільшується до 1000 - 2000 м. Провізна здатність маршрутів автобуса-експреса становить 3-8 тис. пас./год.

– **Трамвай з прискореним рухом** потребує прокладання ліній на постійному полотні та відокремлення від шляхів руху інших видів транспорту. Відстань між зупинками збільшується до 1000 -2000м. Перетинання з другорядними вулицями відсутні, а на перетинах з основними магістралями забезпечується пріоритет трамваю. Це дозволяє

збільшити швидкість сполучення на лінії до 25-30 км/год. Маршрути обслуговуються поїздами, які складаються з 2 - 4 вагонів, що забезпечує провізну здатність 24 тис. пас./год. Прокладати такі лінії доцільно переважно в периферійних районах міста. Маршрути обслуговуються поїздами, що складаються з 2 - 4 вагонів, а це забезпечує провізну спроможність 24 тис.пас.

Окрему групу становлять швидкісні види транспорту, які забезпечують швидкість сполучення 45 - 50 км/год. і мають середню провізну спроможність до 30 тис. пас./год. Всі види цієї групи потребують прокладання самостійного шляху:

– ***Автобус на самостійному шляху.*** Самостійні шляхи для руху автобусного транспорту влаштовують уздовж швидкісної дороги і відокремлюють від основної проїзної частини, що використовується для руху автотранспорту.

Спорудження відокремлених доріг для руху автобусів доцільно лише при великому пасажиропотоці на трасі та високому рівні інтенсивності руху автотранспорту по основній магістралі. Відокремлені дороги для руху автобусного транспорту будують за параметрами швидкісних міських доріг, всі перехрестя на них виконують в різних рівнях. Це дозволяє забезпечити швидкість сполучення до 50 км/год. По такій дорозі протягом години можна пропустити 300 - 400 автобусів. При швидкості автобусів 30 - 50 чол. провізна спроможність лінії може досягти 20 тис. пас./год.

– ***Швидкісний трамвай.*** Ідея створення цього виду транспорту передбачає одержання максимальних швидкостей сполучення з існуючого рухомого складу наземного транспорту. Результат досягається за рахунок збільшення відстаней між зупинками до 1000 - 1500 м та прокладання шляхів руху на повністю ізольованому від інших видів транспорту полотні. Це потребує спорудженню перетинів у різних рівнях із усіма без винятку поперечними вулицями, прокладання колій на естакадах та в тунелях.

Швидкість сполучення, що реалізується на лініях швидкісного трамваю досягає 35 км/год.

– **Монорейкові дороги** - позавуличний вид транспорту. Поїзди рухаються по прогону, що укладений на опори. Розрізняють два види монорейкових доріг: навісної та підвісної конструкції. В навісній конструкції рухомий склад пересувається по верхній поверхні прогону, начебто сідлаючи його. На підвісних дорогах рухомий склад підвішується до візків, що рухаються по верхній поверхні прогону. Швидкість руху на монорейкових дорогах, що експлуатуються в даний час у світі, досягає 30 - 50 км/год.

Явний недолік монорейкових доріг - громіздка колія, що не сприяє поліпшенню архітектурного вигляду міських вулиць. Безумовна перевага - відносно невисока вартість та простота будівництва.

– **Метрополітен** - найбільш сучасний міський позавуличний транспорт. Лінії метрополітену прокладають по землі, на естакадах та в тунелях під землею. Найбільш прогресивним, особливо в центральних частинах міст, є підземне спорудження метрополітену, бо він не має всіх недоліків, характерні для інших видів транспорту. При прокладанні по землі шляхи метрополітену відбирають великі міські території, естакадні лінії порушують архітектурну композицію міста, а поїзди метрополітену створюють шум під час руху.

Лінії, що прокладаються в тунелях, можуть розміщуватися на глибині понад 12 м або на глибині 6 — 12 м. Відповідно до цього вони поділяються на лінії глибокого та мілкового закладання. У даний час метрополітен експлуатується більш ніж у 70 містах світу, в тому числі в Україні: в Києві, Харкові, Дніпропетровську, в державах СНД - Москві, Санкт-Петербурзі, Тбілісі, Баку, Ташкенті, Єревані, Мінську, будується в Нижньому Новгороді, Новосибірську, Єкатеринбурзі.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію державної політики у сфері міського електричного транспорту, а також:

- розробляють регіональні й місцеві програми його розвитку і забезпечують їх виконання,
- встановлюють тарифи на проїзд,
- організовують **міські пасажирські перевезення** (перевезення пасажирів в міському сполученні за міським тарифом) і здійснюють контроль за ним,
- встановлюють порядок здійснення **пасажирами** (фізичні особи, які користуються транспортним засобом, перебуваючи в ньому, але не причетні до керування ним) оплати за проїзд,
- інформують населення про зміни, що стосуються надання транспортних послуг,
- забезпечують координацію роботи, пов'язаної з функціонуванням міського електричного транспорту та інших видів міського транспорту,
- створюють належні дорожні умови для здійснення перевезень,
- реалізують заходи з розвитку, вдосконалення та облаштування маршрутної мережі,
- виконують інші функції щодо створення безпечних умов діяльності у сфері міського електричного транспорту згідно із законодавством.

Вагому частку в міському транспорті складає **міський електричний транспорт** - складова частина єдиної транспортної системи, призначена для перевезення громадян трамваями, тролейбусами, поїздами метрополітену на маршрутах (лініях) відповідно до вимог життєзабезпечення населених пунктів. До його складу входять підприємства міського електротранспорту, що здійснюють перевезення пасажирів та вантажів, рухомий склад, трамвайні і тролейбусні лінії, ремонтно-експлуатаційні депо, службові приміщення, фунікулери, канатні дороги, ескалатори, заводи з ремонту рухомого складу і виготовлення запасних частин, споруди енергетичного господарства та зв'язку, промислові, ремонтно-будівельні, торговельні та постачальницькі організації, навчальні заклади, науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, заклади охорони здоров'я, відпочинку, фізичної культури і спорту та інші

культурно-побутові заклади підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу міського електротранспорту.

Наземний міський електричний транспорт функціонує в 53 містах України, забезпечуючи майже 60 відсотків внутрішньоміських пасажироперевезень. Починаючи з 1991 року в його роботі склалася стійка тенденція до зменшення обсягів пасажироперевезень, погіршення якості транспортного обслуговування населення та зниження рівня безпеки руху. Протягом зазначеного періоду обсяги транспортної роботи знизилися майже в 2 рази, а кількість рухомого складу - на третину.

Більшість рухомого складу, що експлуатується в Україні за показниками енергоспоживання надійності та комфортності, поступається аналогам розвинутих Європейських країн та окремих країн СНД. Понад 80 відсотків трамвайних вагонів і тролейбусів відпрацювали свій нормативний ресурс експлуатації і підлягають списанню. Близько половини парку рухомого складу потребує капітального ремонту. Водночас через відсутність замовлень на капітальні ремонти спеціалізовані заводи з ремонту міського електротранспорту практично припинили свою діяльність.

Міський електротранспорт в умовах ринкової економіки залишається найбільш ефективним, економічним, екологічним та доступним видом громадського транспорту. Специфіка роботи міського електротранспорту, залежність від постійних маршрутів, графіку руху та сталого енергопостачання, велика кількість пільгових категорій населення, яке користується ним, вимагає підтримки з боку центральних та місцевих органів влади. Забезпечення ефективної роботи міського електротранспорту, формування ринкових умов його діяльності потребує державної підтримки в розв'язанні проблеми подальшої модернізації рухомого складу, розвитку вітчизняного виробництва сучасних трамвайних та тролейбусних вагонів.

Місцеві органи виконавчої влади сприяють:

- оптимізації та розвитку транспортних схем населених пунктів, оновленню рухомого складу;

- забезпеченню рівних умов конкуренції на ринку транспортних послуг, створенню акціонерних компаній на базі трамвайно-тролейбусних управлінь, їх служб і дільниць із залученням приватних структур;
- впровадженню договірних відносин між виконавцями послуг з пасажироперевезення та замовниками цих послуг;
- завершенню впорядкування пільг на проїзд у міському електротранспорті, запровадженню адресної грошової компенсації на проїзд безпосередньо споживачам транспортних послуг;
- проведенню акціонування підприємств міського електротранспорту, переходу на ринкові умови його функціонування.

Правова основа організації діяльності у сфері комунального господарства:

1. Водний кодекс України
2. Закон України „Про автомобільний транспорт” (№ 2344 від 05.04.2001)
3. Закон України „Про альтернативні види рідкого та газового палива” (№ 1391 від 14.01.2000)
4. Закон України „Про альтернативні джерела енергії” (№ 555 від 20.02.2003)
5. Закон України „Про відходи” (№ 187 від 05.03.98)
6. Закон України „Про електроенергетику” (№ 575 від 16.10.97)
7. Закон України „Про електроенергетику” (№ 575 від 16.10.97)
8. Закон України „Про електроенергетику” (№ 575 від 16.10.97)
9. Закон України „Про Загальнодержавну програму "Питна вода України" на 2006-2020 роки”(№ 2455 від 03.03.2005)
10. Закон України „Про міський електричний транспорт” (№ 1914 від 29.06.2004)
11. Закон України „Про нафту і газ” (№ 2665 від 12.07.2001)
12. Закон України „Про питну воду та питне водопостачання”(№ 2918 від 10.01.2002)
13. Закон України „Про тепlopостачання” (№ 2633 від 02.06.2005)
14. Закон України „Про транспорт” (№ 232 від 10.11.94)

§ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО БЛАГОУСТРОЮ

ШЛЯХОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Нормальне життя сучасного міста неможливе без розвинутої системи вулиць, мережа яких є найбільш стійким елементом міста, вона історично розвивається разом з ним. Міські шляхи забезпечують безперервний, швидкий і безпечний рух транспорту і пішоходів, і з огляду на це повинні відповідати таким вимогам:

- всі вулиці повинні мати певне призначення;
- траси магістральних вулиць повинні бути прокладені в напрямках основних пасажиропотоків, поєднуючи місця масового відвідування населенням;
- лінійна щільність мережі магістральних вулиць повинна бути достатньою для руху транспортних засобів усіх видів;
- пропускна спроможність усієї системи вулиць повинна бути достатньою для забезпечення безперервного і безпечного міського руху;
- пасажирський і вантажний рух, по можливості, повинні бути відокремлені з виділенням вантажного руху на спеціальні магістралі;
- пішохідний рух необхідно ізолювати від транспортних потоків;
- місця масового відвідування слід проектувати комплексно з розробкою інженерного рішення їх транспортного розмежовування, розміщення автостоянок і зупинок пасажирського транспорту;
- розміщення в місті трамвайних парків, автобусних і трамвайних депо не повинно перешкоджати руху основних транспортних потоків.

Мости і шляхопроводи - транспортна споруда, призначена для пропуску через водні або інші перешкоди автомобільного транспорту, пішоходів і різних комунікацій народногосподарського призначення.

Вулиці і дороги поділяють за функціональним призначенням. Розрізняють :

- магістральні дороги, які забезпечують зв'язок між районами поза житловою забудовою;
- магістральні вулиці загальноміського значення, які об'єднують житлові й промислові райони із центром міста;
- магістральні вулиці районного значення, які забезпечують транспортний зв'язок між житловими і промисловими районами, виходи на інші магістралі;
- вулиці й дороги місцевого значення забезпечують транспортний і пішохідний зв'язок на території житлових районів.

Параметри вулиці визначається такими факторами:

- призначенням вулиці, характером і величиною усіх видів руху. Цей чинник безпосередньо впливає на ширину проїзних частин і тротуарів, а також загальне рішення вулиці; при цьому повинна забезпечуватися можливість створення транспортних розв'язок;
- висотою забудови: співвідношення висоти забудови, загальної ширини вулиці повинно забезпечувати нормальну інсоляцію житлових будинків. За діючими нормативами відстань між вуличними фасадами житлових будинків повинна бути не більше 1,5 висоти найвищого будинку. Ця вимога може бути виконана не тільки прийняттям відповідної ширини вулиці, але і віддаленням лінії забудови від червоних ліній в глибину мікрорайону;
- кліматичними умовами: в південних містах, де вуличне освітлення більш інтенсивне, ніж у містах з помірним і холодним кліматом, тротуари повинні бути ширші, а ступінь озеленення в містах із жарким кліматом повинен бути вищим, ніж з помірним і холодним кліматом. У північних районах із снігопадами і заметілями необхідно поширювати вулиці з використанням спеціальних смуг для розміщення снігу;
- природними умовами зростання зелених насаджень, що обумовлюють реальні можливості озеленення вулиці.

Міські дороги необхідно підтримувати в стані, який задовольняє всім вимогам. Залежно від категорії вулиць і доріг, строку служби споруд, стану і видів пошкоджень виконуються різноманітні види робіт:

- утримання;
- поточний ремонт;
- капітальний ремонт;
- відновлювальний ремонт.

Найбільш поширеними видами робіт утримання шляхів є: прибирання вулиць, видалення поверхневих вод з проїзної частини і тротуарів, очистка доріг від пилу, бруду, снігу, очистка і промивка прийомних колодязів, нанесення ліній безпеки, очистка кюветів тощо

Роботи з прибирання вулиць мають сезонний характер: літні й зимові. Літні роботи складаються із систематичних та періодичних операцій.

Систематичні роботи із літнього прибирання включають:

- підмітання, очищення і миття об'єктів благоустрою;
- перевезення вуличного сміття.

Періодичні роботи з літнього прибирання включають:

- прибирання залишків технологічних матеріалів, що застосовувалися для зимового утримання доріг;
- прибирання наносів ґрунту після зливових дощів;
- очищення відстійників зливоприймальних колодязів і труб зливостоку;
- прибирання ділянок, прилеглих до будівельних майданчиків;
- згрібання і перевезення опалого листя;
- поливання дорожнього покриття в спеку.

Роботи із зимового прибирання різняться за ступенем важливості й черговості виконання робіт.

У першу чергу проводяться:

- оброблення покриття технологічними матеріалами, що запобігають утворенню ожеледі та сприяють її ліквідації;
- згрібання і підмітання снігу;
- розчищення снігових валів.

Потім:

- формування снігового валу;
- видалення снігу;
- зачищення покриття у місцях розміщення снігового валу після його видалення;
- сколювання і видалення льоду і сніжно – льодового накату;
- підмітання за тривалої відсутності снігопаду.

Роботи з прибирання поділяються на механізовані, ручні й комплексні.

Ручне прибирання здійснюється на тих ділянках, де неможливо застосування механізмів (невдосконалене покриття, тупикові ділянки тротуарів тощо), або в разі неможливості забезпечення об'єкта необхідними механізмами.

Ручне прибирання здійснюють в світлу частину доби з урахуванням природного освітлення залежно від пори року:

- у весняно-літню пору року –1-ше прибирання з 5-00, 2-ге прибирання до 20-00;
- в осінньо-зимову пору року – 1-ше прибирання з 6-00, 2-ге прибирання до 17-00.

До механізованого прибирання проводять підготовку території об'єкта благоустрою:

- зарівнювання ям і тріщин в асфальтобетонному покритті та швів збірних елементів покриття згідно з вимогами державних норм і правил;
- виправлення осідання на покриттях з плит;
- обладнання кришками колодязів інженерних підземних мереж та грат зливостоків врівень із дорожнім покриттям;
- реконструкція ділянок, на яких робота прибиральної техніки ускладнена;
- перенесення торгових кіосків, урн, лав, сміттєзбірників в місця, де вони не заважатимуть роботі прибиральної техніки;
- перевірка несучої здатності покриття тротуарів для визначення можливості регулярного проїзду прибиральних машин магістрального типу.

З метою зниження засміченості покриття проводять наступні заходи:

- асфальтування проїздів та дворів;
- установка бортового каміння, поребриків;
- обладнання в'їздів на будівельні майданчики ґратами.

Машини й механізми для прибирання території об'єктів благоустрою бувають магістральними й тротуарними.

Машини й механізми магістрального типу призначені для виконання технологічних операцій з прибирання проїзної частини території (або широких тротуарів), їх робоче обладнання характеризується великою шириною захвату і працездатністю при високих швидкостях руху.

Тротуарні машини призначені для прибирання покриття тротуарів, пішохідних доріжок, алей, внутрішньоквартальних проїздів, їх доцільно монтувати на базі невеликих колісних тракторів, легкових автомобілів, самохідних шасі й мотоблоків.

Для механізованого прибирання влітку застосовують поливально – мийні й підмітально – прибиральні машини, а також спецмашини для миття стін транспортних тунелів, очищення колодязів й зливостоків. Для розчищення території й використовують також бульдозери, автогрейдери й навантажувачі.

Для очищення колодязів і труб зливостоків застосовують мулососи, механізми з робочим органом грейдерного типу, а також спеціалізовані машини для очищення труб гідравлічним методом.

Зимові прибиральні роботи виконують плужно-щітковими снігоочисниками (згрібання та підмітання снігу з проїзної частини, тротуарів, зупинок транспорту тощо), роторними снігоочисниками (перекидання снігових валів та куп, навантаження снігом самоскидів), піскорозкидувачами (посипання покриття фрикційними та іншими матеріалами, що рекомендується застосовувати проти ожеледі), снігонавантажувачами й машинами для

видалення льоду. Застосовують також універсальні машини – автогрейдери, бульдозери й екскаватори.

Форми організаційної структури шляхових підприємств різних містах дуже різноманітні і залежать від величини міста, числа споруд, якісних характеристик шляхового покриття тощо. У великих містах експлуатацію шляхових споруд здійснюють спеціалізовані шляхо-експлуатаційні підприємства; в середніх за розміром містах - спеціалізовані шляхо-експлуатаційні діяльниці; в невеликих і малих містах ця функція покладена на відповідні житлово-комунальні господарства або комбінати комунальних підприємств.

ЗЕЛЕНЕ ГОСПОДАРСТВО

Значення зелених насаджень для міста дуже велике. Зелені насадження є потужним регуляторами температурного режиму міста, сприятливо впливають на склад, чистоту повітря, можуть бути використані для боротьби з міським шумом: створюють ландшафтну різноманітність міста в цілому і окремих його частин; поліпшують самопочуття людини, справляючи на неї великий гігієнічний і психологічний вплив. Рослинність, маючи велике розмаїття форм, кольорів і фактури, збагачує архітектурні ансамблі, відіграє провідну роль в архітектурі садів і парків.

При проектуванні озеленення міста прагнуть створити крупні зелені масиви у поєднанні з природними та штучними водоймищами і спортивними спорудами. Система таких комплексів має доповнюватися системою порівняно невеликих озелених територій: садів, бульварів, скверів, озелених пішохідних алей.

Міські зелені насадження залежно від призначення і місцеположення в місті розподіляються на три категорії.

I. Насадження загального користування:

-центральні й районні парки культури і відпочинку(призначені для відпочинку населення і організації масових культурно-просвітницьких, політичних заходів, для фізкультури і розваг);

-спортивний парк (з розміщенням у ньому споруд і майданчиків для тренувань і змагань із різних видів спорту);

-ботанічний парк і сад (призначений для культурно-просвітницької та науково-дослідної роботи в галузі ботаніки й рослинництва);

-зоологічний парк або сад (призначений для культурно-просвітницької та науково-дослідної роботи в галузі зоології з розміщенням у ньому спеціальних споруд і приміщень для утримання і демонстрації тварин);

-міський парк (для прогулянок і тихого відпочинку);

-дитячий парк (призначений для відпочинку, розваг, культури, культурно-просвітницької, політичної роботи з дітьми, головним чином, шкільного віку);

-міський сад (для відпочинку населення, ігор і розваг, культурно-просвітницької, політичної роботи);

-сквер на площі (використовується для короткотермінового відпочинку і архітектурно-декоративних цілей);

-меморіальні парки;

-бульвар на вулицях (використовується для руху і короткотермінового відпочинку пішоходів);

-насадження на вулицях і площах;

-лісопарк у незабудованій частині міста (з домінуванням в ньому лісових насаджень, що використовується для відпочинку і спорту);

-лугопарк поза забудованою частиною міста (з домінуванням в ньому лугів);

-зона масового відпочинку (зелений масив у приміській зоні, де розміщуються пансіонати, наметні табори, спортивні споруди і весь комплекс культурно-побутового обслуговування відпочиваючих).

II. Насадження обмеженого користування:

- насадження при школах, технікумах, вищих навчальних закладах (озеленені ділянки для занять фізкультурою і відпочинку);
- насадження при дитячих садках і яслах (озеленена ділянка зі затіненими і відкритими майданчиками для ігор, фізкультури і сну дітей);
- насадження при клубах, палацах культури, громадських будинках (озеленена ділянка, призначена для фізкультурних занять, культурно-просвітницької роботи і відпочинку);
- насадження при науково-дослідних установах (озеленена ділянка, що використовується для фізкультурних занять і відпочинку співробітників);
- насадження при лікарнях та інших лікувально-профілактичних закладах (озеленена ділянка для спеціальних лікувальних процедур, прогулянок і відпочинку);
- насадження на території промислових підприємств;
- насадження на території житлових мікрорайонів (внутрішньомікрорайонні сади, прибудинкові сквери);
- заповідники, що розміщуються в приміській зоні, в яких природа охороняється в первинному стані (рельєф території, флора і фауна). ;
- парки і сади при санаторіях, будинках відпочинку (призначені для лікувальних процедур, прогулянок, фізкультури та відпочинку);
- ділянки спортивних знарядь і споруд.

III. Насадження спеціального призначенні:

- на вулицях;
- санітарно-захисні зони між промисловими та складськими підприємствами, пристроями зовнішнього транспорту і житловими районами;
- водоохоронні зони водозабірних і очисних споруд міського водопроводу;
- протипожежні насадження навкруги складів пального та інших небезпечних в пожежному відношенні матеріалів ;

-насадження інженерно-меліоративного призначення, посадки по берегах річок, озеленення ярів з метою припинення їх росту, лісонасадження в районах селевих потоків ;

-насадження уздовж автомобільних доріг залізниць з метою захисту від сніжних або піщаних заметів, а також для декоративного оформлення дороги ;

-насадження на кладовищах;

-міські розсадники і квітникові господарства.

Для підтримання об'єктів зеленого господарства в належному стані виконують різноманітні види робіт:

- виробництво (вирощування посадкового матеріалу для озеленення);
- експлуатація (нагляд та утримання зелених насаджень);
- зелене будівництво (створення нових зелених об'єктів
- ремонт(оновлення існуючих об'єктів зеленого господарства).

Організаційна структура управління зеленим господарством в містах залежить від обсягів робіт з озеленення, місцевих традицій і має такі форми: управління озеленення, відділи благоустрою, експлуатаційні ділянки з озеленення, окремі виробничі підприємства: розсадники, оранжереї тощо.

Підприємства зеленого господарства, на балансі яких знаходяться зелені насадження загального користування, здійснюють їх утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів. Відносини, які виникають між підприємствами зеленого господарства й розпорядниками бюджетних коштів, органами місцевого самоврядування і місцевими адміністраціями в даний час законодавчо не визначені. Внаслідок цього бюджетне фінансування утримання зелених насаджень в містах та інших населених пунктах нижче від мінімальної потреби.

Вирішення цієї проблеми потребує обґрунтування обсягів бюджетних коштів, необхідних для нормального фінансування утримання зелених зон загального користування при наданні пропозицій до проектів бюджетів місцевого самоврядування в частині видатків на утримання зелених насаджень,

яке може здійснюватись з використанням спеціальних нормативів фінансування на утримання і розвиток зелених зон загального користування з місцевих бюджетів, затверджених Міністерством з питань житлово-комунального господарства і погоджених з уповноваженими органами влади і управління.

ЗОВНІШНЄ ОСВІТЛЕННЯ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Вечірнє штучне освітлення міських територій дуже важливе для населення. Правильно влаштоване освітлення сприяє безпеці руху транспорту і пішоходів на міських вулицях і площах; освітлення територій мікрорайонів дозволяє зручно користуватися внутрішньомікрорайонними тротуарами, проїздами і садами; освітлення міських парків, садів, бульварів і скверів створює сприятливе освітлення для прогулянок населення у вечірній час, а підсвітлювання зелених насаджень в поєднанні з добре влаштованим цікавим підбором дерев, кущів і квітів створює красиві вечірні ландшафти. Крім забезпечення безпеки міського руху і елементарних зручностей при користуванні міськими територіями в темний час штучне освітлення має відповідати естетичним вимогам людини: вдень це залежить від зовнішнього вигляду всіх його пристроїв, а ввечері - від створюваної за його допомогою освітленої панорами міста. При цьому будівництво й експлуатація споруд штучного освітлення міських територій повинні бути економічними.

Основне завдання освітлення - це створення сприятливих умов для безпечного руху транспорту і пішоходів.

У місті розрізняють такі види освітлювальних установок:

- для вуличного освітлення (забезпечення освітленості, необхідної для безпеки руху транспорту і пішоходів);

- для архітектурно-художнього освітлення (створення світлової архітектури міста у вечірні години з виявленням найбільш цінних в архітектурному, історичному й художньому відношенні будівель, споруд, пам'ятників, фонтанів тощо, а також цілих комплексів);

- для рекламного освітлення (інформація населення про торговельні,

побутові і культурні новини, оформлення вітрин магазинів, кіосків та ін.);

– для світлових сигналів (показники напрямів руху транспорту і пішоходів, місць зупинок, стоянок, переходів тощо).

Всі види установок повинні працювати у взаємодії одна з одною, враховуючи вигляд дорожніх покриттів вулиць, площ і тротуарів, яскравість вітрин, світлових реклам і світильників, а також освітлених пам'ятників і фонтанів, ступінь блискоті, що виникає в полі зору людини.

Для підсилення художньо-світлового оформлення в святкові дні встановлюється тимчасове ілюмінаційне освітлення.

Умови бачення водіїв автомобільного транспорту при штучному освітленні вулиць визначаються: фактичним контрастом між об'єктом розрізнення (перепони) і фоном, середньою яскравістю дорожньою покриття, сліплячою дією освітлювальної установки і рівномірністю розподілу яскравості дорожнього покриття.

У практиці вуличного освітлення може бути два типи контрастів: негативний - темна перепона на світлому тлі (прямий силует) і позитивний - світла перепона на темному фоні (зворотний силует). У різних точках між світильниками контраст, як правило, не залишається постійним. Залежно від положення перепони відносно світильників можуть спостерігатися обидва види контрастів.

Яскравість перепони і фону рівні між собою в момент зміни виду контрасту. При цьому можливість зорового виявлення перепони водієм транспорту залежить від чутливості ока водія до малих різниць яскравості при різних співвідношеннях освітленості. Контрастна чутливість ока може зменшуватися за рахунок засліплення вуличного освітлення. У цьому випадку для зорового сприйняття перепони необхідний великий контраст яскравості. Коли перепона досягає контрасту, що перевищує порогове значення, перепона стає видимою. Відсутність видимості перепони - небезпечний фактор в умовах вуличного руху. Величина ділянки, де видимість відсутня, є однією з характеристик якості вуличного освітлення.

Рівень освітлення доріг, вулиць та площ в населених пунктах рекомендується забезпечувати відповідно до показників, які наведені у таблиці 5.

Таблиця 6 - Рекомендований рівень освітлення міських шляхів

Вулиці, дороги й площі	Найбільша інтенсивність руху в обох напрямках тис. авт./год.	Середня яскравість покриття кд/м ² , не менш ніж	Середня горизонтальна освітленість покриття, лк, не менше ніж
Магістральні вулиці і дороги загальноміського значення; площі головні, вокзальні, передмостові й багатофункціональних транспортних вузлів	Більш ніж 3	1,6	20
	Більш ніж 1-3	1,2	20
	Від 0,5 до 1	0,8	15
	Менш ніж 0,5	0,6	15
Магістральні вулиці і дороги районного значення, площі перед громадськими будовами та спорудами (стадіонами, театрами, виставками, торгівельними центрами, колгоспними ринками та іншими місцями масового відвідування)	Більш ніж 2	1,0	15
	Більш ніж 1-2	0,8	15
	Від 0,5 до 1	0,6	10
	Менш ніж 0,5	0,4	10
Вулиці і дороги місцевого значення: житлові вулиці і дороги промислових та комунально-складських зон, проїзди; вулиці і дороги сільських населених пунктів: головні вулиці, житлові вулиці, проїзди, площі перед громадськими будовами та спорудами селищного значення	0,5 і більше	0.4	6
	менш ніж 0,5	0.2	4

Правова основа організації діяльності у сфері міського благоустрою:

1. Закон України “Про благоустрій населених пунктів”
2. Закон України “Про основи містобудування”,
3. Закон України “Про планування і забудову територій”,
4. Закон України “Про дорожній рух”,
5. Закон України “Про автомобільні дороги”

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що таке житловий фонд? Які види житлового фонду розрізняють за формою власності, який з них переважає у структурі житлового фонду України?
2. У чому полягає сутнісна характеристика житла? Назвіть чотири основні ознаки житла.
3. Що впливає на збільшення загального обсягу житла в Україні?
4. Які зміни на ринку житла впливають на ринок житлових послуг?
5. Назвіть види робіт, необхідних для збереження техніко-економічних властивостей житла.
6. Назвіть учасників ринку житлових послуг.
7. Як Ви оцінюєте рівень демонополізації у сфері обслуговування житла?
8. Запропонуйте заходи щодо подальшого розвитку ринкових відносин в цій сфері.
9. У чому полягає сутнісна характеристика централізованого водопостачання та водовідведення?
10. За якими ознаками класифікують системи водопостачання, водовідведення?
11. Що таке санітарна очистка?
12. Чим відрізняються системи видалення сміття з міських територій? Які заходи слід вжити для їх організації?
13. Наведіть характеристику організації системи газопостачання міста.
14. В чому полягає основне завдання організації тепlopостачання?
15. За якими ознаками розрізняють окремі види систем тепlopостачання?
16. Опишіть значення міської системи енергопостачання в об'єднаній енергетичній системі України?
17. Дайте порівняльну характеристику повноважень державних та місцевих органів влади у сфері електроенергетики.
18. Дайте характеристику окремих видів міського транспорту.
19. Що таке міський електричний транспорт, в чому полягають переваги його використання?
20. У чому полягає призначення міських шляхів, які їх види розрізняють за функціональним призначенням?
21. Які види робіт виконують для підтримки шляхів у задовільному стані?
22. У чому полягає значення міських зелених насаджень?
23. Наведіть характерні напрямки використання насаджень загального користування і спеціального призначення.

24. У чому полягає сутнісна характеристика робіт у зеленому господарстві?

25. Як організована експлуатація об'єктів зеленого господарства і її фінансове забезпечення?

26. Яке значення для міста має організація зовнішнього освітлення?

27. Наведіть сутнісну характеристику окремих видів освітлювальних установок.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ житло
- ✓ житловий фонд
- ✓ централізоване питне водопостачання
- ✓ каналізація
- ✓ централізована система опалення
- ✓ система електропостачання
- ✓ міський електричний транспорт
- ✓ санітарна очистка

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ(має - 30 балів)

Встановіть правильність „+” або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1. Житлові будинки житлово-будівельних кооперативів відносяться до такого виду житлового фонду(ЖФ):

А. Державний ЖФ	В. Колективний ЖФ	С. Комунальний ЖФ
-----------------	-------------------	-------------------

2. Представником споживача на ринку житлових послуг є:

А. Власник квартири	В. Житлово-експлуатаційне підприємство	С. Балансоутримувач
---------------------	--	---------------------

3. До елементів системи водопостачання відносяться:

А. Насосна станція I підйому	В. Магістральні водоводи	С. Відстійники
------------------------------	--------------------------	----------------

4. До елементів системи водовідведення відносяться:

А. Насосна станція II підйому	В. Самопливні водоводи	С. Відстійники
-------------------------------	------------------------	----------------

5. Елементами системи видалення сміття є такі:

А. сплавна	В. ввізна	С. вивізна
------------	-----------	------------

6. Забезпечення зниження тиску газу і підтримання його на завданому рівні здійснює такий елемент газопостачання:

А. Газорозподільча мережа	В. Газорозподільна станція	С. Газорозподільний пункт
---------------------------	----------------------------	---------------------------

7. Існують такі напрямки використання теплової енергії:

А. Гаряче водопостачання	В. Система вентиляції повітря	С. Питне водопостачання
--------------------------	-------------------------------	-------------------------

8. Система електропостачання міста складається з таких обов'язкових елементів:

А. Трансформаторні установки	В. Електричні мережі	С. Теплові електростанції
------------------------------	----------------------	---------------------------

9. До якої групи міського транспорту відноситься метрополітен:

А. Експресний вид транспорту	В. Позавуличний вид транспорту	С. Електричний вид транспорту
------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

10. Забезпечення безперервного, швидкого та безпечного руху транспорту та пішоходів здійснюють такі елементи міського благоустрою:

А. Вуличні світильники	В. Зелені насадження	С. Міські дороги
------------------------	----------------------	------------------

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Напрямки розвитку законодавчої бази житлового господарства
2. Особливості функціонування житлового фонду як об'єкта нерухомості
3. Міжнародний досвід організації питного водопостачання

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Асаул А.Н. Экономика недвижимости. – СПб: Питер, 2007. – 640с.
2. Жилищное законодательство Украины – Харьков: „Одиссей”, 2001.- 400с.
3. Житло: проблеми та перспективи. Наукове видання/ Манцевич Ю.М. – К.: Профі, 2004. – 360с.
4. Мічурін Є.О., Сліпченко С.О., Соболев О.В. Житлове право України/ Науково-практичний посібник. – Харків:Еспада, 2001. – 318с.
5. Петросов В.А. Управление региональными системами водоснабжения. – Харьков: Основа, 1999. – 320с.
6. Шлях до успіху:досвідом діляться міста// Інформаційне видання Інституту місцевого розвитку - Кращі практики 2007. - К.: IMP, 2008. – 94с.

РОЗДІЛ IV.

ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВО – КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Програмна анотація

1. Виробнича програма і її вимірники
2. Показники виробничої програми підприємств ЖКГ
3. Методи розробки виробничої програми

§ 1. ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА І ЇЇ ВИМІРНИКИ

Виробнича програма – це характеристика обсягу продукції (за номенклатурою та асортиментом), що виготовляється на підприємстві.

Номенклатура продукції – це перелік найменувань виробів, завдання з випуску яких передбачено планом виробництва продукції.

Асортимент – це сукупність різновидів продукції кожного найменування, що різняться за відповідними техніко-економічними показниками (за типорозмірами, потужністю, продуктивністю, дизайном тощо).

Для постійного і повного задоволення потреб ринку облік та планування продукції здійснюється в натуральних і вартісних вимірниках.

Вимірники обсягу продукції, послуг, робіт		
<i>Натуральні :</i>		<i>Вартісні :</i>
<ul style="list-style-type: none">▪ Фізичні▪ Умовно-натуральні▪ Нормативно-трудова		<ul style="list-style-type: none">▪ Валова продукція▪ Товарна продукція▪ Реалізована продукція▪ Чиста продукція

Натуральні показники найбільш точно відображають фізичний обсяг продукції (послуг). Вони відповідають вимогам порівняння показників з випуску (реалізації) продукції за різні періоди часу. Натуральні вимірники

дозволяють безпосередньо порівнювати показники виробничої програми різних підприємств галузі, складати матеріальні баланси, визначати величину споживання продукції (послуг) на одного мешканця та ін.

Виробнича програма підприємств більшості галузей комунально-побутового господарства внаслідок однорідності їх продукції (послуг), на відміну від промислових підприємств, які мають широкий перелік виготовлюваної продукції, може бути охарактеризована одним натуральним показником (вимірником). Кожна підгалузь комунального господарства має свій, властивий тільки їй натуральний вимірник (показник), який і виражає результат основної виробничої функції підприємства:

Водопостачання – м^3 реалізованої питної води;

Водовідведення - м^3 відведеної стічної рідини;

Міський транспорт – кількість перевезених пасажирів;

Теплопостачання – Гкал реалізованого тепла;

Електропостачання – кВт-год. реалізованої електроенергії;

Газопостачання – м^3 реалізованого газу;

Санітарна очистка – м^3 вивезених побутових відходів;

Готелі – кількість реалізованих ліжок-днів.

У практиці обліку й планування продукції іноді використовують умовно-натуральні вимірники, що характеризують кількість неоднорідної продукції в умовних одиницях. Перерахунок продукції здійснюється за допомогою коефіцієнта переведення, який встановлюється залежно від співвідношення якісних і кількісних параметрів однорідної продукції, трудомісткості тощо.

При виробництві будівельних матеріалів використовують умовно-натуральні показники: один умовний лист шиферу, одна умовна штука цегли. Виробничу програму пралень визначають не тільки загальною вагою

сухої білизни, а і в приведених, тобто умовних тоннах, що враховують різні витрати праці на обробку масової та індивідуальної білизни.

У практиці планування експлуатаційної діяльності на газових, теплових, каналізаційних та інших мережах, а також для визначення обсягів робіт з утримання об'єктів зелених насаджень та інших об'єктів благоустрою, обсяг відповідних робіт визначають в нормативно-трудовах вимірниках. Нормативно-трудова вимірники застосовують у комунальному господарстві для визначення обсягу виробничо-експлуатаційної роботи у нормативних людино-годинах. Нормативно-трудова показники використовують у тих випадках, коли перелік виконуваних робіт великий, а самі види робіт, як правило, неодноразово повторюються за розрахунковий період на одних і тих же територіях (ділянках).

Використання вартісних вимірників ґрунтується на тому, що в процесі виробництва продукція перебуває на певних стадіях технологічного процесу і з огляду на це виступає або як незавершене виробництва, або як напівфабрикат, або як готова продукція.

Товарна продукція – загальна вартість усіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених для реалізації різним споживачам. Цей показник дає змогу визначити загальну величину виготовленої продукції на підприємстві, а також низку макро-економічних та узагальнюючих показників розвитку міського господарства.

Валова продукція – окрім елементів, що входять до товарної продукції, включає також зміну залишків незавершеного виробництва протягом розрахункового періоду, вартість сировини і матеріалів замовника та ін. елементи.

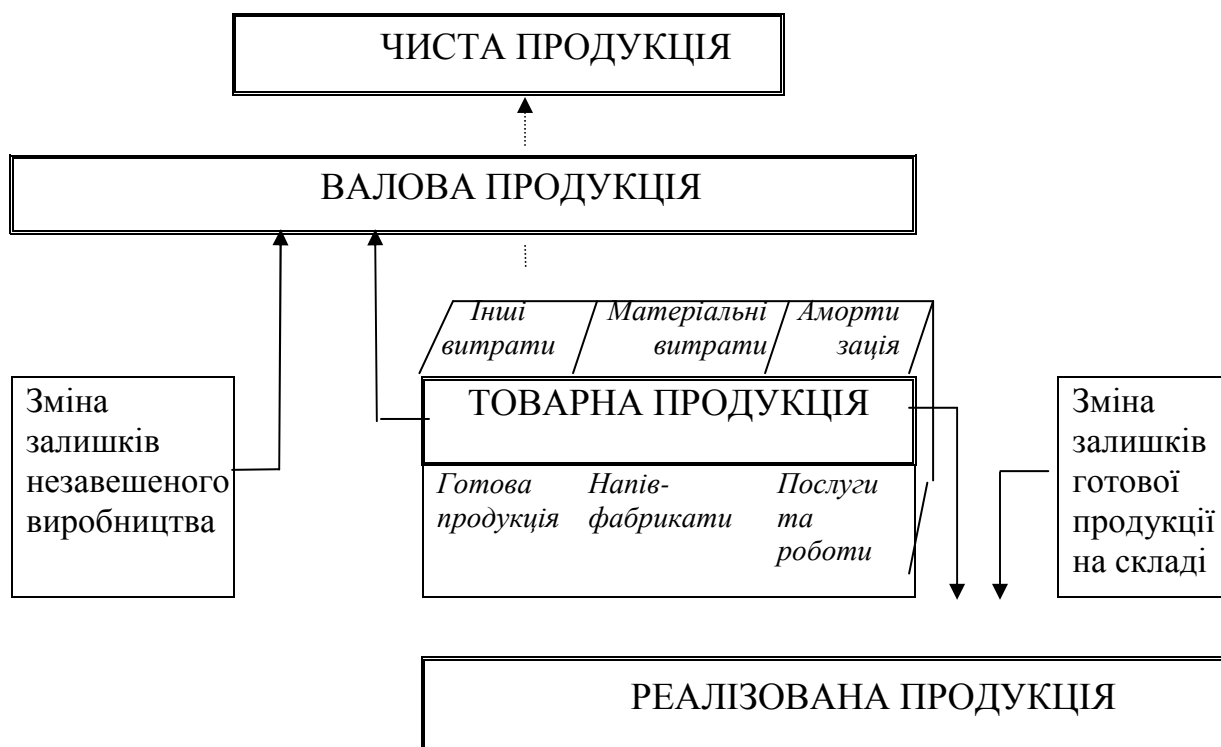

Рис. 5 - Взаємоз'язок вартісних вимірників виробничої програми

Реалізована продукція(планова) – вартість товарної продукції з урахуванням залишків готової продукції на початок і кінець розрахункового періоду.

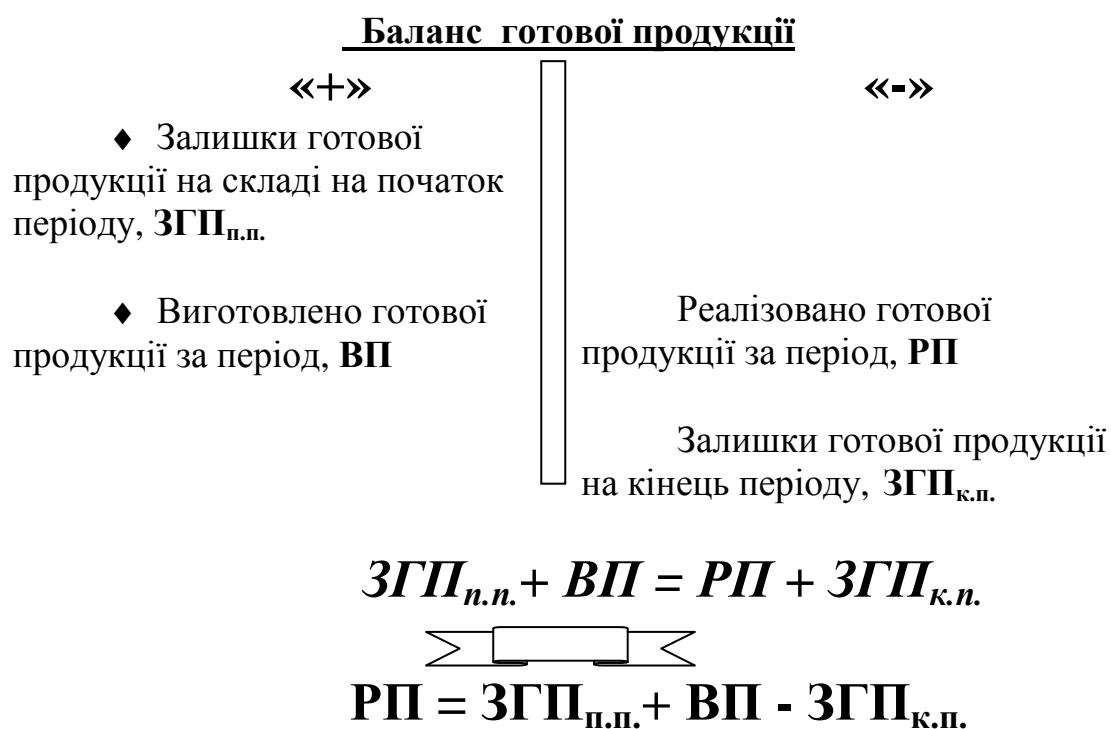

Рис.6 - Визначення величини реалізованої продукції

Фактична величина реалізованої продукції визначається згідно з встановленим чинним законодавством моментом реалізації. Це може бути або момент передачі прав власності на продукцію, або момент оплати споживачем вартості продукції.

Чиста продукція – вартість товарної продукції, з якої виключено матеріальні витрати і суму амортизаційних відрахувань. За економічним змістом цей показник характеризує наново створену на підприємстві вартість і завдяки цьому характеризує результати використання трудового потенціалу підприємства.

Вартісні показники виробничої програми використовують усі підприємства комунального господарства. Виробнича програма комунального підприємства у вартісному вимірі характеризує доходи (виручку) від реалізації продукції (послуг) і дає змогу порівняти доходи й витрати підприємства, визначати його прибуток, рівень рентабельності.

§ 2. ПОКАЗНИКИ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ

Кожна галузь міського господарства має свій перелік показників виробничої програми. Ці показники характеризують продукцію у натуральних і вартісних вимірниках і знаходяться у певному зв'язку один з одним.

Крім того, виробнича програма обчислюється на рік, по кварталах (з відображенням сезонної нерівномірності споживання послуг) та й короткі періоди часу – місяць, декада, для окремих виробничих підрозділів.

Показники виробничої програми підприємств-постачальників комунальної продукції (теплоенергії, електроенергії, газу, води) відбивають технологічні особливості організації діяльності підприємства.

Принципова схема їх формування подана на рис. 7.

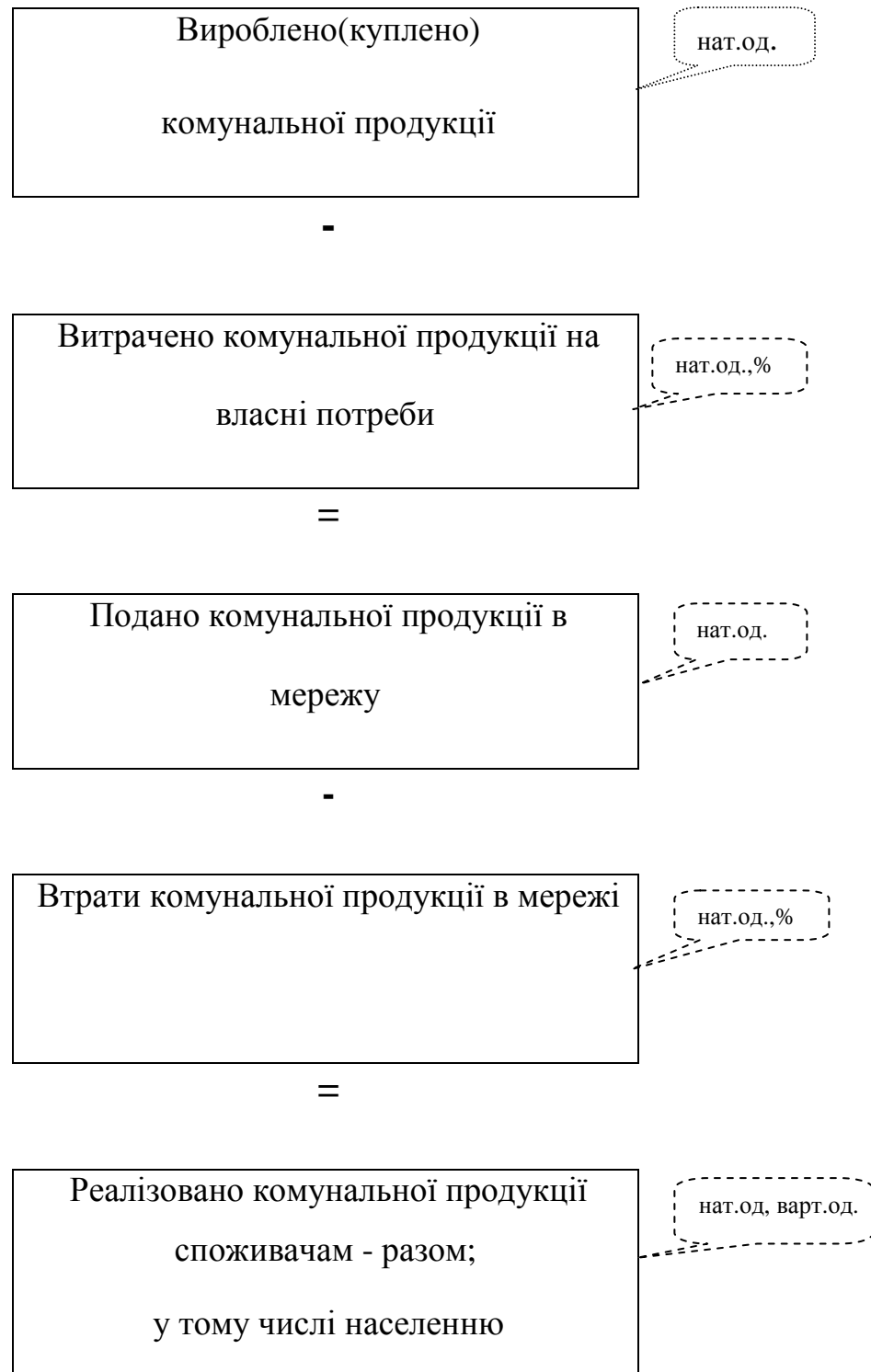

Рис. 7 - Показники виробничої програми підприємств – постачальників комунальної продукції

Суттєвий вплив на розмір реалізованої комунальної продукції здійснюють такі показники виробничої програми, як витрати на власні потреби й втрати в мережі.

Таблиця 7 - Показники виробничої програми типового підприємства
ВКГ

Показники	Величина
1. Піднято води, тис.м ³	21456
2. Витрати води на власні потреби:	
- тис.м ³	450
- %	2
3. Подано води в мережу, тис. м ³	21006
4. Втрати та втечі води в мережі:	
- тис.м ³	5221
- %	25
5. Реалізовано води – всього, тис.м ³	15785
у тому числі: населення	8905
6. Пропуск стічної рідини, тис.м ³	10216
у тому числі: населення	7652

На водопровідних підприємствах воду на власні потреби витрачають в основному для промивки фільтрів, відстійників тощо. На підприємствах теплопостачання на такі потреби витрачається частина теплоенергії: продувка парових котлів, розігрів котла, хімводоочистка, деаерація, опалення і господарські потреби підприємства, випаровування при випробуванні та діагностиці несправностей. Чим менше витрачається комунальної продукції на власні потреби, тим більше її подача в мережу. Отже, слід прагнути до відповідності цих витрат нормативним вимогам.

Таблиця 8 - Показники виробничої програми типового підприємства теплопостачання

Показники	Величина
1. Вироблено тепла, тис.Гкал	20,4
2. Покупне тепло, тис.Гкал	0,9
3. Витрачено тепло на власні потреби,:	
- тис.Гкал	0,4
- %	2
4. Подано тепла в мережу, тис.Гкал	20,9
4. Втрати тепла в мережі	
- тис.Гкал	2,8
- %	13
5. Реалізовано тепла – всього, тис.Гкал	18,1
у тому числі населенню	14,6

Вагомим серед інших є показник втрат комунальної продукції в мережі. На водопровідних підприємствах ці втрати відбуваються через нещільність стиків водопровідних труб, наявність пошкоджень внаслідок зносу і т.і. Аналогічними є причини втрат теплоносія в теплових мережах. В електропостачальних підприємствах втрати електроенергії відбуваються з технологічних особливостей транспортування електроенергії.

Слід зазначити, що цей показник виробничої програми є суттєвим при визначенні обсягу реалізованої комунальної продукції. Так, втрати питної води в мережі в цілому в Україні складають 38,5% , тобто більше третини води, яка була піднята, очищена і з необхідним тиском подана в мережу, не дійшло до споживача. В окремих регіонах України цей показник перевищує 50% (див. рис.8), що незадовільно характеризує діяльність галузі.

Таблиця 9 - Показники виробничої програми типового енергопостачального підприємства

Показники	Величина
Закуплено електроенергії, млн. кВт-год.	6587
Передача електроенергії незалежними постачальниками	1409
Відпущено електроенергії в мережу, млн. кВт-год.	6587
Технологічні витрати електроенергії в мережі, млн. кВт-год.	591
Технологічні витрати електроенергії в мережі, %:	9
Транзит електроенергії, млн. кВт-год.	4760
Корисний відпуск електроенергії власним споживачам, млн. кВт-год. – разом	5996
у тому числі: - населення	2354
- бюджетні організації	1766
-промисловість	742
-сільське господарство	487
- транспорт	562
- інші споживачі	85
6. Товарна продукція, млн.грн.	928

Причинами такого становища в першу чергу є незадовільний стан мереж, частка яких у водопровідному господарстві – 38%, в каналізаційному - 27%, в тепловому – 13%. Зменшення цих втрат дозволить (при незмінному обсязі споживання комунальної продукції) значно скоротити необхідний обсяг подачі комунальної продукції в мережу і обсяг виробництва в цілому. Це сприятиме також досягненню значного збереження природних ресурсів (води, газу), економії енергетичних ресурсів (газу, електроенергії), вартість яких складає значну частку в собівартості комунальної продукції.

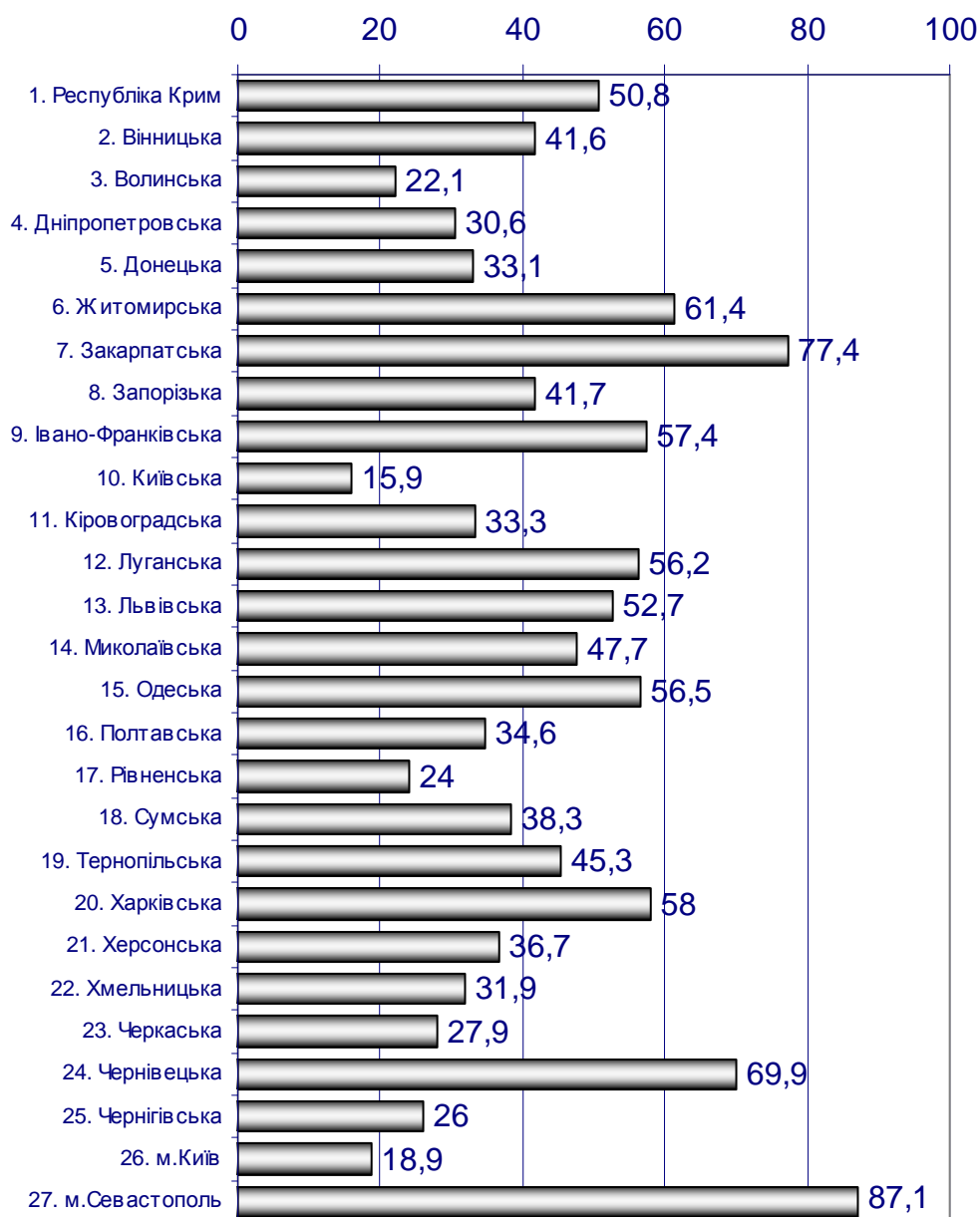

Рис. 8 – Втрата води у водопровідних мережах регіонів України, % [33]

Таблиця 10 - Показники виробничої програми типового підприємства газопостачання

Показники	Величина
Закупівля газу, тис.м ³	34857
Витрати газу на власні потреби, тис.м ³	4856
Витрати газу на власні потреби, %	14
Подано газу в мережу, тис. м ³	30001
Втрати газу в мережі, тис.м ³	3580
Втрати газу в мережі, %	12
Реалізовано газу – всього, тис.м ³	26420
у тому числі: - населення	22593
- бюджетні організації	1403
- промисловість	1425

Показники виробничої програми готельних підприємств враховують технічні можливості щодо прийому гостей. Взаємозв'язок окремих показників виробничої програми представлений на рис. 9.

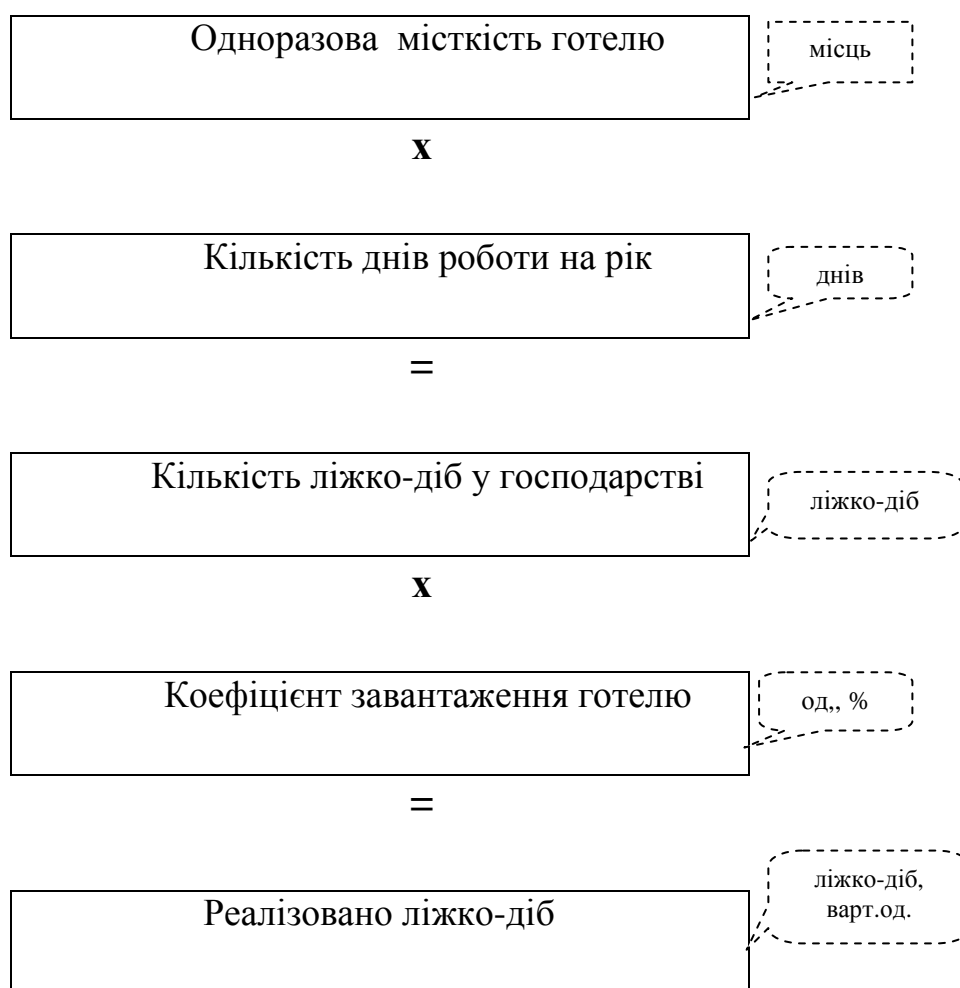

Рис. 9 - Показники виробничої програми готельних підприємств

Одноразова місткість готелю характеризує максимальну кількість гостей, яких готель може розмістити за один раз (день). Ця величина визначається як середньорічна з урахуванням скорочення або збільшення кількості місць у готелі протягом року.

Таблиця 11 - Показники виробничої програми типового готельного підприємства

Показники	Од.виміру	Величина
1. Одноразова місткість готелю	місць	255
2. Кількість днів роботи на рік	дн.	365
3. Кількість ліжко-діб у господарстві	ліжко-діб	93075
4. Кількість ліжко-діб у ремонті	ліжко-діб	15878
5. Кількість ліжко-діб в експлуатації	ліжко-діб	77197
6. Реалізовано ліжко-діб	ліжко-діб	48643
7. Коефіцієнт завантаження готелю	%	52
8. Доходи від реалізації ліжко-діб	тис.грн.	13162,68

Кількість днів роботи на рік для готелів визначається числом календарних днів у розрахунковому році. Тому в окремі роки при незмінній кількості місць у готелі кількість ліжко-діб у господарстві може бути різною. Цей показник характеризує максимально можливу кількість ліжко-діб, яку готель протягом року може реалізувати.

Порівняння фактичного обсягу реалізації ліжко-діб із кількістю ліжко-діб у господарстві дозволяє визначити рівень завантаження готелю.

Принципова схема формування показників виробничої програми транспортних підприємств представлена на рис. 10.

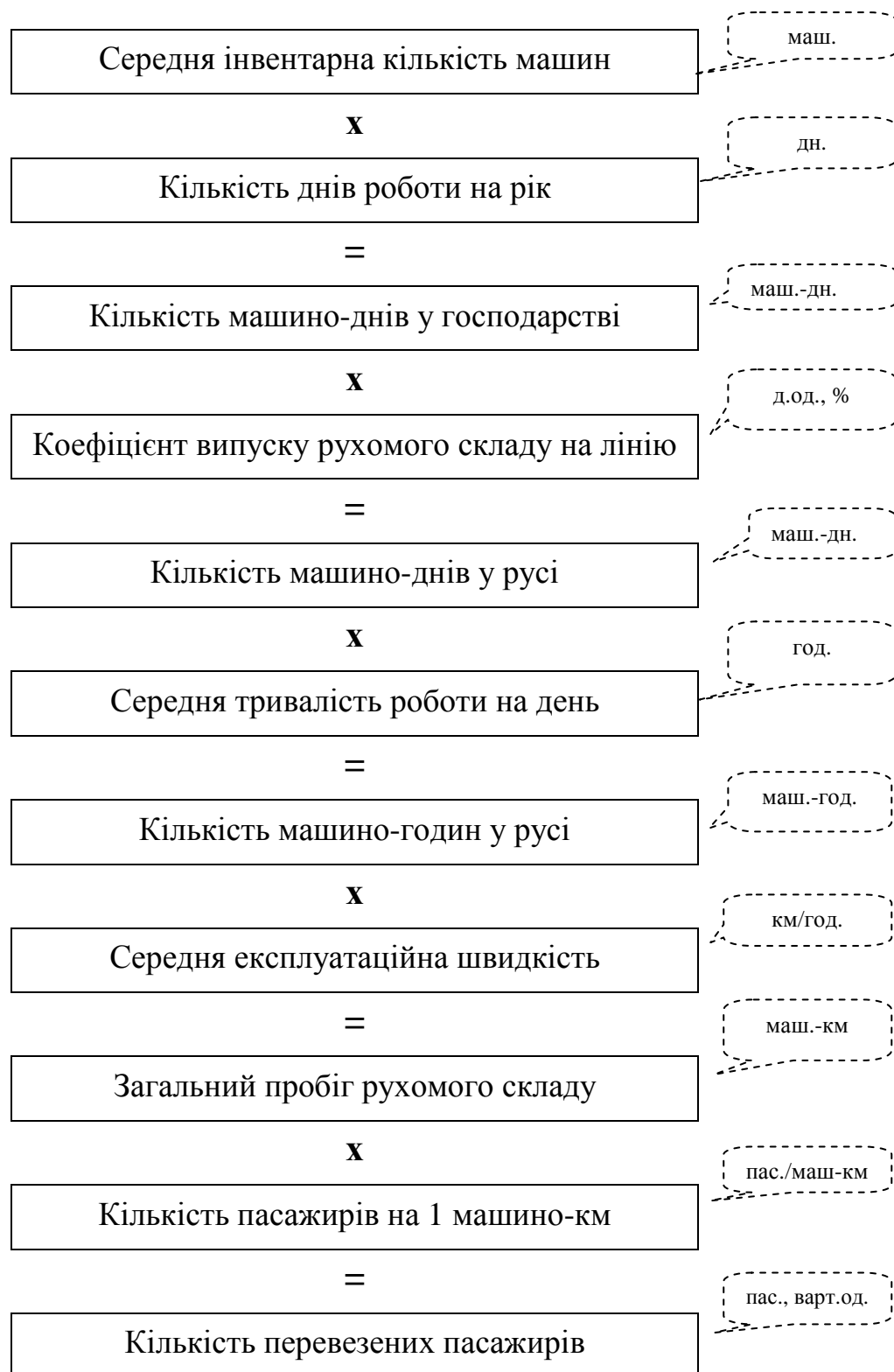

Рис. 10 - Показники виробничої програми пасажирського транспорту

Середня інвентарна кількість рухомого складу визначається з урахуванням надходження і вибуття рухомого складу протягом року. Кількість днів роботи дорівнює числу календарних днів на рік. Добуток цих

показників дозволяє отримати наступний показник виробничої програми транспортних підприємств – кількість машино(вагоно)-днів у господарстві.

Оскільки на лінії протягом дня працює не весь наявний рухомий склад (через простої за режимом роботи, внаслідок несправності або перебування на ремонті) застосування коефіцієнта випуску рухомого складу на лінію дозволяє визначити кількість машино (вагоно)-днів у русі.

Визначення середньої тривалості роботи на день (яка залежить від організації пасажироперевезень в кожному окремому місті) дозволяє від кількості машино-днів перейти до кількості машино-годин у русі.

Таблиця 12 - Показники виробничої програми типового підприємства міського електричного транспорту

Показники	Трамвай		Тролейбус	
	Од.виміру	Величина	Од.виміру	Величина
1. Середньоінвентарна кількість рухомого складу	ваг.	131	маш.	105,3
2. Кількість днів роботи на рік	дн.	365	дн.	365
3. Кількість машино-днів у господарстві	ваг.- дн.	47815	маш.- дн.	384345
4. Коефіцієнт випуску рухомого складу на лінію	%	64,6	%	53,7
5. Кількість машино-днів у русі	ваг.- дн.	30888	маш.- дн.	20639
6. Середньодобова робота на лінії	год.	9,5	год.	11,3
7. Кількість машино-годин у русі	ваг.- год.	293436	маш.- дн.	233221
8. Середня експлуатаційна швидкість	км/год.	16,0	км/год.	15,3
9. Загальний пробіг рухомого складу	тис.ваг.- км	4695,0	тис.маш.- км	3568,3
10. Кількість перевезених пасажирів	тис.чол.	55432,6	тис.чол.	43353,6
у тому числі платних	тис.чол.	17710,1	тис.чол.	13851
11. Доход	тис.грн.	5407,2	тис.грн.	3501,3

Визначення пробігу рухомого складу здійснюється шляхом включення до обчислень середньої експлуатаційної швидкості рухомого складу.

Величину перевезених пасажирів визначають на основі пробігу рухомого складу і середньої кількості пасажирів на 1 маш.-км.

На експлуатаційних підприємствах житлового господарства і міського благоустрою поняття виробничої програми не використовують. Замість неї застосовують характеристику об'єкта експлуатації.

У житловому господарстві характеристику житлового фонду наводять за такими показниками:

- Кількість будинків, од.
- Кількість квартир, од.
- Кількість мешканців, чол.
- Загальна площа житла, м^2 ; у тому числі житлова
- Площа покрівлі, м^2
- Площа прибудинкової території, м^2
- Середня ставка квартирної плати, грн./ м^2
- Доходи, грн.

У зеленому господарстві експлуатаційна діяльність характеризується такими показниками:

- Утримання газонів, га, м3, м2
- Утримання чагарників і дерев, шт., м2, м3
- Утримання багаторічних квітників, шт, м2
- Догляд за однолітніми квітами, шт., м2

У шляховому господарстві об'єкти експлуатації характеризуються такими показниками:

- Довжина (км) і площа (м^2) магістральних вулиць міського значення;
- Довжина (км) і площа (м^2) магістральних вулиць районного значення;
- Довжина (км) і площа (м^2) міських вулиць і проїздів;
- Довжина (км) і площа (м^2) внутрішньоквартальних вулиць і проїздів.

У зовнішньому освітленні об'єкти експлуатації характеризуються такими показниками:

- Кількість світлоточок, шт.(за окремими видами);
- Довжина мереж освітлення, км.

§ 3. МЕТОДИ РОЗРОБКИ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ

Найпоширенішим методом розробки виробничої програми є *балансовий метод*, який передбачає узгодження розрахунків потреб споживання і виробничих можливостей підприємства.

Цей метод передбачає здійснення розрахунків у такій послідовності:

1. Визначають величину попиту на продукцію.

Розрахунок потреб у комунальній продукції (послугах) підприємства проводять за категоріями споживачів. Споживачами продукції (послуг) комунальних підприємств є: населення, промислові підприємства, бюджетні організації, установи, інші споживачі, характерні для даного міста.

Потреби населення щодо продукції (послуг) відповідних комунальних підприємств визначають, виходячи з норм споживання (обслуговування) на одного мешканця і чисельності населення, яке обслуговується. **Норми споживання** (обслуговування) характеризують науково обґрунтовану величину споживання комунальної продукції (послуги) у розрахунку на 1 людину за певний період часу. У розрахунках комунальних підприємств використовують такі норми споживання:

- Норма водоспоживання – м^3 питної води на 1 особу за місяць;
- Норма водовідведення = норма водоспоживання – м^3 стічної рідини на 1 особу за місяць;
- Норма споживання гарячої води - м^3 гарячої води на 1 особу за місяць;
- Норма опалення – Гкал теплоенергії на 1 м^2 площі;
- Норма накопичення побутових відходів – м^3 ТПВ на 1 особу за місяць;
- Норма транспортних перевезень – кількість поїздок на 1 мешканця на рік;
- Норма накопичення білизни – кг білизни на 1 особу за місяць;
- Норма використання газу – м^3 газу для варильних цілей на 1 особу за місяць; або м^3 газу для опалювальних цілей на 1 м^2 площі.

Норми споживання в окремих регіонах різняться через різний рівень благоустрою житла, культурні особливості, режим постачання комунальної продукції, прийняту систему взаєморозрахунків між комунальними підприємствами. Так, найвища норма водоспоживання в м.Запоріжжі – $12,25 \text{ м}^3$, найнижча – в м. Хмельницькому – $4,15 \text{ м}^3$.

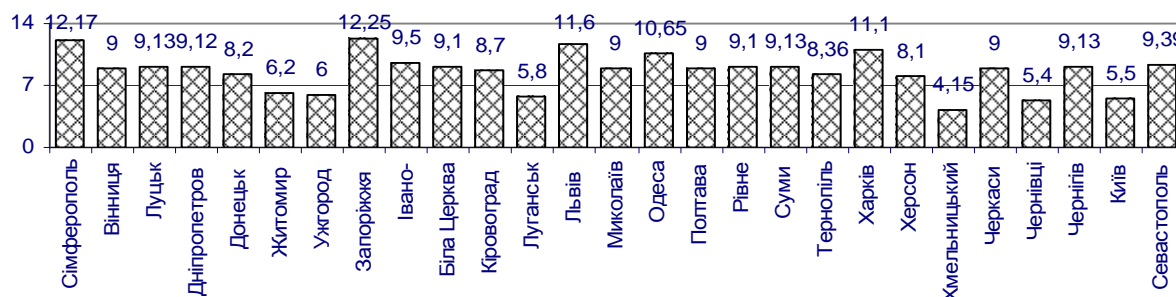

Рис. 11 – Норми споживання води в окремих містах України, $\text{м}^3/\text{місяць}$ [35]

Норма питного водопостачання - розрахункова кількість питної води, яка необхідна для забезпечення питних, фізіологічних, санітарно-гігієнічних та побутових потреб однієї людини протягом доби в населеному пункті, на окремому об'єкті або транспортному засобі при нормальному функціонуванні систем питного водопостачання, при їх порушенні та при надзвичайних ситуаціях техногенного або природного характеру.

Обсяг споживання комунальної продукції за іншими категоріями споживачів (промисловість, будівництво, бюджетні установи тощо) встановлюють на підставі спеціальних розрахунків та договорів із споживачами.

При обчисленні потреби в комунальному обслуговуванні необхідно проаналізувати стан фактичного споживання продукції (послуг), вивчити фактори, що можуть вплинути на зростання або скорочення споживання.

На зміну попиту на комунальну продукцію (послуги) впливають такі фактори:

- зростання (скорочення) чисельності міського населення, його культурного рівня,
- зміна рівня добробуту мешканців,
- розвиток (занепад) житлового будівництва,

- зміна якості й культури обслуговування,
- приєднання (відключення) промислових та інших споживачів і т.п.

Так, на зростання споживання води в містах впливає розвиток водопровідних і каналізаційних мереж, введення в експлуатацію нового житлового фонду високого рівня благоустрою, підвищення рівня міського благоустрою (поливання вулиць і зелених насаджень), приєднання нових споживачів та ін. На зміну потреби в перевезенні пасажирів у містах впливають такі чинники, як зростання (скорочення) чисельності населення, поява й розвиток нових промислових і житлових районів, зміна маршрутних схем, поява нових видів транспорту і т.п.

2. Оцінюється виробнича можливість підприємства щодо реалізації продукції з урахуванням існуючої **виробничої потужності**, руху основних фондів, покращення якості обслуговування тощо.

Виробнича потужність підприємства – максимально можливий річний обсяг випуску продукції заздалегідь визначених номенклатури, асортименту, кількості та якості за умови найбільш повного використання прогресивної технології та організації виробництва.

Виробничу потужність визначають в тих самих натуральних одиницях виміру, що і виробничу програму.

Комунальні підприємства при обчисленні виробничої потужності враховують діюче обладнання, те, що ремонтується, а також тимчасово недіюче за режимом роботи згідно з графіком споживання продукції. Окремо вирішується питання про резервне обладнання, характерне для комунальних підприємств з безперервною роботою, наприклад, водопроводів. Резервна потужність включається в роботу тільки у випадках аварій з обладнанням, а також при виведенні тієї або іншої його частини з експлуатації для ремонту, якщо ремонт обладнання не може бути виконаний в період найменшого навантаження підприємства. У розрахунках резервна потужність включається у встановлену, але не враховується при визначенні виробничої потужності підприємства.

Методичні принципи розрахунку виробничої потужності діючих підприємств:

1. Виробничу потужність встановлюють виходячи з потужності провідних цехів основного виробництва.

2. У розрахунки виробничої потужності підприємства включають усе чинне й нечинне внаслідок несправності, ремонту та модернізації устаткування виробничих цехів; устаткування, що перебуває на складі і має бути введене в експлуатацію в основних цехах протягом розрахункового періоду.

3. Виробничу потужність обчислюють за виробничими нормами продуктивності устаткування, використання виробничих площ.

4. Визначають максимально можливий річний фонд часу (кількість годин) роботи устаткування на рік.

5. Поряд з провідними розраховують технологічну спроможність решти ланок підприємства для виявлення невідповідності між потенційними можливостями окремих виробничих підрозділів.

У найзагальнішому вигляді виробнича потужність окремої ланки визначається таким чином:

$$ВП_T = \sum П_p \cdot T \cdot m,$$

де $П_p$ - продуктивність устаткування у відповідних одиницях виміру продукції на годину;

T – річний фонд часу роботи устаткування, год.;

m – середньо річна кількість фізичних одиниць устаткування.

Виробнича потужність підприємства в цілому визначається потужністю його провідних ланок. При цьому важливо, щоб виробничі можливості основних цехів і ділень використовувались максимально. Тому у випадках диспропорцій потужностей провідних ланок мають бути розроблені й впроваджені заходи щодо інтенсифікації виробничих процесів, модернізації обладнання, встановлення нових агрегатів, розширення окремих споруд та ін.

3. Визначається величина виробничої програми.

Річну виробничу програму комунального підприємства встановлюють після узгодження розрахунків споживання й виробничих можливостей підприємства в наступному році. Встановленню виробничої програми передують уточнення попиту на продукцію (послуги) підприємства та можливого обсягу її реалізації і одночасно виконання розрахунків щодо використання виробничих потужностей та основних фондів, як діючих на початок розрахункового року, так і тих, що будуть введені в дію в розрахунковому році. При цьому мають бути враховані розроблені заходи щодо покращення якості обслуговування споживачів та підвищення ефективності виробництва.

Функціонування комунальних підприємств України в умовах демонополізації і реформування дає можливість використання **оптимізаційного методу**. Його застосування передбачає розрахунок такого обсягу виробництва, якому відповідає отримання найбільш можливого прибутку. Використання цього методу вимагає врахування таких припущень:

- метою діяльності підприємства є максимізація прибутку;
- підприємство виробляє і реалізує один вид продукції;
- оптимізації підлягають тільки ціна та обсяг продукції;
- обсяг виробництва дорівнює обсягу реалізації.

Вирішення поставленого завдання можливе як розрахунковим, так і графічним методом.

Таблиця 13 - Визначення виробничої програми підприємства розрахунковим методом

Варіанти	Ціна, грн./шт	Обсяг виробництва, тис.шт.	Витрати, тис.грн.			Доход, тис.грн.	Прибуток, тис.грн.
			постійні	змінні	валові		
1	15	0	1000	0	1000	0	-1000
2	13	200	1000	900	1900	2600	700
3	11	400	1000	1500	2500	4400	1900
4	9	600	1000	2025	3025	5400	2375
5	7	800	1000	2800	3800	5600	1800
6	5	1000	1000	4300	5300	5000	-300

Відповідь: виробнича програма дорівнює 600 тис.шт., або 5,4 млн.грн.

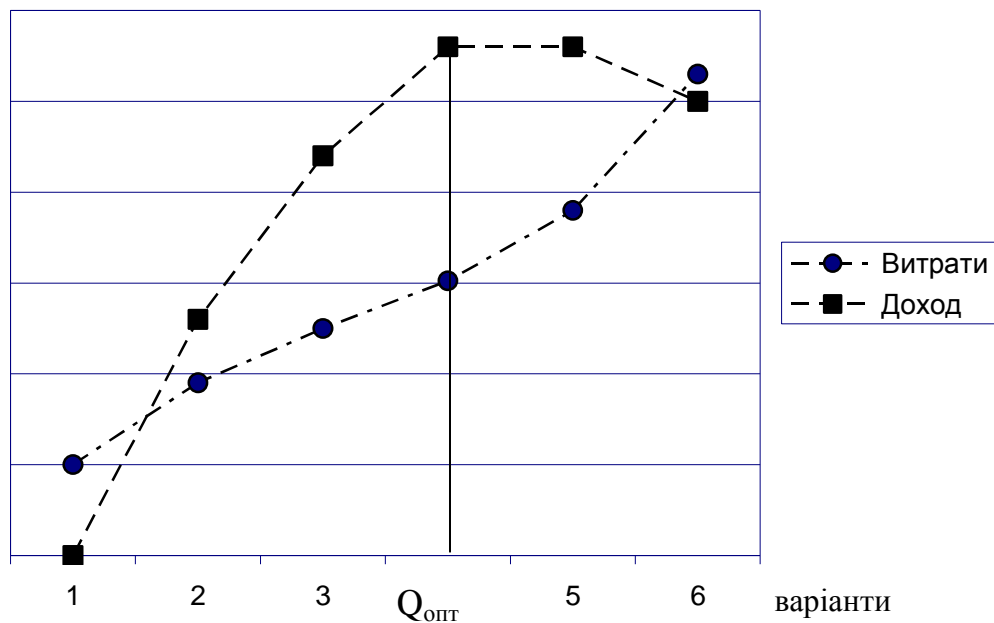

Рис. 12 - Визначення виробничої програми підприємства графічним методом

Річну виробничу програму комунального підприємства розробляють у розрізі кварталів. У кварталних показниках відображається сезонна нерівномірність споживання комунальних послуг, враховуються календарні строки наміченого введення в дію нових потужностей, строки виконання капітального ремонту і т.п.

Виробничу програму комунального підприємства обчислюють по окремих виробничих підрозділах і на більш короткі відрізки часу (місяць, декада, доба, зміна). Це дозволяє довести показники виробничої програми до виконавців і забезпечити узгодження в часі роботи окремих виробничих підрозділів. Деталізація виробничої програми за підрозділами і строками залежить від характеру й розміру підприємства.

НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що таке виробнича програма, які види її вимірників Ви знаєте?
2. Наведіть приклади фізичних вимірників виробничої програми підприємств ЖКГ
3. Що таке умовно-натуральні вимірники? В яких випадках вони використовуються?
4. Для яких комунальних підприємств характерно застосування нормативно-трудова вимірників?
5. Назвіть відмінність вартісних показників виробничої програми.
6. Яким є співвідношення між товарною, валовою і реалізованою продукцією на підприємствах, що надають послуги?
7. Наведіть перелік показників підприємств водо-, газо-, електро-, теплопостачання.
8. Які показники виробничої програми цих підприємств і чому суттєво впливають на величину реалізованої продукції?
9. Наведіть перелік показників готельних і транспортних підприємств.
10. Чим пояснюються відмінності між інвентарною кількістю рухомого складу і кількістю рухомого складу у русі?
11. В чому полягають особливості застосування поняття виробничої програми на експлуатаційних підприємствах?
12. Наведіть приклади показників, що характеризують об'єкт експлуатації в житловому господарстві.
13. Наведіть приклади показників, що характеризують об'єкт експлуатації на підприємствах міського благоустрою.
14. У чому полягає сутність балансового методу розробки виробничої програми?
15. Як визначається величина попиту на комунальну продукцію(послугу)? Які фактори впливають на неї?
16. Що таке виробнича потужність підприємства, за якими принципами вона визначається?
17. Якими є умови застосування оптимізаційного методу? В чому його сутність?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ Виробнича програма
- ✓ Товарна продукція
- ✓ Валова продукція
- ✓ Реалізована продукція
- ✓ Балансовий метод розробки виробничої програми
- ✓ Оптимізаційний метод розробки виробничої програми
- ✓ Виробнича потужність

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ (max - 30 балів)

1. Встановіть послідовність показників виробничої програми (від 1 до 4) підприємства водопостачання

☐ Витрати води на власні потреби	☐ Подано води в мережу
☐ Реалізовано води	☐ Піднято води

2. Встановіть послідовність показників виробничої програми (від 1 до 4) підприємства газопостачання

☐ Подано газу в мережу	☐ Втрати газу в мережі
☐ Реалізовано газу	☐ Реалізовано газу населенню

3. Встановіть послідовність показників виробничої програми (від 1 до 4) підприємства електропостачання

☐ Витрати електроенергії на власні потреби	☐ Подано в мережу
☐ Доходи від реалізації електроенергії	☐ Реалізовано електроенергії

4. Встановіть послідовність показників виробничої програми (від 1 до 4) підприємства тепlopостачання

☐ Вироблено тепла власними силами	☐ Куплено тепло
☐ Витрати тепла на власні потреби	☐ Втрати тепла в мережі

5. Встановіть послідовність показників виробничої програми (від 1 до 6) підприємства міського транспорту

☐ Інвентарна кількість машин	☐ Перевезено пасажирів
☐ Пробіг рухомого складу	☐ Тривалість роботи на лінії
☐ Середня експлуатаційна швидкість	☐ Кількість днів на рік

6. Встановіть послідовність показників виробничої програми (від 1 до 4) готельного підприємства

☐ Коефіцієнт завантаження готелю	☐ Кількість місць в готелі
☐ Кількість ліжко-діб в господарстві	☐ Доход від реалізації

7. Якщо обладнання підприємства каналізації дозволяє відвести і очистити 300 тис.м³ стічної рідини, а потреби споживачів становлять 260 тис.м³, то величина виробничої потужності підприємства становить:

1. 260 тис.м ³	2. 300 тис.м ³
3. 40 тис.м ³	4. 280 тис.м ³

8. Якщо одноразова місткість готелю – 250 місць, то кількість ліжко-діб у господарстві у поточному місяці становить:

1. 90000 ліжко-діб	2. 91500 ліжко-діб
3. 91250 ліжко-діб	4. правильна відповідь відсутня

9. Якщо трамвайне депо із інвентарною кількістю трамваїв 80 вагонів забезпечує 78 вагонів на лінії, то коефіцієнт випуску рухомого складу становить:

1.	102,6%	2.	97,5%
3.	2,5%	4.	0,975

10. Якщо підприємство водопостачання реалізувало за рік 100 тис.м³ і втрати води в мережі склали 20%, а витрати води на власні потреби – 5%, то обсяг води, поданої в мережу становив:

1.	120 тис.м ³	2.	131,6 тис.м ³
3.	25%	4.	125 тис.м ³

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Зв'язок між технологією виробництва комунальної продукції і системою показників виробничої програми відповідних підприємств.
2. Характеристика об'єктів експлуатації і їх сучасний стан.
3. Фактори, що впливають на рівень використання виробничої потужності у сфері надання послуг.
4. Сучасні тенденції споживання продукції(послуг) ЖКГ і їх вплив на способи прогнозування виробничої програми підприємств.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Агуджанов Г.К. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств: Навч.посібник – К.: Основа, 2000
2. Бузырёв В.В., Чекалин В.С. Экономика жилищной сферы. – М.:Инфра – М, 2001
3. Карлова О.А. Технологии производства в мѣському господарствѣ: Навч.посѣбник – Харків: ХНАМГ, 2005
4. Кожухов Н.И., Теодоронский В.С. Экономика, организация и планирование зелёного хозяйства и строительства: Учебник. – М.:Стройиздат, 1987
5. Ладыженская Р.С. Экономика туризма: Уч.пособие. – Харьков: ХНАГХ, 2004
6. Методика визначення мінімальних нормативів споживання населенням житлово-комунальних послуг
7. Орлова Г.И., Менц И.Г. Экономика, организация и планирование прачечного хозяйства – М.:Стройиздат, 1981
8. Экономика современного туризма/Под ред. Г.А. Карповой. –СПб: ИТД «Герда», 1998
9. Экономика, организация и планирование путевого хозяйства: Учебник/ Под ред. И.А.Антонова. – М.:Транспорт, 1980
10. Ю.М. Коссой. Экономика городского электрического транспорта.- Нижний Новгород: „Литера”, 1997

РОЗДІЛ V.

ОСНОВНІ ФОНДИ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Програмна анотація

1. Економічна характеристика основних фондів
2. Особливості складу і структури основних фондів ЖКГ
3. Амортизація основних фондів міського господарства
4. Особливості відтворення основних фондів

§ 1. ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ФОНДІВ

Організація діяльності підприємств житлово-комунального господарства, як і будь якого іншого, передбачає поєднання робочої сили і засобів виробництва. Останні складаються із засобів праці та предметів праці, які у вартісному вираженні становлять виробничі фонди підприємства (основні й оборотні відповідно).

Основні фонди - засоби праці, що беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігають при цьому свою натуральну форму і поступово переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції у вигляді амортизаційних відрахувань.

До складу основних фондів житлово - комунального господарства (ЖКГ) відносять: основні фонди підприємств комунального господарства, споруди міського благоустрою, житловий фонд та ін. Облік основних фондів здійснюється у натуральному й вартісному вимірі. Натуральні показники характеризують види основних фондів, їх кількість, розміри і створюють основу для розрахунку виробничої потужності підприємства в цілому та окремих його структурних підрозділів. Ці показники необхідні для аналізу рівня використання виробничої потужності, визначення відповідності або диспропорції у галузі, планування потреби в розвитку окремих елементів основних фондів тощо.

Оцінка основних фондів за їх вартістю використовується для аналізу їх структури, нарахування амортизації та визначення величини зносу, планування простого та розширеного відтворення основних фондів. Розрізняють такі види оцінки основних фондів:

- **Первісна вартість основних фондів** – фактична вартість основних фондів на момент введення їх в дію або придбання. Первісна вартість включає ціну придбання (або вартість виготовлення) конкретного засобу праці; сплату державних і місцевих зборів та податків, інші аналогічні платежі, що здійснюються у зв'язку з придбанням (отриманням) прав на елемент основних фондів; витрати на його транспортування, установку, монтаж, налагодження основних засобів; інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням основних фондів до стану, в якому вони придатні для використання із запланованою метою.

- Оскільки основні фонди функціонують тривалий період часу, протягом якого звичайно відбуваються зміни у цінах на матеріали, з яких вони були створені, вартості палива, цінах на обладнання, умовах оплати праці, ставках податків та зборів, виникає необхідність приведення у відповідність первісної вартості існуючих основних фондів сучасній оцінці. З цією метою визначають **відновну вартість основних фондів** – вартість діючих основних фондів за сучасних умов виробництва. Вона враховує ті самі види витрат, що й первісна вартість, але за сучасними цінами.

- З метою визначення ступеня зносу основних фондів використовують поняття **повної вартості основних фондів**, яка характеризує вартість основних фондів у новому, не зношеному стані. Ця вартість дорівнює первісній для відносно нових основних фондів або відновні для фондів, що вже підлягали переоцінці за період використання.

- **Залишкова вартість основних фондів** – вартість основних фондів, ще не перенесена на вартість виготовленої продукції. Визначається як різниця між повною вартістю і сумою зносу основних фондів за наявний період використання.

▪ **Ліквідаційна вартість основних фондів** - залишкова вартість основних фондів на момент їхнього вибуття внаслідок спрацювання. Розраховується як сума грошових коштів, яку підприємство очікує отримати від реалізації основних фондів після закінчення терміну використання за мінусом витрат на реалізацію.

▪ **Балансова вартість основних фондів** групи основних фондів використовується для визначення величини амортизаційних відрахувань за вимогами податкового обліку і обчислюється на початок розрахункового періоду за формулою

$$Б(a) = Б(a-1) + П(a-1) - В(a-1) - А(a-1),$$

де Б (a) - балансова вартість групи (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок розрахункового кварталу;

Б (a-1) - балансова вартість групи (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок кварталу, що передував розрахунковому;

П (a-1) - сума витрат, понесених на придбання основних фондів, здійснення капітального ремонту, реконструкцій, модернізацій та інших поліпшень основних фондів, що підлягають амортизації, протягом кварталу, який передував розрахунковому;

В (a-1) - сума виведених з експлуатації основних фондів (окремого об'єкта основних фондів групи 1) протягом кварталу, що передував розрахунковому;

А (a-1) - сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у кварталі, що передував розрахунковому.

▪ З метою визначення економічних показників використовують поняття **середньорічної вартості основних фондів** (ОФ^{с.р.}), яка відбиває середню за рік вартість основних фондів з урахуванням часу їх використання і визначається за формулою

$$\text{ОФ}^{\text{с.р.}} = \text{ПВ}^{\text{п.р.}} + \frac{\text{ПВ}^{\text{Н}} * \text{М}}{12} - \frac{\text{ПВ}^{\text{В}} * (12 - \text{М})}{12},$$

де $\text{ПВ}^{\text{п.р.}}$ – повна вартість основних фондів на початок року;

$\text{ПВ}^{\text{Н}}$ – повна вартість основних фондів, що надійшли в розрахунковому році;

$\text{ПВ}^{\text{В}}$ – повна вартість основних фондів, що вибули з експлуатації у розрахунковому році;

М – кількість місяців функціонування основних фондів за рік.

§ 2. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ І СТРУКТУРИ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ЖКГ

За натурально - речовим складом і залежно від цільового призначення та виконуваних функцій основні фонди підприємств ЖКГ представлені такими групами:

- **Будівлі** (архітектурно-будівельні об'єкти, призначені для праці й зберігання матеріальних цінностей). До цієї групи відносяться будівлі виробничого призначення: трамвайні (тролейбусні) парки (депо), гаражі, майстерні, насосні станції, електростанції, окремо побудовані котельні, електропідстанції, диспетчерські пункти, складські приміщення, адміністративні й господарські будівлі.

- **Споруди** (інженерно-будівельні об'єкти, призначені для виконання технологічних функцій, не пов'язаних із зміною предметів праці). До цієї групи відносяться підземні і наземні сховища скрапленого газу, бітумосховища, трамвайні колії, штучні споруди шляхового господарства, басейни, теплиці, огорожа. У комунальному господарстві численні споруди пов'язані із зміною предметів праці, що являє собою одну з особливостей цієї групи основних фондів. Так, усі види очисних споруд водопроводу та каналізації (контактні освітлювачі, поля фільтрації, аерофільтри й біофільтри, метантенки та аеротенки, мулові площадки, відстійники тощо) віднесені до групи „Споруди”, хоча їх призначенням є перетворення предметів праці – води і стічної рідини.

- **Передавальні пристрої** (пристрої, за допомогою яких здійснюється передача електричної, теплової або механічної енергії від машин-двигунів до робочих машин, різні види трубопроводів, за допомогою яких транспортуються рідкі й газоподібні речовини. До цієї групи відносяться повітряні й підземні електричні, теплові, різного тиску газові, водопровідні та каналізаційні мережі, водоводи й колектори, лінії сигналізації, розподільчі пристрої, призначені для трансформації й передачі електроенергії споживачам, контактено-кабельна мережа, лінії й мережі зв'язку тощо.

- **Машини та обладнання** (усі види технологічного обладнання). Ця група об'єднує силові й робочі машини та обладнання, вимірювальні, регулюючі пристрої, лабораторне обладнання, електродвигуни, силові трансформатори. Спеціальні машини й механізми із санітарної очистки (мусоровози, асенізаційні машини й причепні асенізаційні цистерни, поливомийні машини, снігоочисники, мулососні машини для очистки ливневої каналізації, піскорозкидувачі, підметально-прибиральні машини, тротуароприбиральні машини і т.ін. відповідно до цільового призначення і виконуваних функцій відносяться до групи „Машини та обладнання”.

- **Транспортні засоби** (засоби пересування, призначені для переміщення людей і вантажів). До транспортних засобів відноситься рухомий склад міського транспорту (пасажирські й вантажні трамвайні вагони і тролейбуси, автобуси, вагони метрополітену), службові автобуси й автомобілі, вантажні автомобілі, внутрішньоцеховий транспорт. Снігоочисники, шляхоукладчики та інший спеціальний рухомий склад, що виконує виробничі функції, відносяться до групи „Машини та обладнання”.

- **Інструменти, прилади та інвентар**. Ця група охоплює різні, ударні, давлячі й ущільнюючі знаряддя праці, включаючи ручні механізовані знаряддя, які працюють за допомогою електроенергії, стисненого повітря тощо, будь-які пристрої для обробки матеріалу, здійснення монтажних робіт та ін. до виробничого інвентарю і приладдя належать предмети виробничого призначення, які використовуються для

полегшення виробничих операцій під час роботи, обладнання з охорони праці, ємкості для зберігання рідких і сипучих речовин. До цієї групи входять також меблі.

- **Багаторічні зелені насадження.** До цієї групи входять зелені насадження садів, парків, скверів, захисні насадження, що знаходяться на балансі у складі основних фондів підприємства.

Співвідношення вартості основних фондів окремих зазначених груп характеризує **видову структуру** основних фондів, яка має характерні особливості залежно від галузевої приналежності того чи іншого підприємства. Якщо у структурі основних фондів промислових підприємств переважає такий вид, як „Машини та обладнання”, то в житлово-комунальному господарстві провідними є:

- “Будівлі” – для надання послуг і експлуатації житла,
- “Споруди” – для підприємств міського благоустрою і підприємств з виробництва комунальної продукції (якщо функції транспортування передані окремому підприємству);
- ”Передавальні пристрої” – для підприємств водо -, газо -, тепло-, електромереж;
- “Транспортні засоби” – для транспортних підприємств,
- “Господарський інвентар” для готельних підприємств(меблі, килими, дзеркала, картини, скульптури, завіси та інше обладнання номеру),
- “Зелені насадження”- для підприємств міського озеленення.

Зважаючи на різноманітність видів діяльності, притаманних ЖКГ, в цій галузі представлені як виробничі, так і невиробничі підприємства. Це впливає і на **структуру основних фондів за сферою використання**, яка відбиває співвідношення між виробничими і невиробничими основними фондами.

Виробничі основні фонди беруть участь у виробництві продукції (послуг) за основним видом діяльності комунальних підприємств. Так само до них відносяться основні фонди ремонтних майстерень, ремонтно-будівельних дільниць та інших підрозділів, що створюють умови й забезпечують діяльність основних виробничих підрозділів.

Невиробничі основні фонди використовують на підприємствах з метою задоволення культурно-побутових потреб. До них належать об'єкти міського благоустрою, житловий фонд тощо.: житлові будинки і гуртожитки, дитячі табори, пансіонати, культурні центри та інші заклади культурного призначення, що знаходяться у власності підприємства.

Ці невиробничі основні фонди, в свою чергу, поділяють на такі види:

▪ **невиробничі основні фонди експлуатаційного призначення** - основні фонди, що є об'єктом експлуатації для відповідних підприємств, а саме: житлові будинки – для підприємств житлового господарства, міські дороги – для підприємств шляхового господарства і т.ін.

▪ **невиробничі основні фонди культурно – побутового призначення** – основні фонди, що використовуються для задоволення культурно-побутових потреб працівників комунальних підприємств: житлові будинки, гуртожитки, клуби, дитсадки, пансіонати тощо, що належать цим підприємствам.

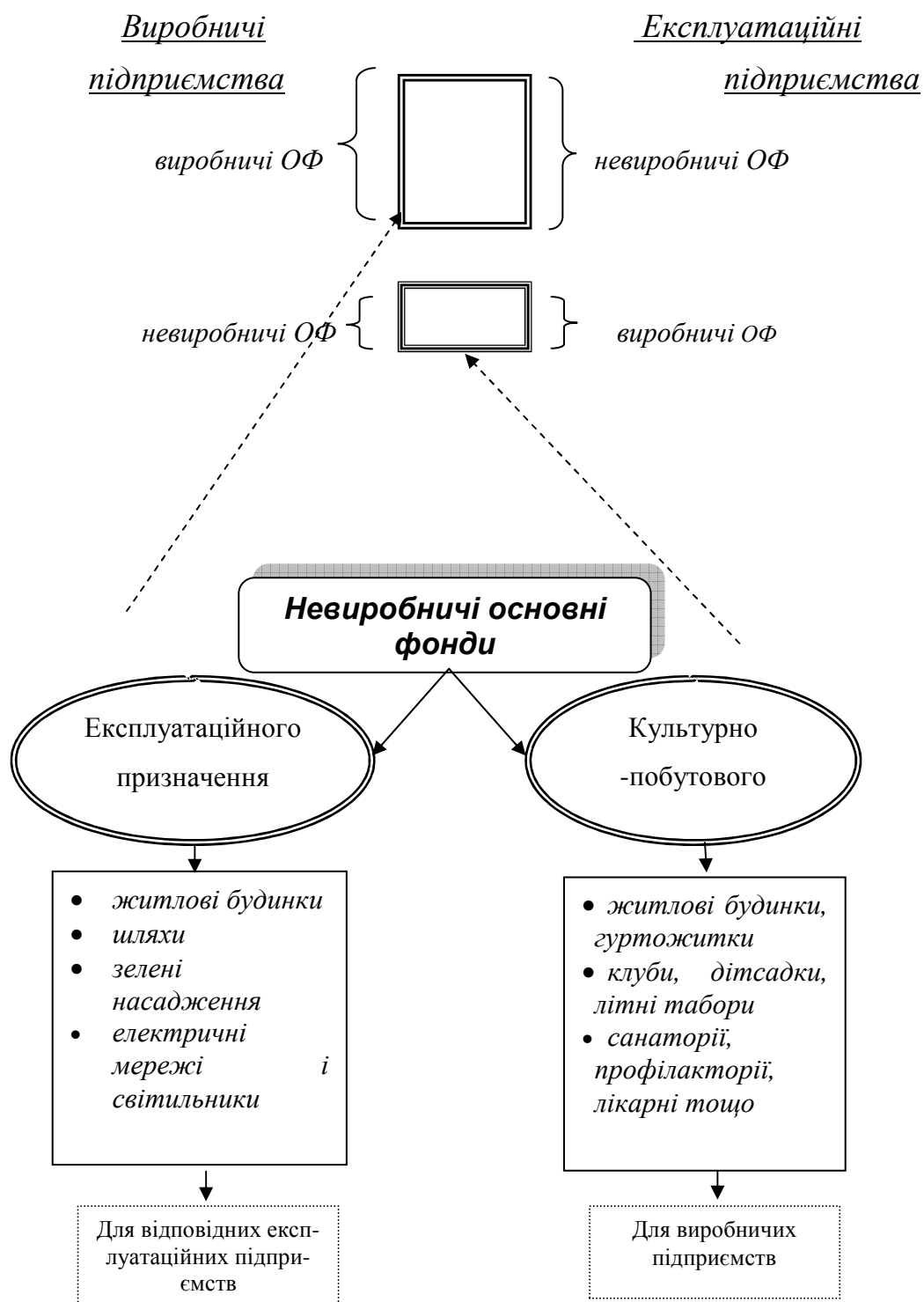

Рис. 13 - Склад і структура основних фондів за призначенням

Таким чином, структура основних фондів за цією ознакою є діаметрально протилежною залежно від типу підприємства. На виробничих підприємствах більшу частку складають виробничі фонди, на експлуатаційних – невикористані.

За ступенем участі в процесі виробництва розрізняють такі виробничі основні фонди:

- **активні основні фонди**, що беруть безпосередню участь у виробничому процесі, забезпечують належний обсяг та якість продукції;
- **пасивні основні фонди**, що створюють умови для здійснення процесу виробництва.

Співвідношення цих частин основних виробничих фондів відбиває **технологічну структуру основних фондів**, яка є прогресивнішою і ефективнішою, якщо питома вага активної частини більша, ніж пасивної, і має тенденцію до збільшення. Зміна структури за певні проміжки часу дає уявлення про динаміку якісних змін основних фондів, про технічний рівень виробництва. Наприклад, збільшення питомої ваги елементів активної частини основних фондів сприяє зростанню випуску продукції на кожну гривню основних фондів, і навпаки.

Розмаїття видової структури основних фондів різних галузей міського господарства впливає і на склад основних фондів, що відносяться до активної частини. Якщо для підприємств промисловості активною частиною основних фондів є „Машини та обладнання”, то на більшості підприємств ЖКГ ця група основних фондів забезпечує допоміжні процеси і, відповідно, складає незначну частину основних фондів галузі. Ця група залишається активною частиною основних фондів лише на небагатьох підприємствах, які займаються виробництвом і постачанням комунальної продукції, але не є провідною. Оскільки постачання комунальної продукції здебільшого здійснюють за допомогою мереж, то саме „передавальні пристрої” складають основну частку основних фондів цих підприємств. Така структура є характерною і для підприємств водовідведення.

§ 3. АМОРТИЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У процесі функціонування основні фонди, зберігаючи свою натуральну форму, систематично спрацьовуються внаслідок фізичного й морального зносу. Це впливає на поступову втрату основними фондами споживчої вартості. Одночасно втрачається також їх вартість, яка частинами переноситься на вартість виробленої продукції(послуги), що відбиває сутність *амортизації*.

Амортизації підлягають витрати на:

- придбання основних фондів й нематеріальних активів для власного виробничого використання, включаючи витрати на придбання, закладення і вирощування багаторічних насаджень до початку плодоношення;
- самостійне виготовлення основних фондів для власних виробничих потреб, включаючи витрати на виплату заробітної плати працівникам, які були зайняті на виготовленні таких основних фондів;
- проведення всіх видів ремонту, реконструкції, модернізації та інших видів поліпшення основних фондів;
- капітальні поліпшення землі, не пов'язані з будівництвом, а саме: іригація, осушення, збагачення та інші подібні капітальні поліпшення землі.

Не підлягають амортизації й проводяться за рахунок відповідних джерел фінансування:

- витрати бюджетів на будівництво й утримання споруд благоустрою й жилих будинків, придбання і збереження бібліотечних і архівних фондів;
- витрати бюджетів на будівництво й утримання автомобільних доріг загального користування;
- витрати на придбання, ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення невиробничих фондів.

З метою нарахування амортизації основні фонди підлягають розподілу за такими групами:

- група 1 - будівлі, споруди, їх структурні компоненти та передавальні пристрої, в тому числі жилі будинки та їх частини (квартири і місця загального користування), вартість капітального поліпшення землі
- група 2 - автомобільний транспорт та вузли (запасні частини) до нього; меблі; побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, інше конторське (офісне) обладнання, устаткування та приладдя до них;
- група 3 - будь-які інші основні фонди, не включені до груп 1, 2, 4;
- група 4 - електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, інші інформаційні системи, комп'ютерні програми, телефони (у тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує вартість малоцінних товарів (предметів).

Сума амортизаційних відрахувань кварталу, щодо якого проводяться розрахунки (розрахунковий квартал), визначається відповідно до балансової вартості груп основних фондів на початок такого розрахункового кварталу.

Суми амортизаційних відрахувань вилученню до бюджету не підлягають, а також не можуть бути базою для нарахування будь-яких податків, зборів (обов'язкових платежів).

Підприємства мають право застосовувати щорічну індексацію балансової вартості груп основних фондів на коефіцієнт індексації, який визначається за формулою:

$$K_i = [I(a-1) - 10]:100 ,$$

де $I(a-1)$ - індекс інфляції року, за результатами якого проводиться індексація. Якщо значення K_i не перевищує одиниці, індексація не проводиться.

Амортизація окремого об'єкта основних фондів групи 1 проводиться до досягнення балансовою вартістю такого об'єкта 100 неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян. Залишкова вартість такого об'єкта відноситься до складу валових витрат за результатами відповідного податкового періоду, а вартість такого об'єкта прирівнюється до нуля.

Амортизація основних фондів груп 2, 3 і 4 проводиться до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення.

Норми амортизації встановлюються у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів на початок звітного періоду в такому розмірі (в розрахунку на квартал):

- група 1 - 2 %;
- група 2 - 10 %;
- група 3 - 6 %;
- група 4 - 15 %.

Платник податку може прийняти рішення про застосування інших норм амортизації, що не перевищують зазначених норм.

Таке рішення:

- приймається платником податку до початку звітного року і не може бути змінено протягом такого року;
- доводиться до відома податкового органу разом із поданням декларації за перший квартал такого звітного року.

Для платників податку, визнаних монополістами згідно із законом, сума амортизаційних відрахувань не є обов'язковою складовою тарифів, інших видів цін на їх послуги.

Діючим законодавством передбачається нарахування амортизації тільки на виробничі основні фонди. Для невиробничих фондів норми амортизації використовуються для визначення величини зносу. Так, переважну більшість основних фондів житлових організацій являють собою не засоби виробництва, а об'єкти споживання, що поряд з відсутністю готової продукції обумовлює специфіку їх амортизації та відтворення. Норми амортизаційних відрахувань на відтворення призначені тільки для виявлення зносу житлових будівель.

§ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ

Відтворення основних фондів на підприємстві відбувається в послідовності, представлений на рис. 14 .

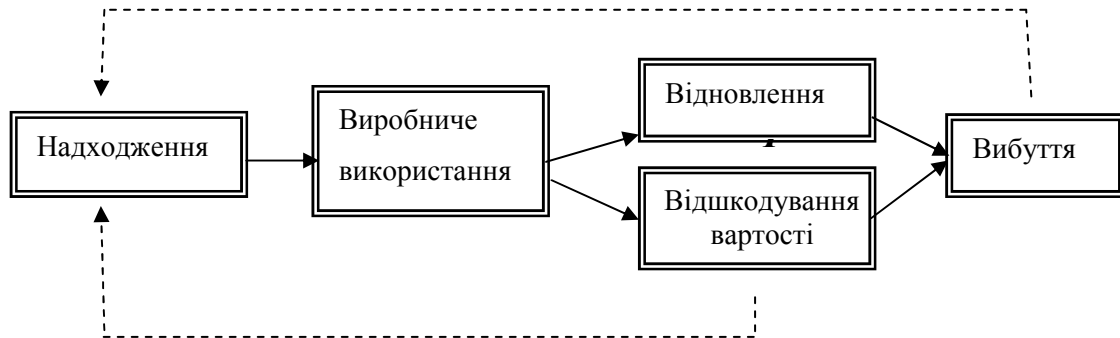

Рис. 14 – Схема відтворення основних фондів

Характеристика етапів відтворення:

I. Надходження. На цьому етапі підприємство авансує кошти на придбання або створення власними силами необхідних для виробництва основних фондів.

II. Виробниче використання. Основні фонди експлуатуються для виготовлення продукції (надання послуг). Одночасно відбуваються процеси морального й фізичного зносу.

III. Відновлення. Відбувається усунення наслідків фізичного й морального зносу за допомогою поточного і капітального ремонту, модернізації, реконструкції та технічного переозброєння.

Поточний ремонт – проведення регулярних ремонтно-профілактичних операцій з метою усунення неполадок та запобігання прогресуючому фізичному зносу. Витрати на поточний ремонт відносно рівномірні протягом експлуатаційного періоду і відносяться на собівартість продукції.

Капітальний ремонт – проведення ремонтних робіт з метою максимізації відновлення первісних техніко-економічних параметрів засобів праці. На відміну від поточного капітальний ремонт є найбільш складним за обсягом виконання робіт з періодичністю виконання понад 1 рік. Витрати визначають заздалегідь і відносять на собівартість продукції рівномірно протягом **ремонтного циклу** (періоду між двома послідовними капітальними ремонтами). **Капітальний ремонт будинку** - комплекс ремонтно-будівельних робіт, пов'язаних з відновленням або поліпшенням експлуатаційних показників будинку, із заміною або відновленням несучих або огорожувальних конструкцій, інженерного обладнання та обладнання протипожежного захисту без зміни будівельних габаритів об'єкта та його техніко-економічних показників. **Капітальний ремонт доріг та мостів** - це роботи щодо зміни основних частин або заміни їх на більш міцні та економічні - лагодження земляного полотна, ліквідація ділянок здійснення дорожнього полотна, а також зсувних та обвальних ділянок, будівництво або заміна берегозахисних споруд, зміцнення дорожнього покриття, суцільне перемощування бруківок із заміною піщаної основи, перебудова дерев'яних мостів і шляхопроводів на постійні, зміцнення дерев'яних, залізобетонних, кам'яних та сталевих мостів та ін.

Модернізація – удосконалення діючого виробничого обладнання з метою запобігання моральному зносу і підвищення техніко-економічних параметрів до рівня сучасних вимог.

Реконструкція – розширення і переобладнання виробничих споруд, цехів і т.ін.

Технічне переозброєння – реконструкція активної частини основних фондів.

IV. Відшкодування вартості. Після закінчення строку виробничого використання основних фондів відбувається накопичення амортизаційних відрахувань у сумі, що дорівнює авансованим раніше витратам на придбання

основних фондів. Після відшкодування повної вартості основних фондів для продовження діяльності підприємство переходить до першого етапу.

V. Вибуття. Після закінчення терміну виробничого використання підприємство ліквідує зношені основні фонди і для продовження діяльності підприємство переходить до I етапу.

Питання відтворення основних фондів є актуальним для підприємств ЖКГ. Програмою реформування і розвитку ЖКГ на 2002-2005 рр. і на період до 2010 року (14.02.02 № 139) визнано, що ця галузь є найбільш технічно відсталою галуззю економіки. Невирішеними залишаються питання утримання, оновлення, розвитку і модернізації діючих потужностей, насамперед, водопостачання і водовідведення, санітарної очистки та переробки сміття, міського електротранспорту. Зокрема, дійшов критичної межі технічний стан мереж і споруд. У аварійному стані перебуває 30% водопровідних і 27% каналізаційних мереж, 14 тис.км теплових мереж. Планово- попереджувальні ремонти поступилися місцем аварійно- відбудовальним роботам, витрати на які у 2 – 3 рази вищі. Погіршується стан житлового фонду. Близько 40 тис. будинків (4% житлового фонду України) належать до категорії ветхих та аварійних. Кількість повністю амортизованих основних фондів у 2 рази більше ніж у будь-якій галузі. На межі повної зупинки перебуває ліфтове господарство. На відновлення основних фондів потрібно більше 5 млрд. грн.

Одним з напрямів реалізації „Загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 - 2010 рр.”, затвердженої Законом України від 24.06.04 №1869-IV, визначено технічне переоснащення житлово-комунального господарства. Аналіз реалізації програми реформування станом на I півріччя 2008р. [33] свідчить, що технічний стан комунальної інфраструктури і надалі погіршується і характеризується такими показниками за окремими галузями:

ЖИТЛОВЕ ГОСПОДАРСТВО

На початок 2008 року площа ветхого та аварійного житлового фонду складає 5,4 млн. м² (або 1,1%) від загальної площі житлових приміщень (*аварійний стан житла* - це такий стан елементів будинку, квартири, за якого неможливе безпечне проживання).

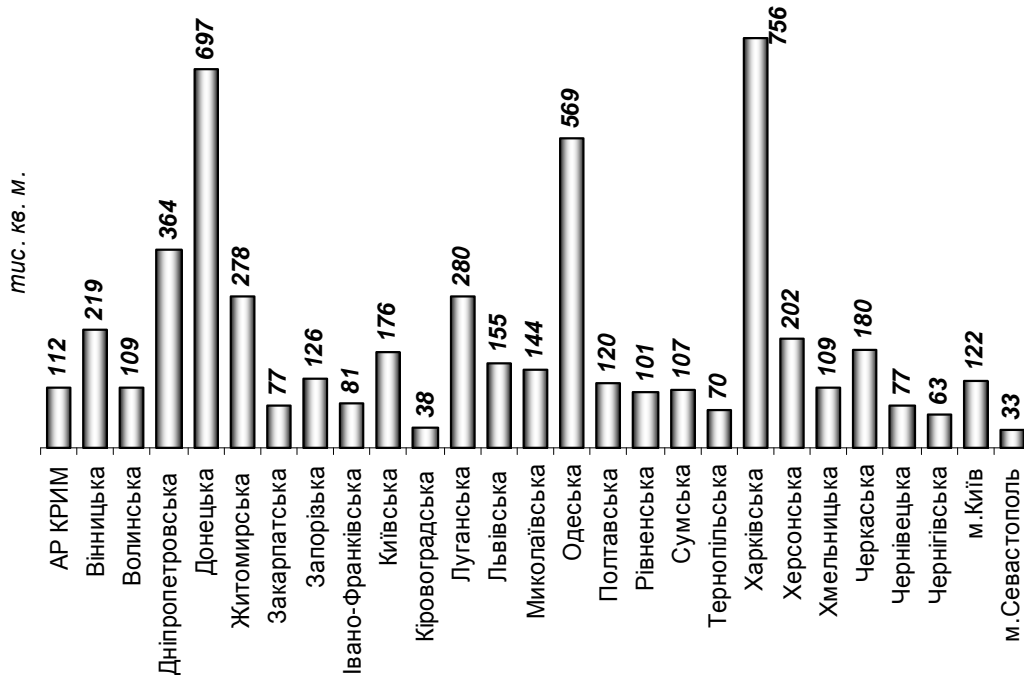

Рис. 15 - Площа ветхого й аварійного житлового фонду України на початок 2007 р.

Близько 67% багатоквартирних будинків (або 6,8 млрд. од.) збудовано до 70-х років минулого століття. Ліфтове господарство налічує близько 87 тис. ліфтів, з них 33% експлуатуються понад 20 років та ще 6% складають непрацюючі ліфти.

ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНЕ ГОСПОДАРСТВО

Продовжує зростати протяжність ветхих та аварійних мереж. Частка мереж, що знаходиться у ветхому та аварійному стані, на початок 2008 р. становила 35%. Вище середньогалузевого цей показник у м. Севастополі, АР Крим, Луганській, Донецькій, Львівській, Херсонській, Запорізькій, Одеській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях

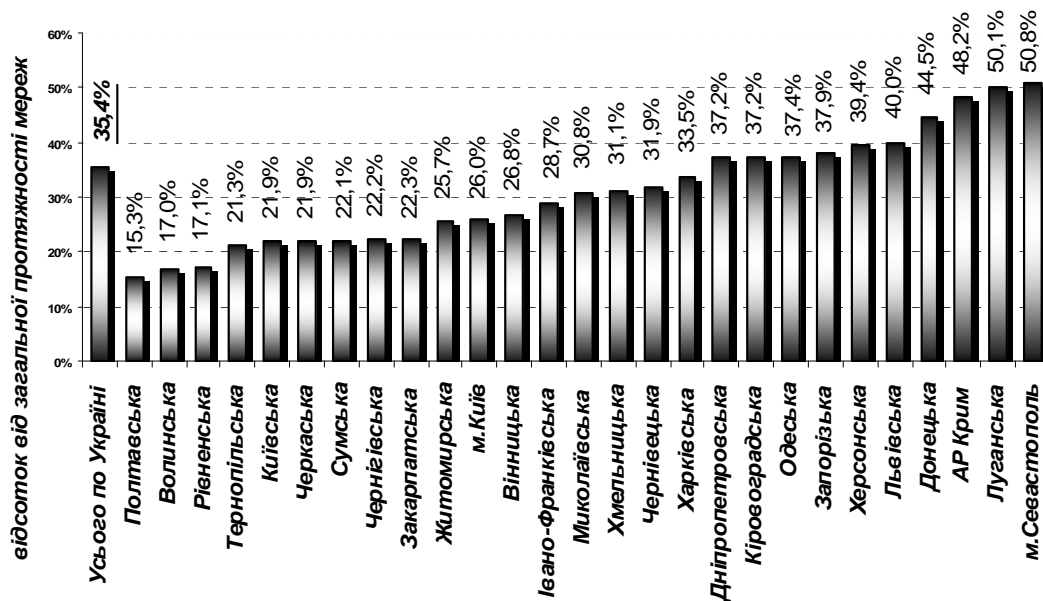

Рис. 16 - Частка ветхих і аварійних водопровідних і каналізаційних на початок 2008р.

Відповідно збільшується кількість аварій, що пливає на якісні і кількісні показники надання цих комунальних послуг. **Аварією на водопровідно-каналізаційних системах** є припинення водопостачання населеного пункту або його частини, викликане порушенням роботи водопровідних або каналізаційних споруд чи мереж, технологічного обладнання, погіршенням екологічного стану джерел водопостачання, пошкодженням систем енергозабезпечення.

КОМУНАЛЬНА ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКА

На початок 2008 р. частка ветхих та аварійних теплових мереж становила 14,5%. Найгірші показники в Одеській, Чернігівській, Харківській, Житомирській областях, м. Севастополь та АР Крим.

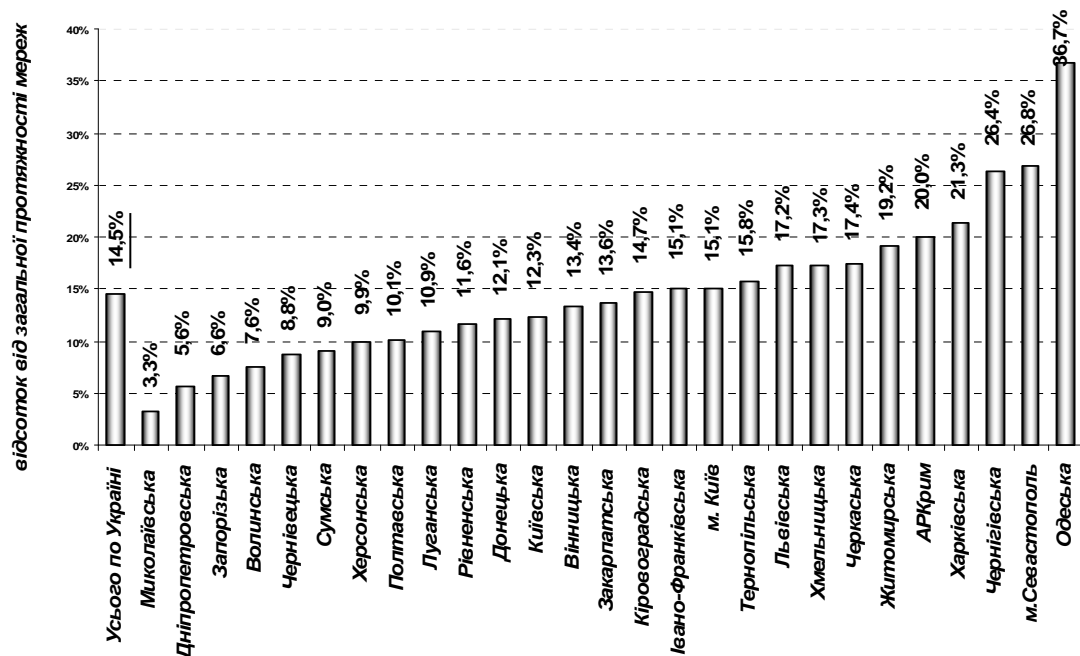

Рис. 17 - Частка ветхих і аварійних теплових мереж на початок 2008р.

Частка фізично та морально зношених низькоефективних котлів з терміном експлуатації більше 20 років становить 24%. Складна ситуація в м. Києві (63%), м. Севастополі (52%), Львівській (33%), Дніпропетровській (33%) та Донецькій (31%) областях.

Із 7878 одиниць трамвайних вагонів і тролейбусів 90% відпрацювали нормативний термін експлуатації, а в АР Крим, містах Вінниці, Дніпропетровську, Запоріжжі, Івано-Франківську, Кіровограді, Миколаєві, Одесі, Рівному, Херсоні, Севастополі цей показник досяг 100 відсотків.

Протягом 2007 р. рухомий склад міськелектротранспорту було оновлено на 359 од., а списано – 371 одиниць.

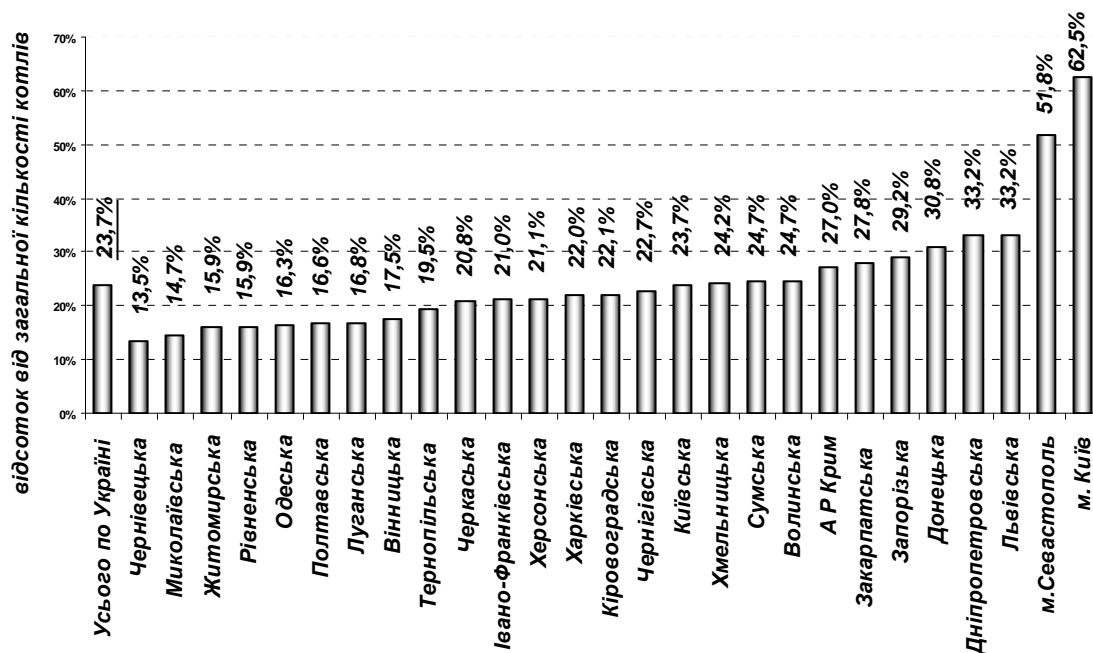

Рис. 18 - Частка котлів з терміном експлуатації більше 20 років

МІСЬКИЙ ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТ

Зважаючи на незадовільний стан основних фондів ЖКГ, слід з'ясувати форми й можливості покращення відтворення основних фондів на підприємствах галузі. Найважливішим етапом відтворення основних фондів є перший етап – “Надходження”, формами якого можуть бути: купівля основних фондів, створення основних фондів власними силами, безоплатне їх отримання, отримання основних фондів у оперативне управління, отримання за умов інвестиційної участі або надходження основних фондів за умов фінансового лізингу.

У даний час підприємства ЖКГ мають скрутне становище, тобто невеликий прибуток і навіть збиток. Через це вони не є привабливими і для інвесторів. Залишається майже єдине джерело фінансування – собівартість. Враховуючи монопольну діяльність окремих підприємств, величина собівартості комунальної продукції знаходиться під особливим контролем антимонопольного комітету, комітету з цін та органів місцевого самоврядування, що не дозволяє в значній мірі збільшити собівартість і направити її на придбання основних фондів.

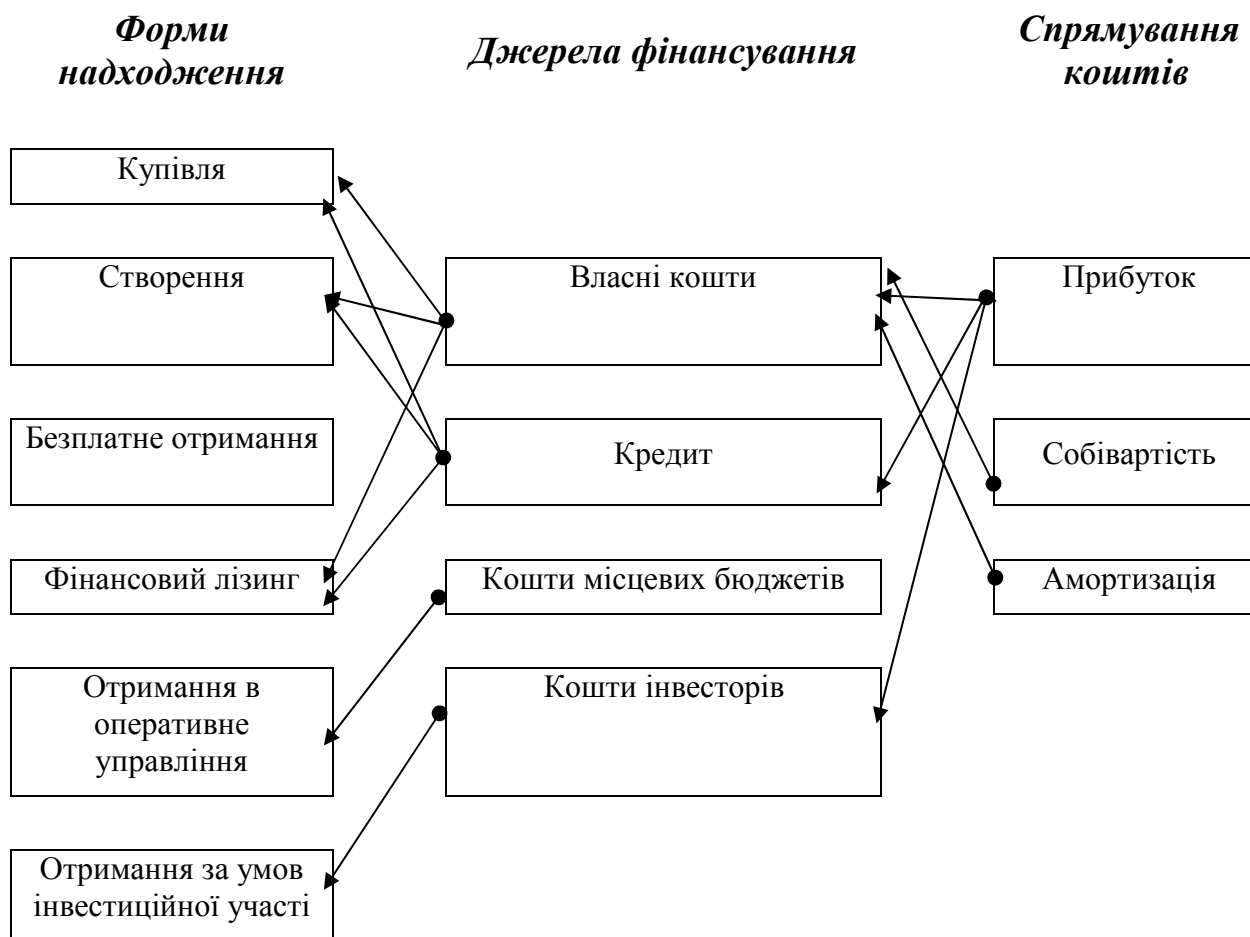

Рис. 19 - Характеристика елементів відтворення основних фондів

Частина собівартості у вигляді амортизації також не вирішує питання оновлення основних фондів, оскільки частина основних фондів є повністю зношеною і амортизаційні відрахування нараховуються лише на витрати з їх капітального ремонту і модернізації, що не покриває витрати на повне оновлення.

В окремих випадках підприємства використовують для оновлення основних фондів фінансовий лізинг. Характерним є і отримання асигнувань з бюджету місцевих органів влади. Для підприємств міського благоустрою це є єдиним джерелом надходження основних фондів, оскільки ці підприємства є бездоходними і їх діяльність здійснюється на основі фінансування з бюджету. Це стосується житлових організацій, на балансі яких знаходиться житловий фонд, що ними обслуговується і підприємств міського електричного транспорту. Так, будівництво нового житлового фонду, а також об'єктів культурно- побутового та комунального господарства в містах проводиться підрядним способом. Функції замовника в основному покладено на виконкоми міських Рад, хоча в останній час такі об'єкти будуються силами й коштами організацій різних форм власності.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Назвіть види оцінки основних фондів і мету її використання.
2. У чому полягають особливості видової структури окремих підприємств міського господарства?
3. Наведіть характеристику невиробничих фондів експлуатаційного та культурно-побутового призначення.
4. Які із зазначених видів складають більшість на підприємствах міського благоустрою?
5. Що таке технологічна структура основних фондів і за яких умов вона є прогресивною?
6. Чим відрізняється склад активної частини основних фондів підприємств ЖКГ від промисловості?
7. Назвіть види основних фондів, що відносяться до активних на підприємствах ВКГ, МЕТ, теплопостачання.
8. Основні фонди яких підприємств ЖКГ не підлягають амортизації?
9. Для чого використовують норми амортизації на цих підприємствах?
10. Як здійснюється індексація вартості основних фондів?
11. В чому полягає її значущість для підприємств ЖКГ?
12. Наведіть характеристику форм надходження основних фондів і ступінь їх застосування на підприємствах ЖКГ.
13. Наведіть приклади технічного стану окремих галузей міського господарства.
14. На які показники діяльності підприємства впливає незадовільний технічний стан основних фондів?
15. Наведіть характеристику джерел фінансування надходження основних фондів на підприємство і перспективи їх використання на підприємствах ЖКГ.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ видова структура основних фондів
- ✓ структура основних фондів за сферою використання
- ✓ технологічна структура основних фондів
- ✓ невиробничі основні фонди експлуатаційного і культурно – побутового призначення

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ (max - 30 балів)

1. Визначте, до якої групи основних фондів відносяться окремі елементи фондів водопроводу

<i>Елементи основних фондів</i>	<i>Групи основних фондів</i>
1. Водопровідні труби	А. Будівлі В. Споруди С. Передавальні пристрої D. Машини та обладнання Е. Транспортні засоби F. Господарчий інвентар
2. Службовий автомобіль	
3. Будівля насосної станції	
4. Насоси	
5. Адміністративна будівля	
6. Аварійні автомобілі	
Відповідь: 1- 2- 3- 4- 5-	

2. Визначте, до якого виду основних фондів відносяться окремі елементи фондів трамвайного депо

<u>Елементи основних фондів</u>	<u>Виробничі основні фонди</u>
1. Контактна мережа	I. Активні II. Пасивні
2. Вагони трамвая	
3. Будівля трамвайного депо	
4. Аварійний транспорт	
Відповідь: 1- 2- 3- 4-	

3. Визначте, до якої групи основних фондів відносяться окремі елементи фондів готелю

<u>Елементи основних фондів</u>	<u>Групи основних фондів</u>
1. Ліфт	А. Будівлі В. Споруди С. Передавальні пристрої D. Машини та обладнання Е. Транспортні засоби F. Господарчий інвентар
2. Екскурсійний автобус	
3. Будівля готелю	
4. Паркувальний майданчик	
5. Меблі готельних номерів	
6. Віконні завіси в номерах	
Відповідь: 1- 2- 3- 4- 5- 6-	

4. Визначте, до якого виду основних фондів відносяться окремі елементи фондів теплопостачання

<u>Елементи основних фондів</u>	<u>Виробничі основні фонди</u>
1. Обладнання теплових котелень	А. Активні Б. Пасивні
2. Теплові мережі	
3. Будівля теплової котельні	
4. Будинок гуртожитку	
Відповідь: 1- 2- 3- 4-	

5. Визначте, до якого виду основних фондів відносяться окремі елементи фондів каналізації

<u>Елементи основних фондів</u>	<u>Виробничі основні фонди</u>
1. Каналізаційні труби	А. Активні Б. Пасивні
2. Службовий автомобіль	
3. Будівля насосної станції	
4. Насоси	
5. Адміністративна будівля	
Відповідь: 1- 2- 3- 4- 5- 6-	

6. Визначте, до якого виду основних фондів відносяться окремі елементи фондів готелю

<u>Елементи основних фондів</u>	<u>Виробничі основні фонди</u>
1. Ліфт	А. Активні Б. Пасивні
2. Екскурсійний автобус	
3. Будівля готелю	
4. Паркувальний майданчик	
5. Меблі готельних номерів	
Відповідь: 1- 2- 3- 4- 5-	

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Сучасний стан основних фондів ЖКГ і напрями його покращення
2. Основні джерела фінансування модернізації основних фондів комунального господарства

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Бузырєв В.В., Чекалин В.С. Экономика жилищной сферы. – М.: Инфра – М, 2001
2. Иванов А.П. Комплексное развитие ЖКХ городов и сёл.- М.: Стройиздат, 1987
3. Інституційні та технічні аспекти реформування ЖКГ – 2005: Матеріали міжнародного конгресу 17-18 листопада 2005р. – К.: МБАЖКГ, 2005
4. Програма розвитку і реформування ЖКГ Харківської області на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003
5. Програма розвитку і реформування ЖКГ м.Харкова на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003

РОЗДІЛ VI. ОБОРОТНІ КОШТИ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Програмна анотація

1. Особливості складу й структури оборотних коштів підприємств міського господарства
2. Визначення потреби в оборотних коштах
3. Визначення оптимального розміру поставки

§ 1. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДУ Й СТРУКТУРИ ОБОРОТНИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Оборотні кошти – сукупність грошових коштів підприємства, що авансуються на формування оборотних виробничих фондів і фондів обігу, які забезпечують безперервний кругообіг.

Економічний зміст **оборотних виробничих фондів** втілений у предметах праці, елементи яких повністю споживаються в кожному виробничому циклі, повністю втрачають свою натуральну форму і переносять свою вартість на вартість продукції. До складу оборотних виробничих фондів входять:

- виробничі запаси;
- незавершене виробництво;
- витрати майбутніх періодів.

Економічний зміст **фондів обігу** втілений у готовій продукції на складі й відвантаженої, грошових коштах і дебіторській заборгованості.

Підприємства міського господарства, як і будь-які інші, відчують потребу в оборотних коштах, які необхідні для підготовки та здійснення виробничого процесу і експлуатаційної діяльності. Однак за складом та структурою оборотні кошти дещо відрізняються від аналогічних коштів підприємств промисловості та інших галузей. Ці відмінності походять із особливостей функціонування підприємств міського господарства (див. Розділ II).

Оскільки переважаючим видом діяльності в міському господарстві є надання послуг і виконання експлуатаційних робіт, у складі виробничих оборотних коштів відсутні такі елементи, як сировина, основні матеріали і незавершене виробництво. Тільки на небагатьох підприємствах комунального господарства, для яких характерне виробництво продукції (котельні, підприємства з вирощування квітникової продукції), ці елементи є наявними у складі оборотних фондів.

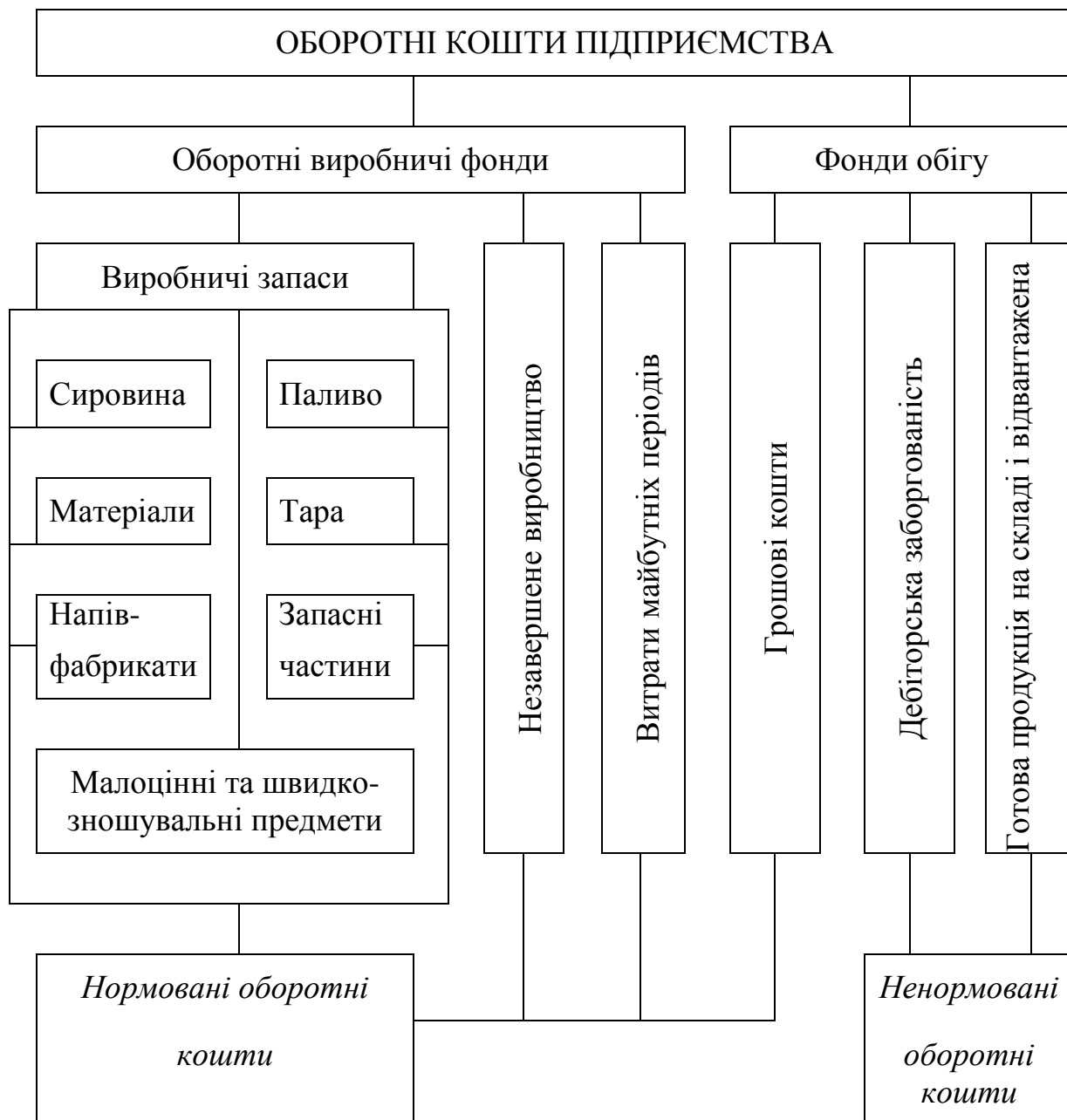

Рис. 20 – Склад оборотних коштів підприємства

Натомість переважаючим елементом, на відміну від галузей промисловості, є допоміжні матеріали: хімічні реагенти у водопостачанні та водовідведенні, пральні засоби, побутова хімія у готелі, добрива в зеленому господарстві, засоби дезінфекції в житловому господарстві тощо.

Зважаючи на специфіку оплати продукції і послуг водо-, газо-, електро-, теплопостачання і водовідведення, яка передбачає надходження коштів через певний період часу, найбільшу питому вагу в структурі оборотних коштів цих підприємств займає дебіторська заборгованість. Оскільки споживачів комунальної продукції прийнято називати **абонентами**, поряд з поняттям дебіторської заборгованості використовують термін **абонентська заборгованість** (сума грошових коштів, яку споживачі комунальних підприємств (абоненти) винні за спожиту комунальну продукцію). На відміну від промислових підприємств цей вид дебіторської заборгованості також підлягає нормуванню.

Загальна сума дебіторської заборгованості українських підприємств галузі станом на 01.07.2008р. складала 9,2 млрд. гривень[33]. У відповідному періоді минулого року спостерігалось збільшення заборгованості на 590,7 млн. грн. (або на 7,3 %).

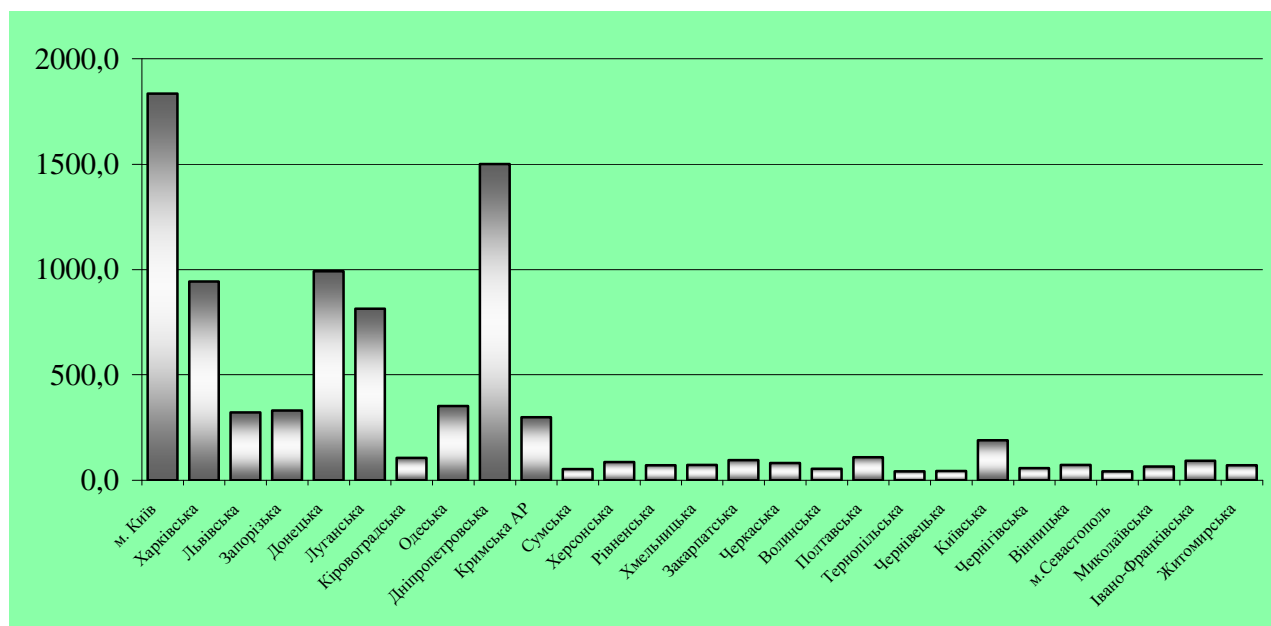

Рис. 21 – Величина дебіторської заборгованості комунальних підприємств за окремими регіонами України, млн.грн.

Структура дебіторської заборгованості за окремими видами підприємств ЖКГ є неоднорідною. Найбільшу частку(45%) складає дебіторська заборгованість підприємств теплопостачання, 34% - дебіторська заборгованість ВКГ і 18% - підприємств житлового господарства.

Таблиця 13 - Заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг станом на 1.01.2008р., тис.грн.

Регіони України	Газопо-стачання	Централізо-ване опалення	Водопоста-чання та водовідве-дення	Утримання будинків	Вивезено побутових відходів
Україна	1291530	4028105	1231513	1408341	50387
АРК	11858	120016	46323	37996	3369
Вінницька	43395	24794	8368	16189	102
Волинська	16098	25703	6940	10810	364
Дніпропетровська	168833	627787	122042	252982	3271
Донецька	121427	774062	259507	271194	24528
Житомирська	16661	46324	15396	19448	128
Закарпатська	32141	50859	19864	19054	792
Запорізька	77149	208928	59131	61158	334
Івано-Франківська	12109	38718	12038	19441	13
Київська	93228	102501	33210	34260	808
Кіровоградська	7804	43316	13119	20129	161
Луганська	140957	304715	125130	141008	4048
Львівська	73079	151186	89900	39136	231
Миколаївська	30116	64907	19775	30396	208
Одеська	84361	126771	67637	48008	1175
Полтавська	56248	74990	17679	30046	901
Рівненська	11287	41439	12049	14904	416
Сумська	26590	58796	11993	26882	3801
Тернопільська	28329	21354	4776	9802	344
Харківська	113843	541601	148157	107123	503
Херсонська	29638	54173	24227	29867	1518
Хмельницька	6609	39065	13458	19959	936
Черкаська	37596	60117	15368	23117	258
Чернівецька	13590	15172	9245	6967	461
Чернігівська	10906	41834	6956	16202	107
м.Київ	24640	346021	59638	94461	1562
м.Севастополь	3038	22956	9587	7802	48

За видами споживачів дебіторська заборгованість розподіляється наступним чином:

▪ заборгованість бюджетних установ та організацій становить 171,6 млн. грн., у тому числі:

– заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з державного бюджету – 88,6 млн. гривень.

– заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів – 83,0 млн. гривень.

▪ заборгованість комерційних споживачів становить 2,1 млрд. грн.;

▪ заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг по підприємствах комунальної форми склала 6,7 млрд. гривень.

Отже основна частина дебіторської заборгованості в даний час припадає на населення (роботі з яким щодо її відшкодування приділяється значна увага на комунальних підприємствах), що спричиняє переважну питому вагу цього елемента оборотних коштів як у структурі оборотних фондів, так і в структурі оборотних коштів цих підприємств.

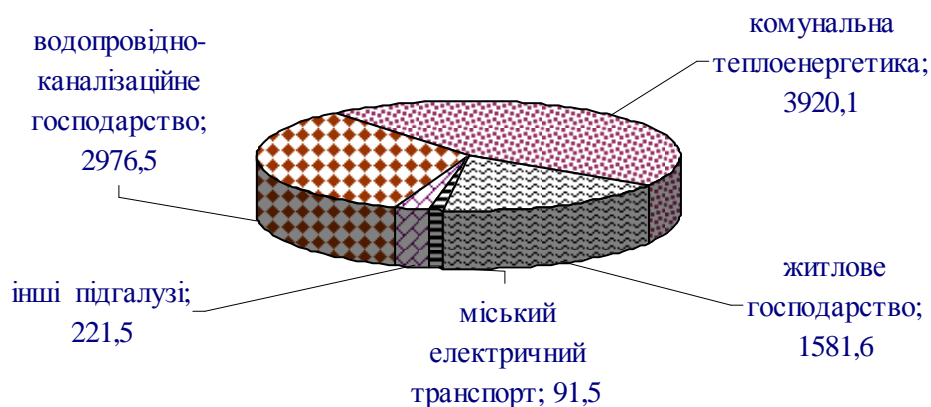

Рис. 22 – Структура дебіторської заборгованості за окремими підгалузями ЖКГ, млн.грн.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 27.06.03 № 976 «Про затвердження Порядку погашення реструктуризованої заборгованості та внесення поточних платежів за житлово-комунальні послуги», у січні–липні 2008р. з населенням було укладено 68,0 тис. договорів щодо погашення реструктуризованої заборгованості. Загальна сума, на яку було укладено договори в частині погашення реструктуризованої заборгованості, становила 96,0 млн.грн., а сума внесених платежів з

урахуванням довгострокових договорів склала 126,4 млн. грн. З початку дії постанови з погашення реструктуризованої заборгованості (липень 2003 р.) і по теперішній час було укладено 2722,4 тис. договорів на суму 1890,0 млн.грн. Сума внесених платежів становила 1119,7 млн. грн.

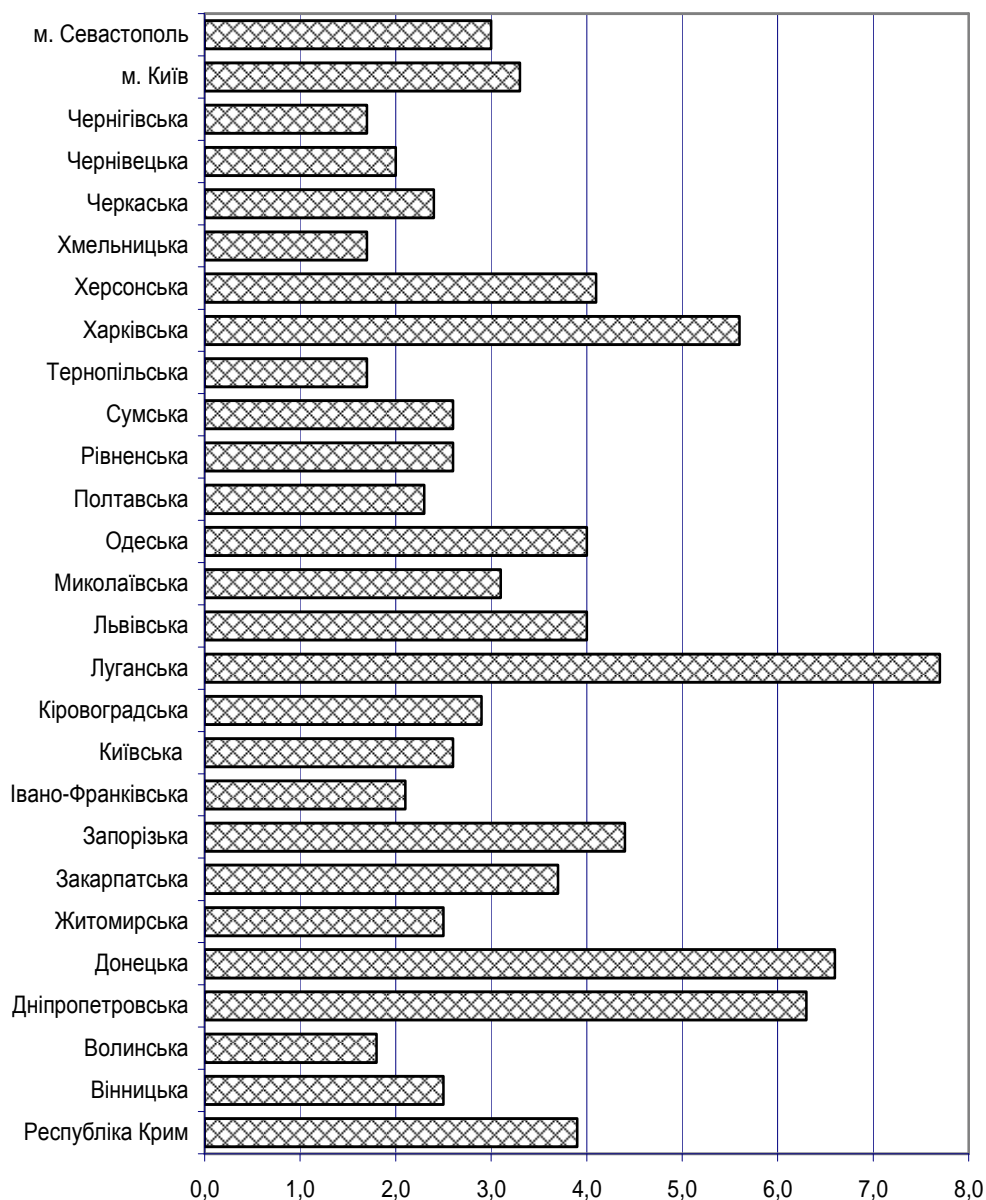

Рис. 23 – Термін заборгованості населення з оплати житлово-комунальних послуг станом на 1.01.2008р., місяців

Крім того, склад і структура оборотних коштів відрізняються не тільки за галузями міського господарства, а й серед окремих підприємств однієї галузі. На це впливають різні умови виробництва, постачання, організації розрахунків тощо.

§ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ В ОБОРОТНИХ КОШТАХ

Від правильного визначення потреби підприємств в оборотних коштах значною мірою залежить ефективність їх використання. Надходження виручки від реалізації продукції (послуг) часто не співпадає у часі із споживанням матеріальних ресурсів. До отримання виручки оборотні виробничі фонди є джерелом фінансування поточних виробничих витрат підприємства. Це обумовлює необхідність формування оборотних виробничих фондів у певному розмірі.

У процесі нормування матеріали поділяють на дві групи: до першої групи відносять матеріали, що складають 60-80% від загального обсягу споживання; до другої групи – всі інші.

Матеріали першої групи

Норматив матеріалів першої групи визначається як добуток норми запаса матеріалів ($N_{\text{мат I}}$) і витрат матеріалів за один день ($ОВ_{\text{мат I}}$):

$$H_{\text{мат I}} = N_{\text{мат I}} * ОВ_{\text{мат I}}$$

$$N_{\text{мат I}} = N_{\text{тр}} + N_{\text{п/з}} + N_{\text{пот}} + N_{\text{стр}},$$

де $N_{\text{тр}}$ – норма транспортного запасу. Встановлюється, якщо час на транспортування матеріалів більший за час, необхідний для оформлення та оплати платіжних документів, дн.;

$N_{\text{п/з}}$ – норма підготовчо-заклучного періоду. Визначається тривалістю часу, що витрачається на завантаження, розвантаження, сортування, складування придбаних матеріалів, дн.;

$N_{\text{пот}}$ – норма поточного(складського) запасу. Забезпечує безперервність діяльності підприємства в період між двома поставками і визначається як $\frac{1}{2}$ цього періоду. На підприємствах з обмеженим обсягом споживання матеріалів, які надходять від одного чи двох постачальників, ця норма дорівнює інтервалу між двома поставками, дн.;

$N_{\text{стр}}$ – норма страхового запасу. Визначається з метою запобігання непередбачуваних обставин. Встановлюється підприємством самостійно на підставі аналізу таких випадків протягом минулого періоду або в розмірі 50% від $N_{\text{пот}}$, дн.

$$OB_{\text{мат I}} = \frac{\sum M_I}{360},$$

де M_I – річна сума витрат на матеріали першої групи, грн.

Матеріали другої групи

$$N_{\text{мат II}} = N_{\text{мат II}} * OB_{\text{мат II}}$$

Норма запасу матеріалів визначається як відношення фактичного залишку матеріалів на початок розрахункового періоду (кінець попереднього) до одноденних витрат матеріалів у попередньому періоді:

$$N_{\text{м II}} = \frac{З_{\text{МII}}^{\text{п.п.}}}{OB_{\text{МII}}^{\text{п.п.}}},$$

де $З^{\text{п.п.}}$ – залишки матеріалів другої групи у попередньому періоді, грн.;

$OB^{\text{п.п.}}$ – одноденні витрати матеріалів другої групи у попередньому періоді, грн./дн.

Визначення нормативу всіх видів палива, крім газу, здійснюється аналогічно нормативу матеріалів першої групи.

На підприємствах, де запасні частини складають значну питому вагу у виробничих запасах (транспортні підприємства), норматив визначається за формулою

$$N_{\text{з.ч.}} = N_{\text{з.ч.}} * \frac{K_{\text{м}} * K_{\text{дет}} * R * Ц_{\text{дет}}}{T_{\text{дет}}},$$

де $N_{\text{з.ч.}}$ – норма запасу запасних частин. Визначається залежно від умов постачання аналогічно $N_{\text{мат I}}$, дн.;

$K_{\text{м}}$ - кількість механізмів одного виду, од.;

$K_{\text{дет}}$ - кількість однойменних деталей в одному механізмі, дет./од. ;

R – коефіцієнт зниження потреби у запасних частинах у зв'язку з наявністю великої кількості однойменних та взаємозамінних деталей;

$Ц_{\text{дет}}$ - ціна однієї деталі, грн./дет.;

$T_{\text{дет}}$ - строк служби однієї деталі, дн.

На комунальних підприємствах з невеликою потребою у запасних частинах норматив обчислюється так:

$$H_{з.ч.} = N_{з.ч.} * OF_{с.р.},$$

де $N_{з.ч.}$ - норма запаса запасних частин, грн./грн. ОФ;

$OF_{с.р.}$ – середньорічна вартість основних фондів, грн.

$$N_{з.ч.} = \frac{З_{з.ч.}^{п.п.}}{OF_{с.р.}^{п.п.}},$$

де $OF^{п.п.}$ – середньорічна вартість основних фондів у попередньому періоді, грн.

Для створення запасу шин на автобусних і тролейбусних підприємствах, де потреба в такому елементі оборотних коштів значна, визначають норматив:

$$H_{ш} = N_{ш} * \frac{П * K_{ш} * Ц_{ш}}{N_n * 360},$$

де $N_{ш}$ – норма запасу шин. Встановлюється так само, як і для матеріалів першої групи; дн;

$П$ – річний пробіг транспортних засобів, маш-км;

$K_{ш}$ - кількість шин на одному транспортному засобі, шт./1 маш.

$Ц_{ш}$ - ціна однієї шини, грн./шт.

$N_{ш}$ - пробіг 1 шини, км.

Нормування оборотних коштів за елементом „Малоцінні та швидкозношувальні предмети” здійснюють за такими загальними принципами:

- окреме визначення норм матеріальних цінностей, що зберігаються на складі, і тих, що використовуються у виробництві;
- вартісна оцінка МШП, що зберігаються на складі – за повною заготівельною вартістю; що використовуються у виробництві – з урахуванням зносу МШП (у розмірі 50 % первісної вартості, якщо відсутні інші дані);

- норма запасу МШП визначається не в днях, а в розрахункових одиницях, що характеризують залежність розміру запасу від:

- чисельності робітників,
- кількості робочих місць,
- вартості устаткування тощо.

Нормування оборотних коштів за елементом „Незавершене виробництво” здійснюють за формулою

$$N_{н.в.} = N_{н.в.} * OB_{\text{прод.}},$$

де $N_{н.в.}$ – норма незавершеного виробництва, дн.,

$OB_{\text{прод.}}$ – однорічні витрати на виробництво валової продукції. Визначається як відношення вартості виготовленої продукції до кількості днів розрахункового періоду:

$$N_{н.в.} = T * k,$$

де T – середня тривалість виробничого циклу, дн. Визначається як середньозважена величина за питомою вагою окремих видів у собівартості валової продукції, дн.

k – коефіцієнт наростання витрат.

На підприємствах, де витрати послідовно приєднуються до вартості виготовленої продукції і зростають нерівномірно, коефіцієнт наростання витрат визначається як

$$k = \frac{B_1 + (B_1 + B_2) + (B_1 + B_2 + B_3) + \dots + (B_1 + \dots + B_n)}{\sum_{i=1}^n B_i * n},$$

де B – щоденні витрати на виробництво продукції, грн.

n – кількість днів виробничого циклу.

або

$$k = \frac{ПВ_1 + ПВ_2 + \dots + ПВ_{1+n}}{n},$$

де $ПВ$ – питома вага витрат за наростаючим підсумком, од.

На підприємствах, де витрати на виробництво здійснюються рівномірно після великих одноразових витрат, коефіцієнт наростання витрат обчислюється за спрощеною формулою

$$k = \frac{B_1 + 0,5B_n}{B_1 + B_n},$$

де B_1 – витрати на виробництво в перший день, грн.,

B_n – сума витрат в решту днів виробничого циклу.

Нормування оборотних коштів з елемента „Витрати майбутніх періодів” здійснюють за формулою

$$H_{мп} = B_{мп}^{np} + B_{мп}^p - B_{мп}^{c/в},$$

де $B_{мп}^{np}$ – сума грошових коштів, що вкладені в ці витрати на початок року, грн.;

$B_{мп}^p$ – витрати, що здійснюються протягом року, грн.;

$B_{мп}^{c/в}$ – витрати, що будуть віднесені на собівартість продукції, грн.

Нормування оборотних коштів з елемента ”Готова продукція” здійснюють за формулою

$$H_{гп} = N_{гп} * OB_{гп},$$

де $N_{гп}$ – норма запасу готової продукції на складі, дн. ; враховує час на підготовку готової продукції до реалізації (комплектування у партію, пакування, відвантаження);

$OB_{гп}$ – одноденний випуск готової продукції на виробництві, грн./дн.

Нормування абонентської заборгованості характерно для комунальних підприємств, на яких оплата за спожиту комунальну продукцію(послуги) здійснюється через певний час:

$$H_{абон.} = \bar{N}_{пільг} * OD,$$

де $\bar{N}_{пільг}$ – середньозважений пільговий строк сплати за спожиту комунальну продукцію (при наявності декількох категорій споживачів), дн.;

OD – одноденний дохід підприємства від реалізації продукції, грн./дн.

При незмінній вартості одноденного споживання матеріалів величина оборотних коштів поточного запасу залежатиме від строку надходження матеріалів на склад або інтервалу часу між їх поставками. У свою чергу, строк знаходження запасів матеріалів впливає на величину партії закупівлі.

По-перше, при збільшенні частоти поставок зменшуються обсяг закупівлі й витрати на утримання одиниці матеріалів. З огляду на ці види витрат доцільним є зменшення обсягу однієї закупівлі.

По-друге, визначається наявність витрат на оформлення однієї поставки. Вони не залежать від розміру поставок і змінюються пропорційно до кількості закупівель. З огляду на ці види витрат доцільним є зменшення кількості закупівель, а, отже, збільшення обсягу однієї закупівлі. Оптимальний розмір поставки відповідає варіанту, для якого сума обох видів витрат є мінімальною.

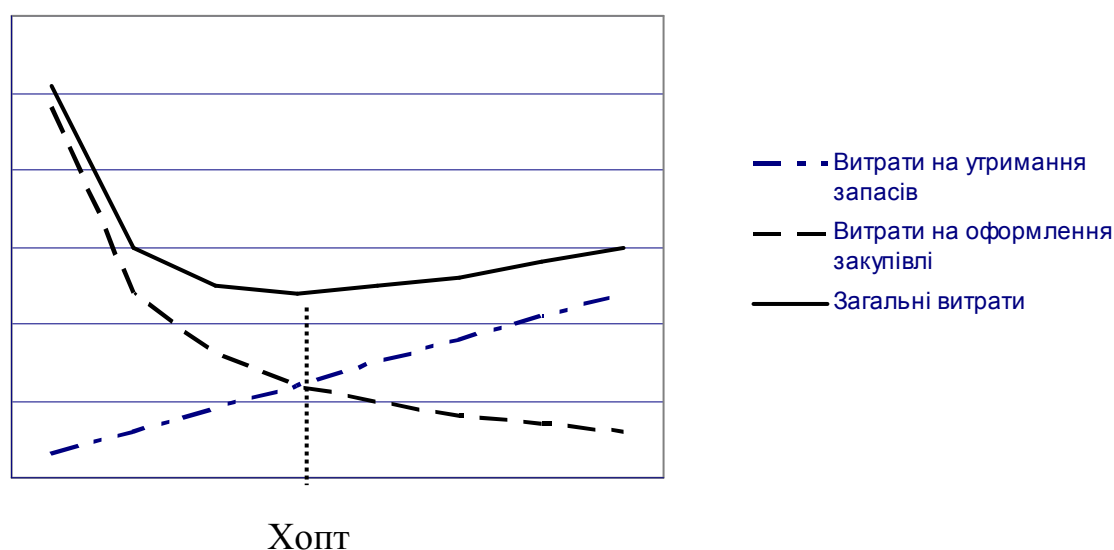

Рис. 25 – Визначення оптимального розміру поставки графічним методом

Складемо рівняння, виходячи з того, що X – розмір однієї поставки у натуральному вимірі, M – річний обсяг закупівлі матеріалів, $V_{\text{утр}}$ – витрати на утримання одиниці матеріалів, $V_{\text{оф}}$ – витрати на оформлення однієї закупівлі, $ЗВ$ – загальні витрати. Тоді

$$ЗВ = \frac{X}{2} * B_{\text{УТР}} + \frac{M}{X} * B_{\text{ОФ}}$$

Відповідно до теорії запасів існує декілька способів мінімізації загальної суми витрат:

- перший – необхідно взяти похідну за X від загальної величини витрат і прирівняти отриману величину до нуля. Іншими словами, визначається точка, що відповідає нульовому нахилу кривої і мінімуму $ЗВ$;
- другий – можна використати графічний метод, для чого на графіку будують криві, як на рис. 25;
- третій – у рівняння підставляють різні значення X до тих пір, доки не буде отримано мінімальну величину X ;
- четвертий – ґрунтується на припущенні, що витрати на оформлення закупівлі дорівнюють витратам на оформлення поставки у точці мінімальної величини загальних витрат(див.рис. 25).

З отриманого рівняння виводять невідомий X :

$$X = \sqrt{\frac{2M * B_{\text{ОФ}}}{B_{\text{УТР}}}}.$$

Ця формула має назву формули Вільсона.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. У чому полягає економічний зміст виробничих оборотних фондів і фондів обігу?
2. Які особливості діяльності комунальних підприємств впливають на склад виробничих оборотних фондів підприємств ЖКГ?
3. У чому полягають особливості складу оборотних виробничих фондів окремих видів підприємств ЖКГ?
4. Якою є характерна структура оборотних виробничих фондів підприємств ЖКГ?
5. У чому полягають особливості структури оборотних коштів в цілому?
6. Які наслідки для кругообігу оборотних коштів спричиняє характерна для підприємств ЖКГ структура оборотних коштів?
7. У чому полягає особливість змісту дебіторської заборгованості на комунальних підприємствах?
8. Надайте характеристику структури дебіторської заборгованості за галузями ЖКГ, вкажіть причини її виникнення.
9. Дайте визначення нормативу власних оборотних коштів підприємств ЖКГ у матеріалах.
10. Дайте визначення нормативу власних оборотних коштів підприємств ЖКГ у паливі.
11. Як визначається норматив оборотних коштів за елементом „автомобільні шини”?
12. Дайте визначення нормативу власних оборотних коштів підприємств ЖКГ у витратах майбутніх періодів, незавершеному виробництві й готовій продукції.
13. Як визначається норматив оборотних коштів за елементом „абонентська заборгованість”?
14. У чому полягають негативні наслідки зростання величини запасів виробничих оборотних фондів?
15. На які показники діяльності підприємства впливає зменшення величини запасів виробничих оборотних фондів?
16. Наведіть приклади визначення оптимального розміру поставки розрахунковим, графічним, математичним способами.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ оборотні кошти
- ✓ виробничі оборотні фонди
- ✓ фонди обігу
- ✓ абонентська заборгованість

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ(max - 30 балів)

Встановіть правильність „+” ,або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1.Для визначення нормативу за елементом „Основні матеріали” необхідні такі дані:

A. Норма запасу матеріалів	B. Одноденні витрати матеріалів
C. Норма витрат матеріалів	D. Одноденний дохід підприємства

2. Для визначення нормативу за елементом „Запасні частини” необхідні такі дані:

A. Норма запасу запасних частин	B. Одноденні витрати запасних частин
C. Норма витрат запасних частин	D. Строк служби однієї запасної частини

3.Для визначення нормативу за елементом „Незавершене виробництво” необхідні такі дані:

A. Одноденний дохід підприємства	B. Одноденні витрати виробництва
C. Тривалість розрахункового періоду	D. Тривалість виробничого циклу

4. Для визначення нормативу за елементом „Абонентська заборгованість” необхідні такі дані:

A. Одноденний дохід підприємства	B. Одноденні витрати виробництва
C. Пільговий строк оплати	D. Тривалість виробничого циклу

5. Збільшення запасу оборотних коштів характеризується такими наслідками:

A. Псування виробничих запасів	B. Зниження доходів і прибутку
C. Перебої у виробничому процесі	D. Значні витрати на зберігання запасів

6. На підприємствах з надання послуг відсутні такі елементи оборотних коштів:

A. Готова продукція	B. Основні матеріали
C. Допоміжні матеріали	D. Незавершене виробництво

7. На підприємствах з виробництва продукції присутні такі елементи оборотних коштів:

A. Витрати майбутніх періодів	B. Машини та обладнання
C. Допоміжні матеріали	D. Незавершене виробництво

8. Хлор і коагулянти, що використовуються на підприємствах водопостачання, відносяться до такого елемента оборотних коштів:

A. Готова продукція	B. Основні матеріали
---------------------	----------------------

ПИТАННЯ ДЛІ ПОГЛІБЛЕНОГО ВІВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Організаційні та економічні заходи щодо зменшення абонентської заборгованості як значного елемента фондів обігу комунальних підприємств м.Харкова і Харківської області
2. Досвід підприємств ЖКГ в управлінні запасами підприємства

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Інституційні та технічні аспекти реформування ЖКГ – 2005: Матеріали міжнародного конгресу 17-18 листопада 2005р. – К.:МБАЖКГ, 2005
2. Програма розвитку і реформування ЖКГ Харківської області на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003
3. Програма розвитку і реформування ЖКГ м.Харкова на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003

РОЗДІЛ VII.

ВИРОБНИЦТВО І ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Програмна анотація

1. Поняття якості продукції, її показники
2. Напрямки підвищення якості продукції підприємств ЖКГ

§ 1. ПОНЯТТЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ, ЇЇ ПОКАЗНИКИ

Якість - це сукупність властивостей продукції, які обумовлюють її здатність задовольняти певні потреби відповідно до її призначення.

Поняття якості тісно пов'язане з поняттям **технічного рівня продукції** - відносної характеристики якості продукції, що базується на співвідношенні показників, які визначають її технічну досконалість з відповідними базовими показниками.

Рівень якості – кількісна характеристика придатності того чи іншого виду продукції для задоволення конкретного попиту на неї. Оцінка якості продукції передбачає визначення абсолютного, відносного, перспективного й оптимального її рівнів.

Абсолютний рівень якості визначається обчисленням обраних для його вимірювання показників без порівняння їх з відповідними показниками аналогічних видів продукції. Визначення абсолютного рівня якості є недостатнім, оскільки не відбиває відповідність продукції сучасним вимогам.

Відносний рівень якості – визначення відповідності абсолютних показників якості продукції аналогічним показникам інших виробників.

З урахуванням діючих процесів розвитку науки і техніки визначають **перспективний рівень якості** продукції.

З метою мінімізації витрат на виробництво і експлуатацію визначають *оптимальний рівень якості*, який дозволяє досягнути цієї мети.

Таблиця 14 - Показники якості продукції

Групи показників		Окремі показники груп
Вид	Сутнісна характеристика	
1. Призначення	Характеризують корисну роботу (виконувану функцію)	<ul style="list-style-type: none"> • Продуктивність • Потужність • Міцність • Вміст корисних речовин • Калорійність
2. Надійності, довговічності й безпеки	Визначають міру забезпечення тривалості використання і належних умов праці та життєдіяльності людини	<ul style="list-style-type: none"> • Безвідмовність роботи • Можливий термін використання • Технічний ресурс • Термін безаварійної роботи • Граничний термін зберігання
3. Екологічні	Характеризують ступінь шкідливого впливу на здоров'я людини та довкілля	<ul style="list-style-type: none"> • Токсичність виробів • Вміст шкідливих речовин • Обсяг шкідливих викидів у довкілля за одиницю часу
4. Економічні	Відображають міру економічної вигоди виробництва продуцентом і придбання споживачем	<ul style="list-style-type: none"> • Ціна за одиницю виробу • Прибуток з одиниці виробу • Рівень експлуатаційних витрат часу й коштів
5. Ергономічні	Окреслюють відповідність техніко-експлуатаційних параметрів виробу антропометричним, фізіологічним та психологічним вимогам працівника (споживача)	<ul style="list-style-type: none"> • Зручність керування робочими органами • Можливість одночасного охоплення контрольованих експлуатаційних показників • Величина шуму, вібрації тощо
6. Естетичні	Визначають естетичні властивості (дизайн) виробу	<ul style="list-style-type: none"> • Виразність і оригінальність форми • Кольорове оформлення • Естетичність тари (упаковки)
7. Патентно-правові	Відображають міру використання нових винаходів за проектування виробів	<ul style="list-style-type: none"> • Коефіцієнт патентного захисту • Коефіцієнт патентної чистоти

Залежно від призначення певні види продукції мають специфічні показники якості, з урахуванням чого розрізняють поодинокі й загальні показники якості.

У міському господарстві в цілому і житлово-комунальному зокрема питання якості є актуальним (оскільки діяльність підприємств цієї сфери безпосередньо впливає на якість життя населення) і важкорозв'язним через те, що в діяльності цих підприємств переважає надання послуг. Оскільки послуги мають нематеріальну форму і залежать від суб'єктивних відчуттів споживача, якість послуг характеризується своєю непостійністю. Часто вона залежить від якості праці виробника, компетенції, комунікабельності, доброзичливості, ввічливості персоналу, місця й часу надання.

Тому для оцінки якості комунально-побутових послуг використовують такі групи показників:

- економічні (цінова доступність для споживачів і спонукання до ресурсозбереження);
- організаційні (умови надання послуг);
- класифікаційні (приналежність послуг до визначеного виду)
- нормативні (відповідність послуг нормам, стандартам і правилам);
- конструктивні (види техніко-конструкторських рішень – для ремонтних послуг);
- ергономічні (відповідність послуг властивостям людського організму та психіці);
- соціальні (відповідність потребам і рівню добробуту людей, місцевим традиціям тощо);
- естетичні (здатність послуги сприяти позитивним емоціям у процесі їх отримання).

§ 2. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ

Нематеріальність житлово-комунальних послуг особливо нагальним робить питання нормативного закріплення параметрів якості і врахування їх у відповідності з розрахунками із споживачами, розробки стандартів послуг. Так, в „Методичних рекомендаціях щодо розроблення та реалізації регіональних та місцевих програм (заходів) на виконання Загальнодержавної програми "Питна вода України" на 2006-2020 роки” зазначається, що окремим населеним пунктам подається вода, яка за окремими якісними показниками не відповідає вимогам чинного стандарту. Потребує перегляд стандартів у сфері питного водопостачання і вдосконалення нормативно-правової бази функціонування підприємств підгалузі.

Стандарт – створений на снові консенсусу та ухвалений визнаним органом нормативний документ, що встановлює для загального і багаторазового користування правила, настановні вказівки або характеристики різного виду діяльності чи її результатів і який спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері та доступний широкому колу користувачів.

Стандартизація є одним з важелів управління житлово-комунальним господарством, відіграє значну роль у виробництві конкурентоспроможної продукції для ЖКГ, сприяє підвищенню якості послуг, які надаються ЖКГ, захисту довкілля, ощадливому використанню ресурсів, забезпечує безпечність продукції та послуг.

Суттєва перевага стандартизації полягає у підвищенні відповідності продукції, процесів та послуг в ЖКГ, їхньому функціональному призначенню, усуненні бар'єрів у торгівлі й сприянні науково-технічному співробітництву.

Наявність розвиненої системи стандартів ЖКГ дозволяє виконувати й таку важливу функцію ЖКГ, як забезпечення технічного регулювання у галузі, що згідно із Законом України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» передбачає правове регулювання

відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції ЖКГ або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірку їх дотримання шляхом оцінки відповідності та (або) ринкового нагляду.

Зважаючи на актуальність цієї проблеми, Міністерство з питань житлово-комунального господарства України ухвалило своїм рішенням від 25.04.2008 р. №50 Концепцію Галузевої програми «Стандартизація та технічне регулювання у сфері житлово-комунального господарства».

Галузева програма «Стандартизація та технічне регулювання у сфері житлово-комунального господарства» спрямована на виконання вимог таких нормативно-правових актів:

- постанови КМУ від 12.05.07 № 1770 «Про затвердження Положення про міністерство з питань житлово-комунального господарства України»;

- постанови КМУ від 13.03.02 № 288 «Про затвердження переліків центральних органів виконавчої влади, на які покладаються функції технічного регулювання у визначених сферах діяльності та розроблення технічних регламентів»;

- постанови КМУ від 01.03.06 № 229 «Про затвердження Державної програми стандартизації на 2006-2007 роки»;

- Указу Президента України від 13.07.05 № 1105 «Про заходи щодо вдосконалення діяльності у сфері технічного регулювання та споживчої політики»;

- розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.01.06 № 10-р. «Про затвердження плану заходів щодо нейтралізації можливих негативних наслідків у зв'язку із вступом України до Світової організації торгівлі та забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки»;

- наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 13.03.06 № 77 «Про затвердження Програми перегляду чинних в Україні міждержавних стандартів (ГОСТ),

розроблених до 1992 року, та приведення їх у відповідність з Угодою про технічні бар'єри Світової організації торгівлі»;

- Закону України від 01.07.1994. №75/94-ВР «Про енергозбереження»;
- Закону України від 04.02.2004 № 1430-IV «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Об'єднаних Націй про захист клімату»;
- постанови Кабінету Міністрів України від 27.06.2000, № 1040 «Про невідкладні заходи щодо виконання Комплексної державної програми енергозбереження України».

Крім цих нормативно-правових актів за останні роки прийнято декілька державних програм, які передбачають виконання науково-дослідних робіт щодо створення нормативно-правових актів та стандартів в галузі ЖКГ, а саме:

- Державну програму розвитку міського електричного транспорту на 2007-2015 роки (затверджена постановою КМУ від 20.12.06 № 1855);
- Державну програму поводження з твердими побутовими відходами (постанова КМУ від 04.03.04 № 265);
- Комплексну програму ліквідації наслідків підтоплення територій в містах і селищах України (постанова КМУ від 15.02.02 р. № 160);
- Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки (Закон України від 24.06.04 №1869-IV);
- Загальнодержавну програму «Питна вода України» (Закон України від 03.03.05 № 2455-IV);
- Комплексу державну програма енергозбереження України (постанова Кабінету Міністрів України від 05.02.1997, № 148).

Для удосконалення галузевої системи стандартизації передбачається розробити й впровадити програму, яка містить науково - дослідні роботи, що мають на меті:

- створення основоположних стандартів з питань стандартизації в галузі, що враховують вимоги ДСТУ ISO/IEC Guide 59:2000 «Кодекс усталених правил стандартизації»;

- визначення переліку нормативних документів, яким доцільно надати чинність в Україні на підставі аналізу міжнародних, європейських, регіональних НД на продукцію та послуги у кожній підгалузі ЖКГ;

- обґрунтування доцільності розроблення нових національних та галузевих нормативних документів для кожної підгалузі ЖКГ й визначення їх вартості;

- обґрунтування доцільності перегляду, внесення змін або гармонізації зі стандартами ЄС, що передбачає:

- перегляд раніше розроблених нормативних документів з метою приведення їх у відповідність з чинним законодавством України, потребами споживачів, рівнем розвитку науки й техніки, визначення ступеня їх гармонізації з міжнародними, регіональними стандартами та іншими документами у сфері стандартизації;

- перегляд розроблених за останні роки нормативних документів, якщо вони не відповідають чинним технічним регламентам, законодавству, або опублікована нова версія міжнародного чи регіонального стандарту, прийнятого національним органом розробки нормативних документів;

- формування переліку нормативних документів, фінансування розроблення яких передбачено державними програмами, у тому числі технічних регламентів на продукцію для ЖКГ та послуги, які надаються ЖКГ.

Зокрема, у сфері водопостачання передбачається, що розробка і реалізація регіональних та місцевих програм виконання Загальнодержавної програми "Питна вода України" на 2006-2020 рр. дозволять вирішити наступні завдання:

- доведення якості питної води до вимог державного стандарту (у населених пунктах, де подача води здійснюється на підставі експертних висновків Міністерства охорони здоров'я й дозволів Держспоживстандарту України);

- забезпечення цілодобового, гарантованого постачання питної води в обсягах, необхідних для задоволення фізіологічних, санітарно-гігієнічних та побутових потреб населення;

- організація багаторівневого контролю за рівнем і якістю послуг та захисту прав споживачів, забезпечення доступу громадськості до інформації з цих питань;

- вивчення громадської думки, проведення інформаційно-освітніх компаній і залучення громадськості для прийняття рішень стосовно рівня і якості послуг, необхідності реконструкції та будівництва об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства;

- підготовка кадрів, виховання і участь громадськості у розв'язанні проблем у сфері питного водопостачання, підвищення культурного рівня водокористування тощо.

У табл. 15 наведено показники, що характеризують якість та надійність роботи підприємств житлово-комунального господарства.

Таблиця 15 – Критерії оцінки якості житлово-комунальних послуг

Показники, що характеризують якість роботи	Критерії оцінки
ЖИТЛОВЕ ГОСПОДАРСТВО	
1. Стале функціонування житлового комплексу відповідно до вимог нормативів, норм, стандартів, порядків і правил згідно із законодавством.	▪ Порушення вимог нормативів, норм, стандартів, порядків і правил при наданні послуг з утримання будинків і прибудинкових територій
ВОДОПОСТАЧАННЯ	
1. Безперебійне цілодобове або за затвердженим режимом постачання протягом року	▪ Перерви у водопостачанні або порушення режиму роботи, діб.
2. Склад і властивості води згідно з нормативами, встановленими органами Держспоживстандарту	▪ Відхилення складу і властивостей від установлених або погоджених нормативів, діб

ВОДОВІДВЕДЕННЯ	
1. Безперебійне цілодобове водовідведення протягом року	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Перерви у водовідведенні, діб. ▪ Кількість аварій на 1 км мережі, од. ▪ Максимальна тривалість ліквідації аварії, год.
ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ	
постачання гарячої води	
1. Безперебійне або за затвердженим режимом протягом встановленого договором часу теплопостачання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Перерви у подачі гарячої води або порушення режиму постачання гарячої води, год.
2. Склад і властивості гарячої води згідно з нормативами, встановленими органами Держспоживстандарту	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відхилення складу і властивостей від установлених або погоджених нормативів, діб
3. Забезпечення нормативної температури гарячої води (у точці розбору не менше 50 ⁰ С і не більше 75 ⁰ С)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відхилення від заданого нормативу температури, ⁰С
опалення приміщень	
1. Своєчасний початок і закінчення опалювального сезону (три доби з середньодобовою температурою 8 ⁰ С)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Прострочення строку початку або дострокове закінчення опалювального сезону, діб.
2. Безперебійне теплопостачання протягом опалювального сезону	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Перерви у теплопостачання, год.
3. Забезпечення температури повітря в житлових приміщеннях за умови утеплення приміщень (у зовнішніх кімнатах - 20 ⁰ С, у внутрішніх кімнатах – 18 ⁰ С)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Наявність нижчої, ніж нормативна, температури, ⁰С
ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ	
1. Безперебійне й надійне постачання електроенергії	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Перерви в подачі електроенергії, год.
ГАЗОПОСТАЧАННЯ	
1.Безперебійне і надійне постачання мережевим газом	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кількість аварій, од.
2.Безперебійне і надійне постачання скрапленим газом	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Перерви в доставці балонів, діб

МІСЬКИЙ ЕЛЕКТРОТРАНСПОРТ	
1. Регулярність руху пасажирського рухомого складу	<ul style="list-style-type: none"> Коефіцієнт регулярності руху ($K_{\text{рег}}$), %
2. Використання парку рухомого складу в “пікові” години	<ul style="list-style-type: none"> Коефіцієнт використання парку рухомого складу в “пікові” години ($K_{\text{пik}}$), %. Узагальнюючий показник $K_{\text{vз}} = K_{\text{рег}} \times K_{\text{пik}}$
ВУЛИЧНЕ ОСВІТЛЕННЯ	
1. Безперебійне і надійне освітлення вулиць	<ul style="list-style-type: none"> Наявність відмов (кількість непрацюючих світильників) з вини експлуатаційного персоналу, од.
ШЛЯХОВЕ ГОСПОДАРСТВО	
1. Рівень утримання шляхів	<ul style="list-style-type: none"> Питома вага площі міських шляхів, що утримуються в незадовільному стані Втрати від незадовільного стану шляхів внаслідок аварій, дорожньо-транспортних пригод, нещасних випадків
ПРИБИРАННЯ ВУЛИЦЬ	
1. Дотримання графіка прибирання вулиць	<ul style="list-style-type: none"> Відхилення від графіка прибирання вулиць, разів Несвоєчасність виконання робіт при зміні погодних умов (снігопад, ожеледиця) Кількість прибирань (встановлюється періодичною перевіркою)
САНІТАРНА ОЧИСТКА	
1. Дотримання періодичності вивезення твердих побутових відходів (при температурі повітря -5°C і нижче вивозять не рідше одного разу на три доби; при температурі повітря від -5°C до $+5^{\circ}\text{C}$ вивозять не рідше одного разу на дві доби; при температурі повітря понад $+5^{\circ}\text{C}$ вивозять щоденно)	<ul style="list-style-type: none"> Відхилення від режиму вивезення, діб.
2. Дотримання графіка вивозу побутових відходів	<ul style="list-style-type: none"> Відхилення від графіка вивезення сміття, діб.

В окремих галузях існують кількісні вимірники якості продукції(послуг, робіт). Так, у шляховому господарстві визначається рівень засміченості вулиць і відповідно – рівень їх прибирання

Таблиця 16 - Оцінка якості прибирання

Граничний рівень засміченості, г/м ²	Вид прибирання	Залишкова засміченість покриття, г/м ²			
		„відмінно”	„добре”	„задовільно”	„незадовільно”
30	Миття	до 3	3-5	5-10	понад 10
	Механізоване підмітання	до 7	7-10	10-15	понад 15
	Прибирання ручним способом	до 10	10-15	15-20	понад 20
50	Миття	до 5	5-8	8-15	понад 15
	Механізоване підмітання	до 10	10-14	14-20	понад 20
	Прибирання ручним способом	до 15	15-20	20-30	понад 30
80	Миття	до 8	8-12	12-20	понад 20
	Механізоване підмітання	до 15	15-20	20-30	понад 30
	Прибирання ручним способом	до 20	20-25	25-35	понад 35

Напрямки удосконалення якості продукції(послуг) житлово-комунального господарства:

- стандартизація продукції(послуг) житлово-комунального господарства з метою попередження неякісного обслуговування;
- удосконалення системи розрахунків за неякісно надані послуги, реалізовану комунальну продукцію;
- створення умов для інтенсифікації інноваційно-інвестиційної діяльності комунальних підприємств, що сприятиме покращенню якості обслуговування;
- впровадження ефективної системи стимулювання працівників з підвищення якості обслуговування;
- впровадження контрольно-вимірювальних приладів для покращення показників якості обслуговування та організації діагностичного обстеження комунікацій з метою попередження аварійних ситуацій, браку послуг і т.ін.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. У чому полягає сутнісна характеристика якості продукції?
2. Що таке рівень якості продукції, які його види розрізняють?
3. Наведіть характеристику таких показників якості, як показники призначення, надійності, економічності, екологічності, ергономічності естетичності.
4. Які особливості діяльності підприємств міського господарства спричиняють актуальність проблеми якості продукції?
5. Які групи показників використовують для оцінки якості комунально-побутових послуг? Наведіть приклади.
6. Що таке стандарт, як його наявність впливає на якість продукції(послуги)?
7. У чому полягають основні напрямки реалізації Галузевої програми «Стандартизація та технічне регулювання у сфері житлово-комунального господарства»?
8. Назвіть показники якості роботи підприємств, які виконують свою діяльність за допомогою мереж. Які можуть бути критерії оцінки?
9. Вкажіть напрямки підвищення якості продукції підприємств комунального господарства та побутового обслуговування, наведіть приклади для окремих підприємств міського господарства.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ якість
- ✓ технічний рівень продукції
- ✓ рівень якості
- ✓ абсолютний рівень якості
- ✓ відносний рівень якості
- ✓ перспективний рівень якості
- ✓ оптимальний рівень якості
- ✓ стандарт

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ(max - 30 балів)

Встановіть правильність „+” ,або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1. До показників надійності відносяться:

A. Раціональність форми	B. Патентозахист виробу
C. Довговічність виробу	D. Безвідмовність виробу

2. До показників призначення відносяться:

A. Стабільність товарного виду	B. Ремонтпридатність
C. Насиченість оригінальними деталями	D. Продуктивність

3. До економічних показників відносяться:

E. Ціна продукції(послуги)	F. Ремонтпридатність
G. Насиченість оригінальними деталями	H. Продуктивність

4. До якої складової якості житлово-комунальних послуг відноситься відповідність наданих послуг умовам договору?

A. Соціальна складова	B. Економічна складова
C. Нормативна складова	D. Технічна складова

5. Чи є монопольне становище окремих комунальних підприємств стимулом до підвищення якості послуг?

A. Так	B. Ні
--------	-------

6. Які чинники позитивно впливають на якість продукції(послуг)?

A. Підвищення продуктивності праці	B. Модернізація обладнання
C. Зростання плинності персоналу	D. Використання матеріалів-замінників

7. Які чинники негативно впливають на якість продукції(послуг)?

A. Високий рівень зносу основних фондів	B. Використання традиційних технологій
C. Зростання плинності персоналу	D. Підвищення заробітної плати

8. Для діяльності яких підприємств ЖКГ доцільно використовувати такий параметр як безперебійність постачання?

A. Пасажирські перевезення	B. Електропостачання
C. Водопостачання	D. Ремонт шляхів

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Показники якості комунальної продукції і їх врахування в розрахунках із споживачами
2. Система показників організації санітарної очистки міста
3. Благоустрій міста: показники якості і механізм їх врахування при фінансуванні діяльності підприємства

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Методичні рекомендації з організації збирання, перевезення, перероблення та утилізації твердих побутових відходів (затверджено наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України 11.08.08 № 247)
2. Методичні рекомендації з організації роздільного збирання твердих побутових відходів (затверджено наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України 05.08.08 № 242)
3. Методичні рекомендації з прибирання території об'єктів благоустрою населених пунктів (затверджено наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України 07.07.08 № 213)
4. Методичні рекомендації з утримання об'єктів зовнішнього освітлення населених пунктів (затверджено наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України 21.08.08 № 253)
5. Правила надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення (затверджено постановою КМУ від 21.07.05 № 630)

РОЗДІЛ VIII.

СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ)

Програмна анотація

1. Сутність і методи калькулювання собівартості продукції(послуг)
2. Групування витрат за статтями калькуляції
3. Особливості калькулювання в основних підгалузях житлово-комунального господарства
4. Групування витрат за економічними елементами
5. Техніко-економічні фактори зниження собівартості продукції

§ 1. СУТНІСТЬ І МЕТОДИ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ(ПОСЛУГ)

Виробнича собівартість продукції (послуг) - це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на їх виробництво.

Операційна собівартість продукції (послуг) - це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на їх виробництво і збут, а також загальногосподарські витрати на обслуговування та управління підприємством.

Повна собівартість (собівартість звичайної діяльності) - це виражені в грошовій формі сукупні поточні витрати звичайної діяльності підприємства. З метою ціноутворення та аналізу підприємство може здійснювати калькулювання собівартості звичайної діяльності. З цією метою в калькуляції окремо виділяються статті фінансових, інвестиційних та інших витрат звичайної діяльності з наступним розподілом загальної суми між окремими об'єктами витрат. Підприємство, виходячи з економічної доцільності, встановлює самостійно в наказі про облікову політику перелік статей калькуляції за повною собівартістю і порядок їх формування (розрахунку).

Калькулювання собівартості - це визначення розміру витрат у грошовій формі як по окремих видах діяльності, виробничих процесах, структурних підрозділах, так і в цілому по підприємству на виробництво (збут) одиниці виконаних робіт (послуг) за допомогою економічно обґрунтованих методів.

Об'єкт витрат - окремий вид діяльності або роботи (послуги) в цілому, об'єднані за певною ознакою однорідності (наприклад, призначення), які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат і які можна включити до окремої калькуляційної групи. Ступінь деталізації об'єктів витрат і порядок визначення калькуляційних груп є внутрішньою справою кожного підприємства і знаходить відображення в наказі про облікову політику підприємства.

Метою калькулювання собівартості є визначення величини економічно обґрунтованих витрат, необхідних для виконання робіт (надання послуг) кожного виду, в планованому періоді, які відповідають вимогам щодо їх якості. Розрахунки собівартості використовують для планування цін (тарифів), визначення потреби в оборотних коштах, планування прибутку з метою виконання програм розвитку житлово-комунального господарства та визначення економічної ефективності цих заходів й виробництва в цілому.

Визначення повної собівартості є системою техніко-економічних розрахунків, які відображають величину (або зміну величини) поточних витрат, що включаються до витрат операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Для планування повної собівартості використовують групування витрат за статтями витрат.

У комунальному господарстві переважно використовують дві методики калькулювання собівартості:

- розрахунково-аналітичний метод планування за техніко-економічними факторами:
- нормативний метод.

Нормативний метод застосовують у більшості випадків. Суть цього методу полягає в тому, що планування та контроль за рівнем витрат здійснюють, виходячи з розрахунків прогресивних, технічних та економічно-обґрунтованих нормативів та норм використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива та інших витрат в розрахунку на одиницю реалізованої послуги.

Повне застосування цього методу передбачає, що всі витрати планують, виходячи з нормативів. Нормативні витрати визначають в розрахунку на одиницю послуг по всіх складових виробничої собівартості – на прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, загальновиробничі витрати. Фактично підприємство встановлює індивідуальні нормативи щодо використання ресурсів у процесі виробництва та реалізації послуг. При цьому нормативи потреби в ресурсах в натуральному вираженні залишаються майже незмінними протягом декількох років (окрім випадків зміни технологій та технічного обладнання), а вартість цих ресурсів (цінові складові нормативних витрат) переглядаються кожного року.

Цей метод не завжди доцільний для використання при плануванні окремих статей витрат. Наприклад, при розробці кошторисів по комплексних статтях витрат, таких як адміністративні витрати, витрати на збут або інші операційні витрати розрахунки можуть бути дуже ускладнені, оскільки нормативи необхідно застосовувати для обчислення кожної окремої статті витрат. Доречним є використання норм при розрахунку амортизаційних відрахувань, витрат сировини, матеріалів, палива, електроенергії.

Оскільки практично неможливо розробити державні або галузеві нормативи для планування всіх статей витрат, то рекомендовано підприємствам встановлювати індивідуальні норми використання ресурсів в розрахунку на одиницю вироблених (або реалізованих) послуг при використанні нормативного методу. Ці норми є технічно й економічно обґрунтованими тоді, коли вони враховують особливості господарювання певного підприємства і дозволяють забезпечувати послуги нормативної якості при встановленому рівні надання послуг.

При невідповідності державних або галузевих норм витрат матеріальних, трудових та фінансових ресурсів розрахунковим нормам, які відображують особливості діяльності окремого підприємства, при розрахунку тарифів використовуються розрахункові норми, якщо це передбачено відповідним нормативно-правовим актом. Розрахункові норми затверджують наказом директора підприємства. За відсутності державних і галузевих норм та нормативів витрат ресурсів підприємство розраховує та затверджує наказом директора індивідуальні норми витрат матеріальних, трудових та фінансових ресурсів і використовує їх при розрахунку тарифів (наприклад, питомі норми використання електроенергії).

Іншим підходом до планування (калькулювання) собівартості є розрахунково-аналітичний метод за техніко-економічними факторами. Він базується на кількісному аналізі залежності рівня витрат від змін визначених технічних та економічних факторів. Аналізується вплив техніко-економічних факторів, передбачуваних в плановому періоді, на фактичний рівень витрат періоду, що передує плановому. Відповідно зменшується або збільшується планова собівартість у порівнянні з фактичною. До техніко-економічних факторів, які можуть впливати на зміну фактичних витрат матеріальних і трудових ресурсів, належать наступні:

- Зміни обсягів виробництва послуг (зменшення обсягів за рахунок економного споживання, встановлення лічильників, збільшення обсягів за рахунок підвищення економічного розвитку регіону, збільшення чисельності населення тощо)
- Підвищення рівня технічного забезпечення виробництва (впровадження автоматизації виробничих процесів, впровадження нових технологій з енергозбереження, екологічно ефективних технологій тощо)
- Поліпшення організації виробництва і праці (удосконалення оперативного та виробничого планування, систем організації праці та ін.)
- Інші фактори, наприклад економія від зменшення рівня витрат на технологічні потреби і рівня витрат.

Виходячи з цих факторів, визначають зменшення (або збільшення) собівартості послуг в плановому році по відношенню до базисного.

При поточному плануванні базисним рівнем є витрати року, який передує плановому. При перспективному (довгостроковому) плануванні для кожного наступного року перспективного плану, базисними будуть планові витрати попереднього року. Кожен з факторів має свій вплив на собівартість. Наприклад, за рахунок збільшення обсягів виробництва (та реалізації) може зменшуватися рівень постійних витрат на одиницю послуг, зменшення обсягів виробництва при незмінному рівні постійних витрат збільшуватиме собівартість в розрахунку на одиницю послуг, удосконаленням технологій виробництва може бути досягнута економія матеріальних та трудових ресурсів тощо.

Планова собівартість визначається в розрахунку на плановий обсяг реалізованих послуг, виходячи з рівня витрат базисного року, передбачуваних змін в плановому році – зменшення або збільшення рівня витрат, пов'язаних із змінами цін, змінами обсягів споживання послуг, поліпшення ефективності використання основних засобів, підвищенням рівня технічного забезпечення виробництва за рахунок впровадження автоматизації виробництва, застосуванням прогресивних енергозберігаючих технологій, поліпшенням організації виробництва та ін.

§ 2. ГРУПУВАННЯ ВИТРАТ ЗА СТАТТЯМИ КАЛЬКУЛЯЦІЇ

Групування витрат за статтями калькуляції призначене для організації аналітичного обліку витрат і калькулювання собівартості окремих видів житлово-комунальних послуг (робіт), обчислення витрат у розрізі структурних підрозділів комунального підприємства.

Витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції (послуг) та управління підприємством (крім підприємств міського електротранспорту) з метою планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (послуг) групують за такими типовими статтями:

1. Прямі матеріальні витрати.

1.1. Сировина та матеріали. До статті "Сировина та матеріали" включається вартість сировини та матеріалів, потрібних для виконання робіт (послуг) і забезпечення технологічного процесу (хімічні реагенти: коагулянт, хлор, аміак, сіль, сульфовугілля, хімреактиви тощо).

1.2. Паливо і енергія на технологічні потреби. До статей "Паливо на технологічні потреби" і "Енергія на технологічні потреби" відносяться витрати на всі види палива та енергії, що безпосередньо витрачаються у технологічному процесі виробництва робіт (послуг) як одержані від сторонніх організацій, так і вироблені самим підприємством. Витрати на паливо та енергію для технологічних потреб (рух рухомого складу електротранспорту, виробництво теплової енергії, гарячої води, її очищення і доставка, відведення та очищення стоків, робота ліфтів) відносяться безпосередньо до собівартості робіт (послуг);

1.3. Покупні ресурси, комплектувальні вироби, напівфабрикати. До цієї статті включається вартість води (для підприємств водопровідного господарства) і теплової енергії (для підприємств теплового господарства), придбаних у сторонніх підприємств для подальшого транспортування та реалізації споживачам.

1.4. Роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій. До цієї статті включається вартість робіт (послуг) виробничого характеру, які виконуються сторонніми підприємствами і організаціями або структурними підрозділами підприємства, що не належать до основного виду діяльності. До робіт і послуг виробничого характеру належать: у житловому господарстві - експлуатація ліфтів, прибирання, вивіз та знешкодження сміття; у водопровідному й тепловому господарствах - користування водо-, тепломережами сторонніх підприємств;

1.5. Витрати інших матеріальних ресурсів. До цієї статті витрат відносяться матеріальні витрати, що не знайшли відображення в попередніх статтях витрат.

2. Витрати на оплату праці. До цієї статті відносяться основна і додаткова заробітна плата виробничих працівників; інші заохочувальні й компенсаційні виплати.

3. Відрахування на соціальні заходи. До цієї статті включаються витрати відповідно до діючого законодавства.

4. Амортизація основних виробничих засобів та інших необоротних матеріальних активів.

5. Загальновиробничі витрати. Загальна величина загальновиробничих витрат підприємства в цілому є сумою відповідних витрат структурних підрозділів основного виробництва. Такі ж витрати допоміжних виробництв включаються до собівартості робіт (послуг), що виконуються (надаються) допоміжними виробництвами підприємства.

До статті "Загальновиробничі витрати" належать:

– витрати на управління виробництвом (оплата праці фахівців і працівників апарату управління цехів та дільниць, гарантійні й компенсаційні виплати, передбачені діючим законодавством, інші грошові й матеріальні виплати згідно з Положенням про оплату праці, колективним договором тощо, відрахування на соціальні заходи, оплата службових відряджень персоналу цехів і ділянок, інші витрати на утримання апарату управління;

– амортизація основних засобів та інших необоротних матеріальних активів загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення;

– амортизація нематеріальних активів загальновиробничого призначення;

– витрати на утримання, експлуатацію, ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів та інших необоротних матеріальних активів загальновиробничого призначення. До цієї статті належать витрати, пов'язані з утриманням та експлуатацією технологічного обладнання, транспортних засобів, цехових приміщень, будівель, споруд, включаючи витрати на дезінфекцію, дератизацію виробничих приміщень тощо.

- витрати на вдосконалення технології і організації виробництва;
- витрати на дезінфекцію і дератизацію;
- витрати на пожежну й сторожову охорону об'єктів виробничого призначення та утримання санітарних зон;
- витрати на охорону навколишнього середовища;
- витрати на обслуговування виробничого процесу;
- витрати по податках і цільових платежах загальногосподарського характеру.

6. Адміністративні витрати. До цієї статті належать загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування і управління підприємством, які включають:

- витрати на утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу (оплата праці персоналу, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені діючим законодавством; інші грошові і матеріальні виплати згідно з Положенням про оплату праці, колективним договором; відрахування на соціальні заходи);

- витрати на службові відрядження;

- представницькі та організаційні витрати;

- витрати на утримання, експлуатацію, ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів та інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського використання (матеріали на утримання будинків, опалення, освітлення, вивіз сміття, профдезінфекція, охорона майна);

- витрати на професійні послуги (юридичні, експертні з оцінки майна, аудиторські та інші послуги);

- витрати на зв'язок (поштові, телеграфні, телефонні, телексні, факс, Інтернет тощо);

- амортизація основних засобів та інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів загальногосподарського використання;

–витрати по податках і цільових платежах загальногосподарського характеру. До цієї статті включаються: податки, збори та інші, передбачені законодавством обов'язкові платежі, крім тих, що включаються у виробничі витрати, зокрема: плата за землю, займану адміністративно-управлінськими приміщеннями; комунальний податок, розрахований відповідно до чисельності адміністративного персоналу; податок з власників транспортних засобів на автомобілі, які використовуються апаратом управління підприємства; інші обов'язкові збори й платежі, передбачені чинним законодавством;

–витрати на розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банку (окрім витрат при прийомі платежів від населення тощо);

–витрати на врегулювання спорів у судових органах;

–інші витрати загальногосподарського призначення. До цієї статті витрат включаються витрати на підготовку і перепідготовку кадрів; оренду електронно-обчислювальних машин; передплату періодичних професійних видань та інші, що не були включені до вищезазначених статей;

7. Витрати на збут. До цієї статті відносяться наступні витрати:

–витрати на оплату праці та утримання персоналу, що забезпечує збут послуг;

–відрахування на соціальні заходи;

–витрати на дослідження ринку, рекламу, участь у виставках, ярмарках, вартість безоплатно переданих зразків і моделей, інформаційні послуги;

–витрати на виготовлення розрахункових книжок;

–амортизація та ремонт основних засобів, інших необоротних матеріальних активів;

–амортизація нематеріальних активів відділу збуту;

–відрахування житлово-комунальним організаціям за збір абонентської плати;

- обслуговування і перевірки технологічних приладів обліку, витрати на гарантійне обслуговування;
- інші витрати, пов'язані зі збутом послуг.

8. Інші операційні витрати. До цієї статті включаються:

- витрати на дослідження і розробки;
- резерв сумнівних боргів у сумі безнадійної дебіторської заборгованості;
- втрати від операційних курсових різниць;
- втрати від знецінення запасів, застосування яких втратило економічну доцільність;
- витрати на утримання сфери соціально-культурного призначення;
- інші витрати операційної діяльності.

Визначення планових витрат здійснюється шляхом техніко-економічних розрахунків, проведених з використанням технічних норм, нормативів та інших параметрів виробничого процесу, що фіксується технічною документацією, статистичних даних з урахуванням економічних умов виробничої діяльності: форм і систем оплати праці, цін на продукцію і ресурси, що передбачаються в плановому році, нормативів платежів, що визначаються законами й нормативними актами.

Для розрахунку витрат використовують наступні дані:

- планові обсяги виконання робіт (послуг) в натуральному та у вартісному вираженні;
- норми витрат матеріальних ресурсів для виконання робіт (послуг) і розрахунки потреби в ресурсах у натуральному виразі;
- договори на постачання матеріальних ресурсів, на обслуговування і управління виробництвом;
- офіційні дані про ціни виробників промислової продукції на плановий період;

- норми витрат праці, розрахунки чисельності і кваліфікаційного складу робітників, умови оплати праці, визначені колективним договором і чинним законодавством України, ставки і розцінки, які застосовуються на підприємстві при оплаті праці;

- економічні нормативи й норми: амортизаційних відрахувань, відрахувань на соціальні заходи, податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених обліковою політикою підприємства та діючим законодавством тощо;

- плани організаційно-технічних заходів щодо технічного переоснащення та удосконалення організації виробництва, ресурсозбереження, планово-попереджувальних робіт, що приводять до економії матеріальних ресурсів, поліпшення використання трудових ресурсів, до усунення зайвих витрат і втрат. Ціни на продукцію і ресурси, що передбачаються у плановому періоді;

- плани, кошториси підприємства, інші дані, необхідні для планування.

Розрахунок витрат на сировину, матеріали, технологічне паливо та енергію в основному виробництві складається на рік у натуральному та вартісному вираженні на підставі даних про обсяги виробництва в плановому періоді, показань контрольно-вимірювальних приладів, технічно обґрунтованих норм витрат матеріальних та енергетичних ресурсів на одиницю робіт (послуг) у розрахунку на рік з урахуванням змін у плановому періоді.

Розрахунок витрат на покупні ресурси (вода і тепло, придбане в сторонніх організацій для підприємств і організацій водопровідного та теплового господарств) проводиться на підставі планових обсягів реалізації послуг, існуючих потужностей власного виробництва, показів контрольно-вимірювальних приладів, цін і тарифів на зазначені види матеріальних ресурсів та умов укладених договорів на їх поставку.

Розрахунок витрат на роботи (послуги) виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій здійснюється на підставі запланованих обсягів їх проведення (надання), цін і тарифів на них, а також умов укладених договорів на їх проведення.

За основу для розрахунку витрат на оплату праці беруть норми витрат праці, розрахунки чисельності й кваліфікаційного складу робітників, тарифні сітки, ставки і розцінки, умови оплати праці, визначені колективним договором з дотриманням норм і гарантій, передбачених чинним законодавством України, генеральною й галузевими (регіональними) угодами, які застосовуються на підприємстві при оплаті праці.

Для розрахунку планової амортизації основних засобів, нематеріальних активів враховують плани капітальних інвестицій, графіки введення (вибуття) в експлуатацію придбаних, виготовлених, основних засобів, очікуваний строк експлуатації, ліквідаційну вартість основних засобів, нематеріальних активів в плановому періоді, тощо.

Витрати на управління виробництвом встановлюють, виходячи з розрахунків чисельності, умов оплати праці, визначені колективним договором з дотриманням норм і гарантій, передбачених чинним законодавством України, генеральною та галузевими (регіональними) угодами, які застосовуються на підприємстві при оплаті праці, а також передбачуваних у плановому періоді змін.

Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості на виконання робіт (надання послуг), собівартості реалізованих робіт (послуг), операційної та інших видів собівартості, а також змінних і постійних витрат та методів їх обліку і розподілу визначають підприємством самостійно з урахуванням доцільності і наводиться в додатках до облікової політики.

На підставі даних зведеного обліку витрат на виробництво складають калькуляції фактичної собівартості, які використовують для контролю за дотриманням планових калькуляцій як окремих робіт (послуг), так і всього обсягу виробництва чи діяльності. Звітні калькуляції складають на всі виконані підприємством роботи й надані послуги.

Управлінський облік витрат (собівартості) на виконання робіт (надання послуг) та подання облікової інформації для планування, калькулювання, оцінки, контролю та інших управлінських цілей

внутрішнім користувачам здійснюється підприємствами самостійно на основі внутрішніх регламентів (наприклад, положення про систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності й контролю господарських операцій).

Управлінський облік в основних підгалузях житлово-комунального господарства не регламентується і не регулюється державними органами, а організовується підприємством самостійно на основі загальних принципів і методів обліку, виходячи з потреб діяльності.

§ 3. ОСОБЛИВОСТІ КАЛЬКУЛЮВАННЯ В ОСНОВНИХ ПІДГАЛУЗЯХ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ЖИТЛОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Крім типових статей калькуляції в житловому господарстві застосовуються додаткові статті, а саме:

– Підготовка житлового фонду до експлуатації в зимовий період. До цієї статті відносяться витрати на випробування під тиском систем опалення, водопостачання та водовідведення.

– Поточний ремонт житлового фонду. До цієї статті включаються витрати на матеріали, енергію, оплату праці ремонтних працівників, відрахування на соціальні заходи, транспортні витрати тощо.

До статті "Сировина та матеріали" підприємства житлового господарства включають, крім типових, витрати на:

– використання піску та інших матеріалів для посипання території у зимовий період;

– використання води для поливання та миття території і зелених насаджень;

– посадку зелених насаджень;

– використання землі, добрив, засобів захисту рослин тощо;

– використання води для системи холодного і гарячого водопостачання.

До статті "Паливо і енергія на технологічні цілі" підприємства житлового господарства включають, крім типових, витрати на:

- освітлення місць загального користування в житлових будинках та прибудинкової території;
- теплову енергію для опалення та підігріву води для системи гарячого водопостачання;
- електроенергію для забезпечення у внутрішньобудинкових системах процесів опалення і гарячого водопостачання;
- електроенергію для ліфтів.

До статті "Роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій", крім типових витрат, відноситься вартість послуг сторонніх підприємств за:

- вивезення снігу у зимовий період;
- прибирання, вивезення та знешкодження сміття і очищення неканалізаційних люків;
- очищення димоходів та вентиляційних каналів;
- дезінфекцію та дератизацію місць загального користування житлового фонду (підвалів, сміттєзбірників тощо);
- експлуатацію, технічне обслуговування устаткування диспетчерських систем по обслуговуванню житлового фонду за заявками населення;

До статті "Загальновиробничі витрати", крім витрат типової номенклатури, включаються також:

- вартість житла та комунальних послуг, безкоштовно або пільгово наданих працівникам житлових організацій, відповідно до діючого законодавства;
- витрати на технічну інвентаризацію (реєстрацію усіх змін у складі житлового фонду, що експлуатується, і його стану).

До статті "Витрати на утримання та експлуатацію машин та обладнання", крім витрат типової номенклатури, підприємства житлового

господарства включають витрати на обслуговування інформаційно-обчислювального комплексу з програмним забезпеченням.

До статті "Адміністративні витрати", крім витрат типової номенклатури, включаються також:

- витрати на оплату послуг банківських установ по прийому платежів від населення.

- витрати по централізованому збору платежів від населення.

До статті "Витрати на збут", крім витрат типової номенклатури, включаються:

- витрати на виготовлення бланків договорів, рахунків, розрахункових книжок та довідок.

Калькуляційною одиницею в житловому господарстві є один квадратний метр загальної площі житлових будинків.

ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНЕ ГОСПОДАРСТВО

До собівартості робіт (послуг) підприємств водопровідно-каналізаційного господарства включаються усі витрати щодо добування, виробництва і транспортування споживачам питної води, а також приймання, відводу і очистки води для її подальшого використання чи випуску в водойми (в тому числі гарячої води, а також води, яка проходить процес очищення на загальноміських спорудах).

Собівартість обраховують за видами технологічних процесів (підйом води, подача її в мережу, очищення води та подача її споживачам) та за видами послуг - водопостачання та водовідведення.

Підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства, крім типових статей калькуляції, застосовується стаття "Вода для використання з технологічною метою". Витрати на воду для власних потреб водопровідно-каналізаційних підприємств (за собівартістю її виробництва), необхідні для технології очищення питної води (промивка фільтрів, відстійників, резервуарів питної води, реагентного господарства та дезінфекції водопровідних мереж).

Витрати на очищення, обробку й транспортування купованої води, її реалізацію абонентам відносяться до відповідних статей собівартості ("Сировина та матеріали", "Паливо та електроенергія для використання з технологічною метою", "Витрати на оплату праці" тощо).

До статті "Витрати на утримання та експлуатацію машин та обладнання", крім типових витрат, підприємства водопровідно-каналізаційного господарства включають:

- витрати на обслуговування інформаційно-обчислювального комплексу з програмним забезпеченням;

- витрати на аварійно-відновлювальні роботи (матеріали, запчастини, заробітна плата робітників аварійних бригад з відрахуваннями на соціальні заходи, витрати на оплату проїзду обхідників, енергоресурси тощо) в тій частині, яка не відноситься до капітального характеру витрат, за винятком аварій, що відносяться до надзвичайних ситуацій.

До статей "Загальновиробничі витрати" та "Адміністративні витрати" на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства, крім витрат типової номенклатури, також відносяться:

- витрати на оплату послуг банківських установ та розрахункових центрів по прийому та розробці платежів від населення при прийомі платежів водоканалом;

- будь-які витрати платника податків, що пов'язані з утриманням та експлуатацією основних фондів природоохоронного призначення, включаючи санітарні та охороні зони, які знаходяться в його власності або на балансі;

- витрати на утримання територій санітарних зон охорони (охорона, озеленення, освітлення, утримання в належному санітарному стані тощо).

До статті "Інші операційні витрати", крім витрат типової номенклатури, також відноситься:

- відрахування за геологорозвідувальні роботи.

Калькуляційними одиницями для підприємств водопровідно-каналізаційного господарства є один кубометр води та один кубометр стічних вод.

ТЕПЛОВЕ ГОСПОДАРСТВО

До собівартості послуг підприємств теплового господарства включаються витрати на виробництво теплової енергії і гарячої води та подачу її споживачам. Облік і калькулювання собівартості робіт та послуг підприємств теплового господарства проводиться за видами продукції та стадіями технологічного процесу (виробництво, подача) на одиницю відпущеної продукції, якими є 1 гікакалорія теплової енергії та 1 куб. метр гарячої води (тільки при наявності відкритої системи гарячого водопостачання).

До статті "Сировина та матеріали" підприємства теплового господарства включають також:

- витрати на воду, що використовується для заповнення теплових мереж, підживлення котлоагрегатів, промивку фільтрів при хіміччищенні води, а також на господарські потреби в межах діючих нормативів;

- вартість холодної води, що використовується для подачі в систему гарячого водопостачання (тільки при наявності відкритої системи підігріву води для гарячого водопостачання).

До статей "Витрати на утримання та експлуатацію машин та обладнання", крім типових витрат, підприємства теплового господарства включають:

- витрати на ремонт, промивку, гідравлічну перевірку, щорічну наладку котлоагрегатів, теплових мереж, електричного обладнання, КВП та А, проведення паспортизації будівель, обладнання, теплових мереж, що знаходяться на балансі підприємств теплового господарства;

- витрати на обстеження технічного стану теплових мереж, обладнання приладів обліку теплової енергії, паспортизація теплового навантаження споживачів теплової енергії та приладів обліку;

- витрати на обслуговування інформаційно-обчислювального комплексу з програмним забезпеченням.

До загальновиробничих та адміністративних витрат на підприємствах теплового господарства в залежності від їх структури управління також відносяться:

– витрати на оплату послуг банківським установам та розрахункових центрів за приймання та розробку платежів від населення, якщо приймає плату теплове господарство, або за його дорученням виконавець послуг чи розрахунковий центр;

– витрати на утримання територій санітарних зон охорони (охорона, озеленення, освітлення, утримання в належному санітарному стані тощо).

Калькуляційними одиницями для підприємств теплового господарства є 1 гікалорія тепла.

МІСЬКЕЛЕКТРОТРАНСПОРТ

Собівартість послуг міськелектротранспорту являє собою виражену у вартісній формі сукупність витрат, пов'язаних із забезпеченням технологічного процесу перевезення пасажирів.

Групування витрат, пов'язаних з експлуатацією міського електротранспорту, здійснюється за такою номенклатурою статей калькуляції:

До статті "Енергія для використання з технологічною метою" включається вартість електроенергії, що одержується зі сторони і використовується для забезпечення роботи рухомого складу, а також витрати на перетворення змінного електричного струму.

До статті "Витрати на оплату праці" відносяться витрати на оплату праці водіїв, кондукторів пасажирських вагонів (трамваїв, тролейбусів) за період їх роботи на лінії.

До статті "Відрахування на соціальні заходи" відносяться відрахування на соціальні заходи від заробітної плати водіїв, кондукторів пасажирських вагонів (трамваїв, тролейбусів) відповідно до встановлених законодавством норм (соціальне страхування, до Пенсійного фонду, до Фонду сприяння зайнятості населення).

До статті "Амортизація рухомого пасажирського складу" відносяться витрати на повне відновлення основних виробничих фондів у вигляді амортизаційних відрахувань від балансової вартості трамваїв і тролейбусів за встановленими нормами й порядком.

До статті "Утримання та поточний ремонт енергогосподарства" відносяться витрати на:

- амортизаційні відрахування на повне відновлення об'єктів енергогосподарства (кабельні мережі, тягові електропідстанції);
- технічне обслуговування та поточний ремонт об'єктів енергогосподарства;
- оплата праці робітників, які обслуговують енергогосподарство;
- відрахування на соціальні заходи та обов'язкові платежі до Фондів у відповідності та у межах норм, передбачених законодавством.

До статті "Утримання служби автоматики та зв'язку" включаються витрати на автоматизацію процесу управління рухом трамваїв і тролейбусів. До них відносяться витрати:

- на оплату праці робітників служби автоматики та зв'язку;
- відрахування на соціальні заходи та обов'язкові платежі до Фондів у відповідності та у межах норм, передбачених законодавством;
- амортизаційні відрахування від вартості засобів автоматики та зв'язку;
- на технічне обслуговування і поточний ремонт засобів автоматики й зв'язку.

До статті "Утримання та поточний ремонт трамвайної колії та контактних мереж" включаються витрати на:

- амортизаційні відрахування на повне відновлення трамвайних колій та контактних мереж у межах норм, встановлених законодавством;
- проведення технічного обслуговування та ремонт трамвайної колії;
- плату праці робітників, які обслуговують і ремонтують трамвайні колії та контактні мережі;

–відрахування на соціальні заходи та обов'язкові платежі до Фондів відповідно та в межах норм, передбачених законодавством.

До статті "Утримання служби (відділу) руху" відносяться витрати на організацію пасажирського руху та утримання диспетчерської служби (заробітна плата диспетчерів, відрахування на соціальні заходи, експлуатаційні витрати по утриманню диспетчерських пунктів тощо).

До статті "Експлуатаційні витрати" відносяться витрати:

–на поточний ремонт пасажирського рухомого складу, його технічне обслуговування, поточний ремонт устаткування (касових апаратів, компостерів, радіообладнання, акумуляторів тощо), а також заміна та відновлення автошин;

–вартість використаних мастильних, обтиральних та інших матеріалів, для обслуговування рухомого складу та підтримання його у робочому стані;

–на оплату праці робітників, які проводять технічне обслуговування та ремонт рухомого складу;

–вартість використаного палива, електроенергії, води, пари та інших видів енергії на технічне обслуговування та ремонт рухомого складу.

До статті "Загальновиробничі витрати", крім витрат типової номенклатури, також відносяться витрати на придбання (друкування) всіх видів проїзних квитків, оплата організаціям комісійних за продаж квитків, утримання пунктів (кіосків) по продажу квитків, оплата праці та відрахування на соціальні заходи від оплати праці продавців квитків, контролерів, транспортні та інші витрати по збиранню і контролю виторгу від продажу квитків.

До статті "Загальногосподарські витрати" відносяться витрати, які наведено в типовій номенклатурі.

Калькуляційною одиницею на підприємствах міськелектро-транспортного є одне пасажироперевезення. При цьому враховується вся кількість пасажирів, включаючи тих, які мають пільги з оплати за проїзд.

§ 4. ГРУПУВАННЯ ВИТРАТ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ

Групування витрат за економічними елементами здійснюється для організації контролю за рівнем витрат у цілому по підприємству, визначення загального обсягу використаних підприємством матеріальних, трудових і грошових коштів.

До елемента "Матеріальні витрати" можуть включатися наступні витрати:

– Витрати на придбання у сторонніх підприємств чи організацій сировини і матеріалів, палива, мастил, енергії, шин, малоцінних і швидкозношуваних предметів, які не належать до основних засобів, молока і продуктів лікувально-профілактичного харчування та засобів індивідуального захисту у випадках, передбачених законодавством, інших виробничих запасів або виготовлених власними силами запасних частин і комплектуючих виробів, які використані на:

- виробництво житлово-комунальних послуг (виконання робіт);
- забезпечення технологічного процесу надання послуг (робіт), їх якості та надійності;
- проведення всіх видів ремонту, технічного огляду і обслуговування, реконструкції, модернізації основних засобів (технологічного обладнання, його агрегатів і вузлів, будівель, споруд тощо), у тому числі отриманих за договорами лізингу (оренди);
- забезпечення робіт, пов'язаних з дотриманням правил безпеки праці, протипожежної і сторожової охорони, санітарно-гігієнічних, природоохоронних та інших спеціальних вимог, передбачених правилами технічної експлуатації, нагляду і контролю за процесом виробництва;
- забезпечення роботи апарату управління підприємства та його структурних підрозділів, включаючи транспортне обслуговування, пов'язане з управлінням виробництвом, а також технічних засобів управління: обчислювальної техніки, засобів зв'язку, сигналізації тощо, які знаходяться на балансі підприємства;
- утримання та експлуатацію приміщень і території підприємства;
- утримання при наявності законсервованих основних засобів;
- винахідництво і раціоналізацію, проведення дослідно-експериментальних та конструкторських робіт, виготовлення та дослідження;

- забезпечення робіт, пов'язаних з професійною підготовкою, перепідготовкою та підтриманням професійної майстерності працівників підприємства за профілем його діяльності безпосередньо на підприємстві.

– Витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням нових видів робіт (послуг):

- підвищені витрати на виробництво нових видів робіт (послуг) в період їх освоєння;

- витрати на освоєння нового виробництва, цехів та агрегатів (пускові витрати), раціоналізацію.

– Витрати, пов'язані з використанням природної сировини, плата за воду, що вибирається з водогосподарських систем у межах затверджених лімітів, а також платежі за використання інших природних ресурсів, за викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище, розміщення відходів та інших видів шкідливого впливу в межах лімітів.

Витрати на обслуговування виробничого процесу:

- на матеріали, паливо, енергію та на її трансформацію і подачу до місця використання; на роботи і послуги виробничого характеру, які виконуються сторонніми організаціями або структурними підрозділами підприємства, що не належать до основного виду його діяльності (виконання лабораторних аналізів, ремонт та перевірка приладів обліку, які знаходяться на балансі підприємства, дослідження внутрішнього стану трубопроводів тощо), на придбання інструментів, пристроїв та інших засобів і предметів праці;

- проведення поточного ремонту, проведення технічного огляду та технічного обслуговування основних виробничих фондів, у тому числі взятих в тимчасове користування за угодами оперативної оренди (лізингу), за винятком їх реконструкції і модернізації;

- контроль за виробничими процесами і якістю продукції (робіт, послуг);

- забезпечення правил техніки безпеки праці, пожежної і сторожової охорони (включаючи оплату послуг сторонніх підприємств за пожежну та сторожову охорону), санітарно-гігієнічних та інших спеціальних вимог, передбачених правилами технічної експлуатації, нагляду і контролю за діяльністю підприємств у встановленому законодавством порядку;

- забезпечення працівників спеціальним одягом, взуттям, обмундируванням, форменим одягом, захисними пристроями та спеціальним харчуванням у випадках, передбачених законодавством.

– Поточні витрати, пов'язані з утриманням та експлуатацією фондів природоохоронного призначення (очисних споруд, уловлювачів, фільтрів тощо), витрати на захоронення екологічно небезпечних відходів, оплата послуг сторонніх організацій за приймання, зберігання та знищення екологічно небезпечних відходів, очищення стічних вод, інші види поточних витрат.

До складу елемента "Витрати на оплату праці" належать витрати, що згідно з прийнятими підприємством системами оплати праці відносяться на оплату праці, включаючи будь-які види грошових і матеріальних доплат, витрати на оплату праці фізичних осіб, які знаходяться з підприємством в трудових і договірних відносинах та інших заохочень і виплат, виходячи з тарифних ставок у вигляді премій, заохочень, погашення вартості товарів (робіт, послуг) згідно договорам цивільно-правового характеру, інші виплати в грошовій та натуральній формі, які встановлені Положенням про оплату праці, колективним договором або за домовленістю сторін.

До елемента витрат "Відрахування на соціальні заходи" належать такі витрати:

- збір на державне (обов'язкове) соціальне страхування, включаючи збір на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття;

- відрахування на державне (обов'язкове) пенсійне страхування (до Пенсійного фонду України), а також відрахування на додаткове пенсійне страхування;

- відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві;

- інші обов'язкові збори і відрахування на соціальні заходи, що визначені законодавством.

До складу елемента "Амортизація основних засобів і нематеріальних активів" належать суми амортизаційних відрахувань, нарахованих згідно з порядком, нормами й умовами, встановленими відповідно до чинного законодавства та облікової політики підприємства.

До складу елемента "Інші операційні витрати" належать витрати, які включаються у собівартість наданих послуг (виконаних робіт) і не враховані в попередніх елементах витрат, а саме:

- сума сплаченої орендної (лізингової) плати за користування наданими в оперативну та фінансову оренду (лізинг) основними фондами;

- витрати, пов'язані з оплатою послуг комерційних банків та інших кредитно-фінансових установ, включаючи плату за розрахункове обслуговування, отримання гарантій, вексельного авалю, факторингових і довірчих операцій, облік боргових вимог і зобов'язань, включаючи цінні папери, поштово-телеграфних послуг та інших витрат, пов'язаних з грошовим обігом;

- будь-які витрати щодо страхування ризиків транспортування тепла, води, іншої продукції по трубопроводах, цивільної відповідальності, пов'язаної з експлуатацією трубопроводів при транспортуванні продукції підприємств, інших транспортних засобів, що перебувають у складі основних фондів підприємства, майна підприємств, страхування кредитних та комерційних ризиків у разі, якщо такі ризики безпосередньо пов'язані з господарською діяльністю підприємств при виконанні ними обов'язків по договорах цивільно-правового характеру;

- оплата послуг сторонніх підприємств і організацій, зокрема:

- за протипожежну і сторожову (включаючи воєнізовану) охорону (в частині, що стосується іншої операційної діяльності);

- за використання та/або обслуговування технічних засобів управління: обчислювальних центрів, вузлів зв'язку, засобів сигналізації;

- щодо управління виробництвом, якщо штатним розписом підприємства не передбачено відповідні функціональні служби;

- консультаційного та інформаційного характеру, пов'язаних із забезпеченням поточної діяльності підприємства, ціноутворенням, реалізацією послуг населенню, бюджетним організаціям та комерційним підприємствам;

- пов'язаних з освоєнням нових робіт, послуг;

- за приймання, зберігання та знищення екологічно небезпечних відходів, очищення стічних вод;

- оплата робіт і послуг виробничого характеру, які виконуються сторонніми підприємствами та організаціями або структурними підрозділами даного підприємства, що не належать до основного виду його діяльності;
- суми податків, зборів та інших передбачених законодавством обов'язкових платежів;
- витрати на виготовлення інструкцій, розрахункових книжок, правил та іншої службової документації;
- витрати на офіційну публікацію звітів (балансів) про фінансовий стан підприємств у засобах масової інформації, якщо це передбачено законодавством;
- витрати за користування автомобільними стоянками;
- витрати на проведення роз'яснювально-реklamних заходів: розробка і видання рекламних виробів (ілюстрованих преїскурантів, каталогів, брошур, проспектів, плакатів, афіш, рекламних листів, листівок, оформлення виставок тощо); реклама в засобах масової інформації (оголошення в пресі, передачі по радіо і телебаченню); придбання, виготовлення, копіювання, дублювання і демонстрація рекламних кіно-, відео- і діафільмів, зберігання та експедирування рекламних матеріалів; виготовлення стендів, муляжів, рекламних щитів, показників тощо (в сумі амортизації, зносу щодо зазначеного інвентарю); проведення інших рекламних заходів, пов'язаних з діяльністю підприємства;
- витрати на організацію прийомів, презентацій і свят, придбання і розповсюдження подарунків, включаючи безоплатне надання послуг (виконання робіт) з рекламними цілями у передбачених законодавством розмірах;
- придбання довідників, технічних паспортів та інших документів експлуатаційної, технічної та виробничої діяльності;
- витрати на службові відрядження працівників у межах норм, передбачених законодавством;
- витрати на перевезення працівників до місця роботи і назад у напрямках, що не обслуговуються пасажирським транспортом загального

користування або в час, коли він не працює, включаючи додаткові витрати на спеціальні маршрути міського пасажирського транспорту, організовані відповідно до угод, укладених з транспортними підприємствами; витрати на перевезення працівників - інвалідів I і II групи до місця роботи і назад незалежно від наявності маршрутів пасажирського транспорту загального користування;

- витрати на відшкодування шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням трудових обов'язків, а також заподіяної іншим особам;

- надбавки до тарифних ставок і посадових окладів працівникам транспорту, робота яких проходить у дорозі або має роз'їзний характер, за кожен добу з моменту виїзду до моменту повернення на підприємство, в тому числі при здійсненні перевезень за межами України;

- витрати на забезпечення нормальних умов праці й техніки безпеки відповідно до вимог чинного законодавства;

- витрати з підтримки професійних навичок (в тому числі за межами України) працівників, які здійснюють експлуатацію технологічних комплексів;

- витрати, пов'язані з професійною підготовкою та перепідготовкою за профілем підприємства в українських навчальних закладах фізичних осіб, які знаходяться в трудових відносинах з підприємством. Витрати, пов'язані з набором робочої сили, передбачені законодавством, з урахуванням витрат на оплату випускникам денного відділення середніх спеціальних та середніх професійно-технічних училищ і молодим спеціалістам, які закінчили вищий навчальний заклад, вартості проїзду до місця роботи, а також оплачуваної відпустки, що надається їм перед початком роботи;

- витрати на утримання приміщень, засобів зв'язку та інших, що надаються безоплатно органам державної служби у встановленому порядку;

- оплата вартості ліцензій, сертифікатів та інших спеціальних дозволів, виданих державними органами для ведення господарської діяльності підприємства, включаючи плату за реєстрацію підприємства в органах

державної реєстрації, зокрема в органах місцевого самоврядування, їх виконавчих органах, витрати на придбання ліцензій, надання державних послуг з медичної сертифікації персоналу та інших спеціальних дозволів на право надання будь-яких пов'язаних зі звичайною діяльністю підприємства послуг;

- витрати на оприлюднення річного звіту у випадках, передбачених діючим законодавством;

- витрати на виготовлення і придбання бланків цінних паперів, а також інші витрати, пов'язані з емісією цінних паперів;

- витрати на придбання літератури для інформаційного забезпечення господарської діяльності підприємства, у тому числі з питань законодавства, і передплату спеціалізованих періодичних видань, а також на проведення аудиту згідно з чинним законодавством, включаючи проведення добровільного аудиту за рішенням підприємства;

- витрати на утримання та експлуатацію об'єктів соціальної інфраструктури: дитячих ясел або садків, дитячих таборів відпочинку; закладів середньої та середньої професійно-технічної освіти й закладів підвищення кваліфікації працівників підприємства; закладів охорони здоров'я, пунктів безоплатного медичного обстеження, профілактики й допомоги працівникам підприємства; спортивних залів і площадок, що використовуються безоплатно для оздоровлення працівників підприємства, клубів і будинків культури (крім будинків відпочинку, туристичних баз та інших подібних закладів); приміщень, що використовуються підприємством для організації харчування його працівників; житлового фонду, включаючи гуртожитки, та об'єктів житлово-комунального господарства, щодо яких підприємством прийнято документально оформлене рішення про передачу на баланс місцевих Рад.

- витрати на цивільну оборону та утримання державних матеріальних резервів;

- витрати на обов'язкове страхування життя або здоров'я працівників у випадках, передбачених законодавством;

- операційні курсові витрати (втрати від курсових різниць, знецінення запасів, псування цінностей, списання та уцінка активів, суми фінансових санкцій тощо);

- витрати на утримання приміщень, що надаються безоплатно підприємствам громадського харчування або використовуються підприємствами самостійно для обслуговування працівників, що перебувають з підприємствами у трудових відносинах; витрати на проведення поточного ремонту приміщень, на освітлення, опалення, водопостачання та каналізацію, електропостачання, а також на паливо для приготування їжі;

- сума нарахованих (сплачених) податків, зборів (обов'язкових платежів), встановлених Законом України "Про систему оподаткування", за винятком податків, зборів, передбачених п. 5.3.3, 5.3.4, та пені, штрафів, неустойок, які передбачені підпунктом 5.3.5 статті 5 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", тобто ті, що включаються до валових витрат, податок на землю, що використовується у виробничому обороті, санітарних та охоронних зонах, податок з власників транспортних засобів), а також збори та інші обов'язкові платежі, передбачені законодавством України.

§ 5. ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

З огляду на те, що величину витрат за будь-яким виробничим фактором можна представити як добуток величини фактора виробництва і ціни одиниці фактора, розрізняють реальні й формальні способи зниження собівартості продукції. **Реальні способи** – такі, використання яких приводить до зменшення витрат факторів виробництва у натуральних вимірниках.

До реальних способів зниження собівартості продукції слід віднести такі: впровадження нової, більш продуктивної техніки;

- модернізація діючого обладнання;

- виготовлення основних фондів власними силами (господарчим способом);

- впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- мінімізація відходів і їх повторне використання;
- застосування нових матеріалів і їх замінників;
- підвищення технічної озброєності праці;
- використання приладів обліку;
- підвищення професійного рівня робітників;
- створення сприятливого психологічного клімату.

Фактори виробництва:		
Засоби праці	Предмети праці	Робоча сила
Показники затрат факторів на одиницю продукції:		
Фондомісткість	Матеріаломісткість	Трудомісткість
Формула розрахунку:		
$F_m = C_v / Q$, де C_v – середньорічна вартість основних фондів, Q – обсяг виготовленої продукції.	$M_m = M / Q$, де M – кількість матеріалів, витрачених на виробництво продукції.	$T_m = T / Q = H_{\text{вир.}}$, де T – кількість людино-годин, витрачених на виробництво продукції.
Напрями зниження собівартості:		
C_v	M	T
Q		

Рис. 26 – Структурно-логічна схема формування напрямків зниження собівартості

Особливо необхідно виділити такий фактор зниження собівартості як збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, який дозволяє знизити собівартість одиниці продукції за рахунок структурної зміни постійних і змінних витрат.

Формальні – способи, спрямовані на зниження витрат у вартісних вимірниках. Основою для використання формальних способів є наявність розриву між вартістю матеріалів в момент їх придбання і ціною на них в момент використання у виробництві. Існує декілька методів оцінки матеріалів для включення їх у собівартість:

1. **Оцінка за вартістю кожної одиниці закуплених матеріалів** (specific identification method). Тобто кожний матеріал включається в собівартість продукції за фактичною ціною придбання. Застосування цього методу передбачає фізичну ідентифікацію всієї закупівлі. Тому використовується на підприємствах, що спеціалізуються на виконанні спеціальних замовлень, або виконанні операцій з відносно невеликих партій матеріалів, які дорого коштують.

2. **Оцінка за середньозваженою вартістю матеріалів** (weighed average cost - WAC). У цьому випадку вартість одиниці матеріалу визначається як відношення сумарної вартості матеріалів на початок періоду і матеріалів, що поступили за період до аналогічній суми в натуральних вимірниках.

3. **Оцінка за вартістю першої в часі закупівлі ФІФО** (first-in-first-out - FIFO). Передбачається, що матеріали використовуються у виробництві в тій же послідовності, що і закуповувалися. Тому вартість матеріалів, що використовуються у виробництві, визначається ціною більш ранньої за часом закупівлі, а величина залишків матеріалів на кінець періоду - більш пізньої.

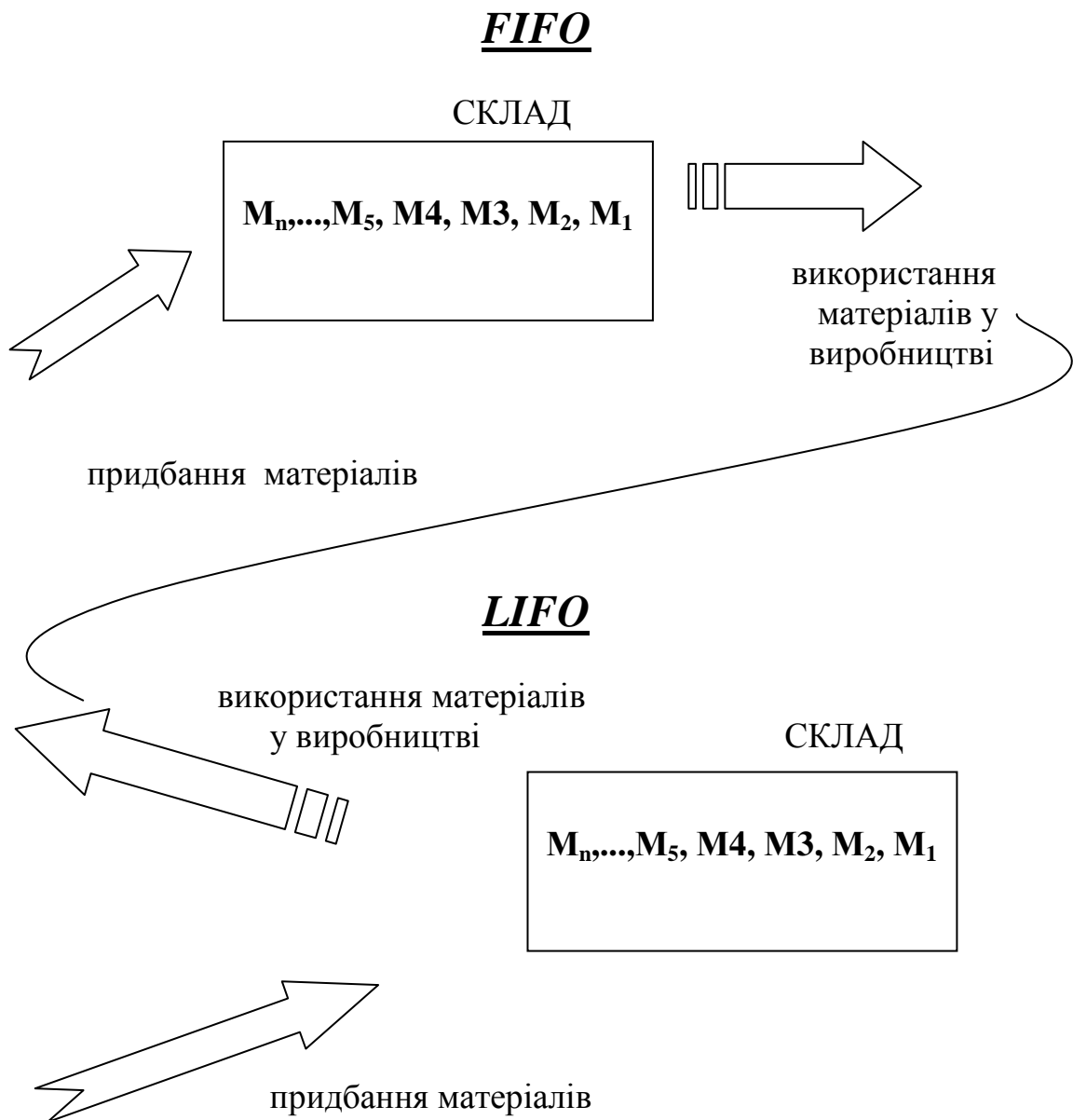

Рис. 27 – Схематична характеристика методів оцінки

4. **Оцінка за вартістю останньої в часі закупівлі ЛІФО** (last-in-first-out - LIFO). Передбачається, що запаси використовуються у виробництві в порядку, зворотному послідовності їх придбання. Тому вартість матеріалів, що використовуються у виробництві, визначається ціною останньої закупівлі, а величина залишків матеріалів на кінець періоду - більш ранньої.

Використання того чи іншого методу дозволяє відносно зменшити величину витрачених матеріалів у розрахунковому році. Слід пам'ятати, що в наступному році залишки матеріалів будуть враховані за більш високою ціною.

Розробка комунальними підприємствами заходів щодо зниження собівартості є актуальним питанням в умовах реформування галузі і постійного підвищення тарифів на комунальні послуги.

Значними залишаються питомі витрати електроенергії на постачання води та відведення стоків (середньогалузевий показник – 1,57 кВт.год./м³ води та стоків). Нижчі середньогалузевого рівня питомі витрати електроенергії в Донецькій – 1,24, Дніпропетровській – 1,30, Черкаській – 1,49, Львівській – 1,54, областях та в м. Києві – 1,34. Найвищим є показник в Чернівецькій області – 3,65 кВт.год./м³

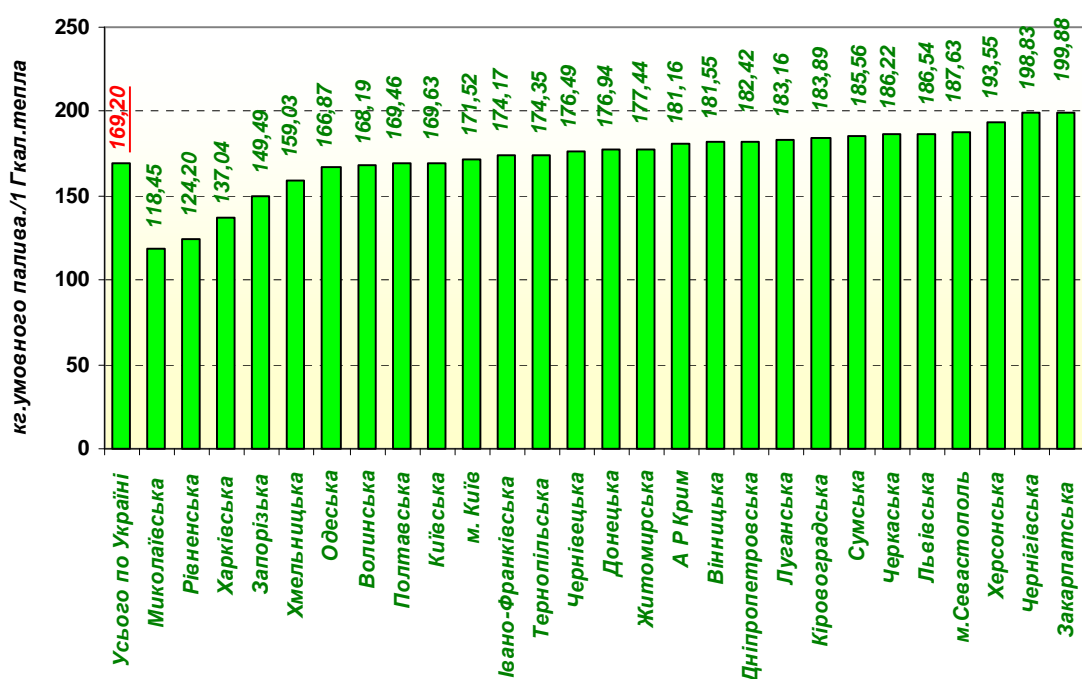

Рис. 28 - Питомі витрати палива на постачання теплової енергії

Стабільно високі питомі витрати палива на виробництво теплової енергії (169,2 кг. умовного палива/1 Гкал. тепла). Найнижчі показники у Миколаївській (118,45), Рівненській (124,2), Харківській (137,0), Запорізькій (149,5), Хмельницькій (159,0), Одеській (166,9) і Волинській (168,2) областях. Критично високі питомі витрати палива у Закарпатській (199,9), Чернігівській (198,8) і Херсонській (193,6) областях [33].

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте сутність понять „виробнича собівартість”, „операційна собівартість”, „повна собівартість”. У чому полягають відмінності між цими термінами?
2. Що таке калькулювання собівартості продукції, в чому полягає мета її здійснення?
3. Назвіть методи калькулювання собівартості. У чому полягає їх сутнісна характеристика?
4. Назвіть типові для підприємств ЖКГ статті калькулювання. Надайте стислу характеристику їх змісту.
5. Які дані використовують для розрахунку витрат?
6. На підставі яких даних складається розрахунок витрат на сировину, матеріали, технологічне паливо та енергію в основному виробництві?
7. В яких галузях і на підставі чого здійснюється розрахунок витрат на покупні ресурси?
8. Що береться за основу для розрахунку витрат на оплату праці?
9. Які дані враховують при розрахунку амортизації основних засобів, нематеріальних активів?
10. Які додаткові статті застосовують у житловому господарстві?
11. Які додаткові витрати до типових статей включають у разі калькулювання собівартості робіт(послуг) житлового господарства?
12. Що є калькуляційною одиницею у житловому господарстві?
13. Які додаткові статті застосовують у водопровідному господарстві?
14. Які додаткові витрати до типових статей включають у разі калькулювання собівартості продукції водопровідного господарства?
15. Що є калькуляційною одиницею у водопровідно-каналізаційному господарстві?
16. Які додаткові витрати до типових статей враховують у разі калькулювання собівартості продукції теплового господарства?
17. Що є калькуляційною одиницею у тепловому господарстві?
18. Назвіть основні статті калькуляції міськелектро транспорту.
19. Що є калькуляційною одиницею у міськелектро транспорті?
20. З якою метою здійснюється групування витрат за економічними елементами?
21. Вкажіть напрямки реального зниження собівартості продукції.
22. Які Ви знаєте формальні способи зниження собівартості? Що є підґрунтям для їх використання?
23. Обґрунтуйте збільшення обсягу реалізації продукції як основний чинник зменшення собівартості.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ Виробнича собівартість робіт
- ✓ Операційна собівартість робіт
- ✓ Повна собівартість
- ✓ Калькулювання собівартості
- ✓ Реальні способи зниження собівартості
- ✓ Формальні способи зниження собівартості

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ (max - 30 балів)

Встановіть правильність „+” або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1. До статті „Сировина і матеріали” на підприємстві водовідведення відносяться:

A. Вартість купленої води	B. Вартість електроенергії
C. Вартість коагулянту	D. Вартість палива і пального

2. До статті „Енергія з технологічною метою” на підприємстві водопостачання відносяться:

A. Електроенергія для освітлення цехів	B. Електроенергія для сигналізації
C. Теплоенергія для опалення	D. Електроенергія для насосів

3. До статті „Оплата праці виробничих робітників” у житловому господарстві відносять заробітну плату таких робітників:

A. Двірники	B. Прибиральниці
C. Головні спеціалісти	D. Бухгалтери

4. До статті „Покупні ресурси” на підприємстві теплопостачання відносять такі витрати:

A. Вартість газу для виробництва тепла	B. Покупне тепло
C. Вартість води	D. Вартість електроенергії

5. До статті „Витрати на збут” в житловому господарстві відносять такі витрати:

A. Зарплата головного бухгалтера	B. Розрахункові книжки
C. Комунікаційні послуги	D. Поточний ремонт

6. До статті „Адміністративні витрати” на підприємствах МЕТ відносяться:

A. Електроенергія	B. Зарплата головного бухгалтера
C. Амортизація будівлі управління	D. Охорона території

7. На зменшення собівартості позитивно впливають:

А. Підвищення продуктивності праці	В. Підвищення якості продукції
С. Збільшення обсягів реалізації продукції	Д. Зменшення трудомісткості продукції

8. До реальних способів зменшення собівартості відносяться:

А. Використання зворотних відходів	В. Зменшення обсягів реалізації продукції
------------------------------------	---

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Шляхи зменшення собівартості комунальної продукції
2. Напрямки ресурсозбереження в ЖКГ
3. Можливості використання зворотних відходів на підприємствах ЖКГ

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Інституційні та технічні аспекти реформування ЖКГ – 2005: Матеріали міжнародного конгресу 17-18 листопада 2005р. – К.:МБАЖКГ, 2005.

2. Полимерные отходы в коммунальном хозяйстве города: Уч.пособие/Под общ. ред. Бабаева В.Н. – Харків: ХНАГХ, 2004.

3. Програма розвитку і реформування ЖКГ м.Харкова на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003.

4. Програма розвитку і реформування ЖКГ Харківської області на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003.

РОЗДІЛ ІХ. ТАРИФНА ПОЛІТИКА В ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Програмна анотація

- 1. Формування комунальних тарифів**
- 2. Порядок встановлення тарифів**
- 3. Напрямки вдосконалення тарифної політики у сфері житлово-комунальних послуг**

§ 1. ФОРМУВАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ТАРИФІВ

В Україні ціноутворення на комунальні послуги є функцією, що делегована на місцевий рівень. Виконавчі комітети органів місцевого самоврядування чи обласні державні адміністрації уповноважені встановлювати тарифи на послуги комунальних підприємств. Водночас держава залишає за собою право визначення умов та правил розрахунку і встановлення (затвердження) тарифів на послуги, що надають суб'єкти природних монополій.

Таким чином, на загальнодержавному рівні визначаються види послуг, ціни на які регулюються, правила розрахунку і встановлення тарифів на послуги, принципи розподілу витрат між різними групами споживачів, а також порядок забезпечення оплати послуг споживачами. Місцеві органи влади відповідають за встановлення (затвердження своїм рішенням) тарифів на послуги, що надаються комунальними підприємствами: виконками місцевих рад встановлюють тарифи на послуги, які надають підприємства, що належать територіальним громадам; обласні державні адміністрації встановлюють тарифи на послуги, які надають комунальні підприємства інших форм власності за погодженням із виконками місцевих Рад.

Комунальні тарифи – це одна з форм роздрібної ціни, яка представляє собою систему ставок, за якими споживачі розраховуються за продукцію та послуги комунальних підприємств. Тариф забезпечує відшкодування споживачами послуг обґрунтованих витрат економічної діяльності підприємства та прибутку.

Формування тарифів на послуги водопостачання та водовідведення здійснюється за умови державного регулювання тарифів із застосуванням одного з наступних методів встановлення тарифів:

- встановлення фіксованих тарифів;
- встановлення нормативів рентабельності;
- встановлення граничних рівнів тарифів.

Метод встановлення фіксованих тарифів. Формування і встановлення тарифів за цим методом здійснюється згідно з діючим законодавством як в частині розрахунку витрат звичайної діяльності (повної собівартості), так і в частині визначення витрат на капітальні інвестиції (прибутку).

Метод встановлення нормативів рентабельності. Особливістю застосування цього методу є методика розрахунків витрат на капітальні інвестиції (прибутку). При застосуванні вказаного методу сума витрат на капітальні інвестиції в тарифах для різних груп споживачів обмежується нормативом рентабельності, встановленим уповноваженим органом для цієї групи споживачів. Базою для застосування нормативу рентабельності є витрати звичайної діяльності підприємства (повна собівартість). Розрахунок витрат звичайної діяльності (повної собівартості) для включення до відшкодування в тарифах виконується на загальних засадах.

Метод встановлення граничного рівня тарифів. При застосуванні цього методу тарифи встановлюються і діють на період від 3–х до 5-ти років, і щорічно, базові тарифи, затверджені на початку періоду дії тарифів, встановлених за цим методом, коригуються на фактичний рівень зміни ставок платежів, податків, мінімального рівня заробітної

плати, ставок орендної плати, інших обов'язкових платежів і зборів, змін цін і тарифів на паливно-енергетичні ресурси (електроенергію, газ, бензин, дизельне паливо, мазут, вугілля), реагенти, інші матеріальні ресурси.

Протягом терміну дії (застосування) граничних тарифів підприємство може отримувати додатковий прибуток за рахунок зменшення витрат до рівня, нижче планового, внаслідок здійснення заходів з ресурсозбереження.

Процес формування тарифів включає такі етапи:

1. Визначення повної собівартості послуг. При формуванні тарифів повна собівартість послуг розраховується калькулювання собівартості продукції. Для цілей ціноутворення підприємство може розраховувати окремо такі структурні складові повної собівартості: виробнича собівартість, собівартість реалізованих послуг, операційна собівартість. Розраховані витрати по всіх видах діяльності в плановому періоді додаються і складають повну планову собівартість комунальної продукції(послуги);

2. Планування прибутку. Чистий плановий прибуток визначається сумою капітальних інвестицій. Це дозволяє підприємствам планово розробляти капітальні програми, а не планувати їх впровадження за рахунок прибутку, що планується, виходячи з встановлених граничних норм рентабельності. Значним досягненням такого підходу стало те, що плановий прибуток не буде обчислюватися як відсоток від суми планових витрат. Умовою для включення до тарифу суми планових виплат на здійснення капітальних інвестицій є підготовка основних операційних та фінансових бюджетів, зокрема: бюджету капітальних інвестицій, прогнозу звіту про фінансові результати, бюджету руху грошових коштів. Такі вимоги створюють умови для розвитку практики бюджетування, прогнозування та бізнес планування. До того ж зазначається, що затвердження планів капітальних інвестицій повинне відбуватися з урахуванням думки споживачів. Це дозволить демократизувати процес вибору стратегії розвитку комунальних підприємств через залучення громадськості.;

3. Визначення середнього тарифу. Середні тарифи визначаються шляхом ділення загальної суми витрат та чистого планового прибутку на очікувані обсяги реалізації комунальної продукції(послуги);

4. Розподіл витрат і прибутку між групами споживачів. Більшість комунальних підприємств розрізняють три групи споживачів: населення, бюджетні організації, інші споживачі. Відшкодування різного рівня прибутку (в обсязі виплат на капітальні інвестиції) може здійснюватися за рахунок різних груп споживачів. Розподіл витрат на капітальні інвестиції відображає різницю між вигодами, пов'язаними з розвитком системи, для окремих споживачів. Рішення про відсоток відшкодування чистого планового прибутку кожною з окремих груп споживачів приймає уповноважений орган при встановленні тарифів за розглядом пропозицій підприємства. При включенні значних сум витрат на капітальні інвестиції в розрахунок тарифів для певної групи споживачів рекомендовано проводити обговорення з представниками цієї групи споживачів та враховувати думку цієї групи при встановленні тарифів;

5. Вибір структури й виду тарифів для нарахування плати за послуги по групах споживачів.

Фактори, що впливають на вибір структури й виду тарифу:

- наявність і відсоток обліку споживання (повний облік, частковий, або його відсутність);
- ступінь перехресного субсидіювання одних споживачів за рахунок інших (високий, низький) при наявності рішення Уповноваженого органу про встановлення перехресного субсидіювання;
- кількість споживачів або непропорційність структури споживачів (наприклад, значна кількість великих або дрібних споживачів);
- суттєве коливання попиту протягом року (наприклад, підвищення попиту в літній/ зимовий період);
- ступінь зношеності системи (впливає на вибір структури витрат – відношення операційних витрат до капітальних);

- необхідність в економії ресурсів;
- наявність правил щодо розподілу витрат на постійні та змінні (наприклад, нормативне визначення обмежує можливість вибору власного методу розподілу витрат на змінні й постійні, або дозволяється гнучкість у виборі методів розподілу);

При виборі структури і видів тарифів обов’язковою умовою повинно бути впровадження принципу, що ті самі витрати не повинні відшкодовуватися більше одного разу.

Такі види тарифів і структур можуть застосовуватися при наявності факторів, визначених вище:

- єдиний тариф (одноставкова структура), в рамках однієї групи, що використовується в Україні сьогодні;
- єдиний тариф (одноставкова структура) плюс фіксовані платежі за надання послуг, відшкодування витрат по яких, не передбачено в розрахунку тарифів, що забезпечує найбільш справедливе відшкодування витрат окремими споживачами;
- двоставковий тариф (регулярна плата за надання послуги плюс плата за споживання) – в частині відшкодування долі постійних витрат може бути більш справедливим, ніж одноставковий тариф по відношенню до великих споживачів, а також по відношенню до споживачів без лічильників;
- тарифи з блоковою структурою (за регресивною шкалою) – дозволяють відобразити ефективність в наданні послуг великим споживачам;
- тарифи з блоковою структурою (за прогресивною шкалою) – стимулюють до економного споживання ресурсів та вважаються тарифами, що мають соціальне спрямування на захист малозабезпечених споживачів (може розглядатися як додаткове до державного соціального забезпечення малозабезпечених верств населення);
- сезонні тарифи – при значних коливаннях попиту дозволяють усунути невідповідність отриманих доходів та нарахованих витрат;

– тарифи за споживання в пікові/ непікові періоди – дозволяють відшкодовувати витрати по обслуговуванню та утриманню потужностей, які не використовуються в непікові періоди за рахунок тих, хто створює навантаження на систему в пікові періоди;

– фіксовані платежі за визначеними ставками.

На сьогодні питання ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг (ЖКП) визначено такими законодавчими документами:

- Конституція України,
- Господарський кодекс України,
- Закони України: "Про ціни і ціноутворення",
 - "Про природні монополії",
 - "Про житлово-комунальні послуги",
 - "Про теплопостачання",
 - "Про електроенергетику",
 - "Про питну воду та питне водопостачання",
 - "Про місцеве самоврядування в Україні",
 - "Про місцеві державні адміністрації"
- інші нормативно-правові акти:

Методичні рекомендації щодо визначення повної собівартості послуг міського електротранспорту (затверджено наказом Міністерства з житлово-комунального господарства України "25" березня 2008 № 72);

Порядок формування тарифів на послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій і типового договору про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (затверджено постановою КМУ від 12 липня 2005 р. N 560);

Порядок формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення (затверджено постановою КМУ від 12 липня 2006 р. N 959);

Порядок формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води (затверджено постановою КМУ від 10 липня 2006 р. N 955).

§ 2. ПОРЯДОК ВСТАНОВЛЕННЯ ТАРИФІВ

Тарифи в окремих підгалузях ЖКГ встановлюються і регулюються уповноваженими відповідно до чинного законодавства органами влади. Такими для житлових, санітарно-технічних та транспортних підприємств є виконавчі комітети органів місцевого самоврядування та обласні державні адміністрації.

В основу розмежування повноважень місцевих органів влади щодо встановлення тарифів на комунальні послуги є форма власності того підприємства, яке ці послуги надає. Якщо комунальне підприємство належить територіальній громаді (тобто є комунальним за формою власності), тарифи на його послуги встановлює виконавчий комітет органу місцевого самоврядування. Для підприємств інших форм власності (державної, приватної, спільної власності, інших форм) тарифи встановлюють обласні державні адміністрації за погодженням із виконками органів місцевого самоврядування.

Розгляд та затвердження тарифів здійснюються в такій послідовності:

1 – Прийняття підприємством рішення про перегляд тарифів (як в сторону збільшення, так і зменшення) та погодження цього рішення з уповноваженим органом.

Підприємство в письмовій формі передає обґрунтування про необхідність перегляду тарифу у міськвиконком чи обласну державну адміністрацію. Підставою для перегляду тарифу може бути збиткова діяльність, спричинена тим, що тарифи не відшкодовують повної собівартості послуг протягом певного часу і така ситуація не викликана сезонними коливаннями попиту.

2 – Формування тарифів.

Отримавши попередню згоду на перегляд тарифів, підприємство розраховує тариф згідно з вимогами законодавства та звертається до уповноваженого органу із заявою про зміну рівня тарифів. Розрахунки супроводжуються обґрунтуваннями.

3 – Передача розрахованих тарифів для погодження міськвиконкомом.

Розраховані тарифи передаються у відповідні економічні підрозділи міськвиконкому (управління, відділ, спеціаліст з економічних питань тощо). Економічний відділ виконкому готує свої зауваження та пропозиції (у разі, якщо вони виникають) в письмовій формі, які потім долучаються до матеріалів, які подаються на громадське слухання та на відкрите засідання міськвиконкому.

4 – Проведення відкритого засідання з розгляду й встановлення тарифів.

Для прийняття рішення про встановлення тарифу для комунального підприємства проводиться розширене (відкрите) засідання міськвиконкому в порядку, визначеному регламентом виконкому. На засіданні виконкому підприємство представляє розрахунки тарифів, економічний підрозділ міськвиконкому (або економічна рада) представляє свої висновки, Робоча група представляє опрацьовані зауваження та пропозиції споживачів. Результатом засідання виконкому є прийняте рішення про встановлення тарифів. Сьогодні ця процедура не може бути застосована у випадку встановлення тарифів обласною державною адміністрацією. У її складі є економічне управління, але немає колегіального органу для прийняття рішення. Рішенням облдержадміністрації є розпорядження, підписане одноосібно головою адміністрації.

5 – Опублікування інформації про рівень встановлених тарифів (не пізніше одного тижня з дня прийняття рішення).

Місто або обласна державна адміністрація публікує інформацію про результати громадського слухання та про рішення щодо встановленого тарифу в засобах масової інформації. Факт прийняття і опублікування свого рішення виконкомом місцевої ради чи розпорядження обласною державною адміністрацією про встановлення тарифів не означає

автоматичного застосування нових тарифів підприємствами для нарахувань за послуги та виставлення рахунків споживачам. У прийнятому рішенні виконкому чи розпорядженні обласної адміністрації повинна бути зазначена дата, яка вказує термін введення в дію нового тарифу. Починаючи з цієї дати, підприємство має право нараховувати споживачам платежі за послуги по затвердженому тарифу. Не можуть бути виставлені рахунки за новими тарифами за послуги, які були спожиті до моменту вступу в дію вказаного рішення чи розпорядження.

З метою удосконалення діючого порядку встановлення тарифів доцільно запровадити попереднє обговорення тарифів із залученням місцевої громади і подальший громадський контроль:

– Одночасно з подачею розрахунків тарифів та обґрунтувань, виконаних згідно з погодженою формою, підприємство (або місто, або спільно) оприлюднює в місцевих засобах інформації розміри запропонованих тарифів та адресу, за якою споживачі можуть ознайомитися з обґрунтуванням розрахунків. У повідомленні також дається інформація про термін, протягом якого споживачі можуть надавати письмові зауваження для розгляду уповноваженим встановлювати тарифи органом. Визначається дата громадського слухання. Для організації та проведення заходів і оброблення отриманих від споживачів зауважень створюють Робочу групу. До її складу можуть увійти представники підприємства, міськвиконкому, Дорадчого комітету, засобів масової інформації, інші фахівці.

Надається також інформація про проведення відкритого засідання міськвиконкому, де буде розглядатися питання затвердження тарифів. Споживачів повідомляють про право бути присутніми на цьому засіданні. Споживачам не надається право виступати і голосувати.

– Громадське слухання проводиться з метою отримання зауважень і пропозицій споживачів стосовно змін тарифів. Споживачі мають право брати участь та виступати на громадському слуханні. Проведення громадського слухання з питання перегляду тарифів, в міжнародній практиці,

як правило, є обов'язковим для підприємств, що знаходяться в комунальній власності, і не проводяться для підприємств інших форм власності.

Найбільш дискусійним питанням сьогодні є запровадження громадського контролю в діяльність житлово-комунальних підприємств міст. У деяких із них створюються і функціонують комітети з питань діяльності житлово-комунальних підприємств, спілки голів окружних будинкових комітетів, за якими закріплюються повноваження по проведенню контролю за якістю житлово-комунальних послуг і діяльність комунальних підприємств. Повноваження таких громадських органів є широкими, що може мати негативний вплив на діяльність підприємств і створювати перешкоди для їх нормального функціонування.

При запровадженні механізмів громадського контролю за діяльністю підприємств рекомендовано визначати чіткий перелік цільових показників діяльності, за якими оцінюється виконання цільових завдань за напрямками діяльності підприємств – ефективності управління і виробничої діяльності, фінансової та інвестиційної діяльності. Чітко сформульованим має бути перелік мінімально допустимих стандартів (нормативів) з надання послуг: якості, тиску, недообліку послуг, зменшення витоків/втрат, обліку споживання, несанкціонованих під'єднань, обслуговування споживачів, а також вимоги до звітності, встановлення та перегляду тарифів.

Політика ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг на сьогодні не тільки не забезпечує покриття економічно обґрунтованих витрат суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у відповідній сфері, а й дозволяє включати до складової ціни/тарифу неефективні витрати та не стимулює підприємства, що надають такі послуги, до зниження витрат. Обмежене залучення до процесів формування цін/тарифів представників громадськості й відсутність належного контролю з боку суспільства за використанням коштів, отриманих за надання житлово-комунальних послуг, створює підґрунтя для зловживань у цій сфері, підвищує соціальне напруження. Це є перешкодою для залучення інвестицій у розвиток житлово-

комунальної інфраструктури, гальмує використання сучасних форм управління підприємствами, установами, організаціями житлово-комунального господарства, уповільнює запровадження механізму енергозбереження.

Таблиця 17 – Величина тарифів на житлові послуги комунальних підприємств станом на 1.09.2008р.[35]

Обласний центр	Тарифи з ПДВ, грн./ м ²					Середньозважений затверджений тариф без ПДВ, грн./м ² .
	7-9-ти поверхові будинки з ліфтом	5-ти поверхові будинки без ліфта	Частково благоустроєні будинки	Неблагоустроєні будинки	дата введення тарифів	
Сімферополь	0,6	0,5	0,4	0,25	01.04.05	0,36
Вінниця	1,31-0,77	0,76-0,53	0,49-0,32	0,24-0,11	01.05.08	0,58
Луцьк	0,84-0,91	0,73	0,07-0,61	-	01.01.06	0,65
Дніпропетровськ	1,17	1,12	1,09	1,22	01.01.08	0,98
Донецьк	1,38	1,23	0,81	0,58	01.12.06	0,88
Житомир	0,89	0,80	0,18-0,74	0,07-0,52	01.04.07	0,70
Ужгород	0,66	0,62	-	0,25	01.07.07	0,60
Запоріжжя	0,82	0,65	0,45	0,23	01.09.06	0,63
Івано-Франківськ	0,94	0,77	-	-	01.05.08	0,75
Біла Церква	1,54	1,31	1,09	0,42	01.01.08	1,09
Кіровоград	1,059	0,87	0,88	-	01.07.08	0,57
Луганськ	1,550	1,100	-	0,71	14.05.08	1,07
Львів	0,95	0,86	0,56	0,37	19.03.08	0,80
Миколаїв	1,43	1,02	0,82	0,45	07.04.08	0,99
Одеса	0,62	0,47	0,44	0,28	01.09.07	0,60
Полтава	1,89	0,58-0,62	0,39-0,47	0,09-0,33	01.03.08	0,58
Рівне	0,94	0,7	0,64	0,5	01.12.07	0,67
Суми	0,99	0,82	0,49	-	01.06.07	0,69
Тернопіль	1,5	1,22	1,22	0,98	07.05.08	1,12
Харків	0,98-0,76	0,77-0,54	-	0,20	01.01.07	0,90
Херсон	1,07	0,88	0,12	-	01.11.06	0,52
Хмельницький	0,75	0,57	0,30	0,30	01.03.07	0,55
Черкаси	1,55	1,74	1,91	1,91	01.11.07	1,00
Чернівці	0,8	0,46	0,37-0,41	0,32	01.03.08	0,39
Чернігів	0,96	0,78	0,28	0,27	01.02.07	0,67
Київ	1,10-1,05	0,86	0,76	0,68	01.12.06	0,84
Севастополь	0,74-0,76	0,58	0,42	0,54-0,62	27.09.06	0,48

Різниця в тарифах на житлові послуги в окремих обласних центрах сягає 3 разів: найменшим є тариф м. Сімферополя – 0,36 грн., найвищий

тариф – у Тернополі – 1,12грн. Рівень відшкодування затвердженими тарифами фактичної собівартості – 33% і 112% відповідно. Найменший тариф є соціально привабливим, але в умовах значного невідшкодування витрат його застосування обмежує фінансові ресурси підприємства, спричиняє погіршення якості обслуговування житла.

Таблиця 18 – Величина тарифів на питне водопостачання станом на 1.09.2008р. .[35]

Обласний центр	Затверджені тарифи з ПДВ, грн.			
	для населення			для комерційних споживачів, грн./м ³
	на 1 м ³	норма споживання, м ³	дата введення тарифу	
Сімферополь	2,43	12,17	01.03.08	5,17
Вінниця	1,14	9	22.05.08	3,6
Луцьк	1,8	9,13	20.05.08	2,46
Дніпропетровськ	1,46	9,12	08.11.07	4,22
Донецьк	2,10	8,2	01.06.08	5
Житомир	1,57	6,2	01.01.08	2,35
Ужгород	2,98	6	01.06.08	5,91
Запоріжжя	2,556	12,25	01.07.08	2,95
Івано-Франківськ	1,72	9,5	01.06.08	2,50
Біла Церква	1,26	9,1	01.03.07	1,56
Кіровоград	2,81	8,7	01.04.08	5,23
Луганськ	3,9	5,8	01.06.08	5,27
Львів	2,58	11,6	01.07.08	3,58
Миколаїв	1,50	9,00	01.06.08	3,82
Одеса	1,27	10,65	14.02.08	5,8
Полтава	2,38	9,0	03.06.08	11,96
Рівне	1,9	9,1	08.08.08	5,49
Суми	1,31	9,13	01.01.07	3,12
Тернопіль	1,37	8,36	01.01.08	1,73
Харків	1,65	11,1	15.10.06	5,00
Херсон	1,37	8,10	01.07.06	2,81
Хмельницький	1,79	4,15	01.07.08	2,98
Черкаси	1,09	9	01.01.08	2,41
Чернівці	2,98	5,4	15.03.08	6,20
Чернігів	1,11	9,13	05.03.08	4,92
Київ	0,94	5,5	01.12.06	2,82
Севастополь	2,02	9,39	16.10.07	3,61

Ще більша різниця в тарифах спостерігається у тарифах водопостачання. Найвищий тариф встановлено в м. Луганську – 3,9 грн., менший від нього в 4 рази тариф на воду в м. Києві – 0,94 грн. Навіть така

величина не забезпечує повного відшкодування фактичної собівартості, а лише 94% і 70% відповідно.

Крім того, у водопостачанні спостерігається значна різниця в тарифах окремих категорій споживачів. Найменшою вона є в м. Запоріжжі – 1,15 раза, найвища – в м. Полтава, де різниця складає 5 разів.

Таблиця 19 – Величина тарифів на послуги теплопостачання станом на 1.09.2008р. [35]

Обласний центр	Затверджені тарифи з ПДВ, грн.						
	для населення						тариф на теплову енергію для комерційних споживачів, грн./Гкал
	тариф на теплову енергію, грн./Гкал	тариф на опалення , грн./м кв. площі		тариф на гаряче водопостачання, грн.		дата введення тарифу	
		вид тарифу (сезонний, двоставковий, єдиний)	розмір тарифу	на 1 м ³ .води	на 1 особу в місяць		
Сімферополь	126,00	єдиний	1,26	6,62	26,08	17.12.06	788,17
Вінниця	237,95	сезонний	6,04	12,68	39,94	18.06.08	270,60
Луцьк	157,25	2-ставк.	1,24/2,34	8,36	30,52	01.03.07	243,49
Дніпропетровськ	171,00	сезонний	4,28	8,44	26,91	16.10.06	404,04
Донецьк	189,67		2,55	10,87	34,24	01.10.06	237,07
Житомир	114,50	2-ставк.	0,89/2,98	10,7	32,53	01.03.08	311,47
Ужгород	250,93	сезонний	5,91	12,14	38,24	01.12.07	496,74
Запоріжжя	143,09	2-ставк.	0,62/3,33	7,82	33,6	01.08.08	300,19
Івано-Франківськ	207,97	2-ставк	1,42/107,92	10,52	34,71	01.06.08	391,28
Біла Церква	155,05	2-ставк.	0,58/2,87	8,22	30,00	01.03.07	186,31
Кіровоград	212,51	сезонний	5,28	13,61	42,87	01.02.08	392,99
Луганськ	209,0	2-ставк	5,38	13,15	42	01.07.08	360,0
Львів	180,83	2-ставк.	не встан.	10,85	34,18	24.11.06	249,96
Миколаїв	184,08	2-ставк.	073/3,34	10,38	35,60	29.12.07	323,54
Одеса	179,12	єдиний	2,00	9,51	30,72	01.01.07	306,78
Полтава	208,61	єдиний	2,53	10,14	32,35	01.08.08	399,48
Рівне	211,57	сезонний	4,98	9,06	28,99	01.02.08	306,23
Суми	161,95	сезонний	4,42	7,61	27,78	01.10.06	219,01
Тернопіль	180,90	2-ставк.	1,02/2,853	9,24	27,58	19.03.08	311,04
Харків	189,29	2-ставк.	0,69/4,16	8,72	26,16	15.10.06	323,65
Херсон	220,12	сезонний	4,82	13,21	42,17	01.11.07	357,47
Хмельницький	165,10	2-ставк.	0,70/3,12	8,28	25,37	01.11.06	258,32
Черкаси	198,33	єдиний	2,3276	8,03	25,29	05.03.08	382,76
Чернівці	180,57	сезонний	4,25			01.01.07	336,39
Чернігів	178,24	єдиний	2,21	8,06	28,21	23.08.06	365,66
Київ	113,57	єдиний	1,60	6,84	23,65	01.12.06	205,94
Севастополь	83,40	2-ставк.	0,9/2,36	4,56	14,45	16.07.06	337,60

Значна різниця(майже в 3 рази) спостерігається і в тарифах на теплову енергію. Найвищий тариф для населення у м. Ужгороді – 251грн., найменший – в м. Севастополь – 83 грн. У м. Сімферополі тариф для комерційних споживачів більший у 6,3 раза тарифу для населення, в м. Вінниця різниця сягає 1,14 раза і є найменшою в Україні.

Недосконалість регулювання діяльності суб'єктів господарювання, які виробляють і реалізують товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії, у сфері житлово-комунальних послуг у частині формування цін/тарифів викликана такими чинниками:

- відсутністю чіткого законодавчого розмежування компетенції центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- поєднанням органами місцевого самоврядування функцій управління підприємствами, установами, організаціями житлово-комунального господарства та функцій регулювання їх діяльності в частині встановлення цін/тарифів на житлово-комунальні послуги, що призводить до конфлікту інтересів усіх учасників цих відносин;

- відсутністю єдиних нормативне врегульованих принципів формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги;

- відсутністю комплексної нормативно-правової бази для запровадження ефективної системи державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, які виробляють (реалізують) товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії, та діяльності суб'єктів господарювання, що діють на суміжних ринках, в тому числі у сфері житлово-комунального господарства.

Не можна вважати оптимальною поширену в Україні систему тарифного регулювання методом "витрати плюс", оскільки в ціні/тарифі враховується повний обсяг витрат, фактично понесених суб'єктом господарювання, серед яких є й неефективні, обумовлені нераціональним господарюванням. Цьому сприяють положення Закону України "Про

природні монополії", за яким при регулюванні цін/тарифів суб'єктів природних монополій враховуються витрати, які згідно із законами про оподаткування відносяться на валові витрати виробництва та обігу.

Підґрунтям для зловживань монопольним становищем у сфері житлово-комунальних послуг є і поширеність практики перехресного субсидування одного виду господарської діяльності за рахунок іншого та однієї категорії споживачів за рахунок іншої.

Разом з тим економічно обґрунтована ціна/тариф на житлово-комунальні послуги має покривати тільки економічно обґрунтовані витрати на їх виробництво, що, в свою чергу, вимагає удосконалення методологічних засад формування цін/тарифів, підвищення їх стимулюючої ролі.

Неврегульованими залишаються питання звітності про використання коштів, отриманих за надані житлово-комунальні послуги, і оприлюднення такої інформації.

§ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Якість життя населення значною мірою залежить від надійності, якості й доступності житлово-комунальних послуг, що надаються населенню. Забезпечення реалізації інтересів суспільства потребує вдосконалення цінової політики у сфері житлово-комунальних послуг щодо гарантування захисту прав споживачів цих послуг і створення умов для збалансованого розвитку суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сфері житлово-комунальних послуг.

З огляду на можливі негативні соціальні наслідки приведення цін/тарифів на житлово-комунальні послуги до економічно обґрунтованого рівня і за умов невідповідності фінансової системи до організації належної підтримки малозабезпечених верств населення вдосконалення державного регулювання у сфері формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги має здійснюватися поетапно.

З метою визначення пріоритетних напрямів і завдань щодо вдосконалення ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг, забезпечення захисту прав споживачів на отримання ними товарів та послуг належної якості в достатньому обсязі й за економічно обґрунтованими цінами, створення умов для збалансованого розвитку підприємств житлово-комунального господарства та системного правового розв'язання існуючих у цій сфері проблем Указом Президентом України від 28 грудня 2007 року № 1324/2007 було ухвалено Концепцію ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг.

У ній, зокрема, стверджується, що державне регулювання цін/тарифів у сфері житлово-комунальних послуг має здійснюватися шляхом визначення:

- суб'єктів регулювання, їх повноважень та принципів діяльності;
- єдиних принципів формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги для всіх категорій споживачів таких послуг;
- механізмів захисту прав споживачів на отримання житлово-комунальних послуг належної якості в достатньому обсязі й за економічно обґрунтованими цінами, а також механізмів соціальної підтримки малозабезпечених верств населення;
- засад стимулювання енергозбереження в житлово-комунальній сфері;
- порядку відшкодування суб'єктам господарювання збитків, завданих у результаті прийняття рішень, пов'язаних із затвердженням цін/тарифів на житлово-комунальні послуги у розмірі, нижчому від розміру економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у сфері ціноутворення.

Регулювання тарифів на житлово-комунальні послуги						
Повноваження Кабінету Міністрів України	Повноваження органу державного регулювання	Повноваження органів місцевого самоврядування				
<p>1). забезпечення проведення цінової політики відповідно до закону;</p> <p>2). визначення методології формування тарифів на певні види ЖКП, що надаються підприємствами, які не займають монопольне становище на відповідних ринках;</p> <p>3). визначення пріоритетних інвестиційних проектів у сфері ЖКП загальнодержавного значення із фінансуванням за рахунок коштів, отриманих за надані ЖКП, та/або державного бюджету;</p> <p>4). забезпечення соціальної підтримки незахищених верств населення;</p> <p>5). підготовка проектів нормативно-правових актів, які передбачатимуть стимулюючі заходи щодо розвитку сфери ЖКП;</p> <p>6). удосконалення порядку відшкодування збитків від затвердження тарифів у нижчому від економічно обґрунтованих витрат розміру.</p>	<p>1). підготовка пропозицій щодо формування цінової політики у сфері ЖКП, а також амортизаційної політики в питаннях, що стосуються ціноутворення на послуги підприємств, що здійснюють господарську діяльність у відповідній сфері;</p> <p>2). розроблення методології (порядку) формування тарифів на ЖКП, що надаються суб'єктами, які займають монопольне становище на відповідних ринках;</p> <p>3). регулювання тарифів на ЖКП, що надаються підприємствами-монополістами в обсягах, що перевищують установлену межу.</p>	<p>1). регулювання тарифів на ЖКП, що надаються суб'єктами, які не займають монопольне становище на відповідних ринках;</p> <p>2). регулювання тарифів на ЖКП, що надаються підприємствами-монополістами, якщо обсяги виробництва не перевищують межу, встановлену відповідним органом державного регулювання;</p> <p>3). визначення пріоритетних інвестиційних проектів місцевого значення із фінансуванням за рахунок коштів, отриманих за надані ЖКП, та/або відповідного місцевого бюджету.</p>				

Рис. 29 – Розподіл повноважень органів влади

Концепція передбачає розмежування повноважень державних і місцевих органів влади, змістовна характеристика яких наведена на рис. 29

Принципи формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги:

- збалансованості інтересів усіх учасників суспільних відносин у сфері житлово-комунальних послуг;
- відкритості процедур формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги й використання коштів, отриманих за надані житлово-комунальні послуги;
- контрольованості цін/тарифів на житлово-комунальні послуги з боку місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування шляхом обов'язкового залучення для перевірки ефективності витрачання коштів незалежних аудиторських компаній та оприлюднення отриманих ними висновків та рекомендацій;
- обов'язковості запровадження окремої звітності про діяльність з виробництва, передачі та постачання електро- і теплової енергії, транспортування газу, водопостачання та водовідведення;
- уникнення перехресного субсидування одного виду діяльності за рахунок іншого, однієї категорії споживачів за рахунок іншої;
- нормування витрат підприємств, установ, організацій, що здійснюють господарську діяльність у сфері житлово-комунальних послуг, шляхом оптимізації витрат таких суб'єктів;
- обов'язковості покриття економічно обґрунтованих витрат суб'єктів господарювання, що надають житлово-комунальні послуги;
- пріоритетності інвестиційних проектів, фінансування яких здійснюватиметься за рахунок інвестиційної складової ціни/тарифу та/або коштів, виділених з відповідного бюджету;
- стимулювання енергозбереження шляхом визначення форм державної підтримки заходів з енергозбереження;

- економічного заохочення підприємств, установ, організацій, що здійснюють господарську діяльність у сфері житлово-комунальних послуг, до підвищення показників якості надання послуг;

- запровадження системи компенсацій, які виплачуються споживачам підприємствами, установами, організаціями, що здійснюють господарську діяльність у сфері житлово-комунальних послуг, у випадку порушення такими суб'єктами встановлених вимог щодо якості надання послуг;

- встановлення максимального рівня рентабельності;

- обов'язковості врахування в ціні/тарифі інвестиційної складової для реалізації затверджених у встановленому порядку пріоритетних інвестиційних проектів та застосування пільг зі сплати житлово-комунальних послуг одночасно з визначенням джерел їх покриття;

- законодавчого визначення механізмів оперативного корегування цін/тарифів на комунальні послуги у разі зміни їх складових.

Захист прав споживачів на отримання ними житлово-комунальних послуг у необхідних обсягах, належної якості та за економічно обґрунтованими цінами є першочерговим завданням держави.

Захист прав споживачів базується на таких принципах:

- надійності постачання житлово-комунальних послуг високої якості, що забезпечується цінами/тарифами, які покривають економічно обґрунтовані витрати суб'єктів господарювання, що надають ці послуги;

- відповідності оплати житлово-комунальних послуг їх наявності, кількості та якості;

- відповідальності суб'єктів господарювання за надання житлово-комунальних послуг не в повному обсязі або неналежної якості;

- поетапного переходу до моделі формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги на ринкових засадах;

- запровадження системи адресної допомоги малозабезпеченим верствам населення за рахунок коштів державного бюджету з визначенням критеріїв та порядку надання такої допомоги.

Відсутність послідовної державної політики у сфері енергозбереження та стимулюючих заходів щодо запровадження енергозберігаючих програм призводить до ситуації, за якою Україна, залишаючись енергозалежною державою, має енергоємність економіки, що у 4-5 разів перевищує відповідні показники розвинених держав світу.

Для підвищення енергоефективності у сфері житлово-комунального господарства, зменшення непродуктивних витрат енергоресурсів у цій сфері необхідно вирішити питання щодо:

- запровадження на ринках житлово-комунальних послуг механізму, що сприятиме ощадному використанню енергетичних ресурсів;
- державної підтримки запровадження енергозберігаючих заходів;
- стимулювання масового застосування засобів обліку споживання комунальних послуг;
- проведення широкої роз'яснювальної роботи серед населення з питань енергозбереження.

Першочерговими завданнями у сфері вдосконалення системи регулювання цін/тарифів на житлово-комунальні послуги є :

1) приведення норм Законів України "Про житлово-комунальні послуги", "Про теплопостачання", "Про електроенергетику", "Про питну воду та питне водопостачання", "Про місцеві державні адміністрації", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про ціни і ціноутворення", "Про природні монополії" у відповідність між собою, зокрема в частині повноважень органів, які здійснюють регулювання цін/тарифів, а також визначення процедур затвердження цін/тарифів на житлово-комунальні послуги;

2) внесення змін до Законів України "Про житлово-комунальні послуги" та "Про природні монополії" щодо застосування альтернативних методів регулювання цін/тарифів та визначення статей витрат, що обов'язково мають враховуватися у цінах/тарифах;

3) поетапна заміна пільг та субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг адресними грошовими виплатами населенню;

4) вдосконалення порядку формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги в частині:

- визначення критеріїв, за якими має здійснюватися оцінка економічної обґрунтованості цін/тарифів на етапі їх встановлення та застосування, в тому числі з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку відповідного регіону та технічних можливостей суб'єктів господарювання;

- забезпечення окремого обліку доходів, витрат і фінансових результатів за кожним видом діяльності суб'єктів господарювання, що підлягають регулюванню;

- урахування інвестиційної складової для реалізації затверджених у встановленому порядку інвестиційних проектів;

- запровадження нормування витрат і втрат ресурсів, які б стимулювали оптимізацію витрат суб'єктів господарювання, що надають житлово-комунальні послуги;

5) розроблення порядку корегування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги, зокрема в разі зміни цін на енергоносії і розміру мінімальної заробітної плати;

6) розроблення порядку проведення перерахунків плати за ненадані, надані не в повному обсязі житлово-комунальні послуги та послуги, якість яких не відповідає нормативним вимогам;

7) встановлення рівня рентабельності для суб'єктів господарювання, які надають житлово-комунальні послуги, з урахуванням витрат на капітальні інвестиції;

8) розроблення порядку відшкодування різниці між затвердженими цінами/тарифами на житлово-комунальні послуги та економічно обґрунтованими витратами на їх виробництво;

9) розроблення порядку оплати послуг з управління будинком, спорудою або групою будинків;

10) запровадження механізму введення в дію нових цін/тарифів на енергоносії, які є складовою ціни/тарифу на житлово-комунальні послуги, не раніше, ніж через 30 днів після їх оприлюднення в засобах масової інформації;

11) розроблення нормативно-правового акта про порядок організації відкритих слухань з питань зміни цін/тарифів на житлово-комунальні послуги, доведення до споживачів інформації про перелік житлово-комунальних послуг, їх вартість і структуру, норми споживання, порядок надання послуг, обґрунтованість витрат тощо;

12) посилення відповідальності споживачів за несвоєчасну оплату отриманих житлово-комунальних послуг;

13) визначення основних засад застосування засобів обліку та споживання житлово-комунальних послуг;

14) розроблення механізмів врахування при формуванні цін/тарифів відповідності якості житлово-комунальних послуг потребам споживачів;

15) запровадження автоматизованих систем контролю за наданням споживачам житлово-комунальних послуг.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Назвіть методи формування комунальних тарифів.
2. Наведіть змістовну характеристику методу встановлення фіксованих тарифів.
3. Що є базою для застосування нормативу рентабельності?
4. Вкажіть переваги застосування методу встановлення граничного рівня тарифів.
5. Як визначаються витрати для включення до відшкодування в тарифах?
6. З яких етапів складається процес формування тарифів? Наведіть їх стислу характеристику.
7. Як визначається середній тариф?
8. Що є підґрунтям для розподілу витрат та прибутку між групами споживачів?
9. Охарактеризуйте основні види тарифів.
10. Вкажіть фактори, що впливають на вибір виду тарифу.
11. В якій послідовності здійснюється розгляд і затвердження тарифів?
12. Назвіть регіональні особливості тарифів на комунальні послуги.
13. Вкажіть чинники, що впливають на недосконалість регулювання формування тарифів.
14. Назвіть принципи формування тарифів на житлово-комунальні послуги.
15. На яких принципах базується захист прав споживачів?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ Комунальні тарифи
- ✓ Метод встановлення нормативів рентабельності
- ✓ Метод встановлення граничних цін

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ(max - 30 балів)

Встановіть правильність „+” , або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1. До методів встановлення тарифів відносяться:

A. Метод нормативів рентабельності	B. Метод встановлення фіксованих тарифів
C. Метод встановлення граничних рівнів тарифів	D. Метод аналізу беззбитковості

2. Який метод встановлення тарифів передбачає врахування капітальних інвестицій:

A. Метод нормативів рентабельності	B. Метод встановлення фіксованих тарифів
C. Метод встановлення граничних рівнів тарифів	D. Метод встановлення необмежених рівнів тарифів

3. Який метод передбачає коригування в разі зміни зовнішніх чинників:

A. Метод встановлення граничних рівнів тарифів	B. Метод встановлення необмежених рівнів тарифів
C. Метод нормативів рентабельності	D. Метод встановлення фіксованих тарифів

4. Існують такі види тарифів:

A. Двоставковий тариф	B. Множинний тариф
C. Єдиний тариф	D. Сезонні тарифи
E. Тарифи з блоковою структурою	F. Тарифи за споживання в пікові/ непікові періоди

5. Формування тарифів ґрунтується на таких принципах:

A. Закритість процедур формування тарифів	B. Уникнення перехресного субсидування
C. Стимулювання енергозбереження	D. Встановлення мінімального рівня рентабельності

6. Визначення методології формування тарифів відноситься до повноважень:

A. Кабінету Міністрів України	B. Органу державного регулювання
C. Комунального підприємства	D. Органів місцевого самоврядування

7. Наявність монопольного становища комунального підприємства призводить до таких наслідків:

A. Підприємство зацікавлене в зниженні собівартості	B. Регулювання діяльності підприємства спрощується
C. Підвищується якість надання послуг	D. Підприємство зацікавлене у застосуванні багатоставкових тарифів

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Економічна доцільність застосування двоставкових тарифів на комунальну продукцію
2. Світовий досвід встановлення плати за спожиту комунальну продукцію
3. Способи державного регулювання тарифів у комунальному господарстві

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабак А. Усовершенствование системы государственного регулирования тарифов на рынках коммунальных услуг// «Конкуренция», 2006 - №1
2. Г.І. Оніщук, М.В.Руль. Тарифна політика і ціноутворення в водопровідно-каналізаційному господарстві. Навч.посібник- К.:ВОП ДІЖКГ, 2000.
3. Дзезнь С.С. Державне регулювання природних монополій на локальних ринках комунальних послуг: Автореферат дис.канд.екон.наук. – Одесса:ОДЕУ, 2004.
4. Зимарёв В., Карбовская М. Проблемные вопросы формирования тарифов на жилищно-коммунальные услуги// «Конкуренция», 2005 = №2.
5. Петросов В.А. Управление региональными системами водоснабжения. – Харьков: Основа, 1999.

РОЗДІЛ Х.

ФІНАНСОВО – ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Програмна анотація

1. Формування доходів житлово-комунальних підприємств
2. Фінансовий результат діяльності комунальних підприємств

§ 1. ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Для здійснення виробничої діяльності підприємство повинно мати грошові кошти, основним джерелом яких є виручка від реалізації продукції. Вона відіграє важливу роль у відтворювальному процесі матеріального виробництва як одна з ланок нового кругообігу коштів підприємства.

Доходи підприємства – збільшення економічних вигод, які приводять до збільшення власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Доходи підприємства розрізняються за видами діяльності, що здійснюються цим підприємством. Такий підхід дає можливість врахувати особливості кожного виду діяльності, відслідкувати зміни і забезпечити необхідною інформацією для подальшого аналізу та прийняття рішень.

Доходи від операційної діяльності складаються з таких видів:

- дохід від реалізації продукції (послуг, робіт);
- дохід від інших операцій (реалізація інших оборотних активів, операційний лізинг, операційна курсова різниця).

Доходи від фінансових операцій включають у себе дохід від участі в капіталі та інші фінансові доходи. Підприємство може також отримувати доходи від іншої діяльності.

Реалізація – господарська операція, яка передбачає передачу права власності на продукцію в обмін на еквівалентну суму грошових коштів(або боргових зобов’язань).

Однією з форм доходу від основної діяльності є **виручка від реалізації продукції** – сума грошових коштів, отриманих підприємством за вироблену продукцію, надані послуги, виконану роботу. Виручка від реалізації продукції у загальному вигляді визначається як добуток обсягу реалізованої продукції Q і вартості її одиниці(тарифу) T .

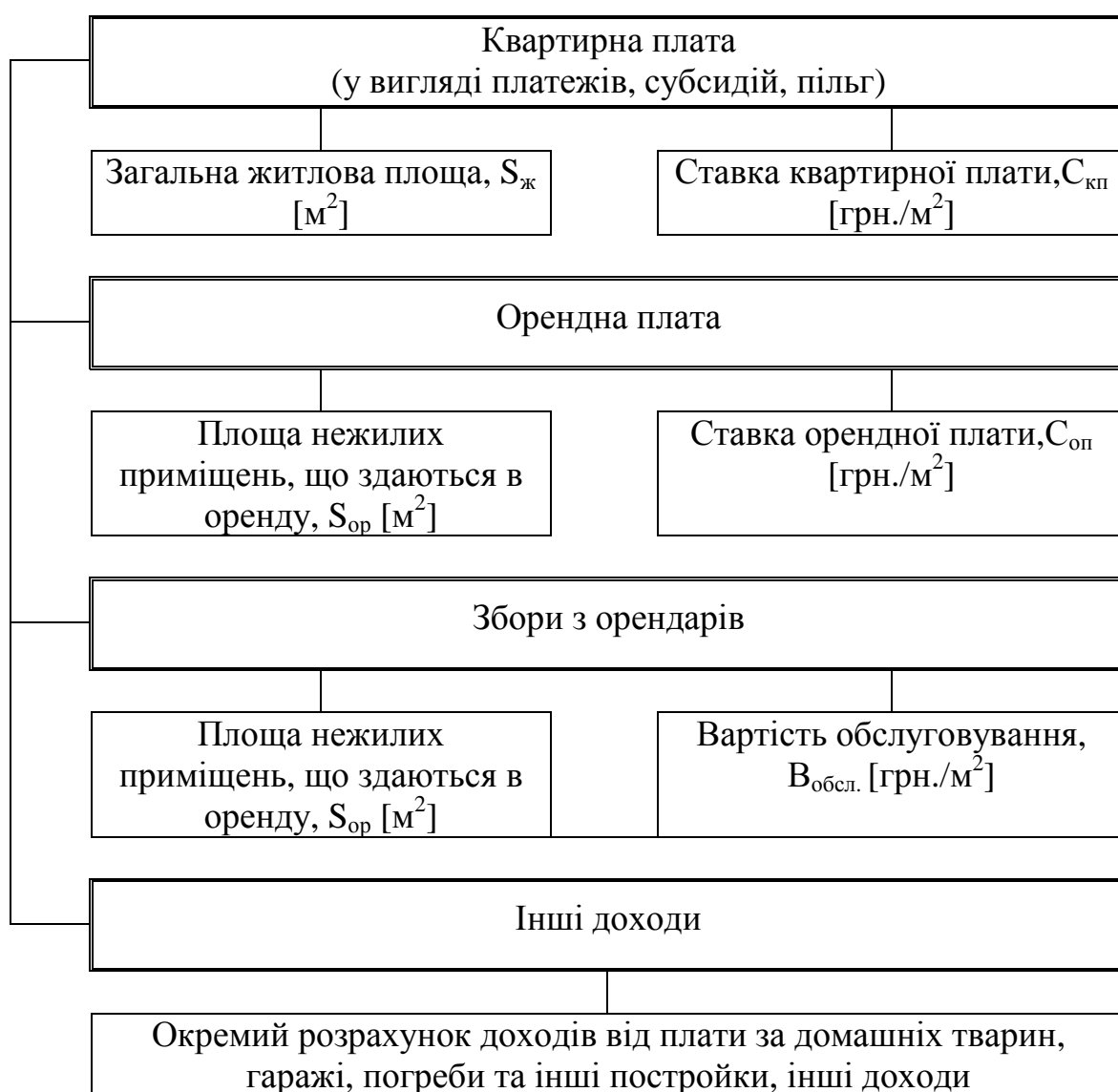

Рис. 30 – Схема формування доходів житлових підприємств

Особливістю діяльності більшості підприємств ЖКГ є те, що надходження коштів за спожиту продукцію(послуги) може здійснюватись як у вигляді платежів від споживачів(населення) безпосередньо, так і у вигляді субсидій та пільг.

Субсидія –форма допомоги населенню оплати комунальних послуг, що надається державою в межах соціальних норм споживання з урахуванням рівня доходів мешканців квартири у зв'язку із зростанням комунальних тарифів. У даний час ця допомога має безготівкову форму, коли необхідна величина грошових коштів перераховується до комунального підприємства без участі споживача, який має право на субсидію і вчасно її оформив. Розмір субсидій і пільг визначається відділом субсидій на підставі сімейного доходу або наявності пільг; величини комунальних платежів.

Джерелами доходів від основного виду діяльності житлово-експлуатаційних підприємств є плата за обслуговування житла(квартирна плата), орендна плата, збори з орендарів та інші доходи. Загальна схема формування доходів житлових організацій подана на рис. 30.

За своїм економічним змістом стаття доходів „**Квартирна плата**” являє собою плату наймачів і власників квартир за обслуговування житлового будинку та прибудинкової території. Розмір планових обсягів надходжень квартплати визначається як добуток середньорічної загальної площі житлового фонду ($S_{ж}$) і ставки квартирної плати ($C_{кл}$). Квартирна плата надходить безпосередньо від наймачів і власників квартир, а також із місцевого бюджету у вигляді покриття встановлених законом для громадян пільг по квартирній платі(ветеранам війни, інвалідам тощо) і субсидій на оплату загальної площі квартири, що надають малозабезпеченим верствам населення.

За своїм економічним змістом стаття доходів „**Орендна плата**” являє собою плату орендаря за можливість використання нежитлових приміщень у житлових будинках. **Нежиле приміщення** - приміщення, яке належить до житлового комплексу, але не відноситься до житлового фонду і є самостійним об'єктом цивільно-правових відносин.

У загальному вигляді розмір доходів за цією статтею визначається як добуток середньорічної площі нежилых приміщень, наданих в оренду (S_{op}), та ставки орендної плати ($C_{оп}$).

Збори з орендарів – плата орендарів за утримання будинку, в якому розташоване орендоване приміщення, в цілому та прибудинкової території.

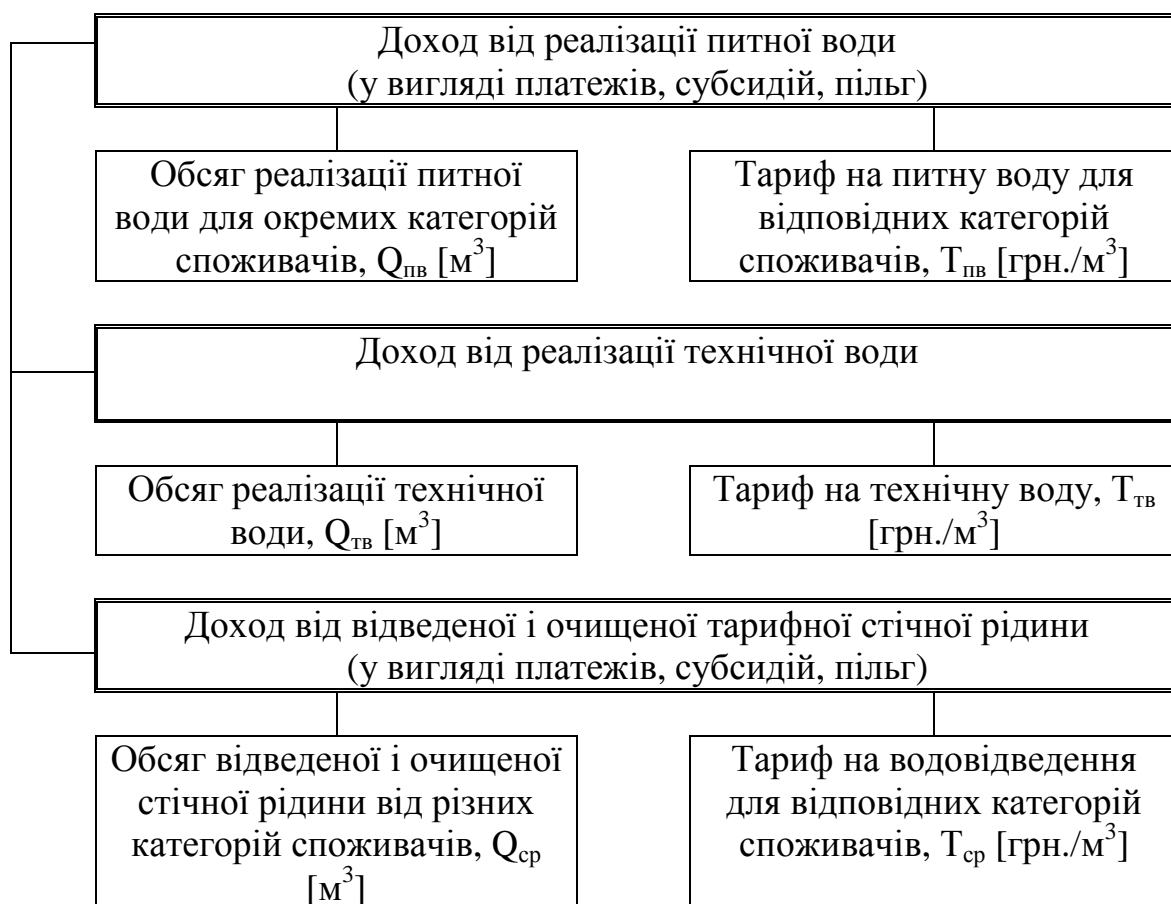

Рис. 31 - Схема формування доходів водопровідно-каналізаційних підприємств

У структурі доходів звичайно переважає частка квартирної плати (близько 80-90%), що робить її основним джерелом доходів житлово-експлуатаційних підприємств. Розмір і частка доходів, пов'язаних із наданням в оренду приміщень, залежить від багатьох чинників і сягає значних розмірів в житловому фонді центральних районів міст.

Для підприємств водопровідно-каналізаційного господарства основним джерелом доходів є доходи від реалізації питної води окремим

категоріям споживачів і плата за централізоване водовідведення. Величина перших доходів визначається як сума добутку обсягу реалізації питної води окремії категорії споживачів ($Q_{пв}$) і тарифу на воду для цієї категорії ($T_{пв}$). Доходи від відведення стічної рідини залежать від обсягу відведеної стічної рідини ($Q_{ср}$) та тарифу ($T_{ср}$) на цю послугу.

В окремих містах можливе також отримання доходів від реалізації технічної води для промислових підприємств.

Підприємства теплопостачання відповідно до виконуваної господарської діяльності отримують доходи від реалізації гарячої води та реалізації теплоенергії для опалення приміщень. Перший вид доходів визначається за аналогією з доходами від реалізації питної води.

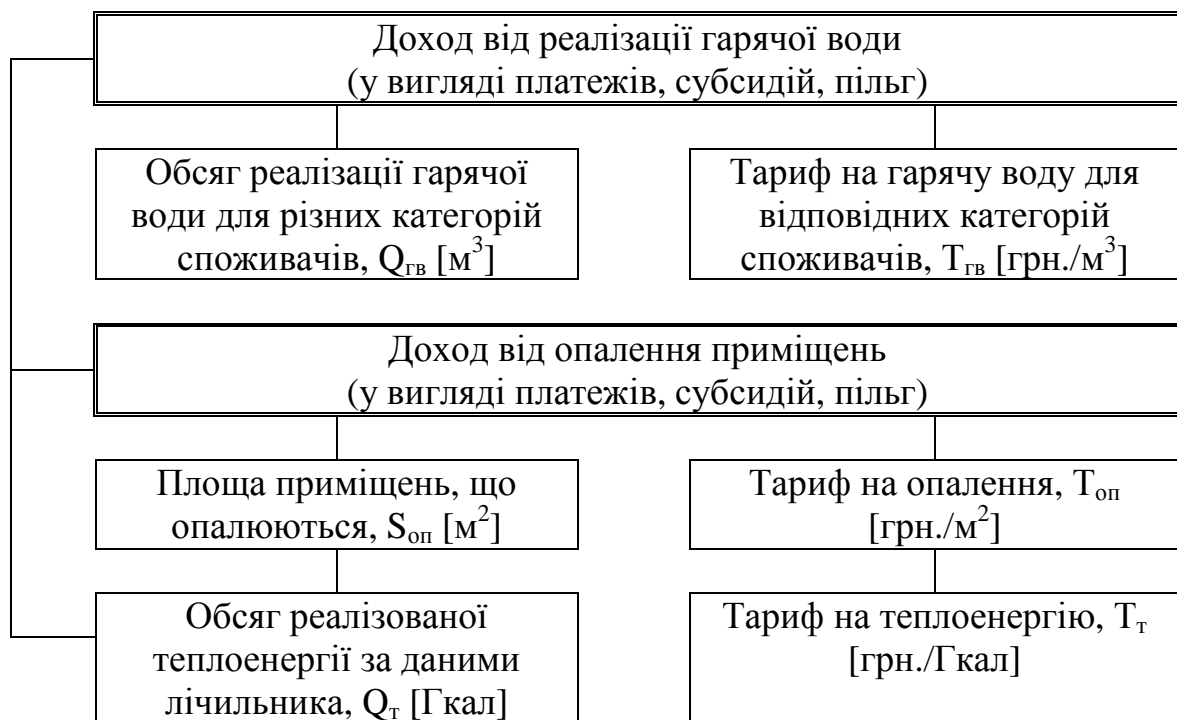

Рис.32 - Схема формування доходів підприємств теплопостачання

Визначення другого виду доходів залежить від виду організації оплати. Якщо будинок не обладнано лічильником теплової енергії, оплата здійснюється виходячи з норми витрат теплової енергії для опалення 1 м^2 житла, розміру опалювальної площі і вартості теплоенергії у розрахунку на 1 м^2 . **Опалювана житлова площа квартири** - площа всіх житлових

та підсобних приміщень квартири (житлових кімнат, кухні, туалету, ванної кімнати, передпокою, коридорів, комірчин тощо) в межах внутрішньої поверхні стін і перегородок квартири. В разі здійснення розрахунків за допомогою лічильника дохід визначається як добуток реалізованої теплоенергії і тарифу на неї.

Підприємства теплопостачання також отримують дохід у вигляді субсидій та пільг.

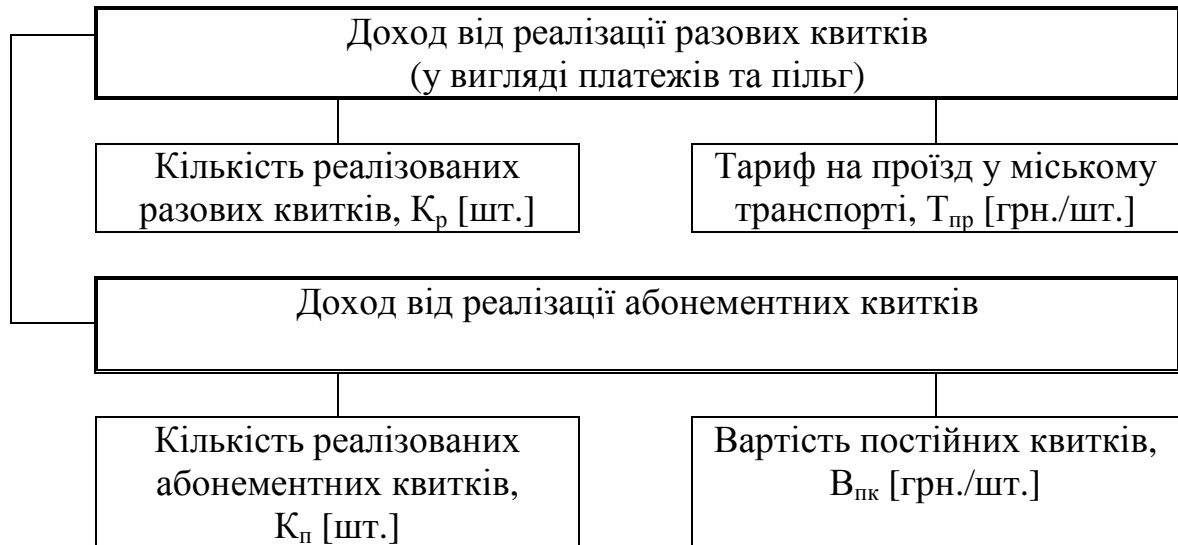

Рис. 33 - Схема формування доходів підприємств міського електричного транспорту

Підприємства міського електричного транспорту отримують доходи від перевезень пасажирів. Залежно від форми оплати за проїзд розрізняють доходи від реалізації разових квитків і доходи від реалізації постійних квитків. **Квиток (талон)** - документ, який дає право пасажира за оплату користуватися автобусом (трамваєм, тролейбусом). **Разовий квиток** (талон) дає право на одну поїздку в одному виді транспорту, **абонементний квиток** надає право на користування одним або більше видами громадського транспорту протягом дії цього квитка

Діючим законодавством не передбачено надання субсидій на послуги міського транспорту. Тому, окрім прямих платежів, транспортні підприємства отримують компенсацію пільгового проїзду окремих категорій споживачів.

Доходи підприємств газо- та електропостачання формуються за двома напрямками: доходи від реалізації газу (електроенергії) і доходи від транспортування газу (електроенергії). Перший вид доходу визначається як добуток обсягу реалізованого газу (електроенергії) окремим категоріям споживачів і відповідного тарифу.

Доходи від транспортування виникають внаслідок транзитного транспортування газу (електроенергії) за допомогою мереж газо-, енергопостачального підприємства даного регіону і визначаються як добуток обсягу транзитного газу (електроенергії) та відповідної вартості транспортування.

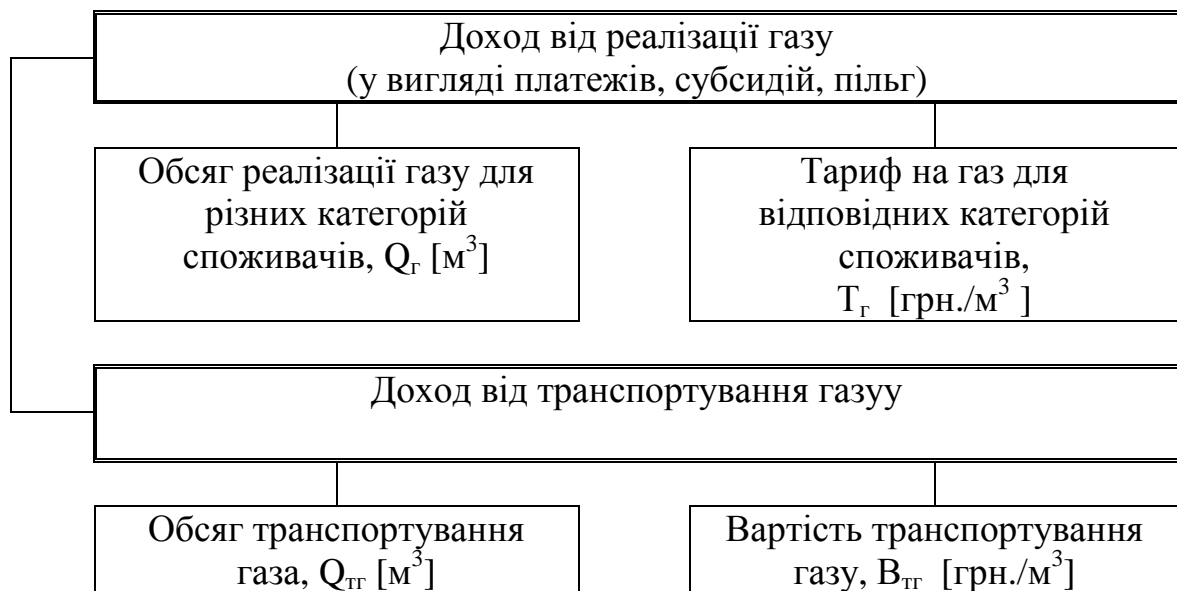

Рис. 34 - Схема формування доходів підприємств газопостачання

І газопостачальні, і електропостачальні підприємства у разі реалізації своєї продукції для населення можуть отримувати доходи як у вигляді безпосередніх платежів, так у вигляді субсидій та пільг.

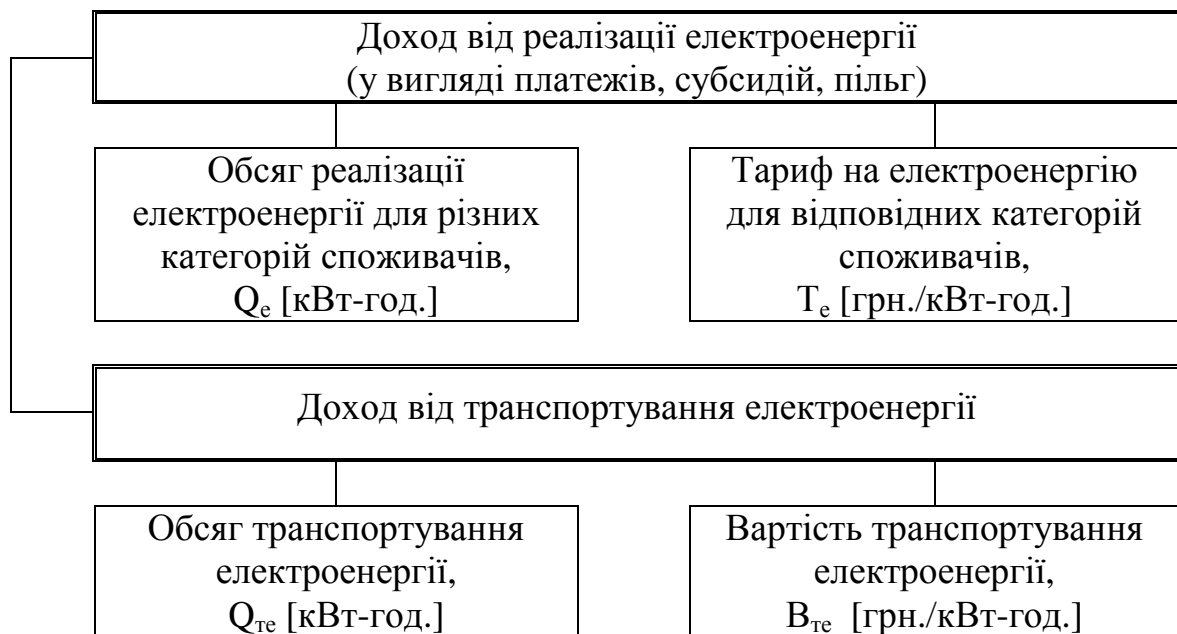

Рис. 35 – Схема формування доходів підприємств електропостачання

Підприємства готельного господарства, окрім доходів від реалізації ліжко-діб, також отримують доход від додаткових платних послуг. **Додаткові послуги** - обсяг послуг, що не належать до основних послуг готелю, замовляються і сплачуються споживачем додатково за окремим договором. До них можна віднести послуги міні-бара, супутникового телебачення, якщо вони не входять у вартість проживання.

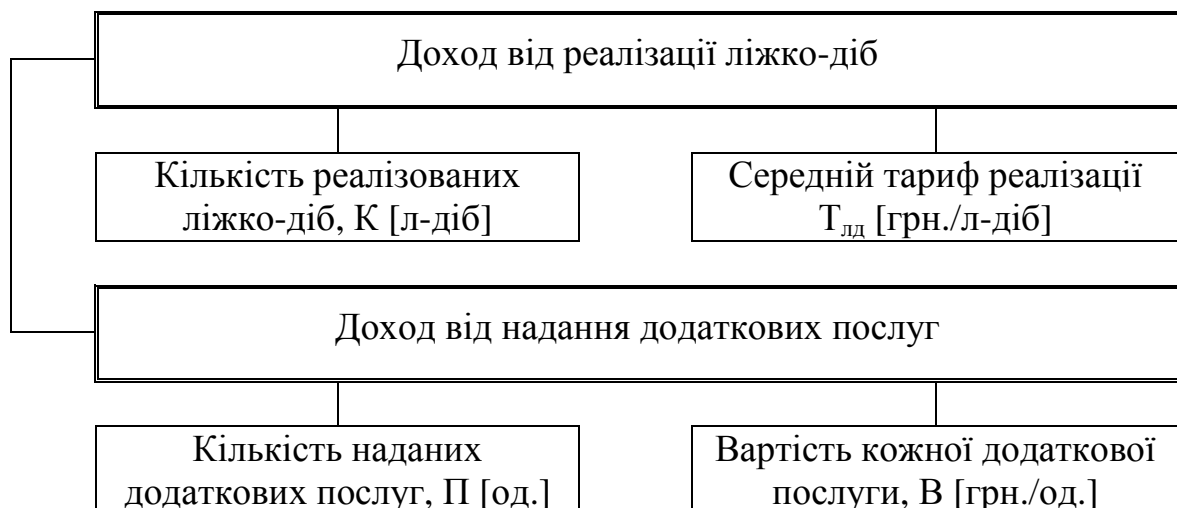

Рис. 36 – Схема формування доходів готельних підприємств

Доходи підприємств побутового обслуговування населення складаються з доходів від реалізації продукції та послуг населенню, організаціям та установам, від реалізації продукції масового виробництва,

від реалізації тканин та інших основних матеріалів, що використовуються при виконанні замовлень населення і які оплачуються замовником понад встановлені ціни та тарифи, а також від реалізації напівфабрикатів, вузлів та деталей, що відпускаються у середині системи.

Основним джерелом доходів є грошові кошти, що їх одержало підприємство за реалізовані послуги та продукцію. Їх розмір визначається рівнем цін та тарифів, обсягом наданих послуг та виробленої продукції. Обсяг реалізації продукції та послуг визначається виробничою програмою, що розробляється з урахуванням наявності та використання виробничих потужностей по кожній групі побутових послуг і окремих видах продукції, а також розвитку мережі майстерень, ательє, приймальних пунктів та інших підрозділів підприємства.

На підприємствах побутового обслуговування населення розрахунок виручки ведуть окремо від реалізації продукції та послуг для населення і від реалізації продукції, послуг, робіт, що не пов'язані з обслуговуванням населення. В обсяг реалізації побутових послуг населенню включають роботи, виконані підприємством і оплачені замовником, а по індивідуальному пошиву одягу та взуття, в'язанню та пошиву трикотажних виробів, виготовленню меблів за індивідуальними замовленнями, ремонту автотранспорту та квартир - вартість робіт, виконаних підприємством, оплачених замовником і зданих йому.

В обсяг реалізації робіт та послуг побутового обслуговування населення поряд з вартістю виконаних індивідуальних замовлень включається також вартість виконаних робіт та послуг за замовленнями тих організацій та установ, які прирівняні до послуг населенню, а також вартість напівфабрикатів, вузлів та деталей, що поставляються у порядку кооперації іншим підприємствам служби побуту для виконання робіт з побутового обслуговування населення.

Підприємство, крім основної діяльності, може здійснювати і інші роботи, послуги (які зазначені у Статуті). Як правило, вони так чи інакше

пов'язані з основною продукцією(наприклад, установка лічильників для мережених підприємств, ремонтні роботи у помешканнях для житлових організацій). Загальними для всіх є доходи від реалізації вибуваючого майна, від здачі в оренду площ, від надання послуг з розміщення реклами.

Крім того, підприємство може отримувати інші доходи, які виникають у зв'язку з позареалізаційними операціями: штрафи, пеня тощо.

§ 2. ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з їх отриманням витрати. Як важлива категорія ринкових відносин цей показник виконує такі функції:

- оцінювальна (визначення ефективності виробництва);
- стимулююча (сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності);
- фіскальна (джерело формування бюджетних ресурсів та позабюджетних фондів).

Доход (виручка) від реалізації продукції									
Податок на додану вартість	Акцизний збір	Чистий доход (виручка) від реалізації продукції							
		Прямі матеріальні витрати	Прямі витрати на оплату праці	Інші прямі витрати	Загальногосподарські витрати	Валовий фінансовий результат			
						Адміністративні витрати	Витрати на збут	Інші операційні витрати	Фінансовий результат до оподаткування
									Фінансовий результат після оподаткування

Рис. 37 – Схема формування фінансового результату

На формування прибутку як фінансового результату діяльності підприємства впливають:

- сфера діяльності;
- установлений порядок формування витрат на виробництво продукції, калькулювання собівартості продукції;
- установлений порядок визначення позареалізаційних доходів, витрат;
- установлені законодавством умови обліку фінансових результатів.

Для підприємств ЖКГ України характерним є наявність від’ємного фінансового результату – збитку, що негативно впливає на стан галузі в цілому і на якість життя населення.

Таблиця 20 – Фінансовий результат від звичайної діяльності житлово-комунальних підприємств (до оподаткування), млн.грн.

Галузі	Показники	2007 р.	2006 р.	Приріст/зниження	
				млн.грн.	%
Водопровідно-каналізаційне господарство	прибуток	49,9	108,4	-58,5	-54,0
	збиток	387,9	227,0	160,9	70,9
Комунальна теплоенергетика	прибуток	74,2	128,0	-53,8	-42,0
	збиток	943,1	503,1	440,0	87,5
Житлове господарство	прибуток	95,2	47,9	47,2	98,5
	збиток	140,3	111,6	28,7	25,7
Міський електричний транспорт	прибуток	4,3	1,4	2,9	207,0
	збиток	217,2	81,6	135,6	166,2

За I півріччя 2008 р. фінансово-економічний стан підприємств житлово-комунального господарства залишився нестабільним.

З початку року підприємства галузі отримали збитки у сумі 1078,6 млн. грн., що на 69,7% більше порівняно з відповідним періодом минулого року. Найбільші збитки отримали підприємства комунальної теплоенергетики (446,2 млн. грн.) та водопровідно-каналізаційного господарства (338,4 млн. грн.) [33].

З метою визначення ефективності діяльності підприємства визначають також рівень рентабельності. **Рентабельність** – відносний

рівень прибутку, який характеризує ефективність діяльності підприємства. Цей показник характеризує розмір прибутку, який припадає на 1 грн. того чи іншого економічного показника, збільшення цього показника свідчить про покращення фінансово-господарської діяльності підприємства.

Коефіцієнти рентабельності розрізняють за об'єктом визначення і видом прибутку:

Таблиця 21 - Аналітичні формули розрахунку рентабельності

Види прибутку	Прибуток до оподаткування (Пр)	Чистий прибуток (ЧПр)
Об'єкт визначення		
1. Витрати (В)	Коефіцієнт рентабельності витрат: $P_B = \frac{Пр * 100\%}{В}$	Коефіцієнт чистої рентабельності витрат: $P_B = \frac{ЧПр * 100\%}{В}$
2. Активи (середньорічна вартість основних фондів (ОФ _{с.р.}) та середній залишок оборотних коштів (ЗОК))	Коефіцієнт рентабельності активів: $P_B = \frac{Пр * 100\%}{ОФ_{с.р.} + ЗОК}$	Коефіцієнт чистої рентабельності активів: $P_B = \frac{ЧПр * 100\%}{ОФ_{с.р.} + ЗОК}$
3. Доходи (Д)	Коефіцієнт рентабельності доходів: $P_B = \frac{Пр * 100\%}{Д}$	Коефіцієнт чистої рентабельності доходів: $P_B = \frac{ЧПр * 100\%}{Д}$
4. Власний капітал (ВК)	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу: $P_B = \frac{Пр * 100\%}{ВК}$	Коефіцієнт чистої рентабельності власного капіталу: $P_B = \frac{ЧПр * 100\%}{ВК}$

Зважаючи на від'ємний фінансовий результат у ЖКГ, в цій сфері визначають **рівень збитковості** - розмір збитку, який припадає на 1 грн. того чи іншого економічного показника.

Причинами незадовільного фінансового становища є:

- невирішені проблеми ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг, внаслідок чого тарифи переглядаються через тривалий період часу від моменту збільшення цін на ресурси, в окремих регіонах тарифи досі не відшкодовують 100% витрат;
- недосконалість механізму оплати за спожиті послуги, внаслідок чого на комунальних підприємствах існує значна дебіторська заборгованість.

Загальна сума дебіторської заборгованості підприємств галузі за I півріччя 2008 р. збільшилась на 445,5 млн. грн. (або на 5,1%) і станом на 01.07.08 складала 9,2 млрд. грн. У відповідному періоді минулого року спостерігалось збільшення заборгованості на 590,7 млн. грн. (або на 7,3 %).

Разом з тим у Чернівецькій, Луганській, Одеській, Сумській, Херсонській та Запорізькій областях відбулось зниження заборгованості від 15 до 4 відсотків.

За видами споживачів дебіторська заборгованість розподіляється наступним чином:

- заборгованість бюджетних установ та організацій за спожиті комунальні послуги з початку поточного року збільшилась на 58,8 млн. грн. (або на 52%) та станом на 01.07.08 становила 171,6 млн. грн., у тому числі:

- заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з державного бюджету – 88,6 млн. грн.

- заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів – 83,0 млн. грн.

- комерційних споживачів зменшилась на 19,5 млн. грн. та станом на 01.07.07 становила 2,1 млрд. грн.

- заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг по підприємствах комунальної форми власності з початку року збільшилась на 5,1% та складала 6,7 млрд. грн. [33]

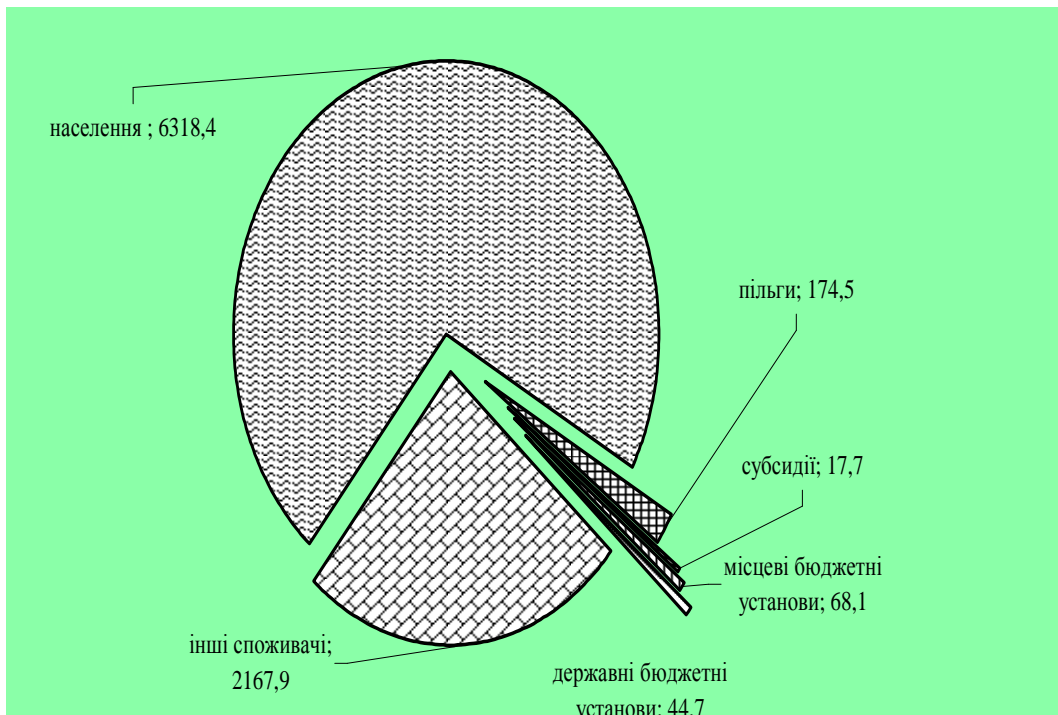

Рис. 38 – Структура дебіторської заборгованості підприємств ЖКГ у 2007р., млн.грн.

За даними Держкомстату України, заборгованість населення по підприємствах усіх форм власності станом на 1.07.08 становила 7,6 млрд. грн. З початку 2008 р. населенням країни сплачено за житлово-комунальні послуги, включаючи погашення боргів попередніх періодів, 11,1 млрд. грн., що становить 102,1% нарахованих за цей період сум. Серед регіонів найвищий рівень оплати за спожиті житлово-комунальні послуги спостерігався у Сумській та Тернопільській областях (110,5–108,4%), найнижчий – в Автономній Республіці Крим (94,1%).

Недоотримання комунальними підприємствами в повному обсязі коштів за надані послуги спричиняє дефіцит грошових коштів на підприємствах і появу кредиторської заборгованості за енергоносії. Станом на 01.07.08 сума кредиторської заборгованості складала 10,3 млрд. грн., що на 12,6% більше порівняно з початком року. Тенденція до збільшення цього показника була і у відповідному періоді минулого року.

Заборгованість за енергоносії у загальній сумі кредиторської заборгованості складає 5,4 млрд. грн. (або 52,4%), у тому числі за газ – 3,4 млрд. грн., за електроенергію – 2,0 млрд. грн.

За даними Мінпаливенерго, станом на 01.07.08р. підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства спожито електроенергії на суму 981,1 млн. грн., середній по Україні рівень оплати за які становив 79,2%.

За даними ДК «Газ України», підприємствами комунальної теплоенергетики станом на 01.07.08р. спожито природного газу на суму 4213,7 млн. гривень. Середній рівень оплати спожитого природного газу за цей період становить 56,0% (за 2007 рік рівень оплати складає 95% з урахуванням проведених у 2008 році розрахунків).

Нижче середнього рівень розрахунків у Вінницькій (53%), Дніпропетровській (51%), Донецькій (49%), Закарпатській (44%), Кіровоградській (47%), Луганській (35%), Львівській (54%), Харківській (35%), Херсонській (49%), Чернівецькій (47%) областях та АР Крим (45%). Найвищий рівень розрахунків у Одеській області (89%).

Така ситуація створює загрозу перебоїв у діяльності комунальних підприємств із значною енергетичною складовою витрат(водо-, теплопостачання, міський електричний транспорт) і негативно впливає на якість обслуговування населення.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Назвіть джерела формування доходів житлових підприємств.
2. Які форми розрахунків населення за комунальні послуги Ви знаєте?
3. Що є підґрунтям для появи такого виду доходів як „збори з орендарів”?
4. Назвіть два основних джерела доходів підприємств ЖКГ? На підставі яких даних здійснюється визначення їх величини?
5. Назвіть два основних джерела доходів підприємств теплопостачання.
6. Як визначається величина доходів за опалення приміщень?
7. За якими напрямками формуються доходи підприємств МЕТ?
8. Які види доходів характерні для підприємств газо- та електропостачання? Як визначається їх величина?
9. Назвіть джерела доходів готельних підприємств.
10. В яких підгалузях ЖКГ оплата комунальних послуг населенням може здійснюватись у вигляді субсидій?
11. В яких підгалузях ЖКГ існують пільги на оплату комунальних послуг?
12. Що таке прибуток, які функції він виконує?
13. Як визначається величина фінансового результату?
14. Як можна оцінити сучасний фінансовий стан ЖКГ? Що спричиняє таке становище?
15. Які заходи слід вжити для покращення фінансового стану підприємств ЖКГ?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

- ✓ Доходи підприємства
- ✓ Субсидія
- ✓ Прибуток
- ✓ Рентабельність
- ✓ Рівень збитковості
- ✓ Реалізація

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ(max - 30 балів)

Встановіть правильність „+” або неправильність „-” кожного варіанту відповіді

1. Доходи житлових організацій складаються з таких видів:

А. Збори з орендарів	В. Комунальні платежі
С. Квартплата	Д. Орендна плата
Е. Додаткові платні послуги	Ф. Субсидії

2. Доходи підприємств ВКГ складаються з таких видів:

А. Доходи від реалізації питної води	В. Доходи від водовідведення
С. Доходи від реалізації гарячої води	Д. Доходи від реалізації технічної води

3. „Доходи від додаткових платних послуг” є складовою доходів такого підприємства:

А. Водопровід	В. Метрополітен
С. Готель	Д. Енергокомпанія

4. „Субсидії” є формою доходів таких підприємств:

А. Житлова організація	В. Каналізація
С. Готель	Д. Теплопостачання
Е. Трамвайне депо	Ф. Санітарна очистка міста

5. Штрафи і пеня, отримані підприємством, характеризують таке джерело доходів:

А. Доход від реалізації продукції	В. Доход від позареалізаційних операцій
С. Доход від основного виду діяльності	Д. Доход від інших видів діяльності

6. Назвіть галузь, доходи якої обчислюються на підставі запропонованих показників:

Галузь	Обсяг реалізованої продукції	Вартість одиниці продукції
1.	Площа нежилых приміщень, що здаються в оренду	Ставка орендної плати
2.	Обсяг реалізації технічної води	Тариф на технічну воду
3.	Обсяг реалізації гарячої води для різних категорій споживачів	Тариф на гарячу воду для відповідних категорій споживачів
4.	Кількість реалізованих разових квитків	Тариф на проїзд у міському транспорті
5.	Обсяг транспортування газу	Вартість транспортування газу
6.	Обсяг реалізованої електроенергії для різних категорій споживачів	Тариф на електроенергію для різних категорій споживачів

ПИТАННЯ ДЛІ ПОГЛІБЛЕНОГО ВІВЧЕННЯ ТЕМИ

1. Напрями використання прибутку на підприємствах ЖКГ
2. Диверсифікація діяльності як напрям підвищення доходності підприємств ЖКГ

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Величко В.В. Економіко-організаційне забезпечення міського пасажирського транспорту як функції міста: автореферат дис.канд.екон.наук. –Харків:ХДАМГ, 2000.

2. Іванілов О.С., Губа О.М., Таряник О.М. Резерви підвищення ефективності діяльності підприємств житлового господарства// Коммунальное хозяйство городов, 2002 - №41.

3. Костусев А. Жилищно-коммунальное хозяйство: время перемен// Конкуренция, 2006 - №2 .

4. Проблемы реализации реформирования отраслей ЖКХ: Материалы Всеукраинской научно-практической конференции 27-28 ноября 2003г. – Харків: ХНАГХ, 2003.

5. Програма розвитку і реформування ЖКГ м.Харкова на 2003-2010рр./За ред. Шутенка І.М. – Харків: ХДАМГ, 2003.

СИТУАЦІЙНІ ВПРАВИ

Якість води = якість життя?!

Проблема поліпшення якості води є дуже важливою. Її невідповідність стандартам може призвести до погіршення санепідеміологічної ситуації в населеному пункті.

Так, в одному з міст України викиди відходів гірничо-збагачуваним комбінатом призвели до масових захворювань серед населення на альвеоліт. На лікування хворих альвеолітом у санаторії - профілакторії виділяються значні грошові кошти (близько 1,3 млн. грн.), організована школа для хворих, які перенесли альвеоліт, у якій навчають правилам користування інгаляторами й медикаментами.

Таблиця 1 - Якісні показники річкової води до й після очищення пропонованими матеріалами

Показники якості	р. Десна	р. Дніпро		р. Тетерев
	м.Київ	м. Запоріжжя	м.Київ	м. Житомир
1. Мутність, мг/дм ³				
- до очистки	2,6-3,9	0,8-1,2	2,6-4,6	4,6-5,4
- після очистки	0,3-0,5	0,4	0,3-0,5	0,6-0,8
- вимоги стандарту	1,5			
2. Кольоровість, градуси				
- до очистки	37-46	54-60	76-116	30-46
- після очистки	14-19	12-15	11-19	15-17
- вимоги стандарту	20			
3. Алюміній, мг/дм ³				
- після очистки	0,13-0,19	0,05-0,19	0,14-0,23	0,05-0,13
- вимоги стандарту	0,5			
4. Загальне мікробне число				
- до очистки	136-450	14-127	74-980	40-720
- після очистки	2-15	2-4	6-21	11-37
- вимоги стандарту	100			

Більш раціональним є вкладення коштів у використання нових очисних матеріалів для поліпшення якості води й тим самим усунення причини захворювання. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я частота захворювань, що розповсюджуються через воду, найвища. Як показують аналітичні оцінки, витрати на оздоровлення водних джерел і підвищення бар'єрної ролі водоочисних станцій на 25-30% менше, ніж на реабілітаційні заходи.

Виходячи з результатів аналізу якості вихідної води в районі водозабору даного міста для одержання питної води високої якості доцільно використовувати комплекс хімічних реагентів.

Таблиця 2 - Види і дози реагентів

Види реагентів	Період використання	Норма витрат, г / 1 л води	Ціна, грн./1 т
Сульфат алюмінію	Травень - жовтень	85	679
ПОЛВАК	Листопад – квітень	65	765
Флокулянт	Травень - жовтень	0,5	3
Хлор	Січень – грудень	4,5	780
Активоване вугілля	Травень - вересень	2,0	12540

Крім матеріалів на очистку води, передбачаються також витрати хімічних реагентів на санітарну обробку очисних споруд. В результаті використання запропонованої схеми очистки води показники якості питної води значно покращаться, що доводить досвід використання цих матеріалів в інших містах України.

Таблиця 3– Витрати матеріалів на санітарну обробку

Види матеріалів	Призначення матеріалів	Обсяг витрат, кг	Ціна, грн./1 кг
Гіпосульфит	Для дегазації хлору	720	8,6
Кальцинована сода		1400	1,5
Гідрокарбонат натрію	Для очищення поверхні стін фільтрів	288	2
Сірчаноокисле залізо	Для обробки вихрового змішувача, фільтрів	437	3,2

За діючою системою очистки води підприємство, яке піднімає і очищає за рік 11255 м³ води, витрачає на хімічні реагенти 212,8 тис. грн.

Чи є економічно доцільним використання нових матеріалів для очистки води, як вважаєте? Які інші аргументи можна навести на їх користь?

Як зігріти місто взимку?

Місто Харків є одним з найбільших індустріальних, промислових і наукових центрів України. Однією з основних інфраструктур, що забезпечує його життєдіяльність, є система теплопостачання. Рівень розвитку теплової енергетики має вирішальний вплив на стан розвитку економіки міста. У Харкові прийнята замкнена схема теплопостачання. Вона містить у собі декілька видів схем, взаємопогоджених між собою або функціонуючих самостійно.

У м. Харкові прийняті в основному тупикові схеми теплових мереж (Роганський житловий масив, Залютино, Холодна гора та ін.). Такі схеми мають меншу металоемність порівняно з кільцевими схемами, але не забезпечують резервування в забезпеченні споживачів тепловою енергією і гарячою водою.

Окремі кільцеві мережі передбачені в районах Салтівського житлового масиву, Павлова поля, Нових будинках, Олексіївці. Найбільшу технологічну гнучкість мають теплові мережі Салтівського житлового масиву, де забезпечується за допомогою резервних перемичок 70% резервування; в інших районах резервування подачі теплової енергії складається в межах 20-50%.

Найбільше розвинена система централізованого теплопостачання, що дозволяє здійснювати взаємодію різноманітних джерел виробництва тепла - теплоелектроцентралей із районними і квартальними котельними. До магістральних камер теплових мереж залучені центральні теплові пункти (теплорозподільчі станції - ТРС), на яких здійснюється приготування води на потреби гарячого водопостачання (ГВП) і розподіл теплоносія по квартальних мережах з підключенням систем опалення споживачів. Співвідношення навантажень по найбільш «типовій» ТРС складає: на опалення і вентиляцію - 56 % і ГВП - 44 %.

Взагалі теплопостачання забезпечують 403 км (у двотрубному обчисленні) магістральних теплових мереж і 1120 км розподільчих мереж. Через брак коштів на оновлення мереж вони мають значний знос (67% і 70% відповідно) і велику кількість пошкоджень (524 і 1895 у 2002р. відповідно). Крім того, для забезпечення необхідного гідравлічного режиму на протяжних магістралях, з урахуванням значної різниці геодезичних оцінок, працюють 11 насосних станцій.

Централізоване теплопостачання м. Харкова здійснюється комунальним підприємством "Харківські теплові мережі", яке виробляє теплову енергію на власних джерелах тепла, купує теплову енергію у разі необхідності та здійснює транспортування теплової енергії по магістральних і розподільчих теплових мережах до теплорозподільчих станцій, а потім від них або магістральних камер до споживачів усіх категорій по квартальним мережах.

До складу КП «Харківські теплові мережі» входять:

- ТЕЦ-4 - 680 Гкал/год.;
- котельня Салтівського житлового масиву - 780 Гкал/год.;
- котельня Павлове поле - 300 Гкал/год.;
- котельня Комінтернівського району - 400 Гкал/год.;
- квартальні котельні - 454 Гкал/год.;
- локальні котельні - 470 Гкал/год.

(Усього на балансі КП «ХТМ» знаходяться 284 котельні, в тому числі: з установленою потужністю до 3 Гкал/год – 232 шт.; від 3 до 20 Гкал/год – 45 шт.; від 20 до 100 Гкал/год – 1 шт.; 100 Гкал/год і вище – 6 шт.)

Крім того, теплопостачання споживачів м. Харкова забезпечують : ТОВ "Теплоенергетичний центр Роганського промвузла" (встановлена потужність котелень якого складає 97 Гкал/год.); ЗАТ "ТЕЦ-3" - 860 Гкал/год.; ВАТ "ТЕЦ-5" - 1420 Гкал/год.; ДП "Енергокомплекс" (встановлена потужність - 148 Гкал/год.).

Отже, чи вистачить існуючих джерел теплопостачання для забезпечення потреб міста в обсязі 4600 Гкал/год?

Конкуренція в житловому господарстві: реальність чи перспектива?

Діяльність підприємств житлового господарства спрямована на утримання і ремонт житла, місць загального користування, прибудинкової території, дозволяє забезпечити необхідні умови надання комунальних послуг. Все це, як і рівень житлової забезпеченості, впливає на споживчу вартість житла і якість життя населення. Порівняльна характеристика забезпеченості житлом в окремих країнах світу наведена в табл. 4.

Таблиця 4 - Розподіл житлових приміщень за кількістю кімнат в окремих країнах світу

Країна	Рік	Житловий фонд, тис. житлових приміщень	З нього житло з кількістю кімнат, %		
			менше 3	від 3 до 5	6 і більше
Німеччина	2000	38383,8	8,4	71,3	20,3
Іспанія	1991	11824,8	2,9	73,1	24,0
Італія	1991	25028,5	11,0	74,9	14,0
Латвія	1998	955,0	62,6	37,4	-
Росія	2001	55645,5	64,2	35,8	-
Україна	2001	1896,0	56,6	43,4	-
Франція	1999	23810,0	19,1	67,8	13,0
Фінляндія	2000	2512,0	24,5	62,7	11,8
Чехія	1998	3731,2	33,9	61,5	4,6
Казахстан	1999	4307,9	42,8	57,2	-
США	1997	112357,0	1,7	53,1	45,2

В Україні розмір житлового фонду постійно збільшується, хоча і неоднаковими темпами. За 15 років з 1980р. розмір житла, що припадає на 1 жителя, зріс на 4,4 м². Змінилась і структура житлового фонду за формою власності.

Таблиця 5 - Динаміка житлового фонду України, млн.м²

Показники	1985р.	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2003 р.
Весь житловий фонд:	833,6	922,1	978,3	1015,0	1035,7
- у тому числі приватний	458,3	485,4	637,0	793,2	830,9
- у тому числі міський	507,5	574,3	616,6	643,2	661,7

Зміни в структурі житлового фонду і економічному стані держави в цілому призвели до необхідності підвищення якості обслуговування

шляхом створення конкурентного середовища. Якщо за часів СРСР і перших років незалежності України всі підприємства з обслуговування житла були державні, то сьогодні створюються умови для залучення з цією метою підприємств інших форм власності. У результаті в Україні тепер діє 202 приватних підприємства з експлуатації житла, які обслуговують 17986 тис. м² жилої площі. Розглянемо цю ситуацію докладніше на прикладі м. Харків.

Житловий фонд усіх форм власності м. Харкова на початок 2003 р. складав 27,0 млн.м² загальної площі. Житлове господарство, що знаходиться у підпорядкуванні територіальної громади міста, включає в себе 7221 житловий будинок загальною площею 17,2 млн. м², в яких проживає 836 тис. мешканців. Обслуговуванням житлового фонду зайнято 56 комунальних і 8 приватних підприємств, на яких працює близько 8 тис.чол.

Для виконання робіт з очистки прибудинкових територій залучені 11 приватних підприємств (юридичних осіб) та 15 приватних підприємців (фізичних осіб), для яких рішенням сесії Харківської міської ради встановлена мінімальна ставка єдиного податку – 20 грн. на місяць.

Таблиця 6 - Характеристика експлуатації житла у м. Харкові

Виробничі житлові ремонтно-експлуатаційні підприємства (ВЖРЕП) окремих районів	Загальна площа житла, тис.м ²	Доходи, тис.грн.	Види підприємств, тис. м ²	
			Комуналь ні	Приват ні
Ленінський	890,5	3957,9	553,4	337,1
Московський –1	2222,8	9704	2222,8	-
Московський – 2	1767,2	7127,7	1711,6	55,6
Держинський	2727,2	12240	2727,2	-
Київський – 1	1213,6	6629,5	1213,6	-
Київський –2	1395,8	7937	1395,8	-
Жовтневий	1163	6634,7	371,6	791,4
Червонозаводський	912	5225,9	912	-
Комінтернівський	1845,8	8325,9	1845,8	-
Орджонікідзевський	1456,4	5683,5	1456,4	-
Фрунзенський	1565,7	6825,9	1565,7	-

Створено конкуренцію у сфері санітарної очистки міста - до вивезення твердих побутових відходів залучено 10 підприємств різних форм власності, у сфері технічного обслуговування і ремонту ліфтового господарства - до виконання цих робіт залучено 5 спеціалізованих підприємств, що дозволило значно знизити вартість і поліпшити якість послуг.

Триває робота зі створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). На 01.01.2003 р. в місті було зареєстровано 75 ОСББ, з яких 43 ведуть самостійну фінансово-господарську діяльність.

Широке розповсюдження знайшло створення в житлових будинках таких громадських формувань, як будинкові комітети. На 01.01.2003 р. в місті створені і функціонують 2458 будинкових комітетів. Реалізується програма закриття під'їздів житлових будинків і передача їх під схоронність мешканцям. Станом на 01.01.2003 р. у будинках місцевих рад закрито 3061 під'їздів (68%) у 1161 будинку.

Дайте оцінку рівня розвитку конкурентного середовища в житловій сфері м.Харкова.

Як досягти найвищих стандартів?

В історичному центрі чорноморського портового міста розташований торговельно-готельний комплекс, побудований ще наприкінці XIX ст. Цей комплекс є пам'ятником архітектури місцевого значення і включений у Державний реєстр об'єктів культурної спадщини України.

1999 р. готель чотири роки поспіль обіймав перше місце за якістю обслуговування серед готелів такого рівня, а найкращі співробітники винагороджувались почесними грамотами, преміями і цінними подарунками, отримували подяки від керівництва ЖКГ і мера міста.

Таблиця 7 – Характеристика номерного фонду

Категорія номерів	Кількість місць в номері	Кількість номерів	Ціна 1 номеру, грн.	Кількість днів завантаже ння на рік
Люкс – трикімнатний номер обладнаний: кольоровим телевізором, холодильником, телефоном, кондиціонером, бойлером та санвузлом	3	6	295	300
Вища – двокімнатний номер, обладнаний: кольоровим телевізором, холодильником, телефоном, санвузлом	2	31	205	320
Перша - стандартний однокімнатний номер із чорнобілим телевізором, холодильником і санвузлом	1	25	95	280
	2	46	125	290
Друга - однокімнатний номер, обладнаний тільки умивальником	1	13	55	150
	2	17	85	180

З метою підвищення привабливості готелю і відповідності його рівня сучасним вимогам керівництво готелю розглядає питання економічної доцільності реконструкції і дооснащення частини номерного фонду з тим, щоб було ліквідовано номери другої категорії. Можливі два варіанти: перший - дооснастити ці номери телевізором і холодильником, обладнати санвузлом і, відповідно, перевести їх в першу категорію. Ці роботи обійдуться близько 1500-1800 грн. у розрахунку на один номер. Ціна такого номера, через зменшення житлової площі, буде меншою від існуючої на 20%.

Другий варіант – об'єднати номери першої і другої категорії, розташовані поруч, у номери вищої категорії. Для цього поєднуються: одномісні номери другої категорії із двомісними номерами першої категорії; двомісні номери другої категорії із одномісними номерами

першої категорії; Витрати на капітальний ремонт і дооснащення номерів складатимуть близько 9,5 тис.грн. у розрахунку на один номер.

Обидва варіанти мають свої переваги і недоліки. Перший варіант потребує значно менших, порівняно із другим, витрат на капітальний ремонт і переобладнання. І хоча підприємство має достатню величину прибутку (близько 520 тис.грн.), використовувати ці кошти слід максимально ефективно.

Другий варіант дозволить поповнити номерний фонд готелю номерами, які мають найвищий попит. Але підприємство втратить частину доходу від номерів першої категорії, які будуть вилучені з експлуатації.

А що б Ви порадили в такій ситуації? Доведіть свою думку необхідними обчисленнями.

Нікітський ботанічний сад - проблема розвитку¹

Історія.

Нікітський ботанічний сад був заснований 10 червня 1811 року указом царя Олександра Першого при активній підтримці графа Воронцова, Таврійського губернатора Борозіна та інспектора по шовководству Півдня Росії Біберштейна як "Імператорський економо - ботанічний сад". Місце розташування саду у 7 верстах від Ялти, на південь від селища Нікіта, визначив Дюк де Ришельє, на якого були покладені обов'язки з організації саду. На посаду першого директора саду він запропонував Христіана Христіановича Стевена - вченого натураліста, помічника Біберштейна, який 1 березня 1812 року приступив до виконання своїх обов'язків. У вересні цього ж року Стевен вперше висаджує 74 видів дерев та кущів. Тому вересень 1812 року вважається офіційною датою заснування Нікітського ботанічного саду.

¹ Ця ситуаційна вправа написана Ю.Нікітіним(Київський інститут бізнесу і технологій), О.Славутою (Харківська національна академія міського господарства), О.Мартиненко(Президія Української аграрної академії наук) для 1-го Всеукраїнського конкурсу ситуаційних вправ з метою обговорення її в навчальній аудиторії, а не для оцінки способів управління підприємством.

Тоді ж були визначені основні цілі саду:

- створення колекції рослин, придатних до вирощування у Тавриді і корисних для людей;
- отримання насіння з різних країн світу та створення плантацій рослин, придатних для акліматизації та інтродукції у різних куточках країни;
- отримання прибутку від продажу.

Невеликі кошти, які відпускалися на утримання саду, спонукали директора різними шляхами шукати гроші для розвитку. Оскільки людей для обробки землі та збору врожаїв не вистачало, вільні ділянки землі здавали в оренду, закладали та продавали майбутні врожаї.

Було налагоджене власне виробництво шовку, який продавали на ярмарках по 15 рублів за фунт. Саморобну виноградну горілку продавали по 75 копійок за кварту. Все це було спрямовано на розвиток колекції рослин і вже у 1813 р. асортимент налічував 103 види. Ще через рік першим покупцям було запропоновано 172 види рослинного товару: саджанців та черешків. Перелік товарів для продажу рекламували у газеті "Північна пошта" у вигляді каталогу. Ціна за один саджанець та черешок дерева становила: 30-50 копійок за штуку (на місці). Якщо покупець купував товар у Сімферополі, він сплачував додатково 10 копійок за доставку.

Сад розвивався: у 1817 р. кількість видів рослин перевищила 1500 найменувань. Величезне перенапруження у роботі привело Стевена до хвороби і у 1827 р. він був вимушений передати справи штабс-капітану Гартвісу Н.А., який пропрацював на посаді директора до 1861 року. Естафета перейшла в надійні руки, про що свідчить той факт, що на кінець 1860 року колекція Нікітського ботанічного саду зросла до 4067 сортів та форм плодових, декоративних та інших рослин. За цей період було продано більше 4 млн. черешків, саджанців дерев та кущів, у тому числі 1,7 млн. було роздано безкоштовно з метою розповсюдження та реклами.

Основні досягнення Нікітського ботанічного саду до 1861 року:

- З 1812 року були започатковані роботи з інтродукції екзотів, рідкісних тропічних та субтропічних рослин із різних країн світу, а з 1843 року починається їх розповсюдження.

- З 1812 року були розпочаті роботи по інтродукції лікарських рослин (аніс, білена, болиголов, лаванда, марена, меліса, шалфей, тощо) та роз. До 1860 р. колекція роз налічувала 230 сортів у тому числі рози бенгальські, американські та інші.

- З 1812 року почались роботи з інтродукції плодових дерев. У 1842 році фруктових дерев (яблуні, груші, айва, горобина, персики, абрикоси, горіхи, фундук, шовковиця, хурма та інші) та кущів (агрус, суниця, полуниця, смородина та інші) було 1442 різновидів. У 1850 р. колекція оливкового дерева налічувала більше 40 сортів. На той час ця колекція оливкових дерев була самою великою в Європі. У 1816 р. почались перші досліді по інтродукції цитрусових дерев (лимон, апельсин та інші), які показали, що ці рослини ростуть у Криму рости лише у тепличних умовах. У 1839 році рослини були відправлені у Сухумський ботанічний сад для інтродукції та розповсюдження на Кавказі.

- З 1815 року почались роботи з інтродукції та акліматизації винограду. У 1821 році колекція винограду налічувала 30 сортів. У 1825 році колекція винограду збільшилась до 200 сортів. З більш чим 400 інтродукованих сортів винограду для масового розповсюдження було запропоновано 32 сорту винограду. З 1829 по 1852 роки було розповсюджено більше 1 млн. черешків виноградної лози. У 40-х рр. число кущів в Таврійській губернії налічувалось близько 35,7млн., які давали 7,5 млн. відер вина, що коштувало близько 18 млн. рублів.

- З 1824 р. почались роботи з інтродукції декоративних рослин. Вже у 1837 році колекція декоративних рослин досягла 711 видів.

- З 1830 р. почались роботи з інтродукції, акліматизації та промислового вирощування тютюну.

- Були успішно проведені роботи по інтродукції та акліматизації чаю, лавра, туї, кипариса, сосни, пихти, олеандра, прядильної кропиви, льону, красильної гречки, китайського рису.

Основні ринки збуту рослинного товару:

- Кримський півострів (Сімферопольські сади та розсадники, Бахчисарайський сад, Севастопольський розсадник, Феодосійські сади, Керченські сади, Судакський розсадник, Южнобережні сади - Масандра, Лівадія, Ореанда, Партеніт, Гурзуф, Артек, Алупка, Сімеїз, Голуба Затока, Форос та інші).
- Україна (Бердянськ, Миколаїв, Одеса, Херсон, Київ, Полтава, Умань, Харків, Луганськ та ін.).
- Росія (Петербург, Москва, Астрахань, Новоросійськ, Вознесенськ, Таганрог, Тіфліс, П'ятигорськ, Ставрополь, Єкатеринослав, Пенза, Орел, Вороніж, Вольск та ін.).

З 1812 по 1897 рр. Нікітський ботанічний сад став центром інтродукції, акліматизації та розповсюдження кращих сортів плодових, декоративних та лісових рослин. За цей період на утримання Нікітського ботанічного саду було витрачено близько 75 тисяч рублів, а вартість дерев та рослин арборетуму склала більше 150 тисяч (за цінами 1897 року). За допомогою Нікітського ботанічного саду було створено більше 80 державних та приватних садів, лісництв, виноградних розсадників. Своєю діяльністю у ці роки Нікітський ботанічний сад сприяв зростанню кількості сільських господарств, які займалися садівництвом, виноградарством, тютюнництвом, виноробством. Таким чином формувалась нова стратегія сільськогосподарського виробництва, яка сприяла розвитку товарно-грошових відносин.

Кінець XIX- початок XX сторіччя був важким для Нікітського ботанічного саду: колекція плодових культур була уражена шкідниками, виноградники були пошкоджені філоксерою. Спад в діяльності Нікітського ботанічного саду був поглиблений громадянською війною і загальною економічною кризою та продовжувався до 1925 року.

Велика заслуга по відновленню діяльності саду належить справжньому патріоту Нікітського ботанічного саду - Феофілу Клементійовичу Калайді.

Завдяки йому та його помічникам колекція саду була збережена в тяжкі часи розрухи та голоду. З 1934 по 1937 рр. у Нікітському ботанічному саді були проведені роботи з реконструкції будівель, будівництву доріг, ландшафтно - архітектурному оформленню, благоустрою арборетуму, зрошувальних систем, посилилась наукова діяльність. До 1940 року було інтродуковано 2000 сортів плодових дерев. В розсадниках саду було вирощено більше 300 тисяч саджанців дерев та іншого посадочного матеріалу.

Роки Великої Вітчизняної Війни були дуже важкими для саду. Війна нанесла колекції саду великі збитки, було вирубано та загинуло 3962 унікальних екземпляри рослин. Найбільш важливою роботою у післявоєнні роки було відновлення колекції та унікального гербарію рослин, який створювався вченими ботаніками впродовж 130 років.

За підтримки держави з 1958 по 1977 рр. відбувалось стрімке зростання матеріально-технічної бази Нікітського ботанічного саду: були створені нові структурні підрозділи саду, зокрема Степове відділення для селекції зимостійких сортів плодових. Завдяки наполегливій та цілеспрямованій діяльності директора - Кочкіна Михайла Андрійовича були розширені площі Центрального відділення, на яких було побудовано лабораторні корпуси, житлові будівлі, музей (1975). З його ініціативи в 1973 році був організований заповідник "Мис Март'ян" (120 га дубово - можевелового ліса, та 120 га акваторії моря), який став науковою базою охорони природи Криму, "Приморське" відділення декоративного квітникарства (селище Партеніт) та карантинний розсадник (село Медведівка).

У 1973 році на базі відділення декоративного квітникарства була створена колекція 1500 видів та форм квітів, у тому числі 100 нових форм хризантем, 17 канн, 14 флоксів. Була створена колекція субтропічних культур (860 сортів грецького горіха, мигдалю, пекана, фісташки, фундука, гранату, інжиру, маслини, хурми, фейхоа, цитрусових та інших). Була зібрана та інтродукована колекція більш ніж 600 сортів ефіроолійних культур: роз, лаванди та ін. До 90-х рр. загальна колекція Нікітського

ботанічного саду налічувала близько 30 тис. видів, гібридів та сортів рослин. В парках було зібрано більше 2300 видів декоративних садових форм дерев та кущів інтродукованих з різних країн світу. Колекція роз налічувала близько 2000 сортів вітчизняного та закордонної селекції. У той час Нікітський ботанічний сад мав міцні зв'язки з 2227 організаціями та приватними особами Радянського Союзу, та з 241 організацією 44 держав світу. Наукова бібліотека проводила обмін літературою з 550 організаціями з 60 держав світу. Нікітський ботанічний сад був учасником багатьох міжнародних та всеросійських виставок. У 60-90 роках ХХ ст. Нікітський ботанічний сад щорічно відвідувало більше 400 тисяч людей.

Майже через 10 років.

Нікітський ботанічний сад є багатофункціональним науково-дослідним підприємством, яке входить в систему Академії аграрних наук України. Загальна площа земель, які підпорядковані відділенням Саду на Кримському півострові та на Півдні України дорівнює близько 2000 га:

- Центральне відділення (селище Нікіта -277 га) займається інтродукцією екзотів, рідких рослин, декоративним садівництвом;
- Дослідне господарство "Приморське" та заповідник "Мис Март'ян" (селище Партеніт біля Алушти-143 га) займається декоративним квітникарством;
- Степове відділення (селище Гвардійське, біля Сімферополя - 487 га), займається сільськогосподарською діяльністю з вирощування зернових культур, овочів;
- Дослідне господарство "Новокаховськ" (місто Нова Каховка Херсонської області-799 га) займається овочівництвом та декоративним садівництвом;
- Дослідне господарство "Джанкойський інтродукційно-карантинний розсадник" (село Медведівка, Джанкойського району-177 га), займається інтродукцією плодових культур та декоративним садівництвом.

Власністю Нікітського ботанічного саду є колекція рослин, житлово-комунальний фонд, готель, будівлі та інші матеріальні цінності на території саду загальною вартістю 24,808 млн. грн. Держбюджетне фінансування науково-дослідницьких робіт здійснюється Академією аграрних наук на основі контрактів. Прибутки від господарської діяльності залишаються у розпорядженні Нікітського ботанічного саду і спрямовується на матеріальне заохочення працівників та на соціально-культурні потреби селища Нікити.

Загальна чисельність робітників – 887 (центральне відділення – 488). Фонд оплати праці - 1,42 млн. грн., у тому числі у науці 560 тис. грн. Заборгованість на кінець першого півріччя 1999 року становила близько 220 тис.грн.

У зв'язку з значною територіальною віддаленістю оперативне управління відділеннями є малогнучким та за умов нестачі комунікаційних засобів, потребує витрат часу на транспортний зв'язок. Взаємовідношення між відділеннями та структурними підрозділами Нікітського ботанічного саду будуються на основі програм науково-дослідницьких робіт та контрактів, в яких визначено обсяг робіт, термін їх впровадження, ціна на продукцію та порядок розрахунків. Заповідник "Мис Март'ян" не є юридичною особою і знаходиться на загальному балансі Нікітського ботанічного саду.

Економічний стан Нікітського ботанічного саду погіршується. На розрахунковому рахунку часто відсутні гроші. Контракт з фінансування наукових досліджень з Академією аграрних наук виконується не в повному обсязі. Зменшилась кількість відвідувачів – однієї з самих прибуткових статей бюджету. В останні роки вона становить близько 200 тис. людей на рік. Господарська діяльність відділень з вирощування традиційних культур (зернові та зернобобові) є малоприбутковою. Це пов'язано із зростанням цін на паливно-мастильні матеріали, добрива, техніку. Зменшується попит на черешки та саджанці плодових дерев. Має місце низька платоспроможність населення та підприємств. З іншого боку, розмноженням черешків та саджанців традиційних сортів плодових дерев та кущів, придатних для

виращування на більшій частині України, займається вже багато спеціалізованих сільськогосподарських підприємств.

В обсязі реалізованої продукції центрального відділення частка екскурсійних послуг складає близько 49%, інтродукції та розповсюдження рослин -46% (враховуючи діяльність дослідного господарства "Приморське"), видання реклами та оренда - 5%.

Основною причиною такого становища є негнучка, багатоступінчата, консервативна структура управління, відсутність комплексної стратегії розвитку підприємства на етапі переходу до ринкових форм господарювання. Спостерігається загальний розлад у роботі системи збуту, розрив зв'язків з традиційними партнерами-підприємствами, організаціями. На підприємстві не застосовують сучасні методи маркетингових досліджень, відсутнє маркетингове планування, не застосовуються ринкові механізми ціноутворення, не працює система управління туризмом, відсутня маркетингова служба. Це змушує шукати нову стратегію розвитку підприємства.

Можливе майбутнє.

На засіданнях вченої ради та зборах підприємства обговорюються можливі напрямки стратегічного розвитку Нікітського ботанічного саду. Увага сконцентрована на таких напрямках:

- розвиток туристичної діяльності, включаючи екологічний, науковий та діловий туризм;
- інтродукція та насичення внутрішнього ринку України квітами і насінням із колекції квітів (більше 2000 сортів вітчизняної та закордонної селекції);
- інтродукція та насичення ринків України, Росії та країн колишнього Радянського Союзу субтропічними рослинами з колекції, яка налічує більше ніж 2300 видів;
- інтродукція та міжнародні ринки рослин з колекції екзотів Нікітського ботанічного саду, яка налічує 163 видів;
- збереження та розмноження рідкісних ендемічних рослин Криму (близько 200 видів).

Пріоритетною стратегією Нікітського ботанічного саду директор вважає розвиток туристичної діяльності. Розвиток туризму має поєднуватись з розвитком найбільш прибуткових галузей діяльності Нікітського ботанічного саду. На думку директора розвиток квітникарства дасть можливість швидко нарощувати оборотні кошти. Для реалізації цього стратегічного напрямку є дві найважливіші передумови. По перше, інтродукція квітів у Нікітському ботанічному саду конкурентоспроможна за кліматичними умовами, що дозволяють вирощувати квіти впродовж всього року. По друге, велика колекція квітів Нікітського ботанічного саду дозволяє розраховувати на можливість вдало конкурувати за видами та сортами квітів, які сьогодні поставляються в Україну з-за кордону. Застосування гнучкої цінової політики та освоєння нових каналів збуту дозволить сформувати оптовий ринок власної продукції. Кінцевими споживачами квітів Нікітського ботанічного саду будуть громадяни, підприємства та організації України.

Перспективним напрямком розвитку Нікітського ботанічного саду є збереження, інтродукція та розповсюдження цінних декоративних, екзотичних, лікарських рослин з колекцій саду. Посилення діяльності у цьому напрямку сприятиме ланцюговому спалаху, що за короткий час може перетворити весь Кримський півострів у єдиний ботанічний сад і зробити його привабливим для міжнародного туризму.

Економічна оцінка показує, що ринкова ціна одного саджанця чи черешка субтропічної рослини може дорівнювати, залежно від сорту та виду 10-60 грн., екзотичних рослин до 80-120 грн., а деяких видів ендемічних рослин до 400 грн. (1грн. - 4,5 USD). По підрахункам, потреба регіону по кожному з видів може становити 5-10 тис. штук щорічно. В умовах Криму ризик вирощування субтропічних, екзотичних та рідкісних рослин дорівнює 15%, а на півдні України зростає до 50%. Але оптимізму директор не втрачає, бо у закритому ґрунті оранжерей та садах можливо досягнути 100% гарантії вирощування таких рослин. Кінцевим покупцем продукції Нікітського ботанічного саду можуть стати приватні особи,

санаторії, пансіонати, профілакторії, будинки та бази відпочинку, дитячі оздоровчі табори, лікарні, клініки, підприємства. Потенціал внутрішнього ринка збуту такої продукції на Україні складає: 536 санаторіїв та пансіонатів, з них 135 у Криму; 289 пансіонатів та будинків відпочинку, з них 125 у Криму; 5601 дитячих оздоровчих таборів, з них 314 у Криму; 1754 баз відпочинку та 428 санаторіїв-профілакторіїв; 1375 готелів, з них 112 у Криму; 276 інтернатів; 3400 лікарень; 7100 поліклінік; 130 театрів; 21504 бібліотек; 21211 клубів; 1515 шкіл естетичного виховання; 358 музеїв; 940 вузів; 22128 закладів середньої освіти, з них 722 у Криму (станом на 1 січня 1998 року).

Реалізація напрямку збереження та розмноження рідкісних ендемічних рослин Криму (близько 200 видів) має не тільки державний, але і глобальний світовий рівень. Одним із прикладів ендемічної рослини Криму є глід Пояркової, який зберігся лише на території Карадагського заповідника. В 1978 році ця рослина була внесена до Червоної Книги. Тепер популяція налічує 123 екземпляра. За відсутності робіт по інтродукції, глід Пояркової зникне вже у 2030-2040 роках. Разом з тим, цей вид є самим великим у Європі, має дуже привабливий декоративний вигляд. Це рідка зникаюча рослина має дуже широкий спектр практичного використання: декоративне озеленення курортних міст; засадження гірських схилів; закладення промислових садів; приготування соків, повидла, варення, желе, мармеладу, компотів; лікарських препаратів. Ця рослина може прикрасити будь-який ботанічний сад чи приватну колекцію.

А як Ви оцінюєте перспективи нового життя Нікського ботанічного саду?

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Автобус	78
- експрес	80
- на самостійному шляху	81
Абонент	149
Абонентська заборгованість	149
Аварійний стан житла	139
Аварія на водопровідно-каналізаційних системах	140
Агломерація	11
Амортизація	133
Асортимент	110

Б

Багаторічні зелені насадження	129
Балансоутримувач	52
Будівлі	127

В

Вартість основних фондів:	
- балансова	126
- відновна	125
- залишкова	125
- ліквідаційна	126
- первісна	125
- повна	125
- середньорічна	126
Виробництво питної води	55
Виробнича потужність	117
Виробнича програма	101
Виручка від реалізації продукції	239
Водовідведення	31

Г

Газ	67
Газова мережа	68
Газове підприємство	69
Газопостачальна організація	70
Газорозподільне підприємство	70
Газорозподільча мережа	68
Газотранспортне підприємство	70
Гірські населені пункти	21

Д

Дезінфекція	51
День	39
Дератизація	51
Джерело	
- водозабезпечення	55
- теплової енергії	70
Додаткові послуги	245
Доступне житло	49
Доходи підприємства	238

Е

Енергогенеруюча компанія	76
Енергопостачальник	76

Ж

Жилий будинок	45
Житлова кімната	46
Житло	47
Житловий фонд	45
- державний	46
- колективний	47
- комунальний	46
- приватний	46
Житлово-комунальне господарство	28
Житлово-комунальні послуги	31

З

Захоронення відходів 66

Збори з орендарів 241

І

Інструменти, прилади та інвентар 128

К

Калькулювання собівартості 179

Каналізація 58

Капітальний ремонт:

- доріг та мостів 137

- будинку 137

Квартирна плата 240

Квиток (талон) 243

- разовий 243

- абонементний 243

Комунальна послуга 31

Комунальний тариф 214

Контактна мережа 80

Л

Ліфт 51

М

Магістральна теплова мережа 73

Машини та обладнання 128

Методи встановлення тарифів:

- граничного рівня 214

- нормативів рентабельності 214

- фіксованих тарифів 214

Методи розробки виробничої програми:

- балансовий 115

- оптимізаційний 119

Метрополітен 82

Місто	12
- мале місто	19
Містобудування	17
Міське господарство	27
Міський електричний транспорт	83
Міські пасажирські перевезення	83
Модернізація	137
Монорейкові дороги	82
Мости і шляхопроводи	86

Н

Невиробничі основні фонди	
- експлуатаційного призначення	131
- культурно – побутового призначення	131
Нежиле приміщення	240
Ніч	39
Номенклатура продукції	101
Норма:	
- питного водопостачання	116
- споживання	115

О

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку	62
Об'єднана енергетична система України	76
Об'єкт витрат	179
Оборотні виробничі фонди	147
Оборотні кошти	147
Опалювана житлова площа квартири	242
Орендна плата	240
Основні фонди	124
- активні	132
- виробничі	130
- невиробничі	130
- пасивні	132
Оцінка матеріалів	
- за вартістю останньої в часі закупівлі	
- за вартістю кожної одиниці закуплених матеріалів	
- за вартістю першої в часі закупівлі	
- за середньозваженою вартістю матеріалів	

П

Пасажир	83
Передавальні пристрої	128
Підприємства теплопостачання	70
Площа житлових будинків:	
- житлова	46
- загальна	45
Побутова послуга	34
Побутове обслуговування населення	34
Прибуток	247
Продукція:	
- валова	103
- реалізована	104
- товарна	103
- чиста	105

Р

Реалізація	239
Реконструкція	137
Ремонт :	
- капітальний	137
- поточний	136
Ремонтний цикл	137
Рентабельність	248
Рівень збитковості	249
Рівень якості	164
- абсолютний	164
- відносний	164
- оптимальний	165
- перспективний	164
Розвиток міста	14

С

Санітарна очистка	61
Система електропостачання	75
Служба єдиного замовника	54
Собівартість :	
- виробнича	178
- операційна	178
- повна	178

Споруди 127
Способи зниження собівартості:
- реальні 205
- формальні 207
Стандарт 167
Структура основних фондів:
- видова структура 129
- за сферою використання 129
- технологічна 132
Субсидія 240
Субурбанізація 12

Т

Теплоенергія 71
Теплоносій 72
Теплопостачання 31
Технічне переозброєння 137
Технічний рівень продукції 164
Трамвай 79
- з прискореним рухом 80
- швидкісний 81
Транспортні засоби 128
Тролейбус 79

У

Утримання:
- будинків і прибудинкових територій 31
- міських шляхів 32
- об'єктів зеленого господарства 32
- об'єктів зовнішнього освітлення 31

Ф

Фонди обігу 147

Ц

Централізована система опалення 31
Централізоване питне водопостачання 55
Централізоване холодне(гаряче) водопостачання 31

Я

Якість 164

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агаджанов Г. К. Экономика водопроводно - канализационных предприятий. - Харьков, 2000.
2. Балабанов И.Т. Экономика недвижимости: Уч. пособие – СПб: Питер, 2000.
3. Бардаков В.А. Економіка водопостачання та водовідведення: Навч. посібник для студентів інженерно-технічних спеціальностей за напрямом підготовки „Водні ресурси”. – Харків: ХНАМГ, 2005.
4. Богуславский В. Л. Экономика предприятий. – М.: Финансы и статистика, 2000.
5. Величко В.В. Економіко-організаційне забезпечення міського пасажирського транспорту як функції міста: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 „Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” – Харків: ХДАМГ, 2000.
6. Водний кодекс України.
7. Господарський кодекс України.
8. Дзезик С. С. Державне регулювання природної монополії на локальних ринках комунальних послуг: автореф. дис. канд. екон. наук.- Одеса: ОДЕУ, 2004.
9. Економіка міського господарства: Навч. посібник/ За ред. Т.П.Юр'євої. – Харків: ХДАМГ, 2002.
10. Економіка підприємства - Підручник. / За ред. С.Ф.Покропивного. К.: КНЕУ, 2003.
11. Житло: проблеми та перспективи. Наукове видання/ Манцевич Ю.М. – К.: Профі, 2004.
12. Житлово-комунальне господарство України: інформаційно-аналітичний огляд / Підготовлено Управлінням економіки житлово-комунального господарства Держбуду України за сприяння програми компанії ПАДКО/АМР США „Реформування тарифів та реструктуризація комунальних підприємств в Україні” – Київ, 2002.
13. Житловий кодекс Української РСР (від 30.06.83 № 5464-X)
14. Закон України "Про ціни і ціноутворення"(№ 0507 від 03.12.90)
15. Закон України “Про благоустрій населених пунктів”
16. Закон України “Про власність” (№ 697 від 7.02.91)
17. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”
18. Закон України „Про відходи” (№ 187 від 05.03.98)
19. Закон України „Про електроенергетику” (№ 575 від 16.10.97)
20. Закон України „Про житлово-комунальні послуги” (№ 1875 від 24.06.2004)
21. Закон України „Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004-2010 роки” (від 24.06.2004р. № 1869-IV)

22. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” (№280 від 21.05.97)
23. Закон України „Про місцеві державні адміністрації” (№586 від 9.04.99)
24. Закон України „Про міський електричний транспорт” (№ 1914 від 29.06.2004)
25. Закон України „Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку” (від 29.11.01 № 2866-III);
26. Закон України „Про питну воду та питне водопостачання”(№ 2918 від 10.01.2002)
27. Закон України „Про приватизацію державного житлового фонду” (від 19.06.92 № 2482-XII);
28. Закон України „Про природні монополії” (№ 1682 від 20.04.2000)
29. Закон України „Про теплопостачання” (№ 2633 від 02.06.2005)
30. Закон України „Про транспорт” (№ 232 від 10.11.94)
31. Закон України «Про власність»
32. Занадворнов В.С., Занадворнов А.А. Экономика города. Вводный курс: Уч. Пособие-М.: ИКЦ «Академкнига», 2003
33. Звіт про стан реалізації Загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 - 2010 роки, затвердженої Законом України від 24.06.04 №1869-IV, у I півріччі 2008 року - Офіційний сайт Міністерства з питань житлово-комунального господарства: www.minjkg.gov.ua.
34. Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання колегії Держжитлокомунгоспу України з питання „Про підсумки роботи галузі у 2003 році та завдання на 2004 рік” 24 лютого 2004 року – К.:ДержжитлокомунгоспУкраїни, 2004. – с.27-31
35. Інформація про тарифи станом на 1.09.2008р.: за статистичними даними Міністерства з питань житлово-комунального господарства - Офіційний сайт Міністерства з питань житлово-комунального господарства: www.minjkg.gov.ua.
36. Конончук М. В. Особливості функціонування природних монополій в умовах ринкової трансформації.- Автореферат дис канд. екон. наук: 8.01.01.- Х.: ХНУ, 2004
37. Конституція України
38. Концепція Галузевої програми «Стандартизація та технічне регулювання у сфері житлово-комунального господарства»(від “25” квітня 2008 р. №50)
39. Концепція ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг (від 28.12.2007 р. № 1324)
40. Кривуцький В. Природні монополії та необхідність державного регулювання їх функціонування.- Львів: Львівська політехніка, 2004.

41. Малахова Н.Б. Естественные монополии: сущность и институциональные механизмы регулирования. - Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2006.

42. Матвеева Н.М. Цінові важелі реформування ЖКГ як засоби регулювання розвитку міст (на прикладі підприємств водопостачання та тепlopостачання Харківського регіону): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 „Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка”. – Харків: ХНАМГ, 2007.

43. Матеріали про хід впровадження засобів обліку та регулювання споживання води і теплової енергії в наявному житловому фонді України станом на 1 липня 2002 року: за статистичними даними Держжитлокомунгоспу України: Київ, 2002.

44. Методичні рекомендації з визначення вартості робіт з утримання вулично-дорожньої мережі населених пунктів (від 21.08.08 № 254)

45. Методичні рекомендації з організації збирання, перевезення, перероблення та утилізації твердих побутових відходів (від 11.08.08 № 247)

46. Методичні рекомендації з організації роздільного збирання твердих побутових відходів (від 05.08.08 № 242)

47. Методичні рекомендації з прибирання території об'єктів благоустрою населених пунктів (від 07.07.08 № 213)

48. Методичні рекомендації з утримання об'єктів зовнішнього освітлення населених пунктів (№ 253 від 21.08.08)

49. Методичні рекомендації щодо визначення повної собівартості послуг міського електротранспорту (затверджено наказом Міністерства з житлово-комунального господарства України "25" березня 2008 № 72);

50. Мічурін Є.О., Сліпченко С.О., Соболев О.В. Житлове право України/Науково-практичний посібник – Харків: Еспада, 2001.

51. Основы экономики столичного мегаполиса. – М.: ЗАО „Изд-во „Экономист”, 2006.

52. Петросов В.А. Управління регіональними системами водопостачання: Наукове видання – Харків: Основа, 1999.

53. Порядок формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення (затверджено постановою КМУ від 12 липня 2006 р. N 959)

54. Порядок формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води (затверджено постановою КМУ від 10 липня 2006 р. N 955)

55. Порядок формування тарифів на послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій і типового договору про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (затверджено постановою КМУ від 12 липня 2005 р. N 560)

56. Програма розвитку і реформування ЖКГ м.Харкова на 2003-2010рр./За ред. Шутенка Л.М. – Харків: ХДАМГ, 2003.
57. Розміщення продуктивних сил / За ред. Є.П. Качана – К.: Вища школа, 1997.
58. Розруха не лише в головах//Український тиждень, 2008 - №14.
59. Тарифна політика і ціноутворення в житлово-комунальному господарстві//Інформаційно-аналітичний збірник, випуск №4, 2003.
60. Финансовый менеджмент/Под ред. Стояновой Е.С. – М.:Перспектива, 1999.
61. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навч.посібник – К.:Каравела, 2004.
62. Шилова Т.О. Міське комунальне господарство:Навч. посібник.- К.:КНУБА, 2006.
63. Шпачук О.В. Місто як уособлена територіальна соціально-економічна система: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 „Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” . – Харків:ХДАМГ, 2000.
64. Экономика города: Учеб. пособие для вузов/ Под ред. докт.экон. наук, проф. Ю.Ф.Симионова. – М.:ИКЦ «МарТ», 2006.
65. Экономика жилищно-коммунального хозяйства: Учебное пособие. Под ред. Ю.Ф. Симионова.- Москва: ИКЦ «МарТ», 2004.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Економіка і організація діяльності підприємств міського господарства
Навчальний посібник

Автор: Славута Олена Іванівна

Редактор: М.З.Аляб'єв

Верстка: Ю.П. Степась

План 2008, поз. 10Н

Підп. до друку 26.06.08	Формат 60x84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Умовн-друк.арк. 11,8	Облік-вид. арк 12,2
Тираж 500 прим.	Зам. №	

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, Харків, вул. Революції, 12